

Irodalmi Ujság

VII. ÉVFOLYAM, 43. SZÁM

A MAGYAR IRÓK LAPJA

1956. NOVEMBER 2.

Ismét magyar lett a magyar...

írta: PETŐFI SÁNDOR

Ismét magyar lett a magyar,
Mert ekkor nem volt a;
Hogy is lett volna? szolga volt,
S nem magyar, aki szolgál!

Ismét magyar lett a magyar,
Bilincset összetörte,
Mint ősszel a száraz levél,
Csörögve hull a földre!

Ismét magyar lett a magyar,
Kardot ragad kezébe,
Kardján a napsugár ragyog
S a bátorság szemébe!

Ismét magyar lett a magyar,
Lángol, piroslik arca,
Kitűzött zászló mindenik,
Amely jelt ad a harcra!

Ismét magyar lett a magyar,
Egy szív miljók keblében,
És dobbanása rémület
Az ellenség füleiben!

Ismét magyar lett a magyar,
A sír: állt vitézül,
És a világ, a nagy világ,
Csodákat látni készül!

Ismét magyar lett a magyar,
S világ végéig az lesz,
Vagy iszonyúan és dicőn
Mind, mind egy szálig elvesz!
(Pest)

Németh László

Az igaz, hogy a Tanácsköztársaság bukását követő ellenforradalom elikkasztotta a magyar forradalmat s Habsburg császár nélkül, de súlyosabb formában a Habsburg-Magyarország maradványait restaurálta. A magyar nyelvet törő tengerésziszta s kormányzói székben jelképe volt annak, ami történt. Egy kisképességű, anakronizmust jelentő réteg kormányozta az országot. Ennek a rétegnek azonban volt egy előnye, más későbbi szinten kisitült és szintén anakronizmust jelentő rétegekkel szemben, hogy nem volt túlságosan népes s miután egy kicsit megszitta magát, nem avatkozott túlságosan mélyen az életbe, sőt bizonyos büntudat is fejlődött ki benne, s a magyar társadalom fejlődését, ha nem is segítette elő, de akadályozni is csak kis mértékben tudta.

S épp ez az ellentét, a reformokra képtelen maradi vezető réteg s alatta a maga életéhez bátorságot kapó társadalom döbbenett rá engem, előbb halk remény, aztán a bizonyosság formájában, hogy a magyar a rend ellenére, amelybe beleszorították, emelkedő nemzet. Ez annál feltűnőbb volt, mert ugyanebben az időben Európának több nagy népe — nyugaton s keleten — nivójóléte s új technizálódása ellenére a hanyatlás jeleit kezdte mutatni.

Az emelkedés főképp szellemi és gazdasági téren volt szembeszökő. Mindig nagy honvágygal néztünk a reformkorra, a szabadságharcot megelőző évtizedekre: az igazság azonban az, hogy akkor közel sem volt annyi nagy írója, művésze, muzsikusa, tudósa ennek a nemzetnek, mint a joggal megbélyegzett Horthy-rezsim alatt. Két nagy nemzedék dolgozott egymás mellett, a viszonylagos szabadságot a lényeges kimondására, az elviselhető korlátozást a plasztikus tömörítésre használva ki. A magyar zene ebben az időben emelte a világ fölé az első kulturális jelentőségű magyar nevet, a Bartókét, s az ismeretlen nyelvűbe zárt magyar irodalom ekkor támasztott reményt, hogy ugyanezt megismétli.

De csaknem ugyanilyen volt a haladás gazdasági téren, ahol pedig az állam tehetetlensége szinte teljesen megakadályozta a nagyobb méretű kezdeményezést. Különösen a kisemberek bizonyították be, hogy a magyar gazdaságilag is tehetős nép. A halogatott földre-

...form ellentét...
...le magi szorga...
...ebben az időben...
...merült fel Kertmagyarország terve, a szövetkezett minőségi gazdaságokból felépített, okosan iparosított, kertész színvonalon álló gazdákól megművelt magyar föld látomása. Ezzel egyidőben az ipari munkásság szakképzettsége is nőtt; a főváros körüli kertvárosokat részben az új házacskák népesítették be s nem volt vad álom többé a másik gondolat: az értelmiségi színvonalra emelkedő munkás és paraszt nép s a néphez szító értelmiségi testvérelisése egy értelmiségi társadalomban.

Ahhoz, hogy a nemzet emelkedésében igazán bizni tudjak, egy hiányzott: a nemzet erkölcsi és politikai érzék dolgában nem állt olyan magasan, mint szellemiékben. Szinte a legelemibb összetartás is hiányzott; az elért vívmányokat, félt volt, könnyű lesz kicsikarni a kezéből. A megszálló német csapatok rendőrei mondták, hogy egy országban sem kaptak annyi feljelentést. Még vége sem volt a háborúnak, s már megkezdődött a tolokodás az új pozíciókért: a másik magyar kiszolgáltató a jövődő gazdáknak. Tisztelet a kivételeknek, de a magyar természet nem nagy ellenkezéssel, sőt sokszor igazán könnyű szívvel viselte, hogy legjobbjait kiemelik a fészekből. Azt, ami történt, egyetlen kelet-európai nép sem kerülte el. De hogy így történt, annak a magyar sunyítás és irigység majdnem olyan mértékben volt oka, mint a külföldi ügynökök szolgálkésége.

Az elmúlt hét azért volt óriási élmény a számomra, mert ez a néhány nap mutatta meg, nemcsak nekem, de az egész világnak, hogy a magyarság erkölcsileg mekkorát emelkedett. Hiszen nem mondom: voltak jelek rá eddig is. Még a tömlöcszerű elzárttságban élő, elfeledtetett ember is érezte, hogy az ifjúságból más levegő csap felé, mint kortársai közül. De hogy a nemzet a gyöttrésben és megaláztatásban így összeforrt, hogy diákok, munkások, katonák minden előzetes szervezkedés nélkül közös elszántasággal így megszerveződhettek, a vezér nélküli felkelésnek ez a csodálatos látványa meghaladta nem reményemet, de képzeletemet.

Sajnos, azok közé az emberek közé tartozom, akik a természettől a veszélyt látó képzeletet kapták súlyos ajándékkul. A forradalom vidéken ért. A sok éven át tartó rettegés, az aránytalan munka, az erkölcsi nyomás börtön nélkül is összeroppantott. Harmadéve beteg vagyok s az utolsó hét, egy izgalmas bemutató még rontott az állapotomon. A forradalom előtti nap azzal az elhatározással utaztam vidékre, hogy kiadatlan kézirataim

LÁBHOZ TETT FEGYVERREL

Az Irodalmi Ujság szabadságharcunk első hetében nem jelent meg. Az az újság, amely még a terror idején bontotta ki a szabadság zászlaját, nem inthetett békére, rendre és nyugalomra azokban a napokban, amikor a nemzet a szabadságáért harcolt. Mi nem akarunk és nem akarunk békét, rendet és nyugalmat bármi áron. Tűrhettünk hosszú korszakokat él-tünk ilyen nyugalomban. A legnagyobb békében és rendben hurcoltak el bennünket tizezrével az ávó börtöneibe. A legnagyobb „nyugalomban”, a rettegés, az összeszorított fogak és a meggyalázottság nyugalomban, aljasítottak sok mindent el ebben az országban, ami nekünk és minden embernek szent. Kifosztották és tönkretették az országot — rendben és módszeresen. Ilyen rend, ilyen nyugalom és ilyen béke nem kell többé a magyarnak. Ezért nem rimánkodunk rezgő hangon nyugalomért és békéért. Nem, mi csak azért aggódtunk, hogy a magyar nemzet ki ne adja kezét a fegyvert a teljes győzelem kivívása előtt.

Már már elmondhatjuk, hogy harcoltunk, amíg a szabadságunkért, hanem a szabadságért folyt. Sebesülteinknek öt világrész sok-sok népe küld vért és gyógyszert. Óceánok felett berregnek a hatalmas szállító repülőgépek. Gyógyszert és élelmiszert hoznak nekünk. Világvárosok tengernyi ablakában lobognak a gyász gyertyák — a mi halottainkért. A világ minden népe megismerte jelszavunkat: „Szabadság vagy halál!”

„Vagy bolondok vagyunk
s elveszünk egy szálig,
Vagy ez a mi hitünk valódságra
váltik!”

rendezésének élek, s nem térek többé vissza a fővárosba. Egy napig tartott a nyugalom. A rettenetes aggodalom órái után csak egy éjszakát birkóztam az örömmel; azóta már csak a felelősség szorítását érzem.

Az utolsó ötven év magyar szellemi fejlődése világosan felírta a célokat, melyek felé egy magyar forradalom esetén törekednünk kell. De az utóbbi évtized gazdái tudták, miért irtják a könyveinket. Ezt a magyar eszmévilágot kevesen ismerik, s most órájuk, a kevesekre vár, hogy a nagyszerű lökést, melyet a nemzet eltökéltsége adott, ne engedjék félresiklani. Még csak annyit láttam, amennyit a rádió s a vidéki események látni engedtek, s már ott állt előttem a veszély: a közeli, hogy a nemzet szent felindulásában a bosszúvágy sugalmazóira hallgatva, olyasmint talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni, s a kissé távolibb: hogy mialatt a fegyvert fogott nép figyelme a szovjet csapatok kivonása felé fordul, az új pozíciók felé csörtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, megfelelő hadállást foglalnak el s a forradalomból ellenforradalom, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csinálnak.

Kinek kell ezt megakadályozni, ha nem nekünk, akik látjuk, hogy mit lehet itt elveszíteni. Az alól, hogy szóljunk, felmentést csak a halál, vagy még az sem adhat. Az első alkalmi autóval én is Pestre jöttem s szobámba zárkózva ideültem, mint valami gépfegyver, az írógép mögé, hogy amíg bírom, kattogtassam. Gépem mellől arra a fiatal lányra gondolok, akinek a hírek szerint a Kálvin téri ház tetőjén valamennyi férfítását kilöttek s ő tovább jártatta a fegyvert, amíg csak fiatal feje is oldalt nem konyult. Nem tudom pontosan így történt-e, de az én szívemben ez a lány most a múzsa, ő írta a ház tetejéről: „Rajta, öreg hullajelölt! Ha én odaadtam a szép ifjú élettem, mi az nekem, szegény emberi maradvány, a magadét megtenni.”

Az önkény felett kettős győzelem arattunk. Az egyiket Budapest és az ország csatateréin ezekben a napokban, a másikat a terror hosszú korszaka alatt makacs és néma ellenállásunkkal. A terror erkölcsileg is tönkre akarta tenni ezt a népet. Péppé akarta örölni gerinceinket. Meg akarta mételyezni ifjúságunk lelkét. Mi ellenálltunk, ahogy lehetett, s ezekben a napokban ország-világ előtt bebizonyítottuk, hogy nem tudtak erkölcsileg tönkretenni, nem tudták gerinceinket megtörni, nem tudták ifjúságunkat elaljasítani. Az iszonyat korszaka gyermekeinket is csak megkeményítette, jó politikussokká és hős harcosokká tette. A tizenkét-tizenéves fiúk és lányok, akik pusztá kézzel rohanták meg az ávós pribékek csapatszálító autóit és dobáltak benzines-üvegeket a szovjet tankokra: harcosokká váltak a kietlen időkben. Hiszünk és valljuk: az önkény minden országban és minden népben csak hasonló hatást válthat ki. Ezt hiszi és vallja már az egész világ, ezért sugárzik biztatást mindenüvé a mi harcunk.

Mindenüvé! Mellénk állt Nyugat-Hárúnc spontán volt és tiszta. Nem népes értekezleteken történt döntés, senki sem várt utasításra. Amikor ütött az óra, Budapest csatateré lett és élet-halál harc közben szerveződött egy világváros felkelése. A hatnapos harc alatt kevesebb betörés és fosztogatás történt, mint egy másfélmillió város átlagos hétköznapiján. A világ amúgysem hitt szabadságharcunk ostoba rágalmozóinak. Aki az életéért, a szabadságáért küzd, az nem lop és nem fosztogat. Az aljas tolvajok azok, akik szabadságharcunk becsületét iparkodtak elrabolni. Szabadságharcunk a hitlerék és sztalinok hosszú rémkorszaka

után visszaadta az emberiség hitét az emberben.

Ez a kis nép: nagy nép lett. Szabadságharca az egész emberiség ügye. Vigyázzunk szabadságunkra. A világ továbbra is példaadást vár tőlünk. Bátorságból, állhatatosságból levizsgáztunk. Emberségünk tisztán ragyogott harc közben, ragyogjon tisztán akkor is, amikor békében, a mi békénkben, rendezkedünk be hazánkban, úgy, ahogy mi akarunk.

Nem múlt időben beszélünk harcunkról. Ebben a korszakban megtanultuk a borzalmas leckék sorozatán, hogy csak önmagunkban bízhatunk. Ebben az országban józan és tisztességes ember még hosszú időn át nem hihet szavaknak. Csak azt hisszük el, amit saját szemünkkel látunk. Lépten-nyomon akarjuk tapasztalni, hogy életünk-ből eltűnik minden, amit gyűlölünk. Eltűntetését nem másoktól várjuk: mi magunk fogjuk elvégezni ezt a munkát.

Szavaknak nem hiszünk. De igaz és bátor tettekkel csodákat lehet elérni velünk. Nagy Imre jegyzéke a Szovjetunióhoz, az Egyesült Nemzetekhez és a világ valamennyi országához — igaz és bátor tett volt. Nagy Imre roppant felelősséget vállalt ezzel a lépéssel. A szavak népe azóta tettekkel bizonyította be, hogy vállalja nemzeti körmányunkat ezt a lépését, s tizmillió magyar vállalja Nagy Imrével együtt a felelősséget azért, ami tegnap történt.

A ma élő magyarok feladata, hogy kemények legyenek, tisztességesek és igazak. Egy olyan korszak végén, amelyben mindenütt len áradt a szenny, legyünk tisztábbak a legtisztábbaknál. Egy olyan korszak végén, amely riadt puhánnyá akarta zúzni az embert, legyünk gerincesebbek más korok leggerincesebbjéinél. És őrizzük lábhoz tett fegyverrel szabadságunkat.

Pálóczy-Horváth György

BARÁTAIM,

nehezen szántam magam arra, hogy megszólaljak. Amikor az első puskalövés elhangzott, kiszaladt a fejből a vér: ezért te is felelős vagy. Beszéltél, lázítottál: hogy fogsz elszámolni a halottakkal? Az utcán szaporodtak a temetésre váró holttestek: menj ki és fogd le a gyilkolók kezét! Én nem tudom egyszerűen tudomásul venni, hogy forradalom nincs véraldozat nélkül. Minden elhangzott puskalövés után félig eszelősen azt éreztem, hogy én nyomtam meg a ravaszt. Hiszek az emberi lelkiismeretben s a vádlottak padjára ültettem magam.

Barátaim, vállalom a felelősséget. Boldog és büszke vagyok, hogy író társaimmal együtt, mesteriségünkkel fogva első hallói és leírói lehettünk a nemzet szavának. A magyar történelemnek ez a legnagyobb forradalma egyúttal az első győzedelmes forradalom, amióta a magyar történelmet jegyzik. Ezt nem egyes emberek, nem politikai csoportok, nem nézetek és vélemények szították és hajtották végre, hanem a népakarat. Iszonyodva ébredtek rá, amit hosszú évek óta csak homályosan éreztünk, sejtettünk, amiről csak félszavakat tudtunk mondani, a csontom velejéig megrendülve csak most tudom lemérni, milyen halálosan kegyetlen volt az a nyomás, amely a népre nehezedett, hogy ilyen egységesen felelt rá, egyetemleges egészében, pusztá kézzel a tankok ellen. A suhancok forradalma, mondták! Mától kezdve a „suhanc” szó szent előttem. Évek óta kétségbeesve figyeltem a magyar ifjúságot: ajultam hallgatott. Október 23-án felállt és helyre-ütötte a nemzet becsületét. Megrendülten és tisztelettel megemlelem a kalapomat előtte. Úgy, ahogy kívántam és kértem és reméltem: 48 ifjúsága után most támadt a hazánál egy 56-os ifjúsága is.

Elsősorban öhozzájuk szólok, mert ma az ő kezükben van a forradalom sorsa. Öreg vagyok, 62 éves múltam, két bukott forradalomban vettem részt. 45-ben azt hittem, hogy munkások, parasztok, mindannyian, akik a nemzetben kívül rekedtünk, új hazára lelünk. De tíz év alatt lépésről lépésre kilopták talpunk alól az országot. Azt hittük, a szocializmust fogjuk megépíthetni s ehelyett vérből s hazugságból rakott börtönfalak közé zártak. Felelősnek érzem magam azért is, hogy későn nyílt ki a szemem. S hogy amikor kinyílt, nem tudtam szavamat vagy a hallgatásomat úgy felerősíteni, hogy mindenki értsen belőle. De egy mehetségünk van, magyar íróknak: ha későn is, de mindenkinél korábban kezdtük el a nyílt harcot a zsarnokság ellen.

Barátaim, ha szavaimnak van valami hitele, hallgassatok meg: óvjátok meg a forradalmat! Olyan méltósága volt eddig, amelyet csak az igazság adhat eszmének, embernek. Egy dologra figyeljünk most: nem a bosszú órája ütött, hanem az igazságtévesztés. Aki bűnös volt, azt bíróság elé kell állítani. De a tévedőket ne kinozzátok, mert ne feledjétek el, hogy százezren tévedtek, mert megtévesztették őket.

A forradalom győzött, de ha nem adunk neki időt, hogy erőre kapjon, újra elbukhat. El is sikkaszthatják azok, akiknek érdekük. Fogjunk össze: egy hazánk van s egy életünk. Ha szavainknak van hitele: fogjunk össze, ne egymás ellen hadakozzunk! Bizzunk a nép erejében és tisztességében.

Ne folyjon több vér!
Tisztelet a halottaknak.

Déry Tibor

Emlékbeszéd Thukydidesz modorában az elesett hősök sírja felett

Írta: Füst Milán

BARATAIM, annyi szenvedésben és új nagy reményekben társaim, hallgassatok réám. E hősokeket, akik itt feküsznek némán, fennkölt lelkük elszántságától még mindig összeszorított szájjal, e hősokeket sok mindenért siratja és magasztalja most e nagy világ. Dicsérik mindenekelőtt páratlan, soha el nem képzelt bátorságukat, amellyel ennek az egész nagyvilágnak példát mutattak, hogy az ilyen szegény kis ország hű fiainak mint kell szeretniök a szabadságot és hazát, de példát mutattak kitarásban és erőben is, vagyis tüzők nem volt szalmaláng — ők nem futamodtak meg a harcokcsik és ágyúk dübörgése elől, ők gyengéd, fiatal mellükkel állva maradtak a vas előtt, küzdöttek utolsó percükig és meghaltak. Mindebben a dicséretben és gyászban megtört szívemmel én is osztozom. Magam is lehajlok hozzájuk, mint ti, hogy könnyeimmel áraszam el sápadt, fiatal arcukat és immár, sajnos, örökre önfefedt szívüket. De nemcsak ennyi a mondanivalóm most. Megfáradt öreg vagyok, sok mindent láttam hosszú életem során, de ilyet még soha. S ezt a csodálkozást akarom itt elétek terjeszteni, Barátaim.

Arról a soha nem látott fegyverről akarok szólni, amely ebben a forradalomban megnyilvánult. S ez a fegyver nemcsak abban mutatkozott meg, hogy rablás sehol sem történt — közismert tény, hogy a hősök minden elismerésüket az ártatlanok körében is megosztották, hanem a politikai megfontoltság és okosság, a politikai mérséklet, valamint a forradalmároknak ember-társaik iránt való szolgálatkész-sége és szívbéli jóakarata volt az a csoda, amely újra feltámasztotta szívemben minden szeretetemet honfitársaim iránt.

Mert ezek a fiúk s ez az egész nép nem nagybirtokosok után kiáltott, nem papi dominiumok után, nem vagyonokat akart harácsolni magának, nem egy megunt dinasztia here főhercegeit akarta visszakiáltani ide, nem a főnemeseket reklamáta... ebben a tisztaság és fegyelmesség, tehát gyönyörű forradalomban egyetlen önző vagy fasiszta hang nem hallatszott. S ez az, amire én büszke vagyok, amit nem akarok többé elfelejteni. Óh, bizony ez anyagi szempontból

szerény-igényű forradalom volt, sűrivalóan szerény s amellet magasztos, mert anyagiakban csak a szerény megélhetésért küzdött s amellet a lélek legfontosabb javaiért — s melyek azok? Az igazi demokrácia és igazi szabadság.

VAGYIS NYILTAN ki kell hát mondanom a szót: hogy ez a forradalom voltaképp le sem tért a legjobb értelemben vett szocializmus útjáról. Fegyelmessége olyan volt, mint a legjobb akaratu és legjobban képzett munkásoké. Tudatos volt, okos és határozott. Elrablott életét követelte vissza és emberi méltóságát. És nem ragadtatta el magát a méltóságjeljes szerénység és mérséklet utairól. És minden túltengést elnyomott és semmiféle szélsőséget szóhoz sem engedett. S ez az, barátaim, amin, ha jól megmondjátok, velem együtt könnyet ejthettek valahányan.

Illetve, most látom csak, mindezt még nem is elég ahhoz, hogy lélekállapotomat e nagy eseményekkel kapcsolatosan jellemezzem. Azt a vallomást kell itt tennem mindenekelőtt, hogy én már-már nem is nagyon bíztam e nemzet életerejében. Megtört, fáradt, agyongyötört nép ez — gondoltam magamban. És ez a hiedelmem nem is mai keletű.

Közel harminc éve annak, hogy Németországban egy igen magasrangú úrral beszélgettem egy délután. Nem volt nagyon okos ember, de történelmi tájékozottsága nagy volt. Ez a német ember így szólt hozzám: "Minden olyan német ember, aki nem hazatér, az a legnagyobb részük és évszázadok óta? Nem a bécsi és egyéb udvarok körül settenkedtek, szorgoskodtak, nem úgy van-e, hogy felcserélték anyanyelvüket, hogy nagyúri haszonért, földbirtokokért, méltóságokért árulták el hazájukat, szegény nemzetük mindennemű szabadságtörökéseit? És milyen vitézkötésesek, heje-huja hencseregők! Egy magyar báró nagyobb fűj magából idekinn, mint a mi nagyhercegeink. És van-e maradi, csökönyösebb, gögösebb és kegyetlenebb rabszolgatartó a lengyel nemességnél?"

Ilyeneket mondott s nekem azt kellett hinnem, hogy igaza van. S mindez utóbbi időkig azt mondtam magamnak, hogy igen, az én szegény népem jellemileg csakugyan végleg megtört évszázados mindenben lealázottságában. Mindenbe

belenyugszik ő már, mindennek behódol, mélyebben ember már le nem hajthatja fejét, mint az én szegény, agyongyötört magyar népem. És hányszor sírtam el emiatt is öregségem könnyeit. A tatár, a török, a német, aztán megint csak a német... hogy is maradhat meg ez az árva kis nép a Duna és Tisza áldott és átkozott közén, amely úgy látszik, minden szomszédos hatalom érdekeinek oly kecsesgató és csábító mezeje? Hogy is menthetné létét másként, mint hogy hízeleg, alázódik, mindenbe belenyugszik s mindenkor túlteljesíti azt, amit a hatalmak követelnek tőle?

EZT GONDOLTAM mindeddig, de most megalázottságomból fel-elelem végre a fejem és másképp beszélek. Mert a lengyelek, ők a lengyelek is... amit már sose hittem volna róluk, ők is a szabadságszerető olyan lángcsóvívtették ki magukból, hogy megállt az emberben a szív, hogy ki akart szakadni belőle a lélek... Hát még a mieink!

E drága halottak életüket áldozták azért, ami az embernek legnagyobb kincse: hazájukért és szabadságukért. És mi, megmaradtak életünket akarjuk áldozni azért, hogy az ő ideáljait végleg valóra váltsuk. Én öreg életemet szívesen dobom oda érte s ti, fiatalabbak, a könnyeiteken látom, nem akartok mögöttem maradni.

S mármost mégiscsak hogy történhetett ez a csoda, hogy e két, századok óta szenvedő nép egyszerre ilyen erőre kapott, a vulkánok arra, s az üstökösök fényével fúruk elkenvezték a földet, állt össze, nem is a pöffeszkedésre, gyűlölködésre mindenkor kész dzsentrigyerekekből, hanem a nép viszontagságokhoz szokott gyermekeiből, a mai egyetemi ifjúságból. Paraszti, munkás és polgári családokból származó diákok ők, akik a tisztaságnak, becsületnek, az emberiségnek és jószágának ezt a leg-szebb forradalmát csinálták Magyarországon a munkásokkal és a népi katonasággal összefogva.

És én most arra kérlek benneteket, vessétek szívetekbe és elmétekbe, hogy ez így történt s miután könnyeitekkel már megöntöztétek e sírokat és őszi lombokkal is beborítottátok, vagyis a gyászoló szív parancsainak eleget tettétek, menjetek most némiképp megnyihült szívvel haza.

S majd meglátjuk, hogy mi lesz.

Benjámin László

ELESETTEK

Lánctalpakon, egyenruhában jött a HALÁL értetek. Szerelem, munka, remény, jó és rossz már töletek elvételét. De már emléketektől is veszik el a becsületet.

Élők és holtak: fosztogatónak Titeket gyaláz, aki Ezt a szomorú országot utolsó kincseitől akarja megfosztani. Hát jöjjön a lánctalpas Hatalom! Szívünetek fossza ki!

Ágyúzó, könnyűzene búcsúztatja az elesetteket, nem sírás. Mi lesz velünk? Már csak a sírban a szabadulás? Nincs felelet. Csak a vér van, csak a gyász.

Szabó Lőrinc

IMA A JÖVŐÉRT

Magyar szabadságunk visszavívása (melyhez hasonló fordulat talán csak az a régi felszabadulás lehetett, a török hódoltság alóli), szülővárosomban, Miskolcon ért, egy irodalmi est után. Délelőtt itt, Budapesten, még láttam szobrát a nagy bálványinak — akivel szemben tárgyilagos ítélkezésre bizonyára csak hosszú-hosszú évtizedek múltán lesz képes a háborgó szív és a tiltakozó értelem — és tizenkét órával később, vacsora közben, már ledöntésének hírért hozták az izzó telefondrótok.

Két napig ott, Miskolcon, mint egy óriási ciklon központi szélcendjében — akkor még zavartalan szélcendjében — éltünk, onnan nézve az örvény köröttünk forgó, fenyegető és omló falait, onnan sóvárogva, majd sietve vissza, mihelyt lehetett, a harcoló Budapestre. Nem akarom elhallgatni, hogy ezt a relatív akkori nyugalmat s a feltámasztást egy politikailag tölem idegen, de — idejekorán felocsudott magyar vezetésének köszönhetette szülővárosom.

Azóta naponként, óránként haladt felettük a történelem. Többnyire ingó árnyékát sejtettük csupán. Komor képei és hangjai még a lelkünkben. De Magyarország elérte a hihetlent: felszabadult! Fel a föld és a nép, melynek erejét csak apáink vért és véres zászlait idézve emlegettük nemzeti imánkban! Azt a vért most a fiainkval együtt kell izlelnünk szabadságszomjú inyünkön; azoknak a zászlóknak a csattogását lelkünkben ezentúl együtt kell hallanunk az elmúlt nyolc nap piros-fehérszöld repesésével.

Magyarország felszabadult. Hadd kérdezzem azonban, magamtól és mindenkitől: igazán felszabadult-e?! Felszabadult-e a további lidércnyo-

más lehetőségétől, felszabadult-e a megismétlődés veszélyétől?! És még valamitől! Amit a magyarság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem húl a visszanyert tisztelet, a szeretet és a csodálat. Sehol a szabad világban. Sőt talán még másutt sem. Nem szabad csökkentenünk ezt a fényt, nem szabad ezt a ragyogást. És, erő, készenlét és minden szent akarat fogjon most össze és őrizze és emelje végső diadalra benne céljainkat, az igazság, az okosság, az emberiség, a nemes hagyományok és az életképes haladás munkálását abban a — semmi harcra nem kisebb — másik feladatban, ami most következik, az új, az igazi országépítésben.

Nem minden rossz, amit az elmúlt szerencsétlen tizenkét év akart. Nem csirájában minden, — fervezett. A konok kegyetlenséget, a jog, igazság és a szellem bitang tiprását, az egész poklot, melyet halálos betegséggé próbált az eleven élet gazdagságába beleépíteni az életképtelen teoretizmus. Tanulságképpen se felejtjük a fájdalmat, a fájdalom növelését, mint kormányzati eszközt! Akkért is fel kell szabadulnunk, hogy megmentsük magunkat és jövőnket az elmúlt tizenkét év bűneinek ismétlődésétől és ismétlésétől.

Sok jóvátennivaló vár még ránk, sok becsületes igazságtétel, aminek szüksége csak ezután fog kiderülni. S ami nélkül nem nyugodhatnak meg igazán a lelkek.

Magyarországot a fiai, a szenvedés és kétségbeesés szabadították fel. Váltsa meg most a szent munka és valami hasonlata a mennyi igazságnak a földön.

Budapest, 1956 október 31.

ILLYÉS GYULA

EGY MONDAT A ZSARNOKSÁGRÓL

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van,
nemcsak a puszkacsoében,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallató szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó ór szavában,
ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötét
lobogó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok fal-morse-jében,

nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös!
ott zsarnokság van,
nemcsak a katonásan

pattogatott „vigyázz!”-ban,
„tűz!”-ben, a dobolásban,
s abban, ahogy a hullát
gödörbe húzzák,

nemcsak a titkon
félignyílt ajtón
ijedten
besuttogott hírekben,

a száj elé hulltan
pisszt jelző ujjban,
ott zsarnokság van
nemcsak a rács-szilárdan

fölrakott arcvonásban
s e rácsban már szótlán
vergődő jajsikolyban,
a csöndet

növelő néma könnyek
zuhatagában,
kimeredt szembogárban,

ott zsarnokság van
nemcsak a talpraálltan
harsogott éljenekben,
hurráhkban, énekekben,

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak az ernyedetlen
tapsoló tenyerekben,

kürtben, az operában,
épp oly hazug-harsányan
zengő szoborkövekben,
színekben, képterebben,

külön minden keretben,
már az ecsetben;
nemcsak az éjben halkán
sikló gépkocsizajban

s abban,
megállt a kapualjban;

hol zsarnokság van, ott van
jelenvalóan
mindenekben
ahogy rég istened sem;

ott zsarnokság van
az óvodákban,
az apai tanácsban,
az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek
idegennek felelget;

nemcsak a szögcsatornában,
nemcsak a könyvsorokban,
szögcsatornában jobban
butító szölamokban;

az ott van
a búcsúcsókban,
ahogy így szól a hitves,
mikor jössz haza, kedves;

az utcán oly szokottan
ismételt hogy-vagy-okban
a hirtelen puhábban
szorított kézfogásban,

ahogy egymászcak
szerelmed arca megfagy,
mert ott van
a légyottban,

nemcsak a vallásban,
ott van a vallomásban,
az édes szó-mámorban,
mint légy a borban,

mert álmaidban
sem vagy magadban,
ott van a nási ágyban,
előtte már a vágyban,

mert szépnek csak azt véled
mi egyszer már övé lett;
vele hevertél,
ha azt hitted, szerettél,

tányérban és pohárban,
az van az orrban, szájban,
hidegben és homályban,
szabadban és szobádban,

mintha nyitva az ablak
s bedől a dögszag,
mintha a házban
valahol gázfolyás van,

ha magadban beszélgetsz,
ő, a zsarnokság kérdez,
képelettedben
se vagy független,

fönt a tejút is már más:
határsáv, hol fény pásztáz,
aknamező; a csillag:
kémlelő ablak,

a nyüzsgő égi sátor:
egyetlen munkatábor;
mert zsarnokság szól
lázból, harangozásból,

a papból, kinek gyónol,
a prédikációból,
templom, parlament, kánpad:
megannyi színpad;

hunyod-nyitod a pillád,
mind az tekint rád;
mint a betegség,
veled megy, mint az emlék;

vonat kereke, hallod,
rab vagy, rab, erre kattog;
hegyen és tenger mellett
be ezt lehelled;

cikáz a villám, az van
minden váratlan
zörejen, fényben,
a szív-hökkenésben;

a nyugalomban,
e bilincs-unalomban,
a zápor zuhogásban,
az égigérő rácsban;

a cellafal-fehéren
bezáró hóésésben;
az néz rád
kutyád szemén át,

s mert minden célban ott van,
ott van a holnapodban,
gondolatodban,
minden mozdulatodban;

mint víz a medret
követed és teremted;
kémlelődsz ki e körből?
ő néz rád a tükörből,

ő les, hiába futnál,
fogoly vagy s egyben foglár;
dohányod zamatába,
ruhád anyagába,

beivódik, evődik
velődik;
eszmélnél, de eszme
csak övé jut eszedbe,

néznél, de csak azt látod,
mit ő eléd varázsolt,
s már körbe lángol
erdőtűz gyufaszáלבól,

mert amikor ledobtad,
el nem tiportad;
s így rád is ő vigyáz már,
gyárban, mezőn, a háznál;

s nem érzed már, mi élni,
hús és kenyér mi,
mi szeretni, kívánni,
karod kitárni,

bilincseit a szolgálta
maga így gyártja s hordja;
ha eszel, őt növeszted,
gyermeked neki nemzed,

hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled büzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;

vakondként napsütésben,
így járunk vaksötétben,
s feszegetünk kamarában,
akár a Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
a dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

(1950)

HALÁLRAÍTÉLT ÍRÓK

Iszonyú fájdalomunkba szomorú büszkeség vegyül, ha íróársainkról szólunk, akik a walesi bárdok hősi szerepére vállalkoztak és ma Arany János látónoki vízióját váltják valóra. Csak néhány hete még, hogy az ország alighanem legnagyobb íróját kétségbeesítő állapotban szállították egy ideggyógyintézetbe. Egy másik író, a francia ellenállás és a magyar szabadság hőse, a Fő utcai börtönben nem ismerte meg látogatásra érkező feleségét — a kínzásoktól elborult az elméje. Az ország egyik legismertebb, parasztszármazású fiatal színésze öngyilkos lett. Ugyanakkor tucatjával kapjuk a leveleket, hogy íróink többsége három hónap óta, meggyötört testtel, de töretlen lélekkel állják az iszonyú kínvallatást. Csak két író sikerült megtörniük; Kádárék most írást akarnak kicsikarni belőlük, melyben ellenforradalomnak bélyegzik és megtagadják a forradalmat — pontosan úgy, ahogy az inkvizíció tagadtatta meg Galileivel „a föld mozgásának tévnyát”. Június 21-én délután pedig a pesti rádió bement, hogy Gáli József író és Obersovszky Gyula újságíró a legfelsőbb bíróság halálraítélte. Mind a ketten hazafias röplapokat szerkesztettek novemberben, melyekben az orosz megszállás ellen tiltakoztak.

Hazafias röplapok szerkesztéséért az utolsó másfél században senkit a világon halálra nem ítélték. Magyarország történetében egyetlen ítéletsorozat volt, amikor röplapok útján elkövetett igazságtételért 1795 májusában halálraítéltek Martinovics Ignác apátot és társait. De még a metternichi Ausztriában, Franco és Mussolini országaiban, a hitleri Németországban sem volt rá példa, hogy röpiratért halálraítéltek valakit: ilyesmire nemcsak a jog, de az önkény történelmében sincs precedens. Írókat és művészeket rendszerint nem szoktak halálraítélteni és még a legkegyetlenebb zsarnokok is beérték azzal a történelem utolsó négyezer esztendeje során, hogy bebörtönözzék vagy száműzzék a nekik kellemetlen írókat. Csak az örült Neroról tudjuk, hogy öngyilkosságba kényszerítette Petroniust és Lucanust, a költőt; rajtuk kívül még csak André Chenier esetét jegyezték fel, akit a francia forradalom bírósága, a jakobinusok küldtek nyaktiló alá. Kádárék magyarországi praxisa még a bolsevizmus negyvenéves, véres krónikájában is példa nélkül áll. A külszint illetően a bolsevizmus vezetői mindaddig ragaszkodtak a kulturáltság és a kultúra látszatához. Beszédekben a művészetek virágzását ígérgetik, az írókról pedig mindenkor a meghatottsággal kevert elnézés tenorján szoktak nyilatkozni, mint az érzelmes gyilkos áldozatairól. Nyilvános pert író ellen a Szovjetunióban eddig csak egyetlenegyszer folytattak, színészeket nem tartóztattak le öltözőikben és festőket nem löttek főbe nyilvánosan. Ha valakit el akartak sülyeszteni, csendesen tették el láb alól, mint Taraszov-Rodjanovot. Németország egyik legnagyobb színésznőjét, a náci ellen Moszkvában menedéket kereső Carola Nehert, Klabund özvegyét olyan ügyesen likvidálták, hogy a világ csak egy évtized múltán értesült a történetéről. Ha az NKVD alkalomadtán agyonvert néhány költőt, szobrászt vagy írókat, ezt a tényt mindig mélységesen titokban tartották és körömszakadtáig tagadták, akár csak a csecsemőhalandóságára vagy az orosz

proletariátus reálbéreire vonatkozó statisztika adatait. A művészek iránti bolsevista kímélet okai sokrétűek. Először is: Lenin és Sztalin jól tudta, hogy az irodalom elleni brutális irtóhadjárat nem vezet eredményre, tehát ravaszabb és kíméletesebb módszerekhez kell folyamodniuk. Másodsorban: tekintettel kellett lenniük a nyugati közvéleményre, mely e ponton rendkívül érzékeny: Bucharin vagy Zinovjev kivégzését elnézte, de Alexej Tolsztoj vagy Hacsaturján főbelövését aligha bocsátotta volna meg nekik. Így még Picassót is le kellett nyelniük, noha, ha történetesen orosznak születik, harminc éve legfeljebb szobafestőként működhet Cseljabinszkban. A Nyugat előtt való bohóckodásban Sztalin annyira ment, hogy a moszkvai nemzetközi írókongresszusra egy 25 soros Pláton idézetet magolt be, csak azért, hogy nyugati hallgatóit levegye a lábukról. Harmadsorban: volt ebben a művészek iránti kíméletben valami a zsarnokok és kényurak ősi műpártolásából — hiszen mind azt remélte, hogy tetteiket megörökítik. Dzsingisz kán és öccsei, mielőtt egy város lakosságát kiirtották, kiállították a sorból az írókat, művészeket, történészeket, hadd kísérik őket újtukra és zeneiek dicsőségüket. Sigismondo Malatesta, Rimini zsarnoka, egyik kezében aranypénztől

dagadó erszénnyel, másik kezében fűtykőssel kényszerítette Itália piktorait, hogy kastélya falán megfessék őt és tetteit. Napoleon Weimarban rimánkodott Goethe nek: „jőjjön velem Párizsba, írja meg a történetét. Ezt próbálta Lenin is, Sztalin is: hol mohó erőszakoskodással, hol fölényes türelemmel igyekeztek megnyerni az írókat: megvesztegették, lekenyerezték, kompromittálták és destruálták őket, míg nagy részüket lehúzták maguk mellé abba a fertőbe, ahol éltek és meghaltak. Több-kevesebb sikerrel Rákosi is ezen munkálkodott, míg Magyarország helytartója volt. A kommunista írók eleinte támogaták; ő azonban éppen azok barátságát kereste, akik nem hódoltak neki; ezeket türelmesen látogatta, gúnyolódásukat zsebre vágta, hiszen az okos kommunista megveti a saját fajtáját és érthetően ellenségeihez vonzódik. Így a nem-kommunista íróknak a Rákosi-rémuralom legkeservesebb éveiben is türelmesen kellett várniuk: állandó hitelkedéssel igyekeztek elcsábítani őket. Mikor aztán a kommunista és volt-kommunista írók felládagtak Rákosi ellen, az minden erejét latba vetette ellenük. Egy időben szinte kizárólag irodalommal foglalkozott: kefelevonatokat olvasott, íróknak telefonált és fenyegetőzött, kihallgatásokat tartott, pénzt ígért és vont meg: „Hazudjon,

azért fizetjük!” Szerencse, hogy ebben a végső, irodalmi-diktátor korszakában már elvesztette biztonságérzetét (ez a gyilkos ugyanis nem viselte el a tudatot, hogy mindenki gyilkosnak tartja) és hatalma is csak annyi volt, mint egy viceházmesternek. Így, Sztalinnal ellentétben, akit Hruscsov csak néhány esztendővel halála után mert megtámadni — addig szemmel láthatóan attól tartott, hogy a megboldogult még kidugja kezét a vöröstéri mauzóleumból és tarkonlövi őt —, Rákosinak meg kellett élnie tulajdon bukását, mi több, legszentebb eszméi bukását, például azt, hogy „mindenkit meg lehet félemlíteni és vásárolni”, vagy hogy „nincs erkölcs, sem lelkiismeret a világon”. A forradalom összekovácsolta a magyar népet, évtizedekre elmosott minden pártkülönbséget és — nem utolsósorban — íróink közt — oly nemzeti egységet teremtett, melyet szovjet tank le nem gázol, géppisztoly nem lyukaszt ki, akasztófakötél nem fojt meg. Aki Kádáréktól politikai józanságot várt, azt hitte, hogy belenyugosznak a változhatatlanba, valami Treuga Dei-félt kötnék az írókkal, hiszen megnyerni őket éppoly kevésbé tudják, mint a többi 9 millió magyart. Ezt követelte a realitás; Rákosi, aki minden elvetemültséggel, mint az olcsó macchiavelista praktikák tudója, mégiscsak

reálpolitikus volt, kétségtelenül így cselekedett volna. De nem utódai. Azzal kezdték, hogy bebörtönözték mintegy húsz volt-kommunista írókat még Kossuth díjakkal jutalmazták és valóságos bankóesővel igyekeztek megnyerni. A kísérlet, mint várható volt, teljes csődöt vallott. Ekkor jött a második felvonás: néhány író elítéltek egytől három évre, a többieket pedig éheztetéssel, darabjaik és könyveik betiltásával, fenyegetéssel, denunciacióval és terrorral akarták megtörni. Az Írószövetséget feloszlatták, egy maroknyi áruval és kontárral lapokat indítottak, amelyek olvashatatlanok voltak és olvasatlanok maradtak. Miután így sem jutottak semmire, utasítást adtak a börtönbe zárt írók megkínzására, irtóhadjáratra indultak az egész magyar irodalom ellen és ráparancsoltak a legfelsőbb bíróságra, hogy ítélje halálra Gálit és Obersovszkyt.

Mindez merőben ellenkezik a titkos gyilkoló, de a nyilvánosság előtt a kultúra álarcaiban tetszlegő moszkovita praxissal. A vérlázító módszerek otrombasága Kádár és Marosánra vall. A rutinosan és lopva gyilkoló kultúr-bolsevisták régi generációja után ők az új nemzedék képviselői, melynek arra a szóra, hogy kultúra, kinyílik a bicska a zsebében. Páni félelemben élnek, hogy gazdáik, kik csak alkalmasabb jelentkező híján vették igénybe szolgálataikat, egy szép napon megújítják a szovjet imperializmus szempontjából is áldatlan kontárkodásukat. E kétségbeesett lelkiállapotuk magyarázza örvénylő, vagdalozó ámokfutásukat a magyar nép és írói ellen. Valószínűleg tetteik következményeivel sincsenek tisztában és nem számolnak vele, hogy büntetéseikért (magyar állampolgárok kiszolgáltatása egy idegen hatalomnak; ártatlanok bebörtönzése, koncentrációs táborok felállítása; embercsoportok törvénytelen megkínzása; hivatalos hatalommal való visszaélés útján elkövetett emberölés több ezer rendbéli büntette) az általuk szentesített népbírói törvény halálbüntetést szab és hogy pontosan ugyanezekért a bűnökért — akkor Szibériát még Mauthausenak hívták, Nagy Imrét Bajcsy-Zsilinszky Endrének és a Fő utca helyett a Dunaparton gyilkoltak — Sztójay Döme, Szálasi Ferenc, Endre László már elnyerték büntetésüket.

Nem tudtuk e cikkünket papírra vetni, hogy közben ne láttuk volna az ügy mellett az embert — Obersovszky Gyula és Gáli József nekünk oly rokonszenves alakjait, amint fel-alá sétálva roják celláikat. Vannak köztünk itt az Irodalmi Ujságnál is néhányan, akik a halálra, vagy az agyonvertésre várva sétáltunk néhány esztendővel ezelőtt a vörös rémuralom börtönzárkaiban. És ha a halálfelelem kegyetlen is, van valami örömteli, lázas büszkeség ilyenkor az emberben, míg a cellát járja. Büszkeség, hogy Dózsa, Béribalogh, Hajnóczy, Batthyány, Szacsavay és annyi nagy név után most ő sorol be a szabadság magyar vértanúinak oly hosszú listájába; büszkeség, hogy ő is igaz ember volt, aki így utoljára bátran idézheti Horatius szavát a *justum ac tenacem propositum virum*-ról; vagy akár sorstársa, Szokratész mondására gondol némi megnyugvással, hogy jobb a gyalázatban való életnél, úgy mond, a tisztességes halál.

Arany János:

A walesi bárdok

Edwárd király, angol király
Léptet fakó lován:
Hadd látom, úgymond, mennyit ér
A welszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
Ha oly boldog-e rajt!
Mint akarom s mint a barom,
Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád
Legszebb gyémántja Welsz:
Földet, folyót, legelőt jót,
Hegy-völgyet benne lesz.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta Sire!
Kunyhói mind hallgatva mint
Megannyi pusztá sir. —

Edwárd király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend, amerre ment,
Es néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery, a vár ura,
Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is terek;

S mind, amiket e szép sziget
Étel-italt terem,
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senkisé
Kocint értem pohárt?
Ti urak, ti urak! . . . ti welsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
Ne éljen Eduárd?
Hol van, ki zengje tetteim —
Elő egy welszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
A vendég welsz urak;
Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el a harag.

Szó bennszakad, hang fennakad,
Lehellet megszegik. —
Ajtó megöl fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tetteidet
Elzengi, mond az agg;
S fegyver csörög, haló hörög,
Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
A nap vértóba száll,
Vérszagra gyűl az éji vad:
Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sírva tallóz, aki él:
Király, te tetted ezt!”

Máglyáral ell igen kemény —
Parancsol Eduárd —
Ha! lágyabb ének kell nekünk:
S belép egy ifju bárd.

„Ah lágyan kél az esti szél
Milford-öböl felé;
Szűzek sivalma, özvegyek
Panaszra nyög belé.

Ne szűlj rabot, te szűz! anya
Ne szoptass csecsemőt! . . .”
S int a király. S elérte még
A máglyára menőt.

De vakmerőn s hivatlanul
Eláll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez ige hallatik:

„Elhullt csatában a derék —
No halld meg, Eduárd:
Neved ki dicséssel ejtené,
Nem él oly welszi bárd.

Emléke sir a lanton még —
No halld meg, Eduárd,
Atok fejedre minden dal,
Melyet zeng welszi bárd.”

Meglátom én! — S parancsot ad
Király rettenetést:
Máglyára, ki ellenszegül,
Minden welsz énekest!

Szolgái szétszáguldanak,
Ország-szerint tova.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. —

S Edwárd király, angol király
Vágtat fakó lován:
Körötte ég földszint az ég:
A welszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba welszi bárd:
De egy se bírta mondani
Hogy: éljen Eduárd. —

Ha, ha! mi zúg? . . . mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttem a lord-majort,
Ha bosszant bármi nesz!

All néma csend: légy szárnya bent
Se künn, nem hallatik:
„Fejére szól, ki szót emel!
Király nem alhatik!”

Ha, ha! Elő síp, dob, zene!
Harsogjon harsona:
Fülembe zúgja áthait
A welszi lakoma . . .

De túl zenén, túl síp-dobon,
Riadó kürtön át:
Ötszáz éneklő hangosan
A vértanú dalát.

(1857.)

Az ENSZ-bizottság egyhangú zárójelentése szabadságharcunkról

A világ figyelme néhány napra ismét a magyar szabadságharcra irányult. Az öt világrész nagy napilapjai rendkívüli terjedelemben ismertették a magyar ügy vizsgálatára kiküldött ENSZ-küldetés zárójelentését. A 400 oldalas jelentés — noha általában köztudomású eseményekkel foglalkozik — az egész világközvéleményt meglepte és megdöbbenett.

A különbizottságot az ENSZ 1957 január 10-i határozata alapján hozták létre. A közgyűlés rendkívüli gondot fordított arra, hogy a bizottság már összetételében is biztosítsa a pártatlanságot. Ezt egyrészt azzal érték el, hogy a bizottságot többségében semmilyen hatalmi csoportosuláshoz sem tartozó kis nemzetek képviselőiből állították össze. A bizottság elnöke Alsing Andersen (Dánia), tagjai: Keith Shann (Ausztrália), R. S. S. Gunawardene (Ceylon), Mongi Slim (Tunizia) és Enrique Fabre-quat professor (Uruguay). A bizottság két tagja tehát két, a gyarmati sorból nemrég felszabadult ország (Ceylon és Tunizia) s egyben az úgynevezett bandungi csoport képviselője. Végül, de nem utoljára nagy jelentőségű volt, hogy a bizottságban mind az öt földrésznek volt egy-egy képviselője.

A meglepetést és megdöbbenést mindenekelőtt a bizottság egyhangú jelentése keltette. A bizottság egyhangúlag állapította meg, hogy: 1. 1956 októberében és novemberében Magyarországon „spontán nemzeti felkelés” játszódott le, amelyet külföldről nem támogattak, s amely nem volt ellenforradalom, nem célozta valamely elmúlt rezsim visszaállítását. 2. A Szovjetunió első beavatkozása spontán nemzeti felkelés ellen irányult, a második pedig egy törvényes és a nép többségének támogatását bíró kormány megdöntését célozta. 3. A szovjet haderőre támaszkodó Kádár-kormány mindaddig ígérgette a forradalom számos követelésének teljesítését, amíg a hírhedt szalámitaktikával sorra fel nem számolta a forradalom vívmányait, hogy aztán teljesen visszaállítsa azt a terrort, amely ellen a magyar nép eredetileg fellázadt.

A bizottság hiába kérte a Kádár-kormányt, hogy vizsgálatát a helyszínen folytathassa. Jelentését tanúvallomásokra, kormánynyilatkozatok, felhívások, kiáltványok, röpiratok, határozatok, államférfiúi beszédek, rádiószózatok és hírlapi jelentések elemzése, egybevetése és értékelése alapján állította össze. Még bennünket, magyarokat is meglep példál, hogy egyedül a Pravda cikke és jelentései, s a moszkvai rádió hangszalagra vett adásai alapján milyen cáfolhatatlanul lehet bizonyítani mindazt, amit a Kreml és budapesti ügynökeinek kis csoportja most oly kétségbeesetten tagad. Amikor az ENSZ-bizottság egyhangú jelentése a Kreml urait és Kádárakat a vádlottak padjára ülteti a világ közvéleménye előtt, elsősorban tulajdon nyilatkozataikat használja fel ellenük. Ezt a bizonyítékanyagot egészíti ki mindaz, ami a magyar sajtóban napvilágot látott és a magyar rádiókban elhangzott 1956 október 23 és 1957 május vége között.

A szabadságharcunkkal foglalkozó eddig megjelent angol, francia, olasz, német, norvég, spanyol és svéd könyvek ismeretében, sőt a Melvyn J. Lasky szerkesztésében kiadott kitűnő okmánykötet tanulmányozása után is megállapíthatjuk, hogy az ENSZ-bizottság jelentése valamennyi közt a

legalaposabb és legjelentősebb történelmi dokumentum. A bizottság a kétszázézer magyar menekült által kimentett minden okmányt megvizsgált. Levéltárában ott szerepelt a szabadságharc minden kiáltványa, memoranduma, határozati javaslata, röpirata, s természetesen egész sajtója.

A jelentés megállapítja, hogy a Szovjetunió kormánya, tekintettel a lengyelországi eseményekre és a magyar közvélemény alakulására, már napokkal a forradalom kitörése előtt készenléte helyezett magyarországi haderejét és csapatokat vont össze a magyar határnál. Így, amikor a Gerő-beszéd és a rádió előtti megszólalás kirobantotta a fegyveres felkelést, a szovjet erők nyomban beavatkozhattak. Leszögezi a jelentés, hogy rövidesen tisztázódtak a frontok: az egyik oldalon a szovjet csapatok és a magyar ávosok, a másikon az egész magyar nép harcolt. Kiemeli a jelentés, hogy a felkelés szellemi előkészítésében, majd a harcok során magyar kommunisták és volt kommunisták nagy szerepet játszottak. A jelentés végül leszögezi, hogy Budapest kiürítésének és a csapatok kivonására tett ígéretnek legfőbb oka az a tény volt, hogy október végére a szabadságharc katonailag felülkerekedett.

Az ENSZ különbizottság jelentését a szovjet sajtó és rádió néhány napon át egyszerűen elhallgatta. A moszkvai rádió néhány idegen nyelvű adásában a jelentést „egyoldalúnak” és „elfogultnak” minősítette, s hangsúlyozta, hogy a bizottság csak az egyik oldalt hallgatta meg, „még hozzá azt az oldalt, amely csődöt mondott népeellenes ellenforradalmi akciójával”. Erre a szemrehányásra a jelentés persze már jóelőre felelt, amikor kiemelte: a Kádár-kormány két ízben is megtagadta a bizottság kérését, hogy vizsgálatait a helyszínen folytassa. Arról a moszkvai rádió nem nyilatko-

zott, hogy a Kreml urainak és Kádáréknak a nyilatkozatai, amelyek többek között a Pravdában is megjelentek, miért nem szerepelhetnek bizonyítékként.

Érdekes vonatkozása a jelentésnek, hogy nem fogadja el azokat az adatokat, amelyeket Nehru indiai miniszterelnök közölt az indiai parlamenttel 1956 december 14-i beszédében a magyar szabadságharcról. Nehru szerint a harcokban 25.000 magyar szabadságharcos és 7000 szovjet katona esett el. A jelentés Nehru adatait túlzottnak tartja, de egyben kiemeli, hogy eddig nem sikerült teljesen megbízható adatokat kapni a halálos áldozatok számát illetően.

Egy azonban nem kétséges a bizottság jelentése szerint: a Szovjetunió magyarországi beavatkozása „az agresszív szovjet meghatározása szerint is olyan nemzetközi jelentőségű ügy”, amellyel az ENSZ közgyűlésének foglalkoznia kell.

Amikor a közgyűlés összeül, a bizottság egyhangúlag fogja előterjeszteni megállapítását, hogy a múlt évben a Szovjetunió fegyveresen avatkozott bele Magyarországra belülegbe.

A jelentést a magyar nép nem ismerheti meg teljes egészében. Lényeges pontjai azonban köztudomásúak lesznek, akárhogyan is kísérletezik a „munkás-paraszt” kormány. Hatása kétségkívül előnyös lesz. A régi és az új magyar emigrációra is nyilván kijózanítólag fog hatni a jelentés. A tavaly október - novemberi események történetét különböző csoportok a maguk vélt vagy tényleges érdekei szerint próbálták elkódósítani. Amint az ENSZ-jelentés magyarul is megjelenik teljes terjedelmében, sok légvár omlik majd össze, sok intrika vesztí alapját, s a tisztult légkörben több esélye lesz talán az egységnek a főbenjáró kérdések megítélésében.

Az Írószövetség kiáltványa

Ez év június 20-án adta ki az Egyesült Nemzetek ötös bizottsága kétkötetes jelentését a magyar forradalomról. Ugyanezen a napon a budapesti legfelsőbb bíróság két magyar író halálra ítélte. Másnap, június 21-én a Magyar Írók Szövetsége Külföldön, angol nyelven, a következő felhívást adta ki:

„Magyarországon a legfelsőbb törvényszék népbírósi tanácsa hat halálos ítéletet mondott ki. A halálraítéltek között van Gáli József író és Obersovszky Gyula újságíró. Áprilisban a törvényszék egyiküket egy évi, másikukat három évi szabadságvesztésre ítélte. Most a legfelsőbb bíróság e korábbi ítéleteket halálos ítéletre változtatta át. A bíró ezt azzal indokolta, hogy az ügyet politikai kérdésnek kell tekinteni, ellenforradalmi tevékenységért kell felelőssé tenni a vádlottakat, akiknek nem az a bűne, hogy fegyverekkel harcoltak, hanem az, hogy hivatásukat gyakorolták. A forradalom alatt újságokat, röplapokat adtak ki a második orosz támadás után.

A halálos ítéletet ugyanazon a napon mondták ki, amelyen az Egyesült Nemzetek ötös bizottsága nyilvánosságra hozta jelentését arról, hogy az, ami Magyarországon történt októberben, „spontán népfelkelés volt, diákok, munkások és parasztek vezetésével”. Következésképpen a magyarországi legfelsőbb bíróság döntése lényegileg az egész magyar nép ellen irányul. Az ellen a nép ellen, amely a múlt év októberében egységesen kelt fel egy idegen hatalom által rákényszerített rendszer ellen. Ennél tovább megyünk: a budapesti ítélet az egész szabad világ meggyőződésével száll szembe azzal, ami az Egyesült Nemzetek jelentésében fejeződik ki.

Ez az ítélet azt mondja ki, hogy a politikai ellenzékiesség halállal büntetendő s ezáltal a szabadság és törvényesség utolsó maradványait törli el. Ez az ítélet azt a felfogást teszi újra uralkodóvá, amely Sztálin uralma alatt érvényesült. Ez az ítélet arra vall, hogy a poz-nani pör, a berlini Harrich-pör és az első Gáli—Obersovszky-pör viszonylagos enyhéssége a múlté. Ez az ítélet a szellemi élet totális diktatúrájához való visszatérés.

Magyarországon az Írók Szövetségét feloszlatták. Következésképpen a mi kötelességünk lett, hogy mind a szabad világban, mind a kommunista uralom alatt álló országokban élő íróársainkhoz, értelmiségiekhez, államférfiakhoz és jogászokhoz forduljunk, kérve, hogy tiltakozzanak íróársaink ellen elkövetett terrorcselekmények ellen. Ez írók egyetlen bűne az volt, hogy a forradalom alatt és után kifejezték a nép akaratát.

Ezek az ítéletek minden magyar író és értelmiségi számára a halálbüntetés és egyéb büntetések állandó veszélyét rejtik magukban. Számosan közülük máris börtönbe vettek, vagy házi őrizetben vannak. Ám azoknak is okuk van a félelemre életükért, akik még mindig szabadlábban vannak, csakúgy, mint a többi kommunista uralom alatt álló országok íróinak s gondolkodóinak.

A gondolat és szellem szabadsága ellen irányuló ez új támadással szemben nem tehetünk mást, mint ezt: elismételjük a magyar íróknak azt a felhívását, amelyet a budapesti rádió 1956 november 4-én közvetített, akkor, amikor a szovjet csapatok már a fővárosban voltak: „Itt a Magyar Írók Szövetsége! A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiához, tudományos egyesületéhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért; kevés az idő! Segítsetek!”

MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE KÜLFÖLDÖN.”

KÉT FÉRFI

nem rettent meg az eredménytől. Ő csak az igazat és a teljes igazságot írta meg: a következtetést maga a nép vonta le.

Messzevilágító tehetség, szerény magabiztosság és fizikai teljesítő-képességen felülemelkedő kötelességtudás. A szovjet regényírók kutatnak ilyen hősök után — hiába. Az igaz ügy oldalán, az elnyomott oldalán teremnek az ilyen emberek, talán valóban a szükség termi őket.

Gáli Józsefnek minden oka meg lehetett, hogy az életét a másoknál többre tartsa: a magyar irodalom egyik legnagyobb reménységének mondták, tanárai, barátai sem titkolták előtte, hogy képességeit a magukénál is többre tartják.

Abban a kórházban, ahol a röplapokat sokszorosították, tulajdonképpen az ágyban lett volna a helye, a forradalom győzelmes napjai eléggé megviselték. Jóska a pincébe ment és jegyzett, diktált, a sokszorosítógép karját forgatta. És az utcán állt a novemberi viharban és osztotta a röpdédulákat, személyesen jelentette be a megszállóknak, hogy „Eltűnt” és nem fűjtta el a vihar. Nagyon közel járt az anyaföldhöz, azért nem.

Állítom, hogy Gáli, Gáliék tudták, hogy előbb-utóbb börtönbe kerülnek. Londonban van a tanúrá: hívta, de Jóska nem is gondolt szökésre. Nem ismert más lehetőséget, mint tenni a dolgát, nem törődött a fiókjában heverő kéziratokkal, sem a fejében zsongó tervekkel. Drámáiban kerülte a pátoszt. Az életében észre sem vette, hogy állandóan és szüntelenül hőstetteket visz végbe.

Akik ma otthon mocskot szórnak rá, téhetségben s emberségben a lábakörméig sem érnek. S mi idekint nemcsak tehetetlenebbek vagyunk nála — de hetek óta kínozz ez a vád! — gyávábbak is.

Boldogok leszünk, ha egy nap a kezét megszoríthatjuk.

M. L.

Termetre vékony, középmagas. Szeme szürkés, átható tekintetű. Különös ismertetőjele nincs. A névtelen emberek fajtájából való, semmiképpen sem hősi alkatt. A forrongó események viharra vetette felszínre s a gyors elhatározás, hogy újságot kell adni az utcának, amely a szabadság eszméit képviselje, de józan és mértékletes hangon. Lapja, az „Igazság” volt a legkedveltebb az októberi napok sajtóáradatában. Szinte órák alatt bizonyos rangot és tiszteletet vívott ki a harcoló katonaság, diákság, munkásság — és az ellenség köreiben.

Obersovszky éjjel-nappal a redakcióban tartózkodott, ott evett és ott is aludt. Fehér svájci sapkájában, borotvátlanul, álmatlanságtól fáradt szemmel ült apró szobáskájában, munkatársai között, kéziratot olvasott, küldöttesekkel tárgyalt, levonatokat korrigált, mialatt a ház körül pánicos ütközet zajlott és felkelők indultak rohamra.

A sors különös iróniája, hogy a szorongatott helyzetben lévő kommunisták, államvédelmi tiszték Obersovszkyhoz fordultak segítségért. Órák alatt felismerték, hogy lapja a nemes emberiesség eszméit képviseli s tekintélye a harcbanzállt felkelők között szinte varázslatos. Egy délelőtt az öbudi folyamörlaktanyában rekedt államvédelmi osztag katonái hívták fel telefonon Obersovszkyt:

— Könyörgünk, segítsen rajtunk! Ártatlanok vagyunk, — tömeg meg akar bennünket ölni.

Obersovszky azonnal köcsit küldött a helyszínre. A kocsiban az „Igazság” egy munkatársa és az őrség két fegyveres tagja ült. Néhány perc alatt szétoszlatták a tömeget. Az államvédelmi csapat szabadon elvonult — mint később kiderült, áttöltözték...
A Beloiannisz-gyár munkásai elfogtak egy államvédelmi főhadnagyot s felhívták telefonon a szerkesztőséget, kérdezték, mit te-

nyenek vele. Obersovszky erélyes hangon utasította a munkástanács elnökét, hogy a fogoly tisztet öv-
jakk meg az esetleges atrocitásoktól, biztosítsanak számára tisztességes fekvőhelyet s lássák el élelemmel.

— Délután kiküldök valakit. Ha annak az embernek a hajszála is megörbül, súlyosan elítélő cikket közlök önökről a lapban!

Délután, a jelzett időben a szerkesztőség egyik gépkocsija, szélvédőjén az „Igazság” fejlécével kirobogott a gyárba. A kocsiban ismét egy újságíró s két fegyveres egyetemista foglalt helyet. A legnagyobb nehézségek közt jutottak át Budára, beszéltek a fogollyal s jelentették Obersovszkyknak, hogy a munkástanács gondoskodik az államvédelmi tiszt épségéről.
Amikor az első hírek befutottak a szerkesztőségbe arról, hogy — a parlamenti sortűz után — a jogos népharag súlyosan veszélyezteti a mindenki által gyűlölt államvédelmi nyomozók és tiszték életét, Obersovszky Szilvássy Lajos nevű munkatársával azonnal cikket íratott az utcai kilengések s az önkényes bíráskodás ellen. Az épület őrségének megtiltotta, hogy orosz katonákra tüzeljen.
November másodikán reggel a miskolc — hatvani vasútvonalról egy más után érkeztek a telefonjelentések: szovjet csapatok özönlenek az országba! Obersovszky nem akarta hinni az ábulást. Talán nem volt eléggé politikai lélek, nem értett a katonai mozdulatok ábécéjéhez, nem ismerte a diplomácia rókafoágait. Ez emberséggel és a becsület eszméiben hitt, ezért küzdött tovább magányosan a nyilvánvaló bukás után is, amikor mások már óvatosan félreálltak. Mídon elfogták, budai lakását egész kis hadsereg vette körül. Páncélautókkal és gépesített könnyűtűzérővel mentek érte, az egy szál hírlapíróért, mintegy nyolcvan. Fegyvert nem találtak nála.

O. L.

Ember vagyok, embermód élek; hogy is lehetnék bátor? csak jobban rettegek attól, hogy hitvány lehetek, jobban, mint a haláltól!

Zelk Zoltán

JÚNIUS HUSZADIKA

A hírügynökségek jelentik Budapestről, hogy Gáli József író egy éves és Obersovszky Gyula újságíró három éves börtönbüntetését a Legfelső Bíróság halálos ítéletre súlyosbította.

JÚNIUS HUSZONEGYEDIKE

Az Írószövetség a Nemzetközi Pen Clubhoz fordult a célból, hogy tegyenek meg mindent a két magyar író megmentéséért. Ezt követően David Carver Londonból a Nemzetközi Pen Club elnökéhez, André Chamson-hoz fordul, közbelépést kérve. A Magyar Írók Szövetsége Külföldön egyidejűleg táviratban tiltakozott a kínai népköztársaság elnökénél. A távirat rámutat arra, hogy „ezek az új ítéletek ellene mondanak azoknak az elveknél”, amelyeket Mao Ce-Tung február 27-én mondott ki és a múlt héten hozott nyilvánosságra. És közbelépésre szólította fel, „hogy megelőztessék olyan ítéletek végrehajtása, amelyek ellene mondanak” az általa újabban meghirdetett tételeknek és „szükségképpen a gondolkodás és szellemi élet elfojtásához vezetnek Magyarországon”. Egyidejűleg a Magyar Írók Szövetsége Külföldön táviratban fordult Wladyslaw Gomulka-hoz, a lengyel Egyesült Munkáspárt első titkárához „az Ön segítségét kérjük e férfiak megmentésére, akiknek az a bűne, hogy írásban szabad kifejezést adtak meggyőződésüknek. Az a féltelmünk, hogy ezek az ítéletek — Magyarország határain kívül is — a szellemi élet és gondolatszabadság további elnyomásához vezetnek”.

OXFORD KÖZBELÉP

Az Írószövetség tiltakozásával egyidőben az oxfordi kollégiumokba felvett fiatal magyar intellektuelek felhívást intéztek diáktársaikhoz, a fiatal értelmiségiekhez, a nemzetközi ifjúsági szervezetekhez: „Gáli és Obersovszky — írták e felhívásban — a forradalom alatt azt az Igazság című lapot szerkesztették, amelyet a magyar fiatalok a magukénak ismertek el. A szovjet beavatkozás után pedig vértelen ellenállásra buzdító röplapokat terjesztettek. A Kádár-rendszer a német fasisztákkal teljesen azonos módon hadjáratot folytat a magyar értelmiség ellen. A Gáli, Obersovszky és Földes Gábor ellen hozott halálos ítéletek célja az, hogy megfélemlítsék a még szabadlábban lévő írókat és diákokat, letörjék a magyar nép ellenállását és előkészítsék a közhangulatot a Nagy Imre és a forradalom más vezetői ellen folytatandó monstre pörökre.” A felhívás ezekkel a szavakkal fejeződik be: „Ne nézzétek tétlenül, hogyan vérzik el egy kis nemzet, amely a szabadságért, önrendelkezésért és a félelemmentes életért küzdött s arra vágyik ma is. Emeljétek fel szavakat szervezettel és egyénenként a szovjet kormánytól és magyarországi bábjaiktól. Tiltakozzatok minden fórumon és minden lehető módon! Segítsetek! Mentsétek meg halálra ítélt társainkat!”

A felhívást a Christchurch, Trinity, Balliol, St. Anthony, Brasenose, Merton, Nuffield, Exeter, Oriel, St. Peter Hall, Queen's, Somerville és Corpus Christi kollégiumok egy-egy magyar diákja írta alá.

TÁVIRATOK LATIN-AMERIKÁBA

A fenti nyilatkozatokkal és táviratokkal egyidőben az Irodalmi Újság felelős szerkesztője sürgönyben fordult Latin-Amerika demokratikus vagy szocialista elveket valló, legtekintélyesebb államférfiaihoz, úgymint dr. Enrique Siles úrhoz, Bolívia köztársasági elnökéhez, Juscellino Kubitsek úrhoz, a Brazíliai Egyesült Államok elnökéhez, Manuel Prado Ugarteche úrhoz, Peru köztársasági elnökéhez, valamint dr. Alberto Abdala úrhoz, Uruguay belügyminiszteréhez és felkérte őket: járjanak közbe Budapesten Kádár úrnál a halálraírt író társaink érdekében.

JÚNIUS HUSZONKETTEDIKE

Június 22-én a Daily Telegraph első vezércikkében az írószövetségi kiáltványhoz hasonló hangnemben foglalkozott a két halálos ítélettel. „A magyar legfelsőbb bíróság elvadult döntése — írta a Daily Telegraph —, amely két magyar hazafi rövid fogházbüntetésre szóló ítéletét halálos ítéletre változtatta át, olyan problémát vet fel, amely le kell hogy kösse az egész szabad világ figyelmét. Mint egy villás villámcsapás, amely egyetlen villanással a vihar egész terjedelmét megvilágítja, ez a legújabb megbotránkoztató kommunista atrocitás a kelet-európai tragédia leglényegét a maga meztelen mivoltában mutatja meg. Noha a szabad világot azoknak a kommunista gaztetteknek a száma és természete nyugózi le, amelyek az Ötös Bizottság jelentéséből bontakoznak ki, ez az újabb atrocitás nem tekinthető egyszerűen újabb vízcseppnek az igazságtalanság óceánjában. Lehet, hogy a tiltakozások nem használnak, de bizonyos, hogy a tiltakozások elmaradása rengeteg kárt okozhat. A magyarországi hatóságok egyetlenegy új bizonyítékot sem hoztak fel arra, hogy indokolják a három éves börtönbüntetés halálbüntetésre való változtatását. A számító terrorizmus egy aktusáról van szó. Mivel ez nyomban az Egyesült Nemzeteknek a magyarországi rendszer ellen kiadott rettentő vádiratát követte, az ítéleteket a kommunista világ hányaveti viszontválaszának vehetjük... Nem is gondolva arra, hogy tavaly őszi gaztetteik részletes bizonyítékain elgondolkozzanak, azért tesznek meg mindent, hogy egy újabb bűnnel koronázzák bűneik építményét. Csaknem hihetetlennek látszik, hogy a Szovjetunió, amely ez idő szerint a Nyugattal való feszültség enyhítésére kezdett tárgyalásokat, ezt a pillanatot választja, hogy a szabad világ közvéleményének minden szektorát kihívja maga ellen.” A Daily Telegraph vezércikkét azzal fejezte be, hogy ha a Szovjetunió az enyhülést azzal akarja szolgálni Nyugaton, hogy a terrorizmust erősíti a maga portáján, akkor a Nyugatnak határozottan kell fellépnie: „olyan cseleked-

tek, mint a Kádár-csoport ez újabb gaztette, a kölcsönös bizalom minden lehetőségét megsemmisítik”.

PÁRIZS MEGMOZDUL

Ugyanezen a napon, részben Fejtő Ferenc és Gara László jóvoltából, részben francia kezdeményezésre már felvonultak a francia irodalmi társaságok és a francia irodalom legjobbjai. Táviratokban kérték Nehru miniszterelnök, Tito marsall, Gomulka, nyugati irodalmi társaságok, valamint egyes írószövetségek támogatását. A francia közvéleményben és sajtóban az Obersovszky—Gáli-ítélet példátlan felháborodást váltott ki. A rádiók közlik Chamson sürgönyét.

André Chamson, a francia akadémia tagja, a Nemzetközi Pen Club elnöke a következő táviratot intézte Kádárhoz:

„Obersovszky Gyula újságíró és Gáli József halálraírtetésének híre kétségbeejtett. Mint a Nemzetközi Pen Club elnöke kérem önt, kímélje meg író társaim életét.”

JÚNIUS HUSZONNEGYEDIKE

A párizsi Figaro összegezi az elmúlt három nap alatt elhangzott francia tiltakozásokat. Többek között idézi a francia írók Kádárhoz intézett sürgönyét. Ez megemlíti, hogy „az egész művelt világ felháborodott a kegyetlen ítéleten” és figyelmezteti Kádárékat, hogy a „véleménynyilvánítás szabadságát tisztelnie kellene egy kormánynak, mely magát demokratikusnak nevezi”. A táviratot többek közt Jules Romains, Georges Duhamel, André Breton, Thierry Maulnier, Denis de Rougemont, Jean Guehenno és Albert Camus írták alá.

Louis Aragon francia kommunista író, aki hosszú esztendőket óta semmilyen igaz ügy mellett nem emelte fel szavát és a magyar forradalom idején mélyeséges hallgatásba burkolódott, sürgönyt írt alá Kádárnak Gáli és Obersovszky érdekében. Ugyanezt tette Picasso, valamint Eluard kommunista költő özvegye és Tristan Tzara író. Egy másik táviratban francia közéleti személyiségek fordultak Kádárhoz. E távirat aláírói közt François Mauriac, Jean-Paul Sartre, Vercors és Claude Roy írók is szerepelnek.

JÚNIUS HUSZONÖTÖDIKE

Az Oxfordban tanuló magyar diákok felhívását követően A. L. P. Norrington, a Trinity Kollégium elnöke, C. M. Bowra, a Wadham Kollégium dékánja, Isaiah Berlin az All Souls Kollégiumból, F. W. Deakin, a St. Anthony Kollégium dékánja, Alan Bullock, a St. Catherine Társulat cenzora s Christopher Hill a Balliol Kollégiumból nyílt levélben tiltakoztak a magyarországi halálos ítéletek ellen. „Ki akarjuk fejezni elborzadásunkat — írták — azokkal a halálos ítéletekkel kapcsolatban, amelyeket Budapesten mondtak ki három magyar fiatal intellektuálnak, Földes Gábornak, az egyik legkiválóbb fiatal rendezőnek, a kiváló fiatal drámaírónak, Gáli Józsefnek és Obersovszky Gyula újságírónak az ügyében... Az utolsó években alig találunk kihívóbb és cinikusabb példájára a bírások útján elkövetett gyilkosságoknak. Gáli ügye különösképpen felháborító. Ez a nagybeteg ember, aki atyját is, anyját is a náci koncentrációs táborokban vesztette el, azért ítéltetett halálra, mert Magyarország szabadságának rövid óráiban újságot adott ki és röplapokat, amelyek vértelen ellenállásra szólították fel a magyarokat azután, hogy a szovjet erők letiporták Magyarországot... Ha ezeket az ítéleteket fenntartják, a Kádár-kormány erkölcsi elszigeteltsége a civilizált világtól teljes lesz.” A nyílt levél a londoni Daily Telegraph június 25-i számában jelent meg.

ANGOL ÍRÓK TÁVIRATOZNAK

Az angol tudományos és irodalmi élet öt világhírű képviselője a következő táviratot küldte Kádárnak:

Elszörnyedve értesültünk, hogy halálra ítélték Gáli József színműrit és Obersovszky Gyula újságírót, miután alsóbb fokon ugyanazon tényálladékok mellett sokkal enyhébb ítéletet szabtak rájuk. Bizton reméljük, hogy a hatóságok, akik kezükben tartják e két fiatal író életét, az ítéletet nem engedik végrehajtani. Bertrand Russell, Julian Huxley, J. B. Priestley, Stephen Spender, C. V. Wedgwood.

BUDAPEST VISSZALÉP

Este a világ rádiói bejelentik, hogy Budapesten a főügyész a halálos ítélet végrehajtását alaki okokból felfüggesztette és a Gáli—Obersovszky-ügyben új vizsgálatot rendelt el.

JÚNIUS HUSZONHATODIKA

„Mind Peru népe, mind a magam nevében sürgető kéréssel fordulok excellenciádhoz — sürgönyzi Kádárnak Manuel Prado, Peru köztársasági elnöke —, hogy emberi érzéseit felkeltsem és közbelépésre bírjam Obersovszky és Gáli halálos ítéletének végrehajtása ellen...”

*

A Manchester Guardian vezércikkben foglalkozik a Kádár-terrorral: „A Kádár-kormány még van módja arra, hogy kikérülje a halhatatlanságnak azt a fajtáját, amellyel egy művész halála szolgál gyilkosainak... Lehet, hogy az az elborzadás, amellyel a külső világ fogadta a készülődő kivégzések híreit, nem játszott szerepet az ítéletek végrehajtásának felfüggesztésében... Am kétségtelen, hogy elborzadásban nem volt hiány s ezt nemcsak olyan testületek fejezték ki, mint a Nemzetközi Pen Club és nemcsak olyan írók, mint Mauriac vagy Sartre, hanem hűséges kommunisták is, mint Picasso s Aragon — s könnyen lehet, hogy a magyarországi hatóságokat e visszhang élessége hátráltatta meg. Egyetlen más halálos ítéletük kapcsán se tapasztaltak ilyesmit...”

1852 január 3-án Springfield városában, Illinois államban a követhető határozati javaslatot fogadta el egy népgyűlés:

„Miután ennek a gyűlésnek a véleménye szerint Kossuth megérkezése országunkba, a közelmúlt magyarországi eseményekkel kapcsolatban és a körút kapcsán — amit most országa érdekében tesz —, olyan alkalmat jelent, amelynek során mi, az amerikai nép, nem maradhatunk némák, ha csak nem akarjuk ezzel támogatni a támadást szabad intézményeink alapelveinek tartós szeretele és hite ellen. Ezért a következő határozatokat hoztuk:

1. Minden népnek, amely eléggé számos a nemzeti függetlenséghez, joga van felborítani és forradalmasítani fennálló kormányformáját és olyat teremteni helyébe, amilyent választ.

2. Hogy a mi kormányunk kötelessége, hogy se ne szítsa, se ne támogassa az ilyen forradalmakat más országokban.

3. Hogy amint mi nem avatkozhatunk be törvényesen vagy jogosan külföldön segítség céljából, így semmilyen más kormánynak sincs joga elnyomni az ilyen forradalmakat; és ezért azonnal ki kell nyilatkoztatnunk a világnak elhatározásunkat, hogy ragaszkodunk a be nem avatkozásokkal ehhez a kölcsönösséghez, mint a nemzetközi jog szent elvéhez.

4. Hogy Oroszország közelmúlt beavatkozása a magyar szabadságharcba, véleményünk szerint ilyen törvénytelen és jogtalan beavatkozás volt.

5. Hogy Oroszországgal szembezállni ebben az esetben vagy bármely hatalommal szembezállni egy hasonló esetben nem lenne megszegése a be nem avatkozás általunk mélyeségesen tisztelt elvének, hanem ellenkezőleg, dicséretre méltó lenne számunkra vagy bármely független nemzet számára.

6. Hogy ténylegesen beleavatkozunk-e egy ilyen esetben, tisztán politikai kérdés, amely akkor döntendő el, ha a kormányok kívánják.

7. Magyarország kormányzójában a polgári és vallásos szabadság ügyének legméltóbb és legkimagaslóbb képviselőjét látjuk az európai kontinensen; ő és nemzete addig harcolt ezért az ügyért, amíg egy idegen szarnok fejgyeres beavatkozása legyűrte őket a természet és a nemzetközi jog törvényeinek legszentebb elveit meggyalázza — amely elveket a szabadság barátai mindenütt és különösen az Egyesült Nemzetek népe legdrágább kincsének tart.”

A gyűlés vezérszónoka és a határozati javaslat megfogalmazója egy fiatal ügyvéd volt. A neve: Abraham Lincoln.

A legdicsőbb és legdiadalmasabb tettek rendszerint a diadal és a dicsőség minden reménye nélkül vitettek véghez.

AQUINÓI SZENT TAMÁS

*

Korunk fő baja, hogy az ostobák holtbiztosak, az okosak pedig kétkednek a maguk dolgában.

BERTRAND RUSSEL

*

Még hagyján, aki másoknak hazudik; aki önmagának hazudik, végképp elveszett.

DOSZTOJEVSZKI

*

Milyen keveset kért a kisember és milyen sokat ígértek neki! Új világnézettel ajándékozták meg, vízumot állítottak ki számára Utópiába és a földi paradicsomot festették lelki szemei elé. Pedig a kisember csak lakást akart — és éppen ez az, amit megtagadnak tőle.

G. K. CHESTERTON

Ideológiai reneszánsz

(Párisi levél)

Hadd kezdjem az első párizsi levelemet üdvözlő sorokkal; hadd írjam meg, milyen megtiszteltetés számomra abban a lapban írni, amely az Irodalmi Újság immár világtörténelmi csengésű nevét viseli. Nyilvánvaló, hogy a név kötelez. Tündöklő hagyományt jelent, progresszív hazafiságot, a szabadság, a demokrácia és a szocializmus együttes szolgálatát, mindennemű szellemi és anyagi, nemzeti és egyéni kizsákmányolásnak, szolgátságának és megaláztatásának egyértelmű elvetését. Férfimunkát, — ahogyan a szót Vörösmarty értette.

A Déry Tibor, Háy Gyula, Németh László és a magyar írók Irodalmi Újságjának nemzetközi jelentőségét az az erkölcsi pátoz adta, amely a zsarnokság elleni küzdelmet kiemelte a szűk értelem vett nemzeti tiltakozás síkjáról és általános emberi ügyggyé, példatétellel emelte.

Togliai és más kommunista kritikuskok és agitátorok azt vetették a magyar szabadságharcosok szemére, hogy egy XIX. századi, burzsoá felkelést csináltak a XX. században, az atombomba, a világhegemóniáért folytatott nagystílusú küzdelem századában. Mintha a magyar forradalom a múlt „ellenlázadása” lett volna a jövő forradalma, a szocializmus ellen, amely még — ezt mondják ők — öldöklő tévedéseiben is jövőbe mutatóbb, mint az anarchisztikus és partikularista jellegű mozgalmak.

Az kétségtelen, hogy a magyar ifjúság Petőfi és nem Lenin nevével az ajkán fogott fegyvert az orosz elnyomás ellen, de az is bizonyos, hogy a nemzetnek a forradalmi és munkásbiztonságokon, a felszabadított rádiók hullámain és a néhány napos szabad sajtón keresztül napvilágra jutó akarata arra mutatott, hogy a magyar nép túlnyomó többsége a társadalmi fejlődés terén, minden regresszió nélkül, a legfontosabb, 1945 utáni szociális vívmányok fenntartását, a politikai demokrácia visszaállítását óhajtja. De ki merné azt állítani, hogy a Sztálin-, Rákosi-, Gerő-féle kisebbségi diktatúra, a dilettáns pártbürokrácia önkényuralma a politikai fejlődésnek magasabb, korszerűbb, huszadik századi formáját jelenti, mint a többpárt rendszeren alapuló, a népakarat tényleges kifejezését lehetővé tevő parlamentáris demokrácia?

Valóban „dialektikus” elmének kell lenni (a szó afféle vulgáris értelmében, ahogy azt a kommunista ideológusok használják, s amely a megtévesztésig hasonlít ahhoz, amit közönségesen szofisztikának neveznek), hogy az 1956-os forradalom előtti Magyarország közéletét politikai, társadalmi, technikai és kulturális szempontból (nem is szólva az életszínvonalról!) haladóbbnak, korszerűbbnek, fejlettebbnek tekintse valaki, mint a semleges Ausztriát vagy Finnországot. A valóság az — s ezt nem győzöm eléggé hangsúlyozni a francia barátainknak —, hogy Magyarország 1945-ben társadalmilag és értelmileg megérett a demokrácia megvalósítására; legalábbis arra, hogy az ország demokratikus erői külföldi beavatkozás nélkül tegyenek vizsgát politikai érettségéből. Ezt a lehetőséget semmisítette meg Sztálin és a sztálinizmus azzal az ígérettel, hogy a magyar népet, a politikai demokráciának még az eredeti marxi elmélet szerint is szükséges fejlődési lépcsőfokát átugorva, egyenesen a szocializmus paradicsomába vezeti. Hogy milyen volt az „Ígéret földje”, azt most már nemcsak az Irodalmi Újság olvasóinak, hanem a kevésbé értesült nyugati közvéleménynek sem kell magyarázni.

Ebben van a magyar forradalom példászerű, mondhatnám történelemfilozófiai jelentősége. Bebizonyította, ha még ugyan kellett erre bizonyítani, hogy a történelemben nincsenek ugrások, — hogy az ugrási kísérletek, épp mert csak erőszakosak lehetnek, szükségképp társadalmi, politikai, technikai és kulturális visszafelődéshez vezetnek. A magyar forradalom bebizonyította, hogy a leninista-sztálinista ideológusok téziseivel ellentétben a politikai demokrácia nem elavult XIX. századi maradvány, hanem számos, ha ugyan nem minden nemzet számára, ígéret, remény és jövő.

Ezzel magyarázható az a mély hatás, amelyet a magyar forradalom éppen az úgynevezett „elmaradott” népek családjában keltett. Egyik nemrégiben tartott előadásom végén egy algériai berber és egy madagaszkári néger szólalt fel, hogy Afrika népeit és elsősorban az afrikai népek értelmiségét milyen mélységesen felkavarta a magyar forradalom. És Mao Ce-Tungnak 1957 február 27-én elhangzott nagy „jelentése” (amelynek egy sok szempontból módosított és enyhített változatát június 18-án tették közzé) majdnem minden szakaszában visszatér a magyar ügyre, a magyar események elméleti és gyakorlati tanulságait taglalja. És bármily szellemi akrobata-mutatványokat végez is Mao Ce-Tung, hogy ez eseményeket kiforgassa valódi értelmükből, végül is el kell mondania, hogy Kína értelmiségének jó része (a kommunistákat is beleszámítva) a magyar eseményekből azt a következtetést vont le, hogy az egypárt rendszer, a kommunista párt monopóliuma, regresszív jelenség, amely elkerülhetetlenül a bürokrácia zsarnokságához, a nép elnyomásához s azután szükségképpen — zendülésekhez, politikai forradalmakhoz vezet. Természetesen Mao Ce-Tung szembeszegült ezekkel a következtetésekkel; azt igyekezett bizonyítani, hogy a hiba Magyarországon és egyebütt nem a párt-diktatúra tényében, hanem egyesegyedül annak rossz gyakorlatában rejlett és rejlik. Mao Ce-Tung érvelése fölöttébb hasonló a Platon *Politikosz* című híres dialógusában fellépő „Idegen” érvelésére, aki a zsarnokság igazolása céljából azt bizonyította, hogy a rossz orvosok és kuruzslók létéből fölöttébb káros és helytelen volna arra következtetni, hogy betegség esetén ne orvoshoz, hanem titkos szavazással, a szakértelemre való tekintet nélkül választott polgárhoz forduljon az ember. Mao Ce-Tung szerint a kommunista párt szakavatott, hivatott vezető és az a tény, hogy Sztálin vagy Rákosi kontár volt, még távolról sem bizonyítja, hogy Mao Ce-Tungnak, vagy Kádárnak is kontárnak kell lenniük. De hagyjuk az effajta dialektikát, amely figyelmen kívül hagyja, hogy a népek mégsem kísérleti nyulak, amelyeken az önjelölt diktátorok társadalmi kísérleteiket szabadon folytathatják. Erre figyelmeztette nemrég Mao Ce-Tungot egy pekingi kommunista egyetemi tanár, aki egy, az 1956-os magyarországi értelmiségi ankétokhoz veszedelmesen hasonló értelmiségi gyűlésen a Népszabadság 1957 június 14-i számának pekingi jelentése szerint, a jelenlévők viharos tapsa közepette a következőket jelentette ki: „*Tessék tudomásul venni, hogy Kína nem a kommunista párt tulajdona, hanem a kínai népe, a 600 millió kínaié, az úgynevezett ellenforradalmárokat is beleértve...*” Ebből a felszólalásból, amely távolról sem egyedülálló, ugyancsak látható, hogy a magyar példa, Hruscsovok minden ellenakciója dacára, tovább gyűrűzik Ázsiában és egyebütt és ha Déry Tibort börtönbe vetették Magyarországon, Afrikában, Kínában és bizony még Moszkvában is (erről egy későbbi levemben szeretnék szólni) támadnak helyette új dýjrek.

Ami Franciaországot illeti, a magyar események tanulmányozása tovább folyik az értelmiség széles körében. Hadd említsem meg erre vonatkozólag az *Esprit* című folyóirat májusi számát, amelyben a fiatal nemzedék egyik legkiválóbb filozófusa, Paul Ricoeur nagy jelentőségű tanulmányban fejtegette ki azokat a politikai-filozófiai axiómákat, amelyeket saját bevallása szerint *elsősorban* a magyarországi és a lengyelországi események hatása alatt fogalmazott meg. Tény tehát, hogy ezek az események vezették Ricoeur, aki eddig elég közel állt a marxizmushoz, a leninista államelméletnek egészen mélyreható és eredeti bírálatához. Ricoeur szerint a leninisták legfőbb *elméleti* tévedése abban rejlik, hogy tagadják a politikának, mint működési szférának autonómiáját; hogy minden politikát, minden politikai eszmét, mozgalmat, tevékenységet a gazdaság területének tekintenek. Szerintük tehát nincs *sajátlagos politikai*

„rossz”; a politikai elnyomás csak a gazdasági kizsákmányolásnak a következménye. Ha tehát a gazdasági kizsákmányolást megszüntetik (de vajon a kommunizmus megszüntette-e?), az ortodox marxista elmélet szerint az államnak is, mint a kizsákmányolás szervének, lassan el kell halnia. Ez volt az elmélet, amelyből a szovjet kísérlet kiindult. A valóság azonban nemcsak rácafol, hanem éppen az ellenkezőjét bizonyította: az elnyomó és kizsákmányoló államot a világtörténelemben is példátlan hatalomhoz juttatta. Ricoeur szerint így a történelem mintegy megbüntette a bolsevistákat (sajnos, inkább az elnyomásuk alatt szenvedő népeket) azért, mert tökéletesen félreismerték, hogy a politikai önkényeskedésre való hajlam *teljesen független* a gazdasági kizsákmányolásra való törekvéstől; s hogy ha a társadalomban olyan

rendszer építenek fel, amelyben intézményes gondoskodás nem történik arról, hogy az államéletben vezető szerephez jutott egyének ellenőrzés alatt álljanak, ott elkerülhetetlenül Leviátánok, állam-szörnyetek, Sztálinok és Rákosi-forma karikatúráik vetődnek felszínre a társadalmi lélek mélyeiből.

Ricoeurhez hasonló következtetésekhez jutott, ugyancsak a kelet-európai események elemzése során, egy kiváló olasz jogfilozófus, *Norberto Boppio* is, akinek egy rendkívül érdekes tanulmányát a Moravia és Carocci szerkesztette *Nuovi Argomenti* című folyóirat közölte nemrég. Mindebből látható, hogy a kelet-európai mozgalmak Nyugaton máris a történelemfilozófiai és jogfilozófiai elmélkedések megújulásához, a marxizmus kritikai értékelésének felfrissüléséhez vezettek. Am ebből az ideol-

giái reneszánszból, amelynek kiinduló pontjában Magyarország áll, nekünk is ki kell vennünk részünket. Nem elég a dicsőséges magyar Október verőfényében sütkéreznünk; sem a kádári ellenforradalom gáztettein és szellemi sivárságán siránkoznunk! Napjainkban világméretű ideológiai küzdelem lobbant fel, amelynek cselekvő résztvevői kell hogy legyünk. A tét az emberiség haladása, békéje, gazdasági és morális felemelkedése, az emberség méltósága. Az a béke, szabadság és méltóság, amelyért húsz évvel ezelőtt a Szép Szóban Ignotus Pállal, József Attilával, Gáspár Zoltánnal, K. Havas Gézával és annyi más drága baráttal és fegyvertárral pártot ütöttünk és amely küzdelmet magyar nyelven ma a londoni Irodalmi Újság hivatalos európai színvonalon és októberi számban folytatni.

Ahol segített a Nyugat

Minden szóhoz fűződnek képek, hangok, gondolatok, de az elmúlt évtized magyarjának agyában a legtöbbjébe, legváltozatosabb képzet-, gondolatállás erre a szóra jelentkezett: Nyugat. Volt, akinek a Champs Elysée jutott eszébe e szóra, másnak Oxford; az egyiknek csak így, egyszerűen fényt jelentett, másnak tengeren úszó, hóféhr városajót; akadt, aki a hőlni dőmöt látta maga előtt, aki rock'n rollt rikoltó trombitát, aki szajnaparti sátorokban jó könyvet s aki semmi más, csak jó ruhát vett felfedezni lehúnyt szemhéján, ha ezt a szót hallotta: Nyugat.

E sorok írójának is sok és sokféle képe volt már, mely e szóra mindig visszatért, de az utóbbi időben csak egy tér vissza: felhőfedte égbolt, melyen ágyúk torkollattúze a bukó nap, üvegcseres, romos utca, melyen két jó láb a kölekedési eszkhöz, melyen egy jó puska a vezetői engedély. És tankokkal és bajjal és éhséggel küzdő kis csoport, portól szürke fiatal, akik között egyszerre hivalgó színesen feltűnik egy autó. A vezető németül beszél, fényképet készít, alig érti a szavát, de szemé, mozdulat eleget mond: sugárzik belőle a barátság. Majd továbbrobog, bele a legnagyobb géppuskatűzbe és hátrahagy valami erős, bátorító érzést: itt járt köztünk a Nyugat. Néznek, látnak minket. Velünk éreznek messzi világban.

Árpád vitézei még lovon küldtek ki őrt, a törzs szemét, hogy helyettük is nézzen, lásson. A Nyugat szemei autón jöttek és vállalták a veszélyt, hogy lássanak. Egy francia szem hősi halált halt, egy angol géppuska-sorozatot őriz örök emlékül a testében.

Hogy végül eleget tett értünk a Nyugat, vagy sem — nem ezen akar vitatkozni e cikk. Egy tény: sokat tett. Sokat tett a magyar értelmiségért is, mely mindvégig érezhette, hogy harcában, hősi elbukásában mellette áll, nézi, látja mindvégig az írók, művészek, fiatalok nagy közössége.

*

Talán éppen ennek köszönhetette a menekülni kényszerült sok tízezer magyar, hogy elesett, hazátlan helyett küzdeni, hazát visszanyerni akaró emberré állt talpra rövid idő alatt. Hogyan segített ehhez a Nyugat? Ma még nehéz lenne teljes képet adni. Néhány érdekes adat azonban már látható. Az egyetemisták harctól, küzdelemtől járadtan, bukástól keserűen érkeztek. És már az első percekben összeírták őket. Ismét érkeztek, hogy diákok, fiatalok, akiknek van még dolguk a világban, akik tanulhatnak és akiknek érdemes tanulni.

Mintegy hétezer egyetemista jött. Több mint ötezer már kapott ösztöndíjat és tanul. A Sorbonne kétezer helyet biztosított. A Ford-alapítvány azzal kezdte csak, hogy egymillió dollárral 530 diáknak biztosított két évi ösztöndíjat. A Rockefeller-alap hasonló összeggel szettelt a diákok segítségére. Az egyes amerikai és európai egyetemek maguk is vállalták ösztöndíjak adományozását és megnyitották az egyetemeket kapuit.

A gyors segítségnek és a segítés módjának megvolt az eredménye. Elkerültük azt a veszélyt, hogy a fiatalok elkedvetlenedjék, szétszedjen és lemondjon a tanulásról. Sőt. Aki még nem kapott ösztöndíjat, egyetemi helyet: valóságos

közelharcot vív érte. Angliában 800 egyetemista van. Háromszáz még nem tanulhat. Ezek között nagy az elkeseredés. Olyanlapon azonban még nem találkoztam, aki végképp letett volna a tanulásról. Még az sem, aki orvos akar lenni, akinek azért a legnehezebb, mert az orvosi egyetemek zsúfoltak.

A menekült magyar íróknak is akadt támogatójuk a világ minden táján. A nemzetközi PEN club felhívására hatalmas világmozgalmat kezdődött. Az orosz vérbosszú megkezdésekor, a magyar írók segítségével a mintegy ötven PEN centrum küldött együtterző és a világ közvéleményénél tiltakozó táviratot. A PEN nemzetközi végrehajtó bizottsága ugyanakkor kitűnő javaslatot tett az Egyesült Nemzetek illetékes szervének. Azt kérte: ha nemzetközi egyezmény készül háború és forradalom idejére műemlékek és kulturális értékek védelmére, éppen ilyen nemzetközi egyezmény védje ezeket az értékeket az alkotóit is, az írókat és művészeket. A javaslat sorsáról — sajnos — azóta sem hallottunk. Arról annál többet, hogy akad ma is ország, ahol alkotásokat és alkotókat üldöznek, írókat kergetnek örületbe, itélnék halálra, vagy vernek félholtra itélet nélkül.

A poklok elől elmenekült írók közvetlenebbül érezhetik a világ szolidaritását. A kulturális szabadságért küzdő nemzetközi szervezet (Congress for Cultural Freedom) több ezer ösztöndíjjal, újságok kiadásának elősegítésével igyekszik lehetővé tenni az alkotó írói munka folytatását. Ezen a szervezeten keresztül küldött a magyar íróknak és művészeknek 80.000 dollárt a Ford- és talán még nagyobb összeget a Rockefeller-alapítvány.

A PEN clubok munka- és lakáskereséssel, irógépekkel és anyagi segéllyel álltak az írók mellé. Magyar nyelvű lapok indultak világszerte a magyarság tájékoztatásának biztosítására és egyben, hogy fórumok legyenek, ahol a magyar írók, újságírók anyanyelvükön is elmondhatják nézeteiket, folytathatják harcaikat. Ignazio Silone magyar újságot indított, Sartre folyóirata, a Les Temps Modernes közel ezeroldalas különszámot szentelt a magyar forradalomnak és ebben sok magyar író művét is közölte. Az Irodalmi Újság november másodikik, forradalmi száma számos nyelven megjelent már. A dán költők magyar témájú verseiből antológiát adtak ki. Párizsban bemutatták a Csongor és Tündét, hogy ezzel is bizonyítsák a francia nép magyarok iránti rokonszenvét. Háy Gyula letrötőztetésére a zürichi Schauspielhaus azzal ad választ, hogy bemutatja az író egyik művét.

A könyvkidatók világszerte sohasem látott tömegben adják ki magyar klasszikusok műveit és a forradalomról szóló munkákat. A forradalomról — csak amit eddig megkaptunk — megjelent egy francia, két spanyol, három német, egy olasz, egy svéd és nyolc angol nyelvű könyv. A Picture Post és a Life című folyóirat képes kiadást szentelt ügyünknek.

A holland nyomdászok szellemes ötlettel járultak a világmegmozduláshoz. Elhatározták, hogy a parlamentben elhangzó kommunista szónoklatokat ingyen szedik ki az újságoknak és a munkabért a menekült magyarok, művészek támogatására fordítják. Így, ha egy szónok többet dicsőíti a kommu-

nizmust, vagy a Szovjetet — önkéntelenül is többet segít a magyaroknak.

Persze még rengeteg ilyen adatot sorolhatnánk. A segíteni akarás ezernyi kis és nagy megnyilvánulását. Mindnek a lényege azonban az volt, amit a kulturális szabadságért küzdő kongresszus osztrák lapja, a Forum kezdeményezett, hogy ne csak a határon osztott tányér levestel, ruhaneművel, vagy más anyagi támogatással, hanem igaz barátsággal, szolidaritással, lehetőségek biztosításával segítsék a menekült és az otthonmaradt, üldözött magyar értelmiséget.

Eppen a Forum kezdeményezte azt a nagyszerű akciót, melynek eredményeképpen — mint már beszámoltunk róla — Ausztriában megalakult a nagyszerű Philharmonia Hungarica és a hetvenöt tagú Magyar Nemzeti Színjátéktársaság, mely Zilahy Lajos egyik darabjának bemutatójára készül. Mindkettő felállításához a Congress for Cultural Freedom nyújtott segítséget, no meg olyan nagy művészek szolidaritása, mint Yehudi Menuhin, aki nem vállalta a magyarországi vendégszereplést, hanem inkább ezzel az ausztriai magyar zenekarral fog fellépni.

Párizsban magyar képzőművészek és menekült növendékek kiállítását segítették elő. És nem volt a véletlen műve, hogy a fiatalok forradalmi témájú alkotásai aratták a legnagyobb sikert. Ezeket érezték át legjobban a művészek és ez állt közel a szabadság szerető közönséghez. A római kiállításon olasz művészek is részt vettek a magyar menekültekkel együtt.

Az olasz festők itt eladott műveiből a nápolyi öbölben házat vásárolnak és művészotthont rendeznek be a magyar festőknek. Az argentin lapok arról adnak hírt, hogy Szalay Lajos rajzainak és festményeinek kiállítása akkora sikert aratott Buenos Airesben, hogy a műveket rövidesen kiállítják Mexikóban, Chilében és Peruban is. Angliában Kaposy Ödön képeit állították ki szabadon. Rajta kívül mindössze négy külföldi művész vehetett részt az angol festők e hagyományos tárlatán.

Valóságos regény fűződik Domján József, a kitűnő magyar művész új svájci kötetéhez. A pompás színes fametszeteket, melyek legendában mutatják a magyar történelmet, melyek a forradalom drámai jeleneteit is megelevenítik, Svájcban nagy örömmel fogadták el kiadásra. A magyar követség ígérettel és fenyegetésekkel akarta rávenni a művészt, hogy vegye vissza kötetét, de a válasz ennyi volt: egyetlen alkuba meggyek bele. Ha kiengedik a letartóztatott magyar írókat, nem nyomatom ki a kötetet. Ez túl nagy ár volt. A kötet megjelent és a világ elborzadva tiltakozhat továbbra is csaknem naponta a magyarországi rabtartók rémtettei ellen.

*

Nehéz lenne elsorolni a Nyugat segítségét, barátságát, melyet velünk, magyarokkal szemben tanúsított és tanúsít ma is, amikor hőstettek helyett gáztetteket kell látni, ha elküldi, elküldheti szemeit Magyarországra. Ezek a szemek azonban figyelnek. Észreveszik, mikor, hol kell segíteni és elviszik az otthonmaradottakhoz a bátortást, a reményt, hogy nézi, látja őket a világ.

B.

A Petőfi Kör esztendeje

Immár egy esztendeje, hogy Rákosi Mátyás egy utolsó, kétségbeesett kísérlettel megpróbálta a lehetetlent: gátat vetni a történelemnek, határt szabni egy rohamosan fejlődő népmozgalomnak. Nem sikerült neki. A mozgalom gyorsan és erőteljesen fejlődött tovább, ő maga belebukott terveibe: 1956 június 30-án jelent meg a Szabad Népből a Petőfi Kör betiltásáról és elítéléséről szóló központi vezetőségi határozat és 1957 július 17-én Moszkva megbízottja, A. I. Mikojan váratlanul Budapestre érkezett, hogy megfosssa hatalmától a tiltakozó pártvezért. Rákosi kézzel-lábbal kapálódzott, el sem tudta képzelni, hogy az ő bukása is lehetséges. A telefonhoz rohant, Hruscovot hívta, hogy meggyőződjék a határozat valódiságáról. Hruscov megerősítette Mikojan szavait: nem volt melegség. Még aznap megjelent a kommuniké, amelyből az ország elképzelhetetlen örömmámorban úszva vette tudomásul a diktátor bukását.

Két héttel ezelőtt még hatalmas teljében volt. A Petőfi Kör betiltásáról szóló központi vezetőségi határozatot ereje tudatában egymaga hozta létre. Valójában még központi vezetőségi ülés sem volt, hanem csak egy sebtében összerántott „információs értekezlet”, amelynek közepén Rákosi kirukolt a határozat szövegével s miután a jelenlévők — szokás szerint — egyetlen ellenvetést sem tettek, deklarálta az egyhangú határozatot. Ekkor már városszerte hírek keringtek egy bizonyos „400-as listáról”, amelyen azok szerepeltek, akiket Rákosi hatalmi tébolyának utolsó pillanataiban meg akart semmisíteni. A letartóztatandók listáján rajta volt a magyar értelmiség színe-java, írók, tudósok, művészek, de szerepeltek pártfunkcionáriusok, munkások, parasztok, sőt katonatisztek is, akik valamennyien részesei lettek volna egy monstre pernek: a Petőfi Kör, vagy az értelmiség „ellenforradalmi lázadása” perének. A fővádlottak persze azok az írók lettek volna, akik hónapok, sőt évek óta élén álltak az egyre növekvő mozgalomnak, a szabadság, a demokrácia, a függetlenség ügyéért. De ezt a gaztettet már nem sikerült Rákosinak végrehajtania.

Pedig nagyon is jól tudta, hogy mit akar. Megértette, hogy a Petőfi Kör jelenti az erőket, amelyek képesek arra, hogy terveiket kereszték és végül felborítsák. Ez a valójában minden szervezettség nélkül való szervezet, amelyet a kommunista értelmiség kezdeményezése hívott életre, akkor már egyesítette magában mindazokat az áramlatokat, amelyek különböző oldalról, de egyazon cél felé törtek: a diktatúra megsemmisítésére vagy legalábbis enyhítésére. A kommunistáktól a katolikusokig: ez volt a Petőfi Kör egységfrontjának tartalma, vezéreszméje pedig egy valóban szocialista politikai és gazdasági rendszer elméletének kidolgozása és megteremtése, a gyökeréig rothadt, elbürokratizálódott, ártatlanok véreben gázoló, magát proletárdiktatúrának nevező, de valójában egy szűk és ostoba klikk diktatúrájának megvalósító rendszer helyett.

A Petőfi Kör márciusban alakult meg s néhány hét alatt országos hírnévre és tekintélyre tett szert. Mi volt az oka? József Attilával fel lehetünk: „Mert földünkön az idő érik — Zajtalanul és félelmesen.” A különbség ekkor talán már „csak” az volt, hogy nálunk az idő nem zajtalanul ért. Március vége táján a XIII. kerület kommunista pártaktívájának ülésén kb. 500 ember jelenlétében egy fiatal tanár az elnökségben ülő Rákosi Mátyás szemébe vágta a nép bizalmatlanságát. Rákosi nyelt és sápadozott: a következmény azonban mindössze az volt, hogy az illető fiatal embert másnap behívták a pártközpontba s „kérelmő szóval” igyekeztek rávenni tévedésének belátására, miközben hangsúlyozottan megnyugtatták, hogy kijelentésének semmi következménye nem lesz. Ez a reagálás, akkoriban, azt jelentette, hogy az állami terrorszervezetek zavarban vannak, hogy a legfelsőbb vezetés, amely éveken keresztül egy mukkanásnyi zajra megfelelő eszközökkel tudott válaszolni, most tétovázik, tehetetlen és ideges. Bebizonyosodott, hogy ez a hatalom csak akkor tudja uralmát „szilárdan” fenntartani, ha

egyedül és kizárólag az AVH erejére támaszkodik. Igaz, olyan ellenféllel álltunk szemben, aki mindenre el volt szánva hatalmának ideig-óráig való meghosszabbítása érdekében, mégis látszott, hogy a döntő lépésre, a rendőri akcióra, ebben a pillanatban nem meri elhatározni magát. A pillanatot ki kellett használni. A közvélemény nyomása hatalmas volt, szinte hihetetlen. A legfelsőbb vezetés kapcsolódott és tanácstalanul tétovázott. Rákosi, Gerő, Farkas, Révai nevei most már nyíltan napirendre kerültek. Alig volt taggyűlés vagy más megnyilatkozás, ahol ne akadt volna legalább egy ember, aki szavá ne tetete volna azt, ami a népben kavargott: ki a felelős?

Ekkor — márciusban — kezdődött az írók emlékeztetés négy napos taggyűlése, amelyen a vezető kommunisták egymásután léptek fel és bélyegezték meg az elmúlt esztendő csod- és kalandorpolitikáját. A taggyűlést már az első napon betiltották. Itt hangzott el ugyanis az a kijelentés, amely Rákosi Mátyást Judásnak nevezte. A betiltás nem sokat használt. Két héttel később az összeülő értekezlet még az előbbinél is szenvedélyesebb hangon támadott s a kiküldött Szalai Béla, a politikai bizottság tagja hiába próbálkozt a parlamentáris mederbe terelni az egyetlen magyar parlamentet. Szavai ellenkezésbe, nevetésbe, vagy tiltakozásba fulladtak. A taggyűlés határozatot hozott, amelyben elítélte a bűnös múlt politikáját és követelte a magyar közélet azonnali megtisztítását, a bűnös — s itt már nyíltan kimondták — Rákosi és Farkas leváltását és felelősségrevonását.

Ilyen légkörben indította munkáját a Petőfi Kör. Egymást követték a vitaestek, egyre nagyobb hallgatóság előtt. Előbb a történészek, majd a közgazdászok, a filozófusok, a volt partizánok és illegális pártmunkások, a pedagógusok, majd legutoljára az újságírók tartották meg vitaestjüket. A történészek a jelenlévő Andics Erzsébetet, a párt „hivatalos” történelemtudósát, egyszerűen történelemhamisítónak neveztek s bizonyítékul a tények egész sorát hozták fel. Andics ideggörcsöt kapott s a második napi folytatásra már el sem ment. A közgazdászok ízekre szedték szét az oly nagy garral beharangozott új öt éves tervet s kimutatták, hogy az pontosan olyan irreális és megvalósíthatatlan, mint az előbbi volt, amely csödbe vezet az országot. A filozófusok vitáját a Kossuth Klubban kellett volna megrendezni. A vitavezető Lukács György volt. A kezdetet délután fél ötre hirdették, de fél négykor a Múzeum utcai klub előtt már feketélt a tömeg. Bejutni lehetetlen volt, ezért a rendezőség, hirtelen ötlettel, úgy döntött, hogy a vita színhelyét átteszi a közgazdasági egyetem nagytermébe. Megindult a népvándorlás a Vámház körúton s félórával később már ott ült az előadói asztalnál Lukács professzor s több ezer ember előtt fejtette ki a sztalinizmus bűneit, megállapítván, hogy a marxizmus Magyarországon a Horthy-korszakban sokkalta népszerűbb filozófiai áramlat volt, mint 1956-ban, illetve tizenkét esztendő uralkodása után. A vita egyébként Lukács György teljes rehabilitációját hozta: igazságot szolgáltatott a világhírű professzornak az évekkel ezelőtt lefolyt ügynevezett Lukács-vita kérdéseiben, amelynek értelmű szerzője Révai József, végrehajtója a hivatalos pártfilozófus, Rudas László volt.

Egy héttel ezután a partizánok és illegális pártmunkások megbeszélése következett. Ez volt a híres gyűlés, amelyen Rajk Lászlóné a sokszoros nyilvánosság előtt nyíltan és félreérthetetlenül vádat emelt Rákosi ellen férje meghurcolásáért és kivégzéséért. Elmondotta, hogyan szenvedett ő a börtönben, hogyan bántak fiával, hogy értesült férje kivégzéséről. A hangulat forró volt. A szenvedélyek egyre növekedtek. Mindannyian kíváncsian és izgatottan vártuk, hogy mi történik ezután, hogyan válaszolnak Rákosinak a nyílt kihívásra. Semmi sem történt. Igaz, a vezetés súlyos helyzetben volt. Ha betiltják a Petőfi Kör — amit várni lehetett —, ezzel csak növelik a nyugtalanságot és az elégedetlenséget. Ha szótlanul tűrik mindazt, ami ott elhangzik, előbb-utóbb nyílt tüntetésekre kerül a sor: a következ-

mények mindenesetre beláthatatlanok voltak.

Ebben a feszült légkörben kezdődött el az újságíróvita a Néphadsereg Tisztházában a Váci utcában. A helyiségek — bár a kezdet délután négy órára hirdették — már kettőkor megteltek. Ertesülésünk volt arról, hogy a Budapesti Pártbizottság, csak úgy, mint az Országos Pártközpont elrendelte munkatársainak a teljes létszámú kivonulást. Az volt a cél, hogy megbízható pártfunkcionáriusokkal töltsék meg a terem, akik majd kellő ellenhangulatot teremtenek vita közben. A dolog azonban két okból nem sikerült. Egyrészt azért, mert ezeknek a „megbízható” pártfunkcionáriusoknak jelentős része akkoriban már nem is volt olyan megbízható. A tisztességesebb, értelmesebb, becsületesebb réteg halálosan gyűlölte a Rákosi-féle vezetést, amely túl azon, hogy csödbe sodorta az országot (ezt látták), őket, valamennyiüket is kompromittálta. A „vattázó-taktika” másodsor azért nem sikerült, mert Budapest értelmisége, ide értve az üzemek vezető munkásait, igazgatóit, szintén ott volt már a kora délutáni órákban, hogy bejusson a történelminek ígérkező vitadélutánra, amelynek híre már napok óta izgalomban tartotta a várost. E sorok írója fél négykor érkezett a helyszínre s már akkor is csak a legnagyobb nehézségek árán tudott bejutni egy alsó színházterembe. Odafent az előadóterem zsúfolva volt. A lépcsőházak megteltek. A kis tanuló- vagy dolgozószobákban talpalatnyi hely nem akadt. Utcán, udvarokon hatalmas tömeg gyűlt össze. A hangszórók működésbe léptek.

Hogy milyen volt a hang, arra idézünk egy részletet Méray Tibor felszólalásából:

— Fiatalon, tele hittel, lelkesedéssel, lobogó szenvedéllyel mentünk a sajtóhoz. Az igazságra esküdtünk fel, mégis, ahogy az évek teltek, egyre több buktató került az útunkba. Az igazság helyett a sémák jöttek: „Az egész magyar nép egységesen áll a párt mögött.” Vagy: „Egy emberként követjük vezérünket” — „dicsérjük épülő, szépülő új életünket.” Tévedés ne essék, mi sohasem akartunk hazudni, sohasem történt meg — legalábbis a becsületes újságíróknál —, hogy valamit láttunk és az ellenkezőjét írtuk meg. Nem, a szörnységes éppen az volt, hogy egy idő után már eleve úgy láttuk a dolgokat, ahogy látni „kellett”, ahogyan látni „helyes volt”. Meg kell mondanom, hogy a XX. kongresszus sem oldotta meg a dolgokat, még mindig keservesen kell harcolni azért, hogy az igazságot megírassuk. A „pártserűség”, a „párthűség”, a „pártegység” jelzőszavainak hangoztatásával még mindig a becsületes újságírók torkára forrasztják a szót. Hadd kérdezem meg, miféle párt az, ahol „pártserű” lehet olyasmi, ami nem igaz? És az igazság, — „pártserűtlen” lehet? Hadd szóljak ezzel kapcsolatban néhány szót az „igazság adagolásáról”. Vannak a pártban nagy mesterei és hívei az úgynevezett „szalámpolitikának”. Lehet, erről most nem akarok vitatkozni, hogy a szalámitaktika „bevált” a kiszáradt ellen, a szocialdemokraták ellen. Lehet, hogy a szalámitaktika „hasznos” akkor, ha valami hazugságot kell a néppel elhitetni. De az igazságot nem lehet szeletekben „beadni”. Nem lehet Rajkról 1953-ban azt mondani, hogy titóista, amerikai ügynök. 1955-ben azt mondani: igaz, hogy nem volt titóista ügynök, de a Horthy-rendőrség provokátora volt. És 1956-ban egyszerűen kijelenteni: Rajk László elvtárs... Saját hitelüket ássák alá azok a politikusok, akik így beszélnek. Bizony, amúgyis elvesztették már a hitelüket. A Központi Vezetőség egyik tagja, aki előttem szólalt fel, azt mondotta: ha ezeket az embereket leváltanák, az az ő nagy egyéni tragédiájuk lenne. Nos: inkább egy ember egyéni tragédiája, mint egy nemzet tragédiája. Két féligazság nem egyenlő az egész igazsággal. Mi a teljes igazságot akarjuk. De az igazság csak ott virul, ahol szabadság van. Ezért, mint nagy elődeink, az 1848-as márciusi fiatalok, azt kiáltjuk: Szabad sajtót! A dogmatizmustól, az önkénytől, a hazugságtól, a tehetetlenségtől megszabadított szabad sajtót, nem az anarchia, ha-

(Folytatás a 10. oldalon.)

Emlékezés egy régi udvarházra

Ilyenkor ősszel, ha vad szél csahol már és börtönömben felriadok éjjel: öregapó áll elbém, a molnár, és udvarháza a vén gesztenyével. Minő varázsa volt e régi háznak! Ajkam közt bűvös ize most is laktat. Ahányszor hátsó kapuján kiléptek, az udvaron magától nyílt egy ablak. A folyosó végén a nagy pohárszék megcsendült bent, ha kint az ajtót fogtad, ismerték itt a tárgyak egymást már rég és titkos dallamokban összeszórtak. S a roppant lomtól elvarázsolt kastély! A járást ketten tudtuk a huzattal. Volt ott minden: kőkancsó, kályharostély, gyöngyháztámlájú szék, brokátzuhattal bélelt doboz, melyet a moly kirágott, öreg fahordók, bennük dohos odvak s én, mint Robinson; két üvegvirágok, miket sirattam, hogy így porosodnak, vén tégelyek, aljukban csillám festék, úgy kellett őket körmőmmel kivájni, s tünt illatuktól még opál üvegcék, miket hordoztak Wallenstein rimái. A háztetőn nagyanyó ápolt kertet. Én ősszel jártam ott, ha már kiszáradt, s mert vérszín szegfű nőtt csak benne, dermedt vért tartogattak száradt szegfű-szarak. A régi házról mit nem szólna még szám! E verset is bár százzal kezdeném én. Virágai közt — holt lányok közt vénlány — egy hervadt, vérszín szegfű állt: a néném. Az udvaron nyüzsgött lúd, réce, kappan, de este mind elült s mikor sétélt lett: a csillagok fogantúhoz kaptam, mert nem volt ennél setétség setétebb. De benn a házban az öröm vendégtelt, ebédlőjében gyömbér szaglott s anis, s kerültek ott élembe ódon étkek, miket irigyelt volna Semiramis. Később, mikor vetkőzni készen álltam, nagyanyó jött be — nesztelen kísértet — szeme rajtam legett; így jött a tállal, melyről narancs s birsalmasajt kísértett. A vendégszobán a kályha világolt és gyantaszag keringett, lágy és bűvös, de ez a világ már a másvilág volt, s a langyosságban volt valami hűvös. A lámpa hunytt s a kályha lidércfénye dunyhám roppant fehérségén táncolt, s én feküdtem, dermedt szemmel nézve ezt, s öklömet, mely karmazsin zománc volt. Iszonyat volt ebben, rémület-féle, s gyermekfejjel jól tudtam, mitől félek: hogy egykoron e dunyhák fehéjére én járok vissza majd táncolni fénynek.

II

A fény! Nagyapó is csak erről szólt, ha hátramentem hozzá, a malomba, hol liszttel telték meg roppant fiókok és én nem tudtam megfejteti, honnan. Nefejejcskéék szem, széles, hátraomló homlok, rövid nyak — állt malma porában. A tankönyvben volt egy hozzá hasonló Brandenburg örgróf, Melanchton korában. Arról beszélt, hogy elmegy nemsokára és itt a földön nem lelek nyomára, mert ha az ember meghal, minden dolga olyan, akárcsak sohasem lett volna. Egy helyen marad meg igaz valója: a fény sugaron, mely leválik róla és repül, sok millió kilométer sebességgel nyelvedes az étert. A mult filmjéből nem vész el egy kép sem: a vetítógép elviszi a fényen, az állócsillagok közt ugrál sorra, s tünt életünket ott tűzi másorra. Meglásd, ha van jó szárnyad, hogy beéred, hol lovasai Bouiloni Gottfrédnek a Fény szürkéit nyergelik és holnap a Sárkánycsillag ellen lovagolnak, míg Napoleon császár s az orosz cár még csak a Göncöl árnyékán poroszkál. Indul maholnap ő is, 83 évével ülve hosszú fény sugaron, s a huppanókat egyre messzebb rója, ha a görbült tér négy dimenziója úgy irgalomból nem fordítja vissza, s arcom borát ő akkor újra issza. De addig is, míg majd a sirban kint lesz, gondolkodj rája, hogyha feltekintek, melyről sok könyvet búvárlott s oly égve tudott szeretni: a csillagos ég. Matrózruhában ott, a régi kében hallgattam bűvös dallamát szavának, és azt gondoltam titokban: megkérem, vigyen, ha majd a fényre lép, magával.

III

Ha börtönömből visszanézek, vizsem magammal ritka tüköt, így látom most a házat állni, jaj, mennyi képnek, mennyi szemközt domb, fenyves erdőszélek rímmek — ezek a halál orgonái — zárom a festékláda nyitját. ha börtönömből visszanézek. Matrózruhám, a régi kében felállok majd a börtönágyon, egy fény sugarra kell csak lépnem anyám sikolt s én szállva szállok matrózruhám, a régi kében. De hol a ház s gazdája hol már? Kód-dunyhák jönnek, hóféhérek. De hol a ház s gazdája hol már? Kód-dunyhák jönnek, hóféhérek. Es mind meghalt, ki élt e házban. min napok kályha-túze táncol. Nyakát elvágta, így a néném; és bűvös gyantaszagot érzek a többi ostromkor vagy gázban, és égek karmazsin zománcból hugin a jebes Duna mélyén — Tejutak jönnek, hóféhérek. mert mind meghalt, ki élt e házban. Családi est a Siriusnál! Nagyapó túl a sarkon vár rám, amott a jégben hugom uszkál — terrasznak szép az Aldebrán. oly sok bús férfi s annyi szép hölgye de fényesebb a Siriusnál. után sírversnek én, a költő. (1950 októberében, az avó pincéjében, mikor másnap reggelre ígérték kivégzésemet.) Jaj, mennyi szépnek, mennyi színnek Faludy György

1956 szeptemberében tartották Zürichben a nyugati és kelet-európai irodalmi folyóiratok szerkesztőinek konferenciáját. Ezen Ignazio Silone, a világhírű olasz regényíró, a Tempo Présente főszerkesztője megállapodott Ivan Aniszimov szovjet irodalomtörténéssel, az Innostrannaja Literatura szerkesztőjével, hogy folyóirataik hasábjain vitát folytatnak a legfontosabb irodalmi kérdésekről, elsősorban az írók szabadságáról, a pártirányítás jelenlegi helyzetéről, a konstrukciós perekéről, a nyugati független irodalommal való megismerkedésről és a magyar helyzetről. Aniszimov válaszában, amelyet Silone folyóiratában leközölt, többek között a következőket írta:

„A reakció jelenleg a magyarországi események kapcsán elszánt hadjáratot folytat a szocialista tábor ellen... De meggyőződésem, ha ön ezeket az eseményeket az igazság jegyében szemléli és nem vad és rosszindulatú rágalomként fényel, akkor könnyebben meg fogjuk érteni egymást. Ezek az események valójában félelmetesen és fénytelten világították meg, hogy amikor Zürichben találkoztunk (1956 szeptember), csak néhány lépés választott el bennünket a fasizista iszonyattól... Ön, Silone úr, aki küzdött a fasizmus ellen Spanyolországban, tudja, hogy mit jelent ellenállni a fasizmusnak; a magyar népi demokrácia védelmezői és a szovjet katonák előtt ez a feladat állott és ők nem haboztak. Megmentették a világot és Magyarországot, amelyre már-már ráborulóban volt Horthy követőinek gonosz árnyéka... Nem hiszem, hogy fölösleges volt ezekre az égető kérdésekre kitérni, mielőtt kérdéseire válaszolnék.“

Aniszimov ezután kifejti, hogy az orosz írókat nem irányították, hogy a szovjet olvasók ismerik a legfontosabb nyugati írókat, csak a kútmegvezéstől óvják őket. Sajnálatos kijelenti, hogy a konstrukciós perekről és a sztálini terrortól írt nyugati műveket nem ismeri, s végül rátér az ötödik kérdésre. A jugoszláv és lengyel írókat nem támadja, de kifejti, hogy a magyar írók, a Petőfi Kör és az Irodalmi Társaság hadjáratát a Rákosi-rezsim támadta fel a reakció... többek között a következőket válaszolta:

„Ivan Aniszimov! Harag és megvetés töltött el, amikor kormányának a magyar népfelkelésről terjesztett gyalázatos hazugságait olvashattam levelében. Szíveskedjék megállapításaimat szó szerint értelmezni... Az ön titokzatos célzásai, melyek szerint a magyar események helyes megítélése kizárólag az önök privilégiuma, mi pedig vakok vagyunk, — önkényesek és nem meggyőzőek. Vajon az ön hatóságai honnan veszik azt az elképzelést, hogy mi képtelenek va-

gyunk az igazságot meglátni? Ön jól tudja, hogy a mi országainkban a kommunista hírlapok, folyóiratok és kiadványok tömkelege terjeszti a szovjet propagandát és a moszkvai rádió soknyelvű adásait is bárki hallgathatja. Lám, ez is a magyar események egyik eredménye: a mérgező kommunista propaganda országainkban a gúny tárgya lett, mert a kommunista újságok oly mértékűen hazudoznak... Most ugyanezekkel a hazugságokkal találkozom az ön állásfoglalásában a magyar eseményekkel kapcsolatban... Sok jel mutat arra, hogy a magyar forradalom még jelentősebb következményekkel jár, mint a spanyol polgárháború. A spanyol polgárháború fokozta az ellentétet jobb- és baloldali között; a magyar felkelés viszont felszabadított sok embert, aki addig a kommunizmus szellemi igájában vergődött.“

Silone ezután a szovjet írók szolgálatairól ír, majd a szovjet irodalmi viszonyokról szólva, felsorolja a szovjet írókat, akik öngyilkosságra menekültek: Majakovszki, Jeszenyin, Vladimir Piask, Andrej Szobol, Kuznyecov és Maria Zviapajeva. Boris Pilnyakot agyonlőtték, Izak Babel koncentrációs táborban pusztult el. Silone felveti a kérdést, hogy mi történt olyan kritikussal, mint Averbach, Gorbatejov, Szelevics, Ljesczenov, olyan történészekkel, mint

Nyevszky, Riazanov, Popov, Anisecov, Pionkovszky, Szejlov, Fridland és Zeidel? Milyen körülmények között halt meg Majerhold, Ljadov, Arkadin, Rafalszky, Auroglobeli, Natalie Zarat? És még néhány név, amelynek viselője minden nyom nélkül tűnt el: Katajev, Zamjatyin, Voronsky, Mandelstam, Volosin, Kujev, Orgesia, Kloskov, Taraszov-Rodjanov, Szerbrjakova, Okszman, Jaszinszky, Mirsky, Mityidenko.

„Elég — írja Silone. — A mi olvasóink bizonyára egyhangúknak találják a halottaknak ezt a listáját, a furcsa, majdnem kimondhatatlan neveket. De ön, Ivan Aniszimov tudja, hogy ezek írók voltak, művészek, gondolkodók, köztük néhány rendkívüli tehetség, sőt volt olyan köztük, akit éppen zsenije kibontakozásakor öltek meg. Volt-e valaki önkéntes, aki arra gondolt volna, hogy összegyűjtse műveiket, hogy emléket állítson nekik?“

Silone levelére, amelyet a szovjet sajtó nem közölt, Aniszimov viszont választ írt. Ebben a viszont-válaszban Silone egyetlen kérdésére sem felelt, csupán a tények meghamisításával vádolta a nagy olasz író. A magyar forradalommal kapcsolatos megjegyzéseket teljesen figyelmen kívül hagyta és megállapította, hogy kettőjük között képtelen volt a vita. Silone zárószavában ezzel az egy megállapítással egyetért.

B. J. (Róma)

A hetvenöt éves Stravinsky

Verdi, Strauss és Vaughan Williams után most a hetvenöt éves Stravinsky vonult be a zenetörténet mehökkentően fiatalos öreg mesterei közé. Az elmúlt évtized zenei életének e vezérlő személyisége együtt haladt a legifjabb, mi több, a legmerészebb ifjú irányzatokkal. Nehéz a legöregebb mesterek között elképzelniük őt, ki a szüntelen megújulás ritka képességét mondhatja magának; úgy tűnik fel nekünk mindig újra, mint az úttörő modern komponisták művének legifjabb folytatója — hasonlóképpen Picassóhoz —, aki — így érezzük — a modern festők eredményeit fejlesztette tovább.

Volt egy időszak, a két világháború között, amikor a Tűzmadár és a Petruska káprázatos géniuszától elragadtatott zenekedvelők túlságosan száraznak, cerebrálisnak és kimunkáltnak érezték Stravinsky új műveit. E művek közül néhány ma talán már népszerűbb lehetne, ám elhomályosítja őket Stravinsky következő ragyogó korszaka, az a korszak, mely a Rake's Progress-szel ajándékozott meg bennünket. Az utóbbi egy angol librettóra írt igen sikeres modern opera. A a legutóbbi öt esztendőben a mester meglepetésszerűen ismét új, csodálatos értékeket hozott felszínre. Hadd említsük csu-

pán 1956-ban előadott művét, a Canticum Sacrum-ot.

Stravinsky életműve hihetetlenül szerteágazó; ám bárki bármiként értékelje az oeuvre változó szakaszait, annyi bizonyos, hogy Stravinsky századunk egyik, talán legnagyobb elemi erővel jelentkező zenei zsenije. Forradalmi eszközökkel fordult szembe a XIX. század romantikájával. Remekműveket alkotott és heves ellentmondásokat hívott ki. Nem csupán művészi hitvallása szított vitákat, hanem elsősorban az a probléma, mellyel kapcsolatosan zsenijét a legtöbb támadás érte. E probléma, vázlatosan fogalmazva, így hangzik: Stravinsky sohasem volt az összhang mestere, vulkáni erejű képzelete tette naggyá, ma pedig mesés virtuozitása nyugózi le a közönséget.

Le sacre du printemps azt a nagy teremterőt idézi fel, mely új ritmusokat és összhangokat hívott életre, hogy bennük a lángész ősi és népi tartalma éppúgy kifejeződjék, mint a XX. század forradalmi eszméi. E mű határák Európá zenetörténetében. Csaknem egyidejűleg látott napvilágot a főként férfihangokra és nagy zenekarra szerzett *Le roi des étoiles*, melyben már megnyilatkozik Stravinskynek a fűvös hangszerek se-

gíttségével létrehívott érdes hangok, csakúgy, mint a vallásos témák iránti előszeretete. Ugyanezt a vonzódást áruja el a program-szerű tartalmát illetően egyszerűbb „Le sacre“. A mester bámulatosan sokrétű szellemi érdeklődése gyakran fordul a klasszikus múlt felé. Ezt példázza az *Apollon Musagètes*, az *Oedipus Rex*, az *Orpheus* és a *Persephone*.

Gyakran hangzott a vád, hogy Stravinsky fejlődésében nincs folytonosság, életének ötven alkotó esztendéjén nem vonul végig egy eredeti, meggyőződéssé mívész stílus. Pedig Stravinsky munkás-

sága sok szempontból igenis következetes. Hogy csak egyet említsünk: a színpad iránti vonzódása egész életművére jellemző. Ötven évvel ezelőtt a *Tűzmadár*-ral szerzett hírnevet s a legutóbb befejezett, de még nem előadott műve, az *Agon*, ugyancsak balett. A kettő között egy tucatnál is több zenedarabot szerzett; ezek dramaturgiai felépítés és zenei koncepció tekintetében egyaránt döbbenetesen újszerűek, a zenei színpad zseniális mesterének félreismerhetlenül jellegzetes művei.

K. G. (Brüsszel)

A Schönberg-opera ősbemutatója Zürichben

Thomas Mann *Dr. Faustus* című regényéből a nem zeneető közönség is megismerte a világ egyik legjelentősebb modern zeneszerzője, Schönberg nevét. A *Dr. Faustus* főhősét, Adrian Leverkühn zeneszerzőt, a többi között Nietzsche és Bartók alakjától ihletve teremtette az író képzelete. Leverkühn zenei koncepciója azonban — mint Thomas Mann könyve végén megjegyzi — egy Schönberg nevű zeneszerző szellemi tulajdonára. S vajon egyszerű véletlennek, vagy az író jövődöntő-megérző lángeszű sejtésének tulajdonítuk-e, hogy a regényhős-muzsikust, Leverkühn ugyanott aratta első nagy sikerét, ahol a zenei modellül szolgáló Schönberget most végrevalóan utólrta a kései elismerés: Svájcban.

A zürichi Stadttheater az elmúlt hetekben hatalmas sikerrel mutatta be Schönberg *Mózes és Aron* című befejezetlen, de töredékként is oly teljes operáját. Az opera — bármi különösen hangzóké — lényegében egy filozófiai kérdést vet fel: vajon szavak vagy akár gondolatok létezhetnek-e a hozzájuk kapcsolódó reális képek nélkül? Mózes, az önmagát kifejezni képtelen gondolkodó: nem tudja, miként terjesszen a nép körében, közérthető szavakkal, egy eszmét, anélkül, hogy azt meghamisítaná. Az opera formanyelvén ez annyit jelent, hogy Mózes nem tud énekelni. Bizalmasa Aron, az ékesszó tolmács, „Mózes hangja“: lírai hőstenor. Néhány kisebb szereplőtől eltekintve, kettőjükön kívül nincsen szólista — a harmadik igen lényeges szereplő: a kórus. Az első jelenet az égő csipkebokor előtt játszódik, Mózes egyedül áll a színen; a csipkebokor hangját a süllyesztett zenekarban elhelyezett kórus szolgáltatja. Ezután Mózes találkozik Aronnal és megmagyarázza neki hivatását. Egy rövid jelenet után, melyben a nép az Aron látomásáról elterjedt mende-mondák felett vitázik, megjelenik Mózes és Aron. A nép visszautasítja a Mózes által hirdetett „elképzelhetetlen Istent“, míg Aron veszi át a szerepet és végbeviszi a három csodát. A felvonás azzal végződik, hogy a nép nekivág a pusztának.

A második felvonás elején a nép

türelmetlenül várja, hogy Mózes lejjön a hegyről. Rövid kórusbetét: „Hol van Mózes?“ A nép régi isteneit követeli vissza a papoktól. Aron megengedi, hogy Aranyborjút készítsenek. A tömeg az Aranyborjú körül táncorgiát rendez, mely közben négy szüzet áldoznak. Mózes megjelenik, szétrombolja az Aranyborjút, majd Aronra támad. Am a vitában Aron fokról fokra felülkerekedik s végül bebizonyítja Mózesnek, hogy a két törvénytábla is faragott kép csupán. Mózes ösz-szezuza a kőtáblákat, majd így fakad ki: „Ó szó, ó szó, mely nem adatott meg nekem!“ E szavaknál hull le a függöny.

A harmadik felvonás első rövid jelenetének szövegéhez az utolsó húsz esztendőben, egészen haláláig Schönberg egyetlen hangjegyet sem szerzett. Operájának befejezetlensége hihetőleg ugyanabban az okban rejlik, mely egész életében megakadályozta, hogy igazi kapcsolatot létesítsen hallgatóságával. Valóban a sors iróniája, hogy éppen a befejezetlen mű posthumus színpadi előadása volt Schönberg első komoly lépése a nagyközönség elismerése felé. Aron zenéje valóban lírián dallamos, tökéletesen kifejezi Aron „ékesszó“ jellemét. Leghatásosabban talán akkor érvényesül, amikor a dal szárnyaló parafrázisával közvetíti azt, amit Mózes egyidejűleg mond — Mózes, aki megrázó drámai és zenei hatások segítségével érteti meg magát. A kórus hangszerelése technika és kifejezés tekintetében egyaránt bámulatosan változatos: zenei beszéd, szavaltat és ének nagy ellenpontozás, erőteljes összhangzatok s a kar elbűvölő „Hol van Mózes?“ suttogása, mely megkapóan rokon a Varázsfuvola fegyvereseinek zenéjével. És mindezek mögött a hatalmas és komplett zenekari mű, mely önmagában, valamint a vokális részek alafestésére egyaránt mesterien kidolgozott: tökéletes arányainak hála, minden hangszer és hang érvényesül.

Schönberg rajongói három egymást követő estén ülték végig a *Mózes és Aron* előadásait, attól félve, hogy az operát nem mutatják be többé. De Zürich bebizonyította: az opera nemcsak hogy előadható — oly jól lehet előadni, hogy forró közönségsikert arat.

KIVÜLRŐL

Írja: SZABÓ ZOLTÁN

Köszöntő mozdulatokban valóban nincs hiány, ahány újságicik: annyi kinyújtott kéz. De mit szól az ár ellen úszó, ha a segítő kéznek, már-már kimerülőfélben mőhőn utánakap. S a kéz meleg ujjropogtatással kötelességet teljesítve — vagyis birtokosának büntudatát ezúton csillapítva — nyomban visszahúzóódik a maga természetes helyére: a zsebbe?... Mit szólnak a küszködő magyarok, ha rádiókból hallják, naponta számtalan fővárosból, számlálatlan percekén át, hogy hírünk a világban mindegyre emelkedik?

Ahogy a fajtatam ismerem, a sokezer ismeretlen szabadságharcos — borotvátlanok s kissé kopottnak képelem őket, olyanoknak, akik éppen nem Feszty-körképre csoportosulnak — az ünneplés hallatára szíve mélyéig meghatódik. S rünödni kezd, nem kellene-e tennie valamit a művelt Nyugatért, amely ime, végre, oly megértést tanúsít irányunkban? Hálaérzetre éhes nép vagyunk. Ez érthető: történelmünknek rendkívül kevés az olyan pillanata, amelyben más nép rászolgált volna köszönetünkre. Ezért boldogan ragadjuk meg a legcsekélyebb alkalmat arra, hogy végre halát érezhessünk. Főleg a Nyugattal vagyunk így. A Nyugatra mindenkor nagy bizalommal gondoltunk: elvégre megsemmisítésünkre sohasem törekedtek, legfeljebb csonkításunkra. Ha egy népnek török, német vagy orosz a szomszédja, rokonszenve önműködően lobbant rajongássá franciák, angolok, amerikaiak iránt. S ez egyszer nem mi értük, hanem ők miértünk lelkesednek! Tömjénfelhőben közeleink a végzetünk felé és senkit se vádolhatunk meg azzal, hogy bajunkat megosztva, dicsőségünkön osztozni kíván. Mindkettőt nekünk hagyják a maga egészében, csorbítatlanul.

HARMINC ÓRA személyes krónikáját kellene most papírra vetnem. Szombat délutántól vasárnap estig minden meggyorsult és szokatlan mélységet kapott; apró jelenségek jelképes értelemmel töltekeztek. Mivel a nemzet ily világraszólóan jelentkezett, napról napra inkább a nemzet életét kell élnünk, a magunk szegényes lehetőségeihez mérten. Ilyenkor a lélek békéjét az szolgálja, ha a test kényelmé megsemmisül. Az ember azzal végzi, hogy ennek keresi módozatait. Magam oda jutok, hogy ajándéknak tekintem azt a kellemetlenséget, hogy a gyűlés-előkészítés lakómat átjáróházza változtatta át: a tétlen aggodalmaskodásnál minden cselekedet többet ér. Még a címírás is, borítékozás is, postázás is. A gyűlésterem elrendezése és feldiszítése is üdvös gyakorlati feladatokkal szolgál. Például zászlót kell szerezni, mert logóval persze nem rendelkezem. A zászlót végül is M. szerzi meg kölcsön, hosszabb utánjárással. A zászló! Maga a zászló olyasmit idéz fel, ami nemzeti nyavalyainkra utal, történelmünk zavaros pontjait támasztja fel. Amikor kibontjuk, a nemzetiszínnel együtt kigöngyölgődik a címerpajzsunk körül a korona s a két angyal is. Tanácstalanul pillantunk egymásra, négyen.

Alig tizenöt év alatt — villan fel bennem — háromféle zászló volt használatos. A negyedik most született ezekben a napokban, október huszonegyedikén. Ez a legvalószínűbb! A közös szándék a jövőre a szovjet csillag hűlt helyével fejeződik ki. Az új felségjelvény szabálytalan körvonalú, akárha villám s nem olló szabta volna ki: egy tépett lyuk. Ezen át dögölt tankokra, zászlókkal borított holttestekre, tört ablakokra, golyótörte házfalakra látni. — „Igazában lyukas zászlóra volna szükség!“ — kockáztatom meg meddő igyekezetemben, hogy csak ahhoz legyünk hűségesek, amit most fejez ki a nemzet pontozatokkal, puskalövésekkel, feszítővassal, ollóval, a forradalomban.

Szavaim pusztító hatását többek elkomorult arcán mérhetem le. Itt van például B. — kerek feje régi erdélyi metszetre kívánczik — szemében gyanakvás és dac vet

lobot nyomban. Majdnem hogy kiszakítja kezemből a koronás zászlót. Rögtön megértem: azt képzelem, hogy netán úgy akarjuk kivágni a koronás címet emitt, ahogy a csillagost vágják ki amott... „csak a testemen át“ — mondja a tekintete, történelmi emlékekkel modorában. Az olvasókönyvi mozdulat alig illik a szürke zakóhoz és alapjában rokonszenves, bár aggasztó, hogy közös emlékeink a múlttól korántsem olyan egyöntetűek, mint közös aggodalmunk a jelenben. Megpróbálom lekenyerezni egy mosollyal s megemlítem, hogy a koronás zászló főleg a Daily Worker fényképészét lepné meg kellemesen. Ezt elismeri, de azt a javaslatomat, hogy a címet — laza öltésekkel varrta a zászló vásznára valaki — fejsük le, ha már nincs Kossuth-címerünk, újra elsötétülő tekintettel fogadja. „Nem a mienk a zászló“ — közvetít asszonyi tapintattal M. s azt javasolja, hogy a zászlót az asztalra fonákjával terítsük. Mindez mindnyájunkat érezhetően elsomorít.

Határozati javaslatot se írtam életemben. A műfajjal most meg kell próbálkoznom, mert kérték, hogy legyen valamilyen szöveg megvitásra, valaminő vázlat kidolgozásra. Mielőtt az írógéphez ülnek, megpróbálom kitalálni, hogy mi lehet a célja az ilyesminek? Elsőül főként a mondandó korlátait látom tisztán: sem előbbre törnünk, sem mögöttük maradni nem szabad a magunk nagy szabadságában. Némi tünődés után úgy döntök, hogy helyesen akkor cselekszem, ha a kérdést Londonban úgy oldom meg, ahogyan mondjuk Győrött vagy Szegeden tenném. Nyilvánvaló, hogy Magyarországon a forradalom a nemzeti egység egy fajtáját alakította ki. Illetve ez alakult ki, olyanformán, hogy az emberek különféle tereken, különféle termekben és különféle városokban egyszer csak elkezdtek szabadon szólni. S maguk is elképedve vették észre, hogy mihelyt szabadon szólnak, nyomban ugyanazt mondják. Legtöbbször ugyanúgy. Így jön rá egy nép arra, hogy egyet akar. Így erősödik egy ország népe nemzetté a szó legszorosabb érte-

A száz esztendő Baudelaire

Körülbelül száz esztendővel ezelőtt egy francia költő az utolsó simításokat végezte verseskötetének kefelevonátán. Az oldalakat a formaművész pedáns gondosságával nézte át és javította ki. A könyv harmadik oldalát, amelyre mindössze az „Ajánlás” kilenc sora került, teljesen teleírta apróbb-nagyobb változtatásokat kívánó javaslatával. A könyvet a „maku-látlan költőnek”, *Theophile Gautier*-nek ajánlotta, s a „poéta” szóban mindjárt hibát talált: Az E betűre szerinte közönséges ékezet helyett két pont kívánczolt. A szöveg egyik F betűjéről úgy találta, hogy kibillen a sorból s egy J betű megemérvén, vékonyknak találtatott. A dedikáció utolsó sorában, amely francián „ezeket a beteg virágokat” kínálta fel, a költő változást javasolt. Azt kívánta, hogy a „virágokat” dült betűvel szedjék! E tipográfiai javaslatokat szóval nem fukarkodva igen udvariasan tette meg s a kilencsoros szöveg hét változtatását huszonkilenc sorral indokolta. Gyöngybetűs kézírással, a levonat-oldalon.

A könyv, „A romlás virágai”, 1857 június 25-én jelent meg a párizsi könyvesboltok kirakataiban. Feltűnt az irodalom belső körében keltett, feltűnő támadást a *Figaro* kritikusból váltott ki: „Ebben a könyvben — írta ez — a gyűlöletes a nemtelennel szomszédol: a visszataszító a fertőzővel szövetkezik.” Ennyi mindenesetre felkeltette a múlt századi nyárspolgárok, képmutatók, erkölcsösök, botránközők és denunciansok érdeklődését. Az újságok és nyomtatványok felügyeletével megbízott hivatal felhívta a francia császár (Kisnapoleon őrtsük) főügyészenek figyelmét a könyvre, s *Monsieur Cordoan* utasította a Flaubert-regény bevédolásáról már ismert *Ernest Pinard* urat, hogy indítson eljárást „A romlás virágai” ellen is.

Ez megtörtént. 1857 augusztus 20-án Baudelaire-t a törvényszék elé idézték s a közérköls megsértése miatt háromszáz frank pénzbüntetésre ítélték, a következő indoklással: „Az olvasó elé tárt képek gályos hatásúak s ezek, a kifogásolt költeményekben, szükségszerűen az érzékek felizgatására vezetnek, gorombka és szeméremértő realizmuskal.” Kisnapoleon bírósága gyakorlatilag a versek pesszimizmusát és leplezetlen szókimondását ítélte el, s a pénzbüntetésen kívül a kötet hat versének közlését is letiltotta. Azzal az eredménnyel, hogy a következő kiadásokban ez a hat vers „Elitelt költemények” gyűjtőcím alatt került az olvasók szeme elé s mivel a régi szép időkben a költő mindenkor számíthatott az uralkodó udvarának pallérozottabb szellemű hölgyeire a nyárspolgári cenzorok ellen: Baudelaire a háromszáz frank pénzbüntetését sohase fizette ki... *Eugénie* császárné a büntetés összegét ötven frankra szállíttatta le, s az ítéletet mind a kiadók, mind a kritikusok semmibe vették.

mében, napok alatt. S ha Londonból segítséget nem ígérhetünk, akkor úgy erősíthetjük az egységet a magunk szerény, ez esetben mondhatni vidéki módján, hogy nagyjából ugyanazt mondjuk — magyarok és angolok egyaránt — ugyanúgy. Mintha nem is idegenből szólnánk.

„Kívánjuk, hogy a kiontott vér áldozata ne legyen hiábavaló s vezessen oly megoldáshoz, amely politikai szabadságon alapul, szociális haladás célzó s Magyarországi nemzeti függetlenségét biztosítja. Kívánjuk, hogy nyomban megbeszélések kezdődjenek egyfelől Magyarországon a harcra kelt demokratikus erők és a jelenlegi kormány között, másfelől külföldön a nagyhatalmak között. Biztosra vesszük, hogy egy koalíciós kormány, nemkommunista vezetés alatt, a magyar nép és a Magyarországon állomásozó fegyveres erők közötti háborút oly békés, demokratikus fejlődésre fordíthatja át, amely a szabadsághoz vezet.

Mi, írók, művészek és tanárok rokonszenyvűnk és együttérzésűnket fejezzük ki ama magyar írók és diákok iránt, akik a békés forradalom érdekében munkálkodtak a jelenlegi dicsőséges, elkeseredett és tragikus küzdelem előtt...”

Mihelyt leírom ezt, határozott elégedetlenséget érzek. A műfaj nem nekem való. Másfél óra múlva Gy. összevont szemmel olvassa, kétszer is, e nem különösképpen ünnepélyes mondatokat és kérdő tekintettel fordul A. felé: — „Mit gondolsz?” — kérdezi vissza emez. Gy. hümmög, tündök, a szemöldökét simogatja, aztán kifejti, hogy ez bizony meglepetésszerűen érte őt. Ő ugyanis nem politikai jellegű határozatra gondolt. Emiatt rajtam a meglepetés sora, mert nem látom tisztán, hogy miképp lehet egy forradalommal kapcsolatban nem-politikai jellegű határozatot hozni? Barátom azonban határozottan aggályosnak tartja, hogy a forradalom kapcsán politikai nézeteket nyilvánítsunk. Mivel humorista, azt hiszem, hogy tréfál. Nem tréfál azonban. — „Kér-

Az utóbbiak igyekeztek Baudelaire helyét a kor irodalmában megtalálni. A feladat képességeiket túlhaladta. Maga *Sainte-Beuve* is csak csillogó, de üres mondatokat fűzött egymáshoz, ilyenformán: „Monsieur Baudelaire megtalálta a módját annak, hogy egy általában lakhatatlannak vélt földnyelv legvégén s az ismert romanticizmus határain túl oly bizarr kioszkot építsen magának, amely roppant díszes, roppant széljárta, ám ugyanakkor kacér és rejtélyes is; Edgar Poe-t olvassák benne, inyenecnek való szonetteket szavalnak s ki-ki hasissal rezegíti magát abból a célból, hogy utána állapottól eszmélkedjen.” *Leconte de Lisle* mélyebbre látott: „A szenvedély gyötrelmei, a szociális elvadások és elernyedések, a kétségbeesés keserű könnyei, az irónia, a megvetés erőteljesen s összhangban férnek meg egymás mellett e dantei lázálomban, amelyen itt-ott fényfoltok nyitnak utat az emberi szellemnek az eszményi béke és öröme felé.” Am Baudelaire leg-kevésbé és legtömörebb jellemzését az a költő találta meg, aki alkataiban és jellemében legtávolabb volt tőle. Azt a *Victor Hugo*-t érttem, aki a napoleoni életérzés háttérvédje volt az irodalomban. Ő vette észre, hogy Baudelaire (a kaffkai életérzés ez először a múlt században) „újfajta borzongásokat” fejez ki verseiben, s ezekben a jövő század előszele érzik.

Baudelaire maga ez idő tájt negyvenedik életéve felé közeledett. Az utolsó tíz év alatt, harminctödik és negyvenötödik születésnapja közt ijesztenő megváltozott. Harmincnégy éves korában készült arcmása simaképu, gyanakvó és szigorú tekintetű fiatalembert ábrázol, aki száját papsosan összevonja. Tíz évvel később a tekintet megtartja szigorúságát, de már rémületet is tükröz; a ráncok úgy mélyülnek el, hogy keserűséget fejeznek ki s az alsó ajk megvetően előre biggyed. Attól, hogy a züllés útját olyanformán járja meg, mint *Verlaine*, alkalmasint előnyös anyagi helyzete és dandyzmusra való hajlama óvta meg; ez a finnyás ember úgy akart pokolra menni, hogy az útszéli sárban azért ne kelljen henteregnie. Azok a rajzok, amiket maga készített önmagáról, külsejére kínos gonddal ügyelő férfinak mutatják, egyiken szájában szivarral, fején kürtőkalappal látjuk, felhős ég alatt; nyilván a *Rue de Rivoli*-n, mert háttérnek *Vendôme* oszlopa szolgál. 1864-ben, negyvenhárom éves korában Brüsszelbe költözik, ahol egészségi állapota rohamos romlásnak indul.

Testileg Baudelaire-t a múlt század költőbetegsége gyötörte. Lelkileg azonban e század betegségeinek, a „szervi unalom”-nak volt az áldozata, s ezt a nagyon is mai, mondhatnám atomkori életérzés jellemezte a naplójában is: — „Szívemben mindig két ellentétes érzés

uralkodott: az iszonyat az élettől s a rajongás az életért” — ugyanezt a spleenversekkel is kifejezte. Brüsszélből, ahová *Guernsey* szigetről közből Victor Hugo is megérkezett („ő unta meg a tengert, vagy a tenger unta meg őt” — jegyzi fel a költőzködésről Baudelaire), a „dekadens költő” 1866-ban tér vissza Párizsba, már paralizálva, s beszélőképességét is elveszítve. 1867 augusztus huszadikán hal meg. Temetésén angol költő-kortársak mondják őt a kor egyik legnagyobb poétájának, s a következő nemzedék már őt tartja mesterének. Am a tanár-irodalmároknak még nehezükre esik Baudelaire befogadása. *Brunetiére* úgy véli, a katedrálról, hogy csak az a düh tette őt költővé, amely amiatt kelt fel benne, hogy nem tudott költővé válni. *Faguet* csak nagynehezen veszi rá magát arra, hogy Baudelaire-t költőnek ismerje el, másodrangúnak! Ez a tanáros beszéd már magyarul is felháborodó elutasítással találkozik; Tóth Árpád részéről, aki egy Nyugatnak írt cikkében *Faguet* mondatát választja címnek...

Baudelaire költészetét ez idő tájt már a magyar irodalomnak is eleven mozgó ereje lesz. Azok a „*finom remegések*”, amelyeket *Ady Endre* vall a magáénak, más *Ady*-sorokkal együtt, mintha *Victor Hugo* „új borzongásokra” utaló Baudelaire-jellemzését visszhangozná; *Ady* követi, *Babits*, *Kosztolányi* és *Lóth Árpád* fordítja Baudelaire-t. A magyar versolvasó ez idő tájt már azon tündökh, hogy a „*Moesta et errabunda*” két fordítása közül melyiket szeresse jobban? Választhat Tóth Árpádé közt: „*Agata, mondd, szíved nem száll-e néha messze-túl e vak tengeren, e szennyes városra?*” Vagy *Kosztolányi*é közt: „*Nem fájt-e szíved néha, Agata, a vágy a tengerre sose üzi?*...” *Lóth Árpád* nyelvünk hajlékonyságát Baudelaire versformáin próbálgatja... „*Ha meg poétaként, leszáll a városba, — megszépül tőle a rút sorok sáros odva*”, fordítja a „*Nap*” című versbe s az „*Allegória*”-ban ez a jöhumorú búvészműtatvány káprázta el: „*Jár istennő gyanánt, pihen mint nő szultán, — a gyönyörökben ő igazhitű muzulmán*...” A századelő francia írói közül *Anatole France* így dicséri Baudelaire-t: „Az érzékek zavarát egy kazuista aprólékos szigorúságával, egy orvos komolyságával ítéli meg”, s *Kosztolányi* 1914-ben, a maga könnyed modorában ilyenformán jellemezte őt: „Erzi a tudomány csödjét. Az ember nem halad, legfeljebb a sír felé halad, a gyönyör nyomában a csömör. Súlyos pesszimizmusát egy régi költő patoszával énekl meg.” *Babits* Baudelaire-ban az arisztokratizmus és a dac párosodását látja, olyan embert, akít zendülő hajlamai visznek, 1848-ban, a párizsi barrikádokra, s ezt elkülönülő arisztokratikus hajlamai tagadták le vele később. „Mint a régi

keresztény aszkéták — írta róla *Babits* —, kéjjel festette ő is a halál, a romlás és felbomlás színeit. Igen, kéjjel! S ez az, amiben rajza különbözik a Poe-féltől. Poe-nál mindez még pusztá borzalom volt. Baudelaire azonban szépséget talált a rothadásban, mint minden tagadásban és bomlásban.” *Babits* ezzel a passzusával *Valéry*-nek mond ellent, aki Baudelaire-kritikáiban mindenütt a „*Holló*” költőjének hatását próbálja felfedezni; nyilvánvaló, hogy *Babits*nak volt igazza. A második világháború után a Baudelaire-versek hatása taláncsökkent, de a baudelaire-i alkat, vagyis az a végtelenen bátor, papsan szigorú, álcázástól irtózó, bünnel, rothadással szembenező szemlélet, amelyet ő fejezett ki, a modern irodalom uralkodó magatartása lett, csak persze nem baudelaire-i kellékekkel, *Sartre*-nél s *Camus*-nél. Időközben a francia igazságszolgáltatás szükségszerűen vélte, hogy önmagát felmentse „A romlás virágai”-t sújtó ítélet alól... Szajna megye törvényszéke az 1857-ben hozott ítéletet annak rendje és módja szerint újra tárgyalta, semmisnek jelentette ki s „A romlás virágai”-t ünnepélyesen rehabilitálta. Ez 1949-ben történt. Ugyanebben az esztendőben kezdődött el Magyarországon a harc, naponta elhangzó kritikai ítéletekkel, a formalisták, individualisták,

l'art pour l'art-hívek, pesszimizták, vagyis például Baudelaire ellen olyan erkölcsi szemlélet jegyében, amely mltó egy hitetlen sekrestyé-séhez, aki tud harangozni, főleg temetésre. A kispolgári irodalom-szemlélet zsdanovista újjászűletése Magyarországon sokakat ama néhai *Ernest Pinard* szerepére, annak a kispapoleoni ügyésznek a szerepére, juttatott, aki később a Baudelaire-ítélettel kapcsolatban ezt írta emlékirataiba: „Ebben az időben még a nagy szigorúság korszakát éltük...” A különbség csak annyi, hogy az 1857-es ítéletnek az elitét verseket nem sikerült a Baudelaire-kötetből kiküszöböl-nie, míg Révai Józsefnek módja volt rá, hogy minden olyan verset amelyben a baudelaire-i tulajdon-ságoknak valamelyike megjelenik, eltúlton a nyomdafestéktől s ezzel voltaképpen azt igazolja, hogy a haladásra mindig van mód, visszafelé...

Baudelaire-nek sírkövet 1892-ben emeltek a Montparnasse-temetőben közvetlenül a kert fala mellett. A sírkő fedőlapjára a szobrász magát a költőt mintázta meg fekvő helyzetben, boltozatos homlokkal, lehunyt szemmel, szigorúan összezárt ajakkal. A kötetet az egyiptomi múmiák takarójára emlékeztető szoros pólya teszi zárttá, bebörtön-zötté, holtánl merevebbé. A kópó-lyából csak a kéz ujjai emelkednek ki, alig észrevehető, de határozott tiltómozdulattal.

(Sz. Z.)

Baudelaire :

A balkón

Emlékek anyja, te, úrnők között is úrnő,
te, minden drága kéj, te, minden szent szabály!
Hívó: és a múlt ködén csókunk szépsége túlnő:
a méla kályhatűz, a bűvös esthomály;
emlékek anyja, te, úrnők között is úrnő.

Gyűlt alkonyok során, ha fellangalt a szén,
s balkónunk estelét a rózsa köd beszötte,
mily lágy volt a szíved! s ott mily kéjt leltem én!
Nem múlt dolgokat fontunk szelíd beszédben,
gyűlt alkonyok során, ha fellangalt a szén.

Be szép is a tűnő napfényvel langyos alkony!
Mily nagy mélység a térl mily hősi úr a szív!
Éreztem, legdicsőbb úrnőm, kebledre hajlón,
hogy véred illata, mit cimpám fájva szív.
Be szép is a tűnő napfényvel langyos alkony!

Mint lomha fal feszült közénk a sűrű éj,
de a homályon át szemem szemedre lert még,
ittam lehelleled, — óh, drága mérgű kéj! —
s fivéri kezeim alvó lábaid ölelték.
Mint lomha fal feszült közénk a sűrű éj.

Tudásom így ezer szent percet fölvarázsol,
idézve multamat, mely téredeidre hullt.
Edes szépségedet hol is keresni máshol?
Hisz enyhe tested és lágy szíved: ez a mult.
Tudásom így ezer szent percet fölvarázsol.

Ti eskük, illatok, sok vég nélküli csók!
Oh, visszaad-e még az ön-nem-járta örvény?
S keltek-e, mint napok, új égve gyulladó,
a roppant tengerek hús mélyén megfürdővén?
— Oh, eskük, illatok, sok vég nélküli csók!

Tóth Árpád fordítása

nyunkat. Szorongással az oly bátorsággal megharcolt harc miatt, büntudattal a vérontásért, amit megakadályozni nem tudhattunk s reménnyel ugyanakkor, mivel a szabadság szomjúhozása megint egyszerű, akár 1848-ban, csillapíthatatlannak bizonyult. E szorongásban, büntudatban és reményben, ily távolságból is, ennyi országhatáron túl is, az emberi nem testvérisége fejeződik ki. Következésképp ELHATÁROZZUK, hogy megkíséreljünk törleszteni adósságunkat azok iránt, akik oly nemesen adták áldozatul életüket Budapest utcáin; ELHATÁROZZUK, hogy mindent megteszünk, amit csak megethetünk, hogy megvédjük az ember veleszületett jogát a szabadságra, vagyis a jogát arra, hogy saját honfitársai legyenek urai, hogy magaválasztotta férfiak kormányozzák, a jogot a helyeslésre és elutasításra, a jogot arra, hogy saját sorsának kovácsa legyen...” E mondatok hibátlan architektúráját megélvezem, a szavak patináját vonzónak érzem, a mondatok ritmikáját kedvvel hallgatom. Mindez a szépen kidolgozott rövid harangjátékra emlékeztet és szép a fogalom: „megvédjük az ember veleszületett jogát a szabadságra”... Hol?

(A langyos estét kényesen élvezzi a Montpelier Square. A tér négyszögét múlt századból ittmaradt gázlámpák lángjai cövekelik. A lámpavasak mögött csendesen lélegzik a kert: ápolg gyepét tisztán tartott vaskerítés őrszi. Az apró kertkapukon apró vaslakatok: a kulcsok a háztulajdonosoknál. A házak ablaküvegeit itt pirosra, ott kékre festik hangulatlámpák. Az egyik ablakból a Harmadik Program Mozart-koncertje szűrődik kifelé. A járdaszélen párdüvönalók magánautók alsznak ugrákrakészen.)

Éjjel a légür minden hullámhosszán Budapest neve narsog. Egy francia hírből a Kilián Barakk neve bukkan ki, egy német előadásból az Országházé. A hírekből az világlik ki, hogy a felkelt nép állja a harcot. Hogyan? Nappal és a főútvonalakon alighanem a tankhadosztályok az urak, a mellékutcákban a diákok, a munkások, a helybeliek. (Folytatjuk.)

A szerkesztőség postája

Kedves Irodalmi Ujság!

Szeretném, ha olyan lennél, hogy mindig emlékeztetnél arra, hogy mi a humanizmus, mi az emberség, mi a szabadság, amiért élni érdemes. Szeretném, ha 15 éves fiának jobban meg tudná magyarázni okos, higgadt, szeretetteljes szavakkal, hogy mi az, ami emberi és örök, mi a líra és a szépség, jobban meg tudná neki mondani, mint én, aki érzem, de nem tudom magam kifejezni. Szeretném, ha mindig az maradna, aminek eddig tekintettünk, világos fejú, nyílt szívű, meg nem alkuvo irányító. S ezen a feladaton kívül Neked kell összetartanod a világ magyar emigránsait, hírt adni nekik arról, amit a világon élő magyar emigránsok alkotnak művészetben, tudományban, kultúrában általában.

O. J., Bécs.

Aggódok a lapért

Még Pesten, tavaly szerettem volna írni Önöknek, de valahogy mindig elmaradt. Nemcsak nagyra becsültem, de szerettem is a lapot, tudtam, mit jelent ilyen lapot írni és kiadni. S most, mikor kezembe került az I. U. második száma, elhatároztam, végre valóban írni fogok. Úgy éreztem és érzem, egy parányi további biztatást, bátorítást adhatok ezzel a néhány sorral gyönyörű és felelősségteljes feladatukhoz.

Aggódok a lapért. Óriási feladatra vállalkoztak. Vajon végre tudják-e hajtani? Tudják-e, milyen hatalmas kötelezettséget vállaltak, mikor a régi fejléccet változtatlanul hagyták? Remélem, igen.

Mikor Svédországba kerültem, táborunkat elárasztották az emigráns lapokkal. Kétségbeesítő volt a kép, amely ezeknek az újságoknak olvasása után kialakult a magyar emigráció helyzetéről és nem utolsósorban moráljáról. Nem akarok részletekbe bocsátkozni, az én tapasztalataim bizonyára azonosak az Önökével. Ezek a tapasztalatok okozták az aggodalmat. Félek először is attól, hogy nem tudnak függetlenek maradni, hiszen várhatólag meg fogják környékezni Önöket mindazok, akik léteznek vagy holdbéli emigrációs csoportjukhoz akarják csatolni az új emigránsok hatalmas tömegét Önökön keresztül.

Eppen ezért arra kérem Önöket, hogyha hivatásuk teljesítésében akár anyagi, akár más természetű nehézségeik lesznek, forduljanak hozzánk. Különben is szeretnénk ismerni gondjaikat, hogy segíteni tudjunk. Segíteni szeretnénk, mert éhezünk az igaz magyar írást és nem tudni, a magyar kormány meddig teszi lehetővé, hogy rokonaink könyveket küldjenek nekünk.

F. A., Svédország.

Washingtonból

Egy washingtoni áruházban dolgozom és bizony este 7 óra, mire hazaelek. Ma este, amikor hazaértem, az asztalon ott feküdt az Irodalmi Ujság első két száma. Olyan szívdobogást kaptam a jól ismert két betűk láttán, hogy alig jutottam szóhoz. Azonnal nekiültem „beleolvasni”. Nem volt vacsorafőzés, csak időnként felhangzó „jaj de remek”, „jó ötlet” stb. felkiáltások. Annyi levelet kellene írnom, s nem jutok hozzá, de az Irodalmi Ujságot, amely eszembe juttat oly sok mindent, azt úgy érzem, azonnal köszönteni kell. Nem tudok okos, értelmes levelet írni, csak teljes szívemből örülni.

S. J., Washington.

Kokárdát a gyászruhára

Végtelen örömmel és megindultsággal olvastam az Irodalmi Ujság többedkézről hozzám került londoni példányát. Szívemből kívánom, hogy világviszonylatban is számottevő irodalmi életünk ne kényszerüljön elsorvadni a nyelvi pa-lackbazártás miatt. Óriási nehézségei lehetnek egy idegen nyelv területén szerveződő nemzeti irodalomnak. Kívánom, sőt segíteném, hogy ez az egyedülálló próbálkozás sikeres legyen.

Miután a hazai, egymást váltogató gyilkos rendszerek miatt a honvágy egyedüli formája, amit érzek, kulturális természetű — s hogy ez így van, ezért éppen olyan hálát és megbecsülést érzek szellemi életünk művelői iránt, amilyen élelnek ellentétes érzelmekkel viseltetem eddigi életünk egyéb hangadóiról —, e kulturális vákumérzet feloldódását, sőt szublimálását várom Önöktől. Még valami: amilyen történelmi kötelességük, hogy aere perennius emléket állítsanak a hazánkban dúló szörnyűségekéről, annyira szeretném, hogy legalább egy sakkbástya nagyságú elefántcsonttoronyocskát tártssanak fenn olyan műveik részére, melyeket írójuk jókedvében alkot. Ez legyen a kokárda a gyászruhára, izelítő abból az irodalomból, mely otthon virágozna, ha a honfoglaláskor nem települtünk volna keresztbe a népek országútján.

Dr. K. T., Stockholm.

„Csatlakozom az előttem szólókhoz”

Az I. U. első száma óta azon izgultam, hogy megjelenjen a második is. Most itt fekszik előttem. Már a Zilahy-levelel elhatároztam, hogy írok Önöknek és mire a „Szerkesztőség postája”-t is elolvastam, rájöttem, hogy régi frázissal, de igazi értelmével kell kezdenem:

„Csatlakozom az előttem szólókhoz!” Azokhoz, akik azt írják, hogy ez az, ami kell nekünk, ez a „darab magyar föld”. A forradalom nevét a Kádár-kormánytól kezdve az „Út és cél” című nyilas újságig oly sokan vették magukra. Mi, akik otthon is hűséges olvasói voltunk az Irodalmi Ujságnak, tudjuk, hogy ma a cenzúra szájkosarától megfosztva, szabad hangon valójában ez a kékbetűs fejléc beszél a forradalom szellemében.

Ezért mint legilletékesebb, mint olvasó, hadd válaszoljak Zilahy Lajos kérdésére: *Lesznek olvasói!* Amíg ez az újság megőrzi függetlenségét, amíg sorából az októberi tömegek álmának Magyarországa szól, amíg ilyen írói lesznek, addig lesznek olvasói! Megértjük a „régii” emigránsok aggodalmát. Ők szürke, reménytelen erőben hagyták el hazájukat. Mi viharban. S a vakító villámcsapások fénye olyan Magyarországot fényképezett belénk, amiben ők sohasem remélhettek. Mi azonban láttuk és akarunk remélni! És ezt a reményt fenntartani az Irodalmi Ujság feladata. Ezért a 200.000 menekült között minden példány olvasóra fog találni és mint a „Rosszul értesült kádárista” levelének egyetlen pozitívuma tanúsítja, otthon is lesznek olvasói! I. D., Stockholm.

Élő lelkiismeret

Legyen az Irodalmi Ujság élő lelkiismeretünk, mely egyszer majd igaz magyarnak megőrizve vezet haza bennünket! Hiszem, hogy sorraival és szellemével előbb meg tudja valósítani a külföldre jutott magyarság erkölcsi és anyagi egységét, mint bármely politikai szövetség, mely eddig mindent tett, csak nem az igazat, vagy nem-igaz s helyes eszközökkel.

T. Z. G., Belgium.

Magyarok Kinderdorfban

Nagy örömmel vettük tudomásul, hogy az Irodalmi Ujság továbbra is élni fog. Nagy örömet jelent ez, mert itt, Kinderdorfban magyar gyermekekkel együtt olvashatjuk kedves sorait. Most csak az a kérésem, hogy az előfizetés módját tudassák velünk, hogy az 1. számtól kezdve kaphassuk az otthon is kedves újságunkat. Itt olyan magyar gyerekek élnek család közelemben, akik egyedül jöttek el hazulról vagy szüleik nehéz anyagi körülmények között vannak, vagy pedig itt akarnak tanulni addig, amíg felnőttek, kereső ember lesz belőlük. Nagyon szép a mi falunk. Most építik az új magyar házat, amely karácsonyra lesz kész. *Varga Gyuláné és a kinderdorfi magyar gyerekek.*

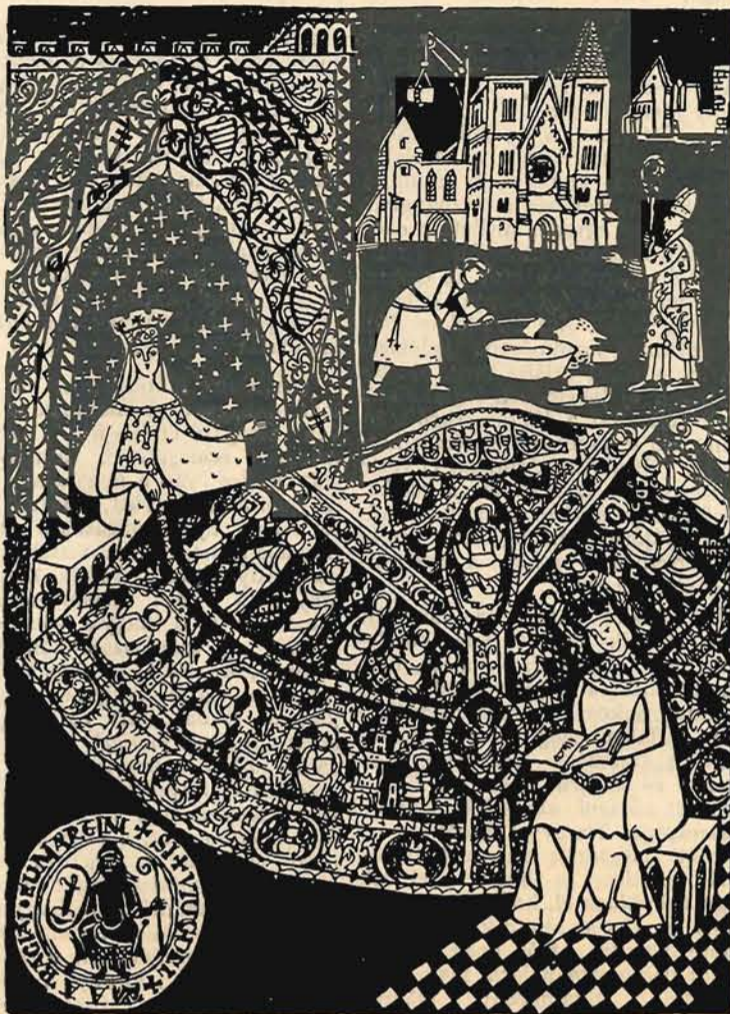
A magyar legenda

Domján József: „Ungarische Legende”

Domján József a középkori művész típusa, a szépművészek mesterembereinek leszármazottja, nemcsak azért, mert anyagának, a fának megmunkálása, metszése legalább annyira művészi munka, mint alkotóművészet, hanem azért is, mert *krónikás-művész*.

Utánérzésekből táplálkozó festőből a második világháború végén alakult magyar valóság tiszt-

felhők gyülekeztek. Már 1947—48-ban szaporodtak a jelek: elárulják a népet, a hódítóvá lett szabadtónak kiszolgáltatják a nemzetet. S ez időben született Domján nagy-szerű történelmi sorozata Budai Nagy Antalról, lázadásáról, elárul-tásáról, pusztulásáról. Emberáb-rázolásban, népi típusalkotásban, őszinte pátoszban, drámai hatásban e művét azóta sem hágtá túl. Igaz, egyszer még ő is megpróbálkozott

titőtüzében érett művésszé. Tudta, hogy szavának minden magyarhoz el kell jutnia: ezért nyúlt a fametszéshez. S mivel mondanivalójához elégtelennek találta e technika tradicionális módját: ezért újat kreált a régiből és színes fametszetet csinált Európában, úgy s olyat, ahogy s amilyet senki sem előtte. Metszeteiben arról beszélt, amiben élt s amit maga előtt látott és művésze, technikája alkotásról alkotásra, lapról lapra gazdagodott, színesedett. A „mit” adva volt, a „hogyan” a művész feladata; maga alakította a formát, csiszolta a stílust. Korábbi metszeteiben még a tárgyakat, formákat körülhatároló fekete vonal volt az úr, de a szín ezt is legyőzte.

Az idő múlásával a magyar égre

KALITKÁK MINDEN MÉRETBEN

hirdeti egy szerény táblácska egy utcánkbeli ház kapuján. E jelentéktelen hirdetés, ez a halvány reklám nagyon is sokat ígér, elképesztően sokat, úgyhogy gondolkodnunk kell, vajon üzleti szándékában nem rejt-e féktelen önhittséget?

A „minden méretben” beleértendő a teljes megoldás igénye. Nincs olyan madár, mely ne találhatna testére szabott kényszerlakhelyet e vállalkozónál, aki azt a különös foglalkozást választotta, hogy rab-ságot gyárt mérték szerint. De vajon bizonyos-e, hogy minden madárnak el lehet készíteni az ideális börtönt?

Nyilvánvaló, hogy más kalitkát vár el az ökörszem és a tuzók. A veréb béri egy primitív dobozzal, míg a kanári tetszetős fürdőtalát kíván, a papagáj lobálható csengőt, a szajkó egy darab sárgarépát, mely a tetőn himbálódik. Node vannak bonyolultabb esetek. A rabtartó a galagályt akarja tekin-ti a sást és úgy vélekedik, hogy ez az éles szeméről közismert vad nem ismeri fel valódi helyzetét. „Ilyen a ti világotok, sasoké, ezt mi is megadhatjuk nektek, itt van, élvezzétek!”

Nincs vérlázítóbb pimaszság egy sas ítélete szerint, mint az a feltételezés, hogy a szabadság művi úton pótolható.

üzemi tárgyú képpel, de hangja nem volt a régi, hamisan csengett, mint a munkaversenyek demagógiájának vörösbeütés transzparensei.

Innen az egyetlen járható út a belső emigráció, az elefántcsonttorony felé vezethetett. Csokoládó halak, kelyhüket kitaró, egymás fölé hajló mélytűző virágok egy modern pantheizmus szellemének szülöttei; a hazuggá vált valódinál igazabb világ, az ismét embertelenné vált materiálisnál humánusabb élet vágyának képebeálmódásai. Halak és virágok élete Domján vésője nyomán szürrealis értelmet kaptak; a kis témák a tudat, az état d'áme, az emberi lélek rejtettebb rétegeibe engedtek mélyebb bepillantást. Drámai hangú epikából lassan szelid szavú lírává fino-

Mennyivel egyszerűbb és megnyugtatóbb az a mód, mellyel a madárvilág apró bohócái elintézhették!

Hétköznapos használatra be kell érni velük és elhelyezésük gondjától percek alatt megszabadulunk, ha felkeressük a kalitkaépítő mestert. Mert, mint a felirat ígéri, minden méretben találunk itt fogdákat. Kalitkát kicsiknek és nagyoknak, fiókáknak, ifjaknak és elaggó, fáradt madaraknak, akik eltemették reményeiket. Kalitkát kövéreknek és soványaknak, nehézkesekeknek és frissekeknek, csipogóknak és mélan gubbasztóknak egyaránt. Nincs messze az a kor, mikor minden rácsdobozhoz külön fűrdő épül, higiénikusan tisztítható lesz a csillogó etető és benne a mélyhűtött kukacok az élő benyomását fogják kelteni.

A mester meg van elégedve önmagával. A kalitjai minden próbát kiállnak és megfelelnek a különleges kívánalmaknak is. Ha öt hallgatjuk, az az érzésünk, hogy egy-egy ilyen rácskombináció a madárélet valóságos koronája, biztos rév a szabadság megpróbáltatása után. Minket azonban nem hagy nyugodni a kérdés, melyre éppen ez a fölényes biztonság ingerelt bennünket. Bizonyos-e, hogy minden szárnyasra meg lehet tervezni a megoldást jelentő kalitot?

(Budapest.)

PAM

mult képi nyelvezete; az erőteljes zínskálát, a dekoratív folthatást felváltotta az árnyalatgazdagság, a nagy formákra koncentrált kompozíciót, a mérész kivágásokat a több, de jellemző részletekre ügyelő látásmód; s ez egyben forma és stílus további csiszolásához is vezetett.

De Domján esetében a gravitáció törvénye erősebbnek bizonyult, semhogy egy akkor még alig járt ösvényen vissza ne vezetne volna a földre. Egyike volt az elsőeknek, aki 1953 után meglátta, hogy a sok lejáratott ideológia, vallás, világnézet után új hit kell a látszólag hinni már semmiben sem tudó csalódott, megcsömörlött magyarságnak; s ez az új hit csak a nemzeti-népi összefogás, a hazafiasság, a nemzeti öntudat lehet.

A magyar népművészet gazdag motívumkincsét hozta be művészetébe. Hatalmas méretű lapjain (Kádár Kata, Arató ünnep) a falubéli mesemondókéval rokon, bővére elbeszélő készségével ismerkedhettünk meg, s közben új elemmel: a tájképpel gazdagította művészetét. Stilizált galambjai, kecses pávai a béke- és a szabadságvágy szimbólumaivá nőttek a magyar életben s bennük a bartóki mikrokozmos cseppben a tengert megmutató summázó erejével rokon törekvéseket fedezhetünk fel. És Kodály „Talpra magyar”-jával, Illyés és Németh László történelmi drámaival, Juhász Ferencnek az új magyar tragédiát szinte előresírató pathmosi Szt. János vízióhoz hasonlítható eposzával (Tékozló ország) csaknem egyidőben Domján Hunyadi János életéről szóló ciklusa a nemzeti múlt dicsőségének ébresztésével járta be az újra szabadságra érett országot.

Az „Ungarische Legende” már idegenben, az októberi magyar forradalom győzelme és tragikus vége után született. Harminc metszet s hozzá a szöveg; az utóbbi is tőle. Nem történelemkönyv, adatok, elvek rendszerezését senki se várja tőle; többet ad annál: legendát, a történelmi igazat mese és poézis köntösében, de nevezhetnénk: meseke-rebbe ötvözött magyar történelem-nek is. Idézzük példának mind közt a legszebbet, a Gizella királynőről szóló lapot. Három történetet egyesít: Gizella a királyi palástot hímezi; Imre királyfi jámborul könyvét olvassa; templomépítkezés környezetében csatlakozik ehhez a Gel-lért-legenda. Elmondhatná-e ennél jobban a keresztény államalapítást?

Árpád pajzsraemelésével kezdődik a sorozat és az októberi forradalom két fázisát ábrázoló egy-egy lappal zárul.

De: a legenda-alkotással valami baj van. Mi a magyar legenda? Tragédia. Pontosabban: tragédiák sorozata. A szabadságot a magyar-nak, életet a népeknek, nekünk a történelem napokkal mérte s évtizedekig tartó szenvedéssel kellett fizetnünk érte. Dózsa Verbőczy, törökre német, Kossuthra Bach, Károlyra Kun Béla következett; a vörös terrornál nem volt ártatlanabb a rákőszöntő fehér, a német megszállónál nem volt könnyebb az orosz csizma súlya, forradalom munká néhányszor szabad napjárt ezek haltak, sokan meglakoltak, kétszáz ezren indultak kényszerű vándorútnak. Ez a magyar legenda.

Tudjuk: az emigráció már nem forradalom. A legenda temérdek; vajon melyik az igaz? Az Árpád-korral még nincs baj — később jön a sok kényes kérdés... A művészet azonban nem ismeri a félmegoldásokat; benne minden korrelatív. A műben jelentkező eszmei tisztázatlanság megmutatkozik a kompozícióban is: a könyv metszetein nem vonul végig egységes szerkezeti elgondolás. A koraiakon középkori és reneszánsz miniatúrák finom reminiscenciáit érezzük, másokon a történelmi illusztráció kompozícióját követi, a csatákép-jelenetek zömén a Hunyadi-sorozat kompozíciója és epikus előadómódja él tovább, de tovább lépve egy fokkal: míg ott a 16. századi fametszettechnikához hasonlóan fehér alapon jelent meg a fekete rajz, addig most a modern fekete-fehér színű fametszestílus foltszerkesztése lett az uralkodó: fekete alapon a fehér rajz.

S ahogy az Ungarische Legende metszetei végső soron Domján művészetének újabb gazdagodását is jelentik, úgy a magyarság számára hibái ellenére is nagy értékű és jelentőségű a könyv. Benne a tiszta művészet hangján szóló rólunk Európának.

Ge.

ISAK DINESEN:

A TETRARCHA BORA

A furcsa Isak Dinesen név egy dán írónő álneve. Első nagy sikerét huszonöt esztendővel ezelőtt aratta „Hét gótikus történet” című novelláskötetével. Kritikusa szerint „Edgar Allan Poe, E. T. A. Hoffman minden tehetségét — fantáziájukat csak úgy, mint örült-seégeiket — egyesíti magában”. Dinesen könyvében a múlt század 60-as és 70-es éveinek, az úgynevezett neogótikáját eleveníti fel, de neoromantikus novelláinak belső történetei, mint az itt közölt, viselkedésüknek Jézus és Harun al Rasid idejébe is. Dinesen egy másik, Afrikáról szóló könyve is világsiker aratott. Az írónő élete rendkívül érdekes: fiatalasszony korában Német Kelet-Afrikában élt, biplánon ő repülte át elsőnek a Kenya-vulkánra, a német megszállás idején pedig dán és német tudósokat rejtgetett dániai birtokán. A „Hét gótikus történetet” 1938 és 1948-ban magyarul is meg akarták jelentetni, de a cenzúra mindkét esetben megakadályozta a könyv kiadását.

Húsvét utáni csütörtökön Simon apostol, akit akkoriban már Péternek neveztek, Jeruzsálem utcáit róva annyira eltelt a feltámadás gondolatával, hogy már azt sem tudta pontosan: vajon a kövezeten lépked, vagy a levegő áramlatai hordozzák-e? Ekkor, éppen amikor a templom előtt elhaladt, észrevette, hogy az oszlopsor tövében egy ember várakozik reá. Szemük találkozott, majd az idegen előre lépett és megszólította:

— Ugye, te is a Názáretivel voltál?

— Igen, igen — felelte gyorsan Péter.

— Ha így van, szeretnék beszélgetni veled. Nem tudom, mihez fogjak és tanácsodat kérném. Van itt a közelben egy kocsmá. Volna kedved inni?

Péter annyira gondolataiba merült, hogy hirtelenében nem talált kibúvót. Elfogadta hát a meghívást és nemsokára együtt ültek a kocsmában. Az idegen szemlátomást ismerős volt itt: külön asztalhoz ült a terem végében, s a legjobb bort rendelte. Péter csak most vette szemügyre kísérőjét. Fiatal volt, sötétarú, keménykötésű. Agyonfoltozott kecskebőr-köponyvet viselt, de nyakában aranyláncot hordott és ujjain néhez gyűrűk csillogtak — köztük egy hatalmas smaragd. Péternek úgy rémlett: már látta ezt az embert, valami szörnyű félelmetes zürzavar közepette. De vajon hol? Nem emlékezett.

— Ha valóban a Názáreti tanítványai közül vagy — mondta az idegen —, úgy szeretnék tőled két dolgot kérni. Később majd elmondom kérdéseim okát.

— Boldog lennék, ha segíthetnék rajtad — felelte Péter. De még mindig másra gondolt.

— Hát akkor mondd: igaz-e, amit a te rabbidről mesélnek? Hogy feltámadt halottaiból?

— Bizony igaz — felelte Péter és érezte, hogy e szóra megdobban a szíve.

— Hallottam egyet-mást, de eddig nem tudtam semmi biztosat. Igaz-e, hogy még keresztrefeszítése előtt megmondta nektek, hogy fel fog támadni?

— Megmondta — felelte az apostol.

— Tehát úgy véled — kérdezte az idegen —, hogy minden szó, amit mondott, beteljesedik?

— Ennél semmi sem biztosabb a világon — felelte Péter.

Egy ideig némán ültek, majd az idegen így szólt:

— Elmondom, miért érdekel. Azért, mert egyik barátomat vele együtt feszítették keresztre pénteken. Talán emlékszel is rá. Annak a te rabbid megígérte, hogy még aznap együtt lesz vele a paradicsomban. Gondolod, hogy az én barátom péntek óta csakugyan a paradicsomban van?

— Ott van, minden bizonnyal.

Majd így szólt: — Ennek örülök. Barátom volt.

A szolgálóegény asztalukra tette a kancsót, az idegen töltött, felémelte poharát, nézegette, majd megint letette. — És most — mondotta — hadd tegyem szavá a másik ügyet. Sokféle borral próbálkoztam az utóbbi napokban, de egyik sem ízlett. Nem tudom, mi történt a jeruzsálemi borokkal. Se erejük, se zamatuk. Azt hiszem, a péntek délutáni földrengés keverte meg őket.

— Nekem izlik ez a bor — mondta Péter, hogy kedvet öntsön az idegenbe.

— Izlik? — kérdezte az reménykedve és mohón kortyintott. — Ez is megzavarodott — mondta csalódottan és letette poharát. — Nem sokat érthetsz a borokhoz, ha még ez is izlik neked. De én nem tudok jó bor nélkül meglenni.

— Ami pedig Phárez barátomat illeti — folytatta —, el kell mondanom, hogyan fogták el és ítélték halálra. Phárez útonálló volt a jerikói országúton. Egyszerre csak hallottuk, hogy jön egy szállítmány, melyet a római császár küldött ajándékba Herodes negyedes fejedelemnek. Volt ebben a szállítmányban egy tömlő megfizethetetlen értékű vörösbor Capriból. Egy este az országúton beszélgettünk Phárezszel. „Még a lelketem is odaadnám a negyedes fejedelem

lett ugornia, amikor a végére ért. Erre én is mázni kezdtem lefelé; éppen akkor ért oda egy csapat katoná egy fogoly kíséretében. Fáklyáik fényében észrevettek, amint ott csüngtem a kötélben. Phárez megszökhett volna, de nem akart cserbenhagyni. Így mindketőnk elfogtak, engem pedig felismertek.

— Hát így történt — fejezte be az idegen. — Dehát te azt állítod, hogy Phárez a paradicsomban van, igaz-e?

— Úgy gondolom — szólta Péter, aki csak félfülle hallgatta az elbeszélést —, hogy bátran viselkedél. Szép volt tőled, hogy életedet is kockára tetted barátodért — mondta és mélyet sóhajtott.

— Többet éltem én az erdőben, semhogy egy bagolyhugástól megijedjek — jelentette ki a fiatalember. — Hallottad-e már va-

boráért” — mondtam neki. Ő meg azt felelte: „Most megmutatom neked, mennyire szerettek. Meg azt is, hogy vagyok olyan legény, mint te. Megölöm a szállítmány parancsnokát, a borostömlőt pedig elásom itt a cédrusfa tövében, hogy aztán eljőjjünk érte és megigyuk kettesben.” Meg is tette, amit ígért. Aztán értem jött Jeruzsálembe, de a szállítmány egyik kísérője felismerte. Ezért elfogták és keresztalá ítélték.

— Mikor ezt megtudtam, egész éjszaka Jeruzsálem utcáin kóboroltam és azon töprengtem, hogyan szabadíthatnám ki a börtönből? Reggel, amikor a templom lépcsőjéhez értem, egy öreg koldust pillantottam meg. Azelőtt is sokszor láttam itt. Az egyik lába béna, a combjához köti és úgy ugrál vele. Rádadásul még bolond is. Örültségében gyakran kiáltozik és jósl, szidja a sorsot, a város kormányzóját, de különösen a tetrarchát és a feleségét. Dehát bolond és az emberek nevetnek rajta. Ezúttal azonban egy százados ment arra katonáival és amikor meghallotta, mit mond a koldus a tetrarcha hitveséről, megdühödött. Megfenyegette a koldust: ha még egyszer ilyet hall, börtönbe csuktatja és reggel-este 25—25 botütést méret reá, míg megtanulja, hogyan kell a magasabb körökről beszélni.

— Én jól megfigyeltem őket és elhatároztam: nem szalasztom el az alkalmat. Még aznap leborotváztattam hajamat és szakállamat, arcomat dióalajjal kentem be és rongyokba öltöztem. Aztán felkötöztem jobb lábamat és térdhajlombá éles ráspolyt meg egy jó hosszú kötelet rejtettem. Este a templomhoz mentem. A vén kérégető nem volt ott. Alighanem megijedt a centuriótól. Leültem a helyére és amikor az őrség arra haladt, kiáltozni kezdtem. Gyalázat és szidalmaztat a római császárt, olyan hangosan, ahogy bírtam. Minden úgy történt, ahogy kiterveztem. Az őrség elfogott és bekísért a börtönbe. Rongyaimban nem ismertek fel; én meg, a jövőre gondolva, jól megjegyeztem annak az embernek az arcát, aki a huszonötöt rámverte. Egy ezüstpénzzel megvesztettem az őrt, hogy a sziklabörtönben Phárez cellájába zárjon.

— Phárez a földre vetette magát előttem és lábamat csokolgatta. Még ivóvizét is nekem ajándékozta. Rögtön munkához láttunk, hogy elfűrészeljük a vasrácsot az ablakon. Igen magasan volt; hol én álltam Phárez vállára, hol ő az enyémmre. Így dolgoztunk, amíg kora hajnalban végeztünk a ráccsal. Elsőnek Phárez ereszkedett le, de a kötél nem ért a földre, úgyhogy még egy nagyot kel-

laha rólam, hogy megfutottam a veszély elől?

— Nem hallottam — felelte Péter. — De azt mondd, elfogtak. Elfogtak és most mégis itt vagy. Kiszabadultál valamiképpen?

— Kiszabadultam — felelte a fiatalember és különös, mély pillantást vetett Péterre. — Arra gondoltam akkor, hogy megboszszulom Phárez halálát. De ha csakugyan a paradicsomba került, felesleges tovább tördölnöm a dologgal. És most nem tudom, mihez fogjak. Assam ki a tetrarcha borát és igyam meg?

— Az csak elszomorítana, hiszen barátodra gondolnál közben — és Péter szeme megtelt könnyel. Arra gondolt: meg kellene dorgálnia ezt az embert a tetrarcha borának ellopásáért, de szívében túlságosan megáradtak az emlékek és nem szólt.

— Nem, nem erre gondolok — mondta az idegen. — Hanem arra: mihez fogjak, ha az a bor is megtörtött és nem okoz nekem gyönyörűséget?

Péter egy darabig gondolataiba merült. — Barátom — szólalt meg végül —, a tetrarcha borán kívül vannak az életnek más gyönyörűségei is.

— Igen, tudom. De lehet, hogy velük is ugyanaz történt, mint a borral. Otthon két szépséges feleségem vár és nemrég még egy tizenkét éves szüzet is vettem magamnak. Ha kedvem szottyan, kipróbálom őket. De lehet, hogy a földrengés a nőket is megrontotta és ölelésüknek nincs se ize, se bűze. Mihez fogjak akkor?

Péter most már szeretett volna szabadulni ettől az embertől.

— Miért jössz mindezzel éppen énhozzám? — kérdezte.

— Jó, hogy eszembe juttatod. Úgy hallottam, hogy a te rabbid a halála előtti estén megvendégelte tanítványait. Valami egészen különleges bort szolgált fel nekik. Maradt-e neked ebből a borból és ha igen, eladnád-e? Minden pénzt megadok érte.

Péter az idegenre meredt. — Istenem, Istenem — kiáltotta és olyan indulat fogta el, hogy felborította borospoharát. — Nem tudod te, miről beszélsz. Még a római császár sem tudná megfizetni ennek a bornak egyetlen cseppjét sem! — Szívét annyira összeszorította a keserűség, hogy teste megzakódott iltében. De legnagyobb fájdalma közepette visszaemlékezett a Mester szavára, aki az emberek halászává tette meg őt. Kötelessége segíteni ezen a szenvedőn. Feléje fordult ismét, de amint ránézett, úgy tűnt neki, hogy a világ minden lakója közül épp ez a fiatalember az, akin nem lehet segíteni.

Elégia Eusópához

Európa, útjaid megtelnek nehézkes vándorokkal, gyökeret vert lábbal kisfiúk ácsorognak a játékosboltok kirakatai előtt, eleven polipok fonják körül, kegyetlenül, az embert, utcák, körutak, sikátorok, égőszenny nők, illatok úsznak a levegőben, megannyi ezerszínű hal, sikostestű tengerfenék a város, ismeretlen és idegen, a kagylók érintésemre becsukódnak, autóbuzson érkezik a vihar, villámok és titkok lapulnak sűrű jellegeiben, mindenki annyit ér, amennyit erre az útra magával hozott, régholt éjszakák szívódnak fel az emlékezés hajszálcsovein, új világrendszerek születnek, bolygók, holdak és napok, soha-nem-volt fényben tündöklének emlékeim, ne is kérdezd, hogy mire gondolok, nem gondolok semmire, a föld, ahol harmincöt évig éltem, csupasz és már-már fajtalan, a Place de l'Opéra felett az égnek ma éppen olyan a színe, mint egy semmibe zuhant lét visszajáró álmaiban, hiszen, ha volna szó, talán még el lehetne mondani, hogy milyen is odalent a megtervezett pokol, hány tűzön puhulnak az elátkozottak csontjai, mi maradt meg az emberség egyszerű, néma vágyaiból, a szó, a szó! — amerre járok, Európa, útjaidon, keresem azt a szót, magyarok mindenfelé, ma reggel, a Haymarket sarkán, — no most hát merre angyalom, — hamisítatlan, tisztántúli ütemekkel, hárman, egy család, csak néztem, néztem, néztem őket, nyakkenő nélkül a férfi, perkelban az asszony, a kislány, egy darab időbekövélt Csapókeret, kik voltak? élők? halottak? adatok a listán? Európa, bizony, ezek is a te gyermekeid, esetlen bátorsággal, egyenest a Regent Street felé, micsoda forgalom, komám! — szinte hallottam, ahogy mesélgetik, Bánk és Fancsika között, majd amikor a család hazatér, egy rozoga szekéren, a lovak elakadnak a porban. micsoda por, Európa, te veszedelmes, zivatáros kor, megbántam azt is, ha hallgattam, de azt is, ha szóltam, csattogtam üresen csak, akár levegőben az ostor, s vessem én szemedre most, Európa, bűneidet, hogy beszéltél te is, amikor hallgatni volt okosabb, s hallgattál, amikor testünk már csupa seb volt, csupa seb, halálváltétek állnak az akasztófák alatt, ... miattad vesztettem el mindent, gyűlöllek vagy szeresselek, virágznak a hársak, a gesztenye csupa fehér virág, nagy, fekete felhők borítják tündökletes egedet, és tengereidben elmerül a reménység, az ifjúság, nyugtalanul kel a hold, a nyugtalanság évszaka ez, nyugtalanok a halottak s az élők is nyugtalanok, Európa vigyázz, ha egyszer évszaka lesz, megérjük-e valaha a napot? — csillagaim ragyognak, nyugtalan remegés ül szívemen, otthon is nyár van, a halász lassan lehajtja fejét, verik a kövön a kaszát, beérik a szem, a szerelem, — de a te időd mikor, szabad emberiség?

Párizs—London, 1957 június.

Aczél Tamás

— Fiam — mondta gyöngéden és szomorúan —, vedd fel a keresztet és kövesd Őt.

Az idegen éppen abban a pillanatban valami mást szeretett volna mondani; az apostol szavaitól megtorpant és dühösen szembefordult vele:

— A keresztet? — kiáltott fel. — Micsoda keresztől beszélsz? Ki vegye fel az én keresztet?

— Azt senki más nem veheti fel, csak te magad — mondta Péter. — Légy türelmes és erős. O segíteni fog neked, amíg hordozod. Erről még sokat akarok veled beszélni.

— Ugyan mit is mondatsz? — kérdezte az idegen. — És minek nekem segítség? Azokból a keresztből, amiket manapság a jeruzsálemi ácsok faragnak, én hármat is elhordok egyszerre. Erre mérget vehetsz. En nem adtam volna alkalmat annak a görbelábú kyréneinek, hogy erejét fitogtassa. Erőről és türelmről beszélsz, mit akarsz ezzel? Én még sohasem találkoztam nálamnál erősebb emberrel. Idenézz! — ezzel kinyitotta köpenyét és Péter elé tárta mély, fehérle sebhelyekkel tele mellét. — Az én keresztom? Phárez keresztje a baloldalon állott, egy Achaz nevű fickóé — nem ért az egy fagarast sem —, Acházé a jobboldalon. Én jobban bírtam volna a keresztet náluk, azt elhíheted! Azt hiszed, hogy én csak hat óráig bírtam volna szusszal? Nem sok, annyit mondhatok. Ahol én megfordultam, az emberek felnéztek rám. Amiért most nem tudom, mitévő legyek, még ne képzeld, hogy nem én vagyok a legkülönb legény ebben a városban!

Erre az órátlan beszédre Péter csaknem elvesztette türelmét. De aztán észbe jutott fogadalma, melyet azután tett, hogy Malchus fülét levágta és egy szót se szólt. Az idegen egy darabig elnézte és úgy tűnt, mintha Péter hallgatása tiszteletet ébresztett volna benne.

— És neked, aki követője vagy ennek a prófétának, neked mi lesz a sorsod? — kérdezte. Péter szomorú arca megenyhült a szóra.

— Remélem — mondta —, az én hitem megállt a tűzben és megadat nekem, hogy az Urért szenvedjek és meghaljak. Néha azt hiszem — folytatta —, hogy utam végén engem is vár egy kereszt. — Miután ezt mondta, nem mert felnézni. Attól félt, hogy szeme a másikéval találkozik. — Bár talán

azt gondolod, hogy dicsekszem és méltatlan vagyok e kegyelemre.

— Nem — mondta az idegen. — Sőt valószínűnek tartom, hogy mindaz, amit mondtál, csakugyan megtörténik veled.

E váratlan bizalom jól esett Péternek. Hirtelen nagylelkűnek és barátságosnak érezte az idegent. Lelke megtelt hálával és elpirult, mint egy szüzeány. Most ébredt benne először igazi érdeklődés asztaltársa iránt, s úgy érezte: viszonznia kell valamivel kedvességét. — Sajnálom — mondta —, hogy nem könnyíthettem lelkeden, de annyi minden történt ezekben a napokban, hogy magamon is alig tudok uralkodni.

— Nyugodj meg — mondta az idegen. — Hiszen én sem vártam többet.

— Beszélgetésünk során — mondta Péter — többször ismételted: nem tudod, mihez fogjál. Elmondanád azt, ami bánt? Talán még a bort illetően is tanácsot adhatnék neked.

— Én nem beszéltem semmilyen különleges úgyról — mondta a fiatalember. — Én egyáltalán nem tudom, mihez fogjak. Nem tudom, hol találjak olyan bort, mely gyönyörűséggel tölti el az én szívemet. De talán — folytatta kisvártatva — jobb lesz, ha mégis kiásom a tetrarcha borát vagy azzal a tizenkét éves lánnyal alszom, akit említettem. Megpróbálom.

Ezzel felkelt az asztaltól és magára csavarta köponyegét.

— Ne menj el — kérlelte Péter. — Úgy érzem, sok dologról kell még beszélgetnünk.

— Mennem kell mindenképpen — mondta a fiatalember. — Hébrónból olajszállítmány érkezik a jerikói országúton.

— Olajkereskedő vagy? — kérdezte Péter.

— Nem egészen — felelte az idegen.

— De legalább a nevedet mondd meg, mielőtt elmegy. Szeretném tudni, hol találhatlak meg.

Az idegen az ajtóban állt már ekkor. Megfordult. Gögösen és kissé megvetően végignézte Pétert. Ebben a pillanatban pompásnak és gyönyörűnek tűnt.

— Nem ismered a nevedet? Az én nevedet kiáltotta az egész város. Jeruzsálem legjamborabb lakói is úgy ordították, ahogy torukon kifért. Barabbás! Barabbás! Adjátok ki Barabbás! Nos, én vagyok az a Barabbás.

(Copyright Putnam, London)

KRAKKÓI ZEBRÁK

1

A lengyel forradalom a választásokkal politikailag konszolidálódott. Gomulának sikerült a párton belül a sztalinisták fölé kerekednie, másrészt úgy-ahogy sikerült lecsendesítenie a „veszettek”-et (a szocialista-szabadgondolkodó fiatal intellektuelek egy csoportját hívják így radikálisuk miatt). Az élet más területein azonban a forradalom tovább tart. Az irodalmi meglepetések jöttek legelőször: 1956 számtalan ismeretlen, hallgató vagy elhallgattott tehetséges író és költő dobott felszínre. Megújult a színjátszás is: kísérleti színpadok alakultak, a Tarczynski utcai fiatalok szürrealista jeleneteitől Beckett „Godotra várva” című darabjág mindent játszanak. Most a képzőművészet van soron. A forragnak itt is már egy helyenként két éve megkezdődött, de az új lengyel képzőművészet képe csak most bontakozik teljes gazdagságában.

Míg Budapesten a Tavasz Tárlatot (évek óta ez volt az első szabad magyar kiállítás) a „kispolgári anarchia” megnyilvánulásának bélyegzik a hivatalosok, akik a Képzőművész Szövetséget (nyilván, mint az „ellenforradalom egyik fészket”) feloszlatták egyfajta mondanivalójuk a nem-konformista festőkről az, hogy „jól ismert régi gyomok törtek újra fel” — Lengyelországban a lengyel ékszíndarabok és pörbortalnok lába alól végképp kicsúszott a talaj. Bármilyen szokatlanul hangzik ez a magyar viszonyokon edzett füleknek: Lengyelországban teljes alkotói szabadság van.

Ettől a szabadságtól művészek és műkritikusok egyaránt megittasodtak. Újra felfedezték Tadeusz Makowskit, a harmincas években elhunyt kiváló lengyel festőt, akit egyéni stílusa, eredeti mondanivalója miatt hosszú ideig az apróbetűs haladó hagyományok közé számított a dogmatikus műkritika. Nagyszerűek a lengyel filmplakátok: a „Les Enfants du Paradis” plakátja díjat nyerne szerintem a világ minden plakátkiállításán. Művészi szabadság van, kiállítják Henryk Kuna neoklasszicista szobrai éppúgy, mint Tadeusz Kantor ultramodern vásznait, Teofil Ociepkó színekben dőzsölő naiv realizmusa nem kevésbé kelti fel a kritikuskok és a közönség érdeklődését, mint Zbigniew Pronaszko finom lírával átszőtt csendéletei és kompozíciói. A szocialista realizmus mindenhatóságának befellegett. Az irodalom területén Adam Wazyk és Woroszyński kétségbevonat, illetve nyíltan tagadták a szocialista realizmus létét — a képzőművészetben erre nem is volt szükség. A „mindenki fest, ahogy akar” elv alkalmazása hamar véget vetett a silány pártfelfiakt szoborba merevítő és hősi pózokba pingáló neobarokk hegemoniájának. Azt hiszem, a lengyel és magyar zsdanovisták számára a legkellemetlenebbül mégis Ksavery Dunikowski, a legnagyobb élő lengyel szobrász egy művészeti lapnak adott nyilatkozata hangzott, amelyben megállapította: „Az absztrakció (itt: az absztrakt festészet) a valóság kifejezésének egy fajtája.”

Igy érthető, hogy Lengyelországban a neofuturistáktól a taszistákig mindenki kiállíthatja a képeit. (A taszizmus — figyelem, nem fasizmus! — új irányzat, amely háromdimenziós hatásra törekszik, egyfajta „plasztikus festészet.”) Az „absztrakciók” gyűjtőnéven ismert modernnek közül számunkra különösen érdekes Marian Bogusz munkássága, aki legutóbb egy varsói kávéházban rendezett műveiből kamarakiállítását. Bogusz négy képe a magyar eseményekkel foglalkozik: a ciklus összefoglaló

címe „Magyar rapszódia”. Biztosak vagyunk benne, hogy ezek a képek összehasonlíthatatlanul igazabbak és maradandóbbak, mint a magyar kormánykorokban érhetően népszerű bizonyos Váli Zoltán metszetei, amelyek a magyar forradalmat a Köztársaság téri párt- és ablakból szemlélik és értékelik.

2

Kéthetenként érdekes képesűságot kapok Krakóból. A fekete-fehér nyomású folyóirat közepén kisbetűkkel fut a cím: zebra. A „zebra” — azaz hadd kezdjem megörögzötten nagybetűvel — a „Zebra” krakkói fiatal írók és képzőművészek magánvállalkozása. S nemcsak hogy hozzátartozik a fentebb említett képzőművészeti forragnak, hanem annak egyik fontos tényezője, polgárok élbőszítője, modernnek csatalkiáltása és diadalüvöltése.

A lap még tavaly decemberben indult „Fekete a fehéren” címmel (Czarno na białym). Később ez a cím megváltozott — a fiatal művészek csoportjának a neve „Zebra”, innen a folyóirat jelenlegi elnevezése —, de a bátor és izgalmas tartalom maradt. A „Zebra” összerakja a közönség ellen. A főszerkesztő, Tadeusz Sliwiak, roppant kedves kamaszképi költő és színész (Kopernikusról írt poémáját, ha jól tudom, Képes Géza fordította magyarra), aki a konzervatívabbak közé tartozik, mert bár írásjeleket nem, de nagybetűket még gyakran használ verseiben. A költők zöme végig kisbetűvel írja műveit, keresztbeshosszába, vízszintesen vagy amőbafőmában — ez már a nyomdától és a technikai szerkesztő aberrációjától is függ. A „Zebra”-ban közölt versek átlaga nem jobb a más lapokban közölteknél, a kisbetűk ellenére sem, de a hangvétel bátrabb, a versek levegője kevésbé konvencionális. Ami pedig a képzőművészeti anyagot és a szatírákat illeti — mindkettő figyelemreméltó.

A „Zebra” Picasso- és Klee-reprodukciókat közöl, cikket hoz Van Goghól és a kubizmusról, polinéz szobrocskákkal és vigyorgó maszkokkal ijeszgteti a békés krakkói bürokratákat és általában helyet ad mindennek, amiben van fantázia. A legutóbbi számban három fiatal képzőművészt mutatott be a lap, mindhárom tehetséges: az egyik bizarr szürrealista ötleteivel, a másik eredeti tuszrajaival, a harmadik merész fametszeteivel részese a lengyel képzőművészet kezdődő reneszanszának. Ez a megújulás persze nem mentes a hatásvadászattól, a tündérien hülye ötletek dömpingjétől, az újfajta dilettánsok dárda-, illetve ecsettrázásától, de mégiscsak megújulás a szó igazi értelmében. Az unalom a művészetek perenoszpórája. Irtani kell, még akkor is, ha van, aki már megszokta a megkedvelte az unalmat. A „Zebra” időnként kéjjel idéz egy-egy szomorú olvasó leveléből, aki „szegény-gyalázat!” felkiáltással átkozza a fiatalok grafikáit és Picasso „mázolmányait” egyaránt. A krakkói fiatal írók és képzőművészek könyörtelenül félreüggják a kispolgári (vagy ami még rosszabb: az ultrakispolgári-zsdanovista) esztétikát, s azt csinálják, amit előtük minden egészséges generáció a művészet történetében: lázadnak és újat alkotnak. Ők a jövő lengyel művészetének igazi reményesei, mint ahogy a „veszettek” a jövő potenciális politikai vezetői vagy mártírjai. Amíg van „Po Prostu” és Varsóban vagy Krakóból, Poznanban vagy Wrocławban vannak olyan lelkes fiatalok, mint a „Zebra”-csoport tagjai, addig nem kell féltetni Lengyelországot, hogy elmarad a kulturális fejlődésben Európa mögött.

G. Gy.

A Petőfi Kör esztendeje

(Folytatás az 5. oldalról.)

nem a rend szabadságát, nem a népelemzők, hanem a nép szabadságát!

Déry Tibor ezeket mondotta:

— Sokat hallottunk itt ma már az irodalmi szabadságról — általában. Beszéljünk erről most már konkrétan. Mondjuk ki nyíltan, hogy ami az irodalomban és az országban hiányzik: az éppen a szabadság! Remélem, hogy többé nem lesz rendőrterror. Optimista vagyok, egész életemben az voltam. Bízom abban, hogy meg tudunk szabadulni jelenlegi vezetőinktől, akik nem alkalmasak arra, hogy egy országot irányítsanak, de aggodom, ha arra gondolok, hogy a sánta versenylóvak helyébe sánta szamarak kerülnek. Mostanában sokat beszélnek vezető körökben arról, hogy mit kellene tenni. De nem tesznek semmit. Pedig az országnak most tettek van szüksége. Csak éppen egyről feledkeztünk meg — miközben azt hirdettük, hogy nálunk: „a legfőbb érték az ember”: a humanizmusról.

Percekig tartó tapsvihár zúgott. Déry kimondta a legnagyobb igazságot. Építettünk gyárakat. Városokat. Éveken át másról sem esett szó ebben a szerencsétlen hazában, mint az építésről. Csak az emberi lélekkel nem törődött senki.

Losonczy Géza zárszavában (hajnali 4 óraker) többek között a sajtószabadsággal foglalkozott.

— Miféle sajtószabadság az — kérdezte —, amelyben minden új-ság, minden folyóirat „szabadon” támadhat egy embert, akinek azonban csak a hallgatás „szabadsága” adatott meg. Nagy Imrét a sajtó másfél esztendeje támadja, gyalázza, rágalmazza s ő soha, egyetlen szóval sem válaszolhatott ezekre a vádakra. Azt mondják nekünk, hogy a mi szabadságunk nagyobb mindenféle „nyugati” szabadságnál. Azt kérdezem én: elképzelhető akár Nyugaton, akár Keleten az a „szabadság”, amely nem engedi meg, hogy a vádlottak védekezzenek, hogy a megtámadottak — válaszoljanak? Nem, ez nem sajtószabadság, ennek semmi köze a sajtószabadsághoz.

Íme, ez volt a helyzet egy esztendővel ezelőtt Magyarországon. A Petőfi Kör, a nemzet értelmiségének színe-java mindent elkövetett, hogy helyes irányba terelje az eseményeket, hogy mentse, ami még menthető. A felelősség, a nemzeti öntudat, a tisztesség, a becsület szavai voltak ezek, amelyek bizalommal töltötték meg az embereket, lelkesedést és reményt csepegtettek szívükbe. A Petőfi Kör történelmi hivatása éppen ez volt: a szabad szó, a tiszta gondolat erejével felkészíteni a nemzetet egy nagy, demokratikus átalakulásra. Megtette a kötelességét.

Ma azokat az írókat, diákokat, értelmiségieket, akik ebben a nagyszerű munkában részt vettek, azzal vádolják, hogy ők „készítették elő az ellenforradalmat”. E váddal kapcsolatban kevés mondanivalónk van. Ha a szabadság — ellenforradalom, akkor a Petőfi Kör készítette elő. Ha a nemzeti függetlenség ellenforradalom, — akkor a Petőfi Kör készítette elő. Ha a demokrácia ellenforradalom — akkor a Petőfi Kör vállalja ezt a „megbélyegzést”. Magyarországon mai gazdái — e valódi ellenforradalmárok — azonban rettegnek, ha szabadságról, demokráciáról, nemzeti függetlenségről esik szó. Pontosan olyan jól tudják, mint mi, hogy ami a népnek életet, az nekik halált jelent.

Julia György

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Bolívia: 1000 bolivianos, Brazília: 10 cruzeiro, Kanada: 20 cent, Dánia: 1 korona, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 30 piaster, Magyarország: 1 forint, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Törökország: 50 kurus, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszere, egyévi húszszoros.

Irodalmi Ujság

ILLYÉS GYULÁT támadja a Népszabadság azért, mert leadta az Irodalmi Ujság tavaly, november második, forradalmi számában az „Egy mondat a zsarnokságról” című versét, amelyet még 1950-ben írt. Ehhez a Népszabadság Mesterházi nevű alkalmazottja hozzáfűzi: „Írhatott volna 1944-ben jó néhány mondatot a zsarnokságról a költő.” Írt is! Azonban korábban támadta a hitleri önkényt, sokkal korábban. Kiállt a hitlerizmus ellen az elejétől fogva, s 1940-ben senki sem értette félre, amikor a Nyugatban egy Illyés-vers így kezdődött: „Üvölt a zsarnok”.

HUSZONHÁROM EGYETEMI TANÁR és előadó ellen indult fegyelmi eljárás a munkatörvény 112. paragrafus alapján: politikai magatartásuk miatt. Az egyetemeken működnek a fegyelmi bizottságok. A forradalom alatti magatartást vizsgálják. Az ávósok, akik a pártközpont ablakából októberben az egyetemi küldöttségre tüzeltek, s többek között megölték I. Tóth Zoltán dékánt, kitüntetést kaptak.

SÓS IMRE SZÍNÉSZ és felesége dr. Perjesi Hedvig orvosnő öngyilkosságot követtek el. Mindketten meghaltak.

A FORUM nevű bécsi folyóirat júniusi számában hosszabb méltatás jelent meg az Irodalmi Ujságról Vázsonyi Vilmos tollából. Vázsonyi cikkében lapunk szerkesztőit, munkatársait is felsorolja és megjegyzi: „Ugyancsak nehéz dolga lesz a Kádár-propagandának, ha ezekről az írókról el akarja hitetni, hogy fasiszták, ellenforradalmárok vagy Horthy-ügynökök.”

A „DET DANSKE MAGAZIN” című koppenhágai folyóirat cikksorozatot közölt Jørgen Schleichmann fiatal dán író és publicista tollából. A páratlan objektivitása és az anyag elképesztő ismeretéről tanúskodó cikksorozat — „Petőfi-Kronik — a Petőfi Körrel, a magyar ifjúság és értelmiség forradalmi szerepével foglalkozik; voltaképpen nem is annyira cikksorozat, mint pontos és értékes történelmi tanulmány.

A BETILTOTT ÍRÓSZÖVEG tagjai közül alig két tucatnyian léptek be a MSZMP-be. Az ország ipari munkásságából húsz-ezren. Jellemző, hogy a funkcionáriusok az októberi eseményekből okulva, leköltöztek a Rózsadombról, a Svábhegyről és a Pasarétról az V. kerületbe. Itt 58.000 a párttagok száma. Az összetétel: pártfunkcionáriusok, ávósok, személyzeti osztályosok, vezető állami funkcionáriusok és belügyi „szakértők”.

FEDERICO GARCIA LORCA „Bodas de Sangre” (Vérnász) című darabjából Wolfgang Fortner német zeneszerző operát írt. A Lorca-Fortner opera ősbemutatója a múlt héten volt az új kölni operaházban. A zeneszerző nem librettót íratott a Lorca-darab alapján, hanem Enrique Beck ki-tűnő német fordítását vette át, így megőrizvén Lorca költészetét.

CLAUDE FARRÈRE HALÁLA. Néhány nappal ezelőtt egy párisi kórházban meghalt Claude Farrère. Néhány évtizeddel ezelőtt talán ő volt a legolvasottabb francia regényíró. Mostanában már nem igen sokat beszéltek róla. Szenvedélyesen szerette a tengert és volt érzéke az egzotikumhoz is. 1876-ban született, apja a tengerész-nyelvtanár tisztje volt. Tengerésznek tanult és tisztként szolgált a világ legkülönbözőbb tájain. Érdekes, hogy egy időben éppen Pierre Loti — aki egyszersmind irodalmi mestere is volt — parancsnoksága alatt szol-

gált. Első regénye „Ópiumfűst” címmel, 1904-ben jelent meg. Óriási sikere volt. Leghíresebb könyve a „Csata” (1909) Magyarországon is ismert. Filmet is készítették belőle, 1935-ben megvászlották a Francia Akadémia tagjának.

LEOPOLD STAFF, a lengyel költészet nesztora, 79 éves korában elhunyt. Pályafutásának eleje a századvégi Ifjú Lengyelország nevű irodalmi mozgalomhoz kapcsolódik. Már életében klasszikusnak számított; a szakmandristától — a lengyel nyugatosok — a jelenlegi fiatalokig mindenkire hatott. Hatvan éven át szép, egyszerű, tiszta versekkel gazdagította a lengyel irodalmat. Magyarra kevés versét fordították, egyedül Szabó Lőrinc próbálkozott néhány átültetéssel.

ALEXANDER DEJNEKA orosz festőművészt évtizedeken át mellőzték a Szovjetunió hivatalos körei, mint „formalistát.” Nemrégiben megnyílt Moszkvában Dejneka műveinek első nagyobb kiállítása. A folyóiratok általában kedvezően nyilatkoznak; a Szovjet Kultúra kritikusa „a nagy érzések és az életigazság” művészeknek nevezi.

„AZ UTOLSÓ NÉGY esztendőben megszületett a modern és értékes spanyol filmgyártás. Ezt három ember teremtette meg: Bardem, Berlanga és Vajda. A három közül Vajda László magyar születésű, de azért a spanyol filmélet alkotója — talán alig kevésbé, ahogy a magyar Korda az angol filmművészet egyik legkimagaslóbb alakja volt. Vajda „Marcellino” című filmje mélységen emberi és megindító alkotás volt és új filmje, a „Pepe” szintén miniatűr mestermű; spanyol arcképek csodálatos képtára, amelynek modelljeit a legvalóbb életből merítette.” (Manchester Guardian.)

HOGYAN LEHET ELŐFIZETNI AZ IRODALMI UJSÁGRA?

Számos olvasónk érdeklődött az előfizetés módja iránt. Angliai olvasóink postahivatalokban kaphatják 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni. Ausztriában: Arányi Jánosné, Pfarrwiesengasse 11/16, Wien. XIX. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Hollandiában: Havay János, James Wattstraat 6, Amsterdam Oost. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Németországban: Amos János, 20/b Göttingen, Postfach, Norvégiában: Kiss János c/o Norsk Studentsamband, Kristen Augustsgata 21, Oslo. Svájcban: Kukorelly Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm-Lidingö. Törökországban: Somogyvári Károly, dipl. ing. Beyoglu P. K. 197, Istanbul. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251. Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

IRODALMI UJSÁG

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Megjelenik minden hónap

elsején és tizenötödikén.

Szerkesztőbizottság: Faludy

György (felelős szerkesztő),

Aczél Tamás, Cs. Szabó

László, Enczi Endre, Kovács

Imre, Pálóczi-Horváth

György (szerkesztő), Szabó

Zoltán, Vámos Imre.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

25 Haymarket, London

S.W.1.

Printed by The Waverley Press,

79 Cambridge Road, N.W. 6.

Az Irodalmi Ujság forradalmi száma

Az Irodalmi Ujság híres 1956 november második, forradalmi száma, amely különkiadásként már számos nyelven megjelent, igen sok olvasónk kérésére 1957 augusztus 15-i számunk melléklete lesz. A forradalmi számot teljes terjedelmében adjuk ki. A szám tartalmából:

Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról.

Németh László: Emelkedő nemzet.

Déry Tibor: Barátaim.

Pálóczy-Horváth György: Lábhoz tett fegyverrel.

Tamási Áron: Magyar fohász.

Szabó Lőrinc: Ima a jövőért.

Kassák Lajos: A diktátor.

Tamási Lajos: Piros a vér a pesti utcán.

Füst Milán: Emlékbeszéd az elesett hősök sírja felett.

NEM ELÉG!

„A Parlament előtt, ahol a forradalom elkezdődött, két tankot láttunk, amely az épületre vigyázott. Amikor parkoltunk a kocsinkkal, az egyik tankról leugrott egy magyar katona, odarohant hozzánk és mohón megkérdezte, a szélvédőnkön, az ENSZ sajtójelvényét látva: „Az Egyesült Nemzetek már itt vannak? Mi mélyen sajnáltuk, de meg kellett neki mondanunk, hogy mi nem az Egyesült Nemzeteket képviseljük, csak az ENSZ sajtó-részlegének tagjai vagyunk. „Nem elég” — mondta a katona, és úgy ment el, hogy a családást le lehetett olvasni az arcáról. A mi hangulatunk nem sokban különbözött az övétől.”

Egy pakisztáni újságíró, bizonyos Ejaz Husszein írta ezt a beszámolót Budapestről 1956 novemberében. De óhatatlanul annak az ismeretlen magyar katonának a szavai jutnak eszünkbe most, majdnem egy év elmúltával, amikor New York-ban az ENSZ rendkívüli közgyűlése a magyar ügyet tárgyalja. „Nem elég.”

Nagy szó és nem becsüljük le egyáltalán, hogy a világsajtó megingt meg Magyarországot nevével, többszáz cikk és több ezer tudósítás jelenik meg rólunk. Akik a világban felejtetni kezdenek, azokat emlékeztetik újra. Az ötös bizottság jelentésében, a szónokok beszédeiben pörére vetkőzve áll az a rendszer, amely magát haladóknak, szocialistának, emberinek, népinek és demokratikusnak hazudja. Az embereknek ezernyi a gondjuk, bajuk, tennivalójuk szerte a világon, Budapest messze van és tavaly november „olyan régen” volt. Ha kezdene megkopni az emlék, most legalább milliókba és milliókba beledöbben a név, a fogalom, a fájdalom, a harag és a rokonszenv, amit az a szó jelent: „Magyarország.” Aki ezt lebecsüli, annak mi mondjuk azt, hogy téved.

Ha semmi egyébből nem tudnánk lemérni az ENSZ-közgyűlés jelentőségét, elég mérce az a dühödt sajtó- és rádióhadjárat, amelyet Kádárék folytatnak ellene. A Népszabadságban cikksorozat jelent meg az ötös bizottság jelentéséről: ezek a cikkek színvonalukban és hangjukban félelmetesebben emlékeztetnek a Stürmerre és a Magyar Futárra.

Kádárék több ezer gyűlést rendeztek és több százezer aláírást gyűjtöttek össze. Miért írták alá az emberek az úgynevezett tiltakozásokat? Találón mondta egyikük: „Még a Békekölcsönjegyztés is aláírtam, pedig azért fizetni is kellett...” Mindenesetre sikerült bebizonyítani, amit ugyebár senki sem von kétségbe, hogy az egész magyar nép „egyemberként” Kádár János mögött áll. Volna persze egy egyszerűbb módszer is: például titkos választásokat lehetne tartani. Nem is sok párttal, csak, — mondjuk — még eggyel, a Kádáréknál. A Kádár-párté volna minden újság. A másiké egy sem. A Kádár-párté volna a rádió. A másiké meg csak meg sem szólhatna benne. Minden pénz, a propaganda minden eszköze a Kádár-éké lenne. Egy huncut imperialista fillér sem juthatna be az országba. A Szabad Európa egyet-

len hangot sem ejtene a választásról. És eljönne a szavazás napja. Mit gondolnának, mi volna az eredmény?

De szabad választás nincs és az emberek aláírják a „tiltakozást”, a kényszer miatt is és csalódottságból is, mert nem remélnék sokat az ENSZ-től. És aláírják az írók is, hiszen, — Illyés szavával, — „hol zsarnokság van, minden hiába”, — és azért is, mert ők sem érzik, hogy az ENSZ-közgyűlés változtat a nemzet sorsán.

Azt lehet mondani: keserűek vagyunk. Nem vesszük eléggé tekintetbe, hogy a szovjet rendszer a szégyenpadon ül. Hát éppen erről van szó. Hruscsovék, — a szégyenpadon. És a magyar nép a kínpadon. Ez a „munkamegosztás” éppen, ami mindnyájunkat elkésért.

Nincsen kétségünk afelől, hogy a Szovjetuniót meg fogják bélyegezni. Azt fogják mondani: rossz volt és máskor ne csináljon ilyesmit. De nincsen kétségünk afelől sem, hogy ha hasonló helyzet adódna, mint amilyen tavaly Magyarországon volt, akkor a Szovjetunió megintcsak rossz lenne és megintcsak ugyanilyesmit csinálna. Nem volt még állam a történelemben, alighanem nem is lesz, amelyik gyilkosokat a gyilkolásról, rablókat a rablásról, hazugokat a hazudozásról szép beszédekkel le tudott volna szoktatni. Ez nemcsak egyes államokra, ez nemzetközi szervezetekre is áll. Utoljára középkori szenteknek sikerült a farkasokat prédikációval lebeszélőni arról, hogy megegyék őket. De azok még nem új típusú, szovjet farkasok voltak.

Bizonyosan reméljük, hogy azok a nemzetek, amelyek most kiállnak mellettünk a világ színe előtt, nem fogják zokovenni, ha a hangunk kicsit zaklatottabb és felindultabb. A hazánkról van szó és nekünk a seb még túlságosan friss, nekünk az emlék még túlságosan élő.

November 1-én Nagy Imre, Magyarország törvényes miniszterelnöke üzenetben fordult Dag Hammarskjöld-höz, az ENSZ főtitkárához és közölte, hogy újabb szovjet katonai alakulatok vonultak be Magyarországra, a magyar kormány felmondta a varsói szerződést, kinyilatkoztatta az ország semlegességét és kérte az Egyesült Nemzetek Szövetségét: garantálja ezt a semlegességet.

November 2-án Nagy Imre újabb jegyzéket küldött az ENSZ-hez, Hammarskjöld főtitkárhoz. Ebben közölte, hogy a szovjet csapatok már Budapest felé tartanak, útközben birtokukba veszik a vasútvonalakat, vasútállomásokat. „Kérem excellenciádat, szólítsa fel a nagyhatalmakat Magyarország semlegességének elismerésére és utasítsa a Biztonsági Tanács a szovjet és magyar kormányt a tárgyalások megkezdésére.”

Mit tett erre az Egyesült Nemzetek Szövetsége? Kétségtelen, a Biztonsági Tanács azonnal összeült. Háromórás tárgyalás után a vitát péntekről szombatra halasztotta. Szombaton ismét összeült. Ezúttal ismét többórás vita folyt és a magyar-szovjet katonai tárgyalások sikere reményében a vi-

tát, — hétfőre halasztották. Közben vasárnap az oroszok rátörtek az országra és leverték a forradalmat.

Kovács Imre a Látóhatár-ban a november 3-i ENSZ-határozatról azt írja: „Az én megítélésem szerint a halasztó döntést a Szovjetunió jó alkalomnak tekintette a támadásra. A megfontolatlan határozat a magyar tragédia legvégzetesebb külpolitikai eleme.” Erről persze lehet vitatkozni; valószínű, hogy a szovjet a beavatkozást már jóval az ENSZ halogató döntése előtt elhatározta. De az vitathatatlan: az ENSZ „megette a magát”, hogy Hruscsovéknak mégcsak hascsikarásuk se legyen a beavatkozás éjszakáján.

Ezért kell megértenie a nagy nemzetközi szervezetnek, hogy a magyar nép a hála mellett, amiért a többi népek nem feledkeznek meg róla, miért keserű és csalódott is, amikor az ügyét a szószéken újra emlegetik. Az utólagos megbélyegzések már mindenesetre kevesebbet jelentenek: akkor lett volna jó segíteni, amikor még nem volt késő. Az nem megy a fejünkbe: miért lehetett Szuezi ügyében összehívni a közgyűlést és Magyarország ügyében miért csak a Biztonsági Tanácsot, ahol a Szovjetunió vétő-joga van? Az nem megy a fejünkbe, hogy miért kell Angliának és Franciaországnak engedelmessékednie az ENSZ-döntéseknek, és miért füttyölhet rájuk a Szovjetunió? Továbbá az nem megy a fejünkbe: miért „kedvesebb” az ENSZ-nek Egyiptom és Dél-Korea, mint Magyarország?

Féltreértés ne essék: nem akarunk és továbbra sem akarjuk, hogy Magyarország miatt kitorjón a harmadik világháború. Nem akarunk, hogy hidrogénbombákat dobjanak Budapestre, sőt Moszkvára sem. De azért valamit, valami egészen keveset t e h e t t e k is volna. Legalább egy rajzszöveget a Horváth Imre székére, hogy ne üljön olyan kényelmesen, amikor a magyar nép nevében beleterpeszkedik.

Hazánk helyzete azonban sokkal súlyosabb, semhogy tréfálkozni volna kedvünk. Budapestben minden alapfokú szemináriumon azt tanítják, hogy a legeslegfőbb kérdés a hatalom kérdése. A hatalom Magyarországon az oroszok kezében van. Ha tehát az ENSZ ezen nem tud változtatni, akkor ebből kellene kiindulnia. És akkor nem egyszerűen erőshangú, de papíron maradó határozatok kellene, hanem valami alapos, átgondolt munka, kompromisszumok, cserék, megállapodások, hogy a magyar nép akarata valamiképpen érvényesüljön, a terror megszűnjék.

Bibó István, ez a remekelméjű magyar tudós és bátor politikus, most a börtönből azt javasolja: adj a Nyugat, — mondjuk — az izlandi vagy norvég támaszpontokat, cserébe a magyarországi szovjet támaszpontokért. Nem tudjuk, reális-e a javaslat? De legalább foglalkozni kellene vele. Fel kellene szólítani Jugoszláviát és Lengyelországot: közvetítsenek. Nehrut, hogy menjen el Moszkvába és beszéljen Hruscsovval. A leszerelési tárgyalások anyagába be kellene vonni konkrétan a magyar kérdést is. Fel kellene ajánlani Kína felvételét az ENSZ-be abban az esetben, ha Magyarországról

ZRÍNYI MIKLÓS

VESSÜNK SZÁMOT

Által kell minékünk esnünk a mi szerencsénken, ha megmaradást kívánunk, és úgy vessünk számot, hogy minékünk magunknak. Mert én nem látok egy szomszédot is, sem egy idegen nemzetet is, aki a mi kedvünkért örömezt szerencsésültesse a maga békeséges voltát a mi veszedelmünkkel. A vízben haló embertől fél a hajóban ülő is, hogy ötet is be ne vonja magával.

Lengyel egyik szomszédunk; de ettől nem várhatunk semmi segítséget, mert ő maga is ez elmúlt hadakozásában megerőtlenedett, mert most is muszkátul békével nem hagyattatik... ennek a republicának nincsen igyekezeti sem az új jó hírek, sem az országoknak keresésére, sem acquisitíójára, hanem a maga békével való maradására. Lengyeiben azért nincs mit reménlenünk.

Német a másik szomszédunk... Azt tudjuk-e, hogy a német nemzet maga veszedelmével megcserélje a békességét és boldogságot, melyben otthon vagon?... És ha szintén ad is segítséget, az mint elhiszem, hogy ad is valamit, hogy az vagy derekas legyen vagy continuálódó, hogy az elegendő létszen megmaradásunkra, hogy az a mi nehézségünk nélkül létszen, hogy az, ha nyér mit, magának ne akarja tartani azt, hogy az in tempore legyen, akit rákháton mondanak a magyarok, hogy jár: — alig hihetem.

Olasz a harmadik szomszéd; de ennek távulléte, a tengernek közeinkben való vetése... nem hogy minékünk nagy reménséget vetünk az onnan való segítségben...

Francuz nemzetül van mit mondanunk. Ez a nemzet bizonyára hadakozó, dicsőséges, hatalmas, de az is nyilván vagon, mikor nem magának keres s nem magának hadakozik, nem igen sok jót várhatni tőle. A mi magyar históriánk két példát mutat felőlök. Egyik mikor Nápoly alatt Zsigmond király a harcot a francuzok miatt elveszíté, az másik a pápai arultatást. Egyikből sem csinálhatunk magunknak felőlök kívánatos emlékezetet. Ahhoz, a francuz, ha győzedelmes, eltrühetetlen, ha nyomorodott, semmirekellő.

Muszkát nem számlálom... az ő népek goromba, az ő hadakozások semmirekellő, vitézségek nevétséges, politikájok ostoba, birodalmok tyranis; kinek kelljen hát az ő segítségek!

Anglia csaknem más világ, más természet, más hadakozás, nincs olya sem szükségünk, sem kívánhatjuk.

Im a keresztyénséget mind előszámlálánk, s nyilván látjuk, ezektől sem lehet a segítség úgy, hogy az legyen fundamentoma az mi szabadulásunknak. De engedjük meg, lehessen, engedjük meg, sok idegen népek jöjjenek segítségünkre, de ha idegenben fog állani a hadakozásnak administratioja, bizonyára semmit nem bizakodhatunk. Mert forgassuk fel a históriákat, és megtaláljuk, hogy jóllehet magyar is sok helyen botlott a vitézségben, és sokszor rosszul cselekedett, mindazonáltal a derekas veszedelmek az idegenektől estek; holott avagy nem érzették úgy nyavalyánkat, avagy a kéntelenség nem erőltette őket a szerencsétetésre, mint a magyart. Mert akinek nem borja, nem nyalja, és a magyar nemzet a Magyarországgal egyenlő természetet visel; valaki idegen jön belé, avagy nincs szerencséje az operáláshoz.

Zrínyi Miklós: Ne bánts a Magyart. Az Török Áfium Ellen Való Orvosság.

kimennek a szovjet csapatok. Lehet, hogy dilettánsok vagyunk nemzetközi tárgyalások kérdéseiben, és ezek a javaslatok egytől-egyig rosszak. Gondoljanak ki a diplomaták ennél okosabb dolgokat. Mert amit eddig tettek és kidöngöltek, az — nem elég.

Az embernek ököbe szorul a keze, amikor olvassa a vita anyagát. Feláll a Szovjetunió delegátusa, azé az országé, amely tankjával vérbefojtotta a forradalmat és tiltakozik, hogy bárki bele merjen avatkozni Magyarországot belügyibe. Vagy feláll egy Mód Péter nevű egyén, s bebizonyítja, hogy Magyarországon szabadság van, (nyilván, mert most nem ő ül börtönben, hanem Déry Tibor), hogy Magyarországon októberben és november elején ellenforradalmi volt, (egyébként ő volt a Külügyminisztériumban a Forradalmi Tanács elnöke, aki 1956 november 2-án az orosz imperialisták Magyarországról való azonnali kivonulásának javaslatát beterveztette). hogy az ellenforradalmat az imperialisták szervezték, (tehát ezek szerint akkor ő is az imperialisták szolgálatában állott). Ha nem volna tragédia, komédiának is beillenék.

Erős idegek kellene ehhez a van. mai világhoz. És azért mégiscsak

szégyelnék magunkat, ha nem bizakodnánk. Nem az épülő-szépülő, kincstári optimizmusról van szó. Dehát ha szegény Mikés Kelemen tudott reménykedni Rodostóban, Kossuth Turinban és Vörösmarty otthon... Elvégre ki gondolta volna ma négy esztendeje, hogy a Sztálin-szoborból csak egy pár csizma marad Budapesten és a nemzetközi béke rettenthetetlen harcossá, Molotov elvtárs mongóliai nagykövet lesz, s Rákosi meg Gerő társbérletben laknak majd valahol a nagy széles szovjet hazában, az Andics-Berei házaspárral?

Itt járt most Európában a Columbia Egyetem tudóscsoportja és elbeszélgetett sok magyar menekülttel. Azt kérdezte egy fiatal történész az egyikőtől: „És mondja, a legcudarabb években, amikor egy nagygyűlésen az ütemes tapsok össz-időtartama átlag harmincöt-negyven perc volt, Joszif Visszarionovics a magyarok atvja és egy adai szatócsfi népünk bölcs vezére volt, — miben bíztak akkor tulajdonképpen?” A válasz úgy szólt: „Abban, hogy igazunk van.” A történész nem akarta elhinni: „Csak abban? Igazán csak abban?”

Pedig így volt. És most is így

Bibó István példája

Bibó István, a parasztpárt egyik vezető politikusa, egyetemi tanár, majd az októberi Nagy Imre kormány minisztere, börtönéből negyven oldalas emlékiratot csempészett ki. A memorandum egy szemléletes, ázsiai ország budapesti követsége segítségével kijutott Nyugatra, ahol számos folyóiratban és napilapban megjelent. Bibónak nemcsak tudomása volt memorandumok írásáról, hanem — mint a hozzá hasonló helyzetben lévő Gyilász — emlékirata közlésére utasítást is adott. Utasítást adott, noha tudnia kellett, hogy e mérsékelt hangú, józan és nagy politikai bölcsességgel tanuskodó memorandum a benne foglalt, azaz a Szovjetunió és a Nyugat érdekeit egyformán szolgáló kompromisszumos megoldás ellenére, ostoba rabtartóit újabb dührohamra ingerli, mely életébe is kerülhet. Bibó e lehetőséget éppoly kevéssé zavarhatta magát, mint Széchenyi István, amikor a Bach—Schmerling-rendszer kritikáját tartalmazó munkáját Bécsből Londonba csempészette közel száz esztendővel ezelőtt, vagy szigetvári Zrínyi Miklós, amikor merész politikai röpiratokat írt a Porta és a Kancellária ellen, noha tudnia kellett, hogy kastélyi folyosósözegekben és a drávaparti fűzesekben a szultán meg a császári orvgyilkosai csak úgy sündörögtek körötte.

Bibó memorandumja elsősorban Magyarország jelenlegi, tarthatatlan állapotát jellemzi. Megírja, hogy a nagyhatalmak kétségbeesztő politikája miatt a tarthatatlan állapot megváltoztatására akkor sem került sor, amikor a magyar forradalom ennek lehetőségét megadta. Megírja, hogy a legkatasztrofálisabb baklövést a Szovjetunió követte el, amikor a november eleji napokban rohamosan konszolidáló magyar demokrácia ellen gyilkos tankjait felvonultatta és néhány személy eliminálása után pontosan ugyanazt a népnéző gyarmati rendszert állította vissza, ugyanazzal a lejárt bürokráciával, ugyanazokkal a szólásokkal, jelvényekkel, ávosokkal, hajcsárokkal és besúgókkal, kik a magyar nép október huszonharmadikán egy emberként kelt fel és akiknek uralmát továbbra is csupán idegen csapatok jelenlétével lehet fenntartani, de soha többé nem lehet konszolidálni. A továbbiakban Bibó megállapítja, hogy e helyzet a Szovjetunióval örökös nyugtalanságot, az egész világnak állandó és fokozott veszélyt jelent. Ezért kivezető utat keres és megállapítja, hogy megoldás csupán kompromisszum útján érhető el: maradjon Magyarország gazdaságilag az orosz orbitában, de legyen semleges, államformájában pedig parlamentáris demokrácia, bizonyos mértékben Finnország, bizonyos fokig Lengyelország mintájára. Ebben az esetben a magyar nép is túrhetero körülmények közé kerül és a világéke felé való első lépés is megtörtént. A memorandum számos praktikus javaslatot tartalmaz, melyek a magyar ügy tárgyalásának kiindulópontjává és alapjául szolgálhattak volna Kelet és Nyugat részéről. A memorandum publikálása — közvetlenül az ENSZ ülése előtt — szintén erre vallott; tény azonban, hogy e nagy jelentőségű javaslat az ENSZ ülésén szóba se került, ahogy az ENSZ ülésén a Szovjetunió formális megbélyegzésén túl az egész véres valóság — a magyar probléma — sem került szóba. Mintha a diplomáciai rutinon túl nem is volna létező világ; a tál-földi herceg, mint Hammerskjöld novemberben, Budapestre készült, de Kádár nem engedte be, mint ahogy Hammerskjöldöt sem engedte be, néhány üzenetet váltanak és a diplomáciai-balet után elalszik az egész.

Bibó javaslatának részleteivel nem e helyen kívánunk foglalkozni, se a javaslat politikai aspektusait. De nem hagyhatjuk szó nélkül az ember és az ügy érdekét. A bolsevizmus úgy hatott Magyarországon, mint a választóvíz, mely tudvalevően minden közönséges fémet, sőt minden anyagot bűzhödött gázzá, de az arany, a platina, a legnemesebb fémek felett nincs hatalma. Így hatott a bolsevizmus is. Odahaza egy év alatt még csak a kontra-szelekiótt vettük észre — hogy tudniillik a bolsevizmus szabad utat enged az addig semlegesnek tűnő egyedek legrosszabb ösztö-

neinek, azaz a kis piszkosakból ordas latrokat csinált. De volt egy másik folyamat is: a jóindulatú, csendes kisemberekből hősök lettek, az igazság bajnokai, a nemzet világitó fátylói. A derék, jellemes emberek pedig még jobban megnöttek, kiterelvényesedtek, egy-egy példamutató cselekedetükkel mindörökké beléptek a magyar történelemkönyvekbe, a Dugonicsok, Szondiak vagy Zrínyiek mellé. A bolsevista rendszer erkölcsi mocarsá hiába öntötte el az országot, hiába kavargott mindannyiunk körül, korántsem fertőzött meg minket; a tolvajkodás és aljasság tiz esztendőjére a forradalom hősi tettei, az önfeláldozás csodás példái következtek, az orosz tankokra benyúló dobáló iskolásgyerekek, az utcán nyitva álló pénzügyítő ládikák, a betört ablakú, de ép kirakatok. A sovány, beteges Gáli Józsa tavaly nyáron még rémülten forgatta a szemét, amikor a visegrádi üdülőben egy méhecske repült szobájába; nyolc hónappal később a hangja se remegett, amikor a vészbíróági tárgyaláson, az akasztófa árnyékában, egy egész állammal kellett szembe szállnia. Nem kétes, hogy a magyar kommunista írók jelentős része súlyosan vétett a múltban; e vétségek közt a legkisebb volt, hogy hagyták magukat — és anyagi érdekeik irányában hagyták magukat — megteveszteni; de nem kérdés, hogy Déry, Zelk, Háy és társaik a közelmúltban még aránylag kis áldozat révén (egy semleges tárgyú novella vagy vers közlése, pár semmitmondó szó Kádár politikájának támogatásáról) megmenekülhettek volna a börtöntől, az üldöztetéstől. Erre azonban nem lehetett rábírní őket. De a legjobban talán éppen a különben is mindig derék Bibó István példázata ezt a szinte már félelmesre nőtt erkölcsi nagyságot, amikor — történjék vele bármi — börtönéből, esetleg saját élete árán is világra küldte memorandumát.

Kétségtelen, hogy mindezek a jelenségek közvetlen, habár akaratlan eredményei a bolsevikok magyarországi garázdálkodásának, mint ahogy négyszáz évvel ezelőtt is végvári vitézek, Losonczyk, Balassik, Dobók, Jurisicsek születtek a Zápolyák vérfürdői, a Báthory nádorok és Fortunátusok üzelmei és a Bakócok tivornyái nyomán. Szemellátható, hogy a proletariátus diktatúrájának csúfolt klikkuralom is megteremtette a maga sírásóját, a tisztult erkölcsöt. Ez a morális megújulás, mely Mucius Scaevolákkal és Leonidásokkal népesíti be kis és erkölcsi dolgokban sem csorbítatlan emlékü hazánkat, minden egyéni szomorúságunk és fájdalomunk mellett is nem kis örömmünkre szolgál — népünk jövője miatt.

És ugyanezkor megnyugtat bennünket egy másik, a dialektikus materializmus semmelyik kitéjében nem emlegetett, láthatatlan, de szerencsére mégis létező és most megnyilvánuló jelenség — az igazság ereje, amint roppant izmait mutogatva, színre lép. Még hozzá az igazság roppant ereje az ember felett és ellenállhatatlan hatalma, ahogy kitör, mint egy vízesés. Mindannyian tudjuk, akik az elmúlt tíz esztendő Magyarországon töltöttük, mennyire túrhetero volt az a tudat, hogy való helyzetünkről nem világosíthatjuk fel a nyugati népeket, hogy belénk fojtották az emberi szót, a panaszt, az igazságot. Jellemző, hogy még a szociáldemokrata párt hajdani, sílány jellemű és szánalmas főtítékára, amikor az ávo tömlőcében kivégzését, vagy agyonverését várta, nem annyira egyéni sorsán töprengett, mint azon: milyen módon mondhatná el a Gaitskell úrnak, hogy a kommunisták mind gazemberek? A derekabbak még inkább ezen törték fejüket és a tömeg, mely forradalmunk idején a külföldi tudósítokat, újságírókat körülvette, nem panaszkodásra gyűlt össze, hanem azért, hogy e belefojtott igazságot végre világgá kürtölje. Amikor néhány héttel később a számkivetettek hosszú menetét megindult Ausztria felé, hány-szor gondoltunk rá, hogy mennyi nyiszter tíz, mennyiszter száz, mennyiszter ezer osztrák vasutas, francia munkás, amerikai tengerész vagy ausztrál paraszt hallja meg most az igazat a bolsevizmusról — autentikus tényeken, meggyőző részleteken, egyéni sorsokon keresztül. Kétszázézer antikommu-

nista széled szét 22 országába a világnak. Tíz, száz, lassacska ezer emberrel beszélget, barátokzik, ismerkedik mindegyikünk — ez kétszáz millió ember. Kétszáz millió embert oltunk be lassacska mi, a bolsevizmus minden praktikáját keservesen kitapasztalt egykori betegek és most orvosai, minden titok tudói, a kommunizmus-ellenes szerummal. Nem kell attól tartanunk, hogy a világ közvéleménye megfedekezze a magyar ügyről — örök tüzet szítunk az emberiségben — pedig hol vagyunk mi, szabad emberek, kik úgy szállunk el az országhatárok felett, mint az apokaliptisz lovasai, Bibó Istvántól, ki börtönrácsok mögött, kínban és vérben, halálos fenyegetések közepe is harsogva hirdeti igazunkat, a magyar ügy igazát!

És hadd szóljunk még egy harmadik motívumról, Bibó memorandumának, ha tetszik: Bibó tetének talán legfontosabb, történelmi perspektívát bontogató tanulságáról. Históriainkhoz, sajnos, már Magyarországi szerencsétlen geográfiai helyzete miatt is, hozzátartoznak az ábrándozók, a nagy és teljesíthetetlen tervek szövői, a délibábos remények hirdetői. Huszonöt évig csodaszarvassal és Nagy-Magyarországgal csalogattak bennünket, míg a csonka országot is elvesztettük. Még Mátyás király is, zseniális, de egy emberélet tartama alatt megvalósíthatatlan terével a Németrómai Császárságot akarta elfoglalni, hogy a császári haderővel győzze le a törököt; aztán ebben a harcban vérzett el. Államférfiaink, az ország állandó pusztulásának, az egész nemzet halálának rémképével agyukban, már-már a sir körül, hol Vörösmarty az egész nemzet elsőlyedsétől félt, kénytelenek voltak folytonos va-banque-ot játszani. Ebben az atmoszférában a józanság alig hallhatta hangját, a kétségbeesés ritkán engedett utat az ész és a logika tervezgetéseinek. Szinte mondhatni, hogy Széchenyi óta — a senkiháziakról, hazaárulókról, paprikajancsikról persze nem beszélve — politikai életünkben a rajongók

és a megszállottak jutottak csak szóhoz. A magyar forradalom ennek ellenkezőjét tanúsította. Tudjuk, a magyar nép jelentősen többet akart, mint, mondjuk, Finnország példájára, a Szovjetunió katonai szövettsége maradni — még is elmondhatjuk, hogy népünk igen jelentős része, már az októberi napokban, a Nyugat öngyilkos tehetetlensége és a Kelet eszterlen brutalitása láttán, szívesen látott volna egy, a Nyugat és a Kelet számára egyaránt elfogadható, legfeljebb nekünk kínos kompromisszumot.

Bibó memorandumja olvasán gyakran elfogja az embert a bosszúság, milyen pártatlan, milyen elnéző bírja a bolsevizmusnak, milyen jóindulattal keresi azt a kevés dicsőretet, amit elmondhatni róla, elannyira, hogy még a polgári forradalom közismert vívmányait (földosztás stb.) is az ő javukra írja. A józan realpolitika hangja ritka a magyar történelemben: annál ércesebben csendül most, mikor a kibontakozás lehetőségét keresi. Sajnos, a Nyugat politikusai nem realpolitikuskok és realpolitika helyett esztendők óta csak diplomáciai játékokat folytatnak, szónoklatokkal, értekezletekkel, vendégjárással, a diplomácia egész, kísérteties kellektárával, míg a Kelet, szintén a realpolitika gyakorlat hiján, példátlan brutalitással és középkori eszközökkel próbál megvalósítani egy államrendet, mely mind elméletben, mind gyakorlatban megbukott. Korunk egyik fő jellemvonása, hogy a politizálást rákényszerítette az emberiségre, a politikát végzetünké, életünk központi problémájává tette; ugyanakkor a Nyugat és Kelet politikusainak, rádiók és televíziók mellett, könyvtárak, szakértők, tanácsadók közt és jelentések ezreinek birtokában fogalmuk sincs a realpolitikáról. A realpolitikához szemelláthatóan már csak azok értenek, akik, mint Gyilász vagy Bibó, egy magánzárka sötétjében, információ és újság nélkül, gondolkodásuk pusztá erejére támaszkodva szemlélődnek, mint próféták a sivatagban. Hogy ez a helyzet meddig maradhat fenn, azt nem tudjuk, de hogy egyszer a Bibók idejének kell elkövetkeznie, ahhoz aligha férhet kétség.

Sok hühő — semmiért

Augusztus végén, amikor meghívót kaptunk a tizenkettedik genfi Rencontre Internationale üléseire, e nemzetközi találkozóknak se céljaival, se jelentőségével nem voltunk teljesen tisztában s járattunk azokat csak részben oszlatta el az a nyomtatvány, amelyből megtudtuk, hogy az ideai találkozó témája: „Európa és a nagyvilág napjainkban” s az előadások címe: „Alkotó Európa” — „Egy természetű európai észleletei” — „Európa és Európa egyesítése” — „Európa és a művészet felszabadulása” — „Európa a nagyvilág előtt”. Az előadók, nevezetesen André Philip francia szocialista, Paul-Henri Spaak belga államférfi, Max Born Nobel-díjas fizikus, Étienne Gilson francia akadémikus és Paolo de Berredo Carneiro, Brazília követe az UNESCO-nál, múltjakkal s nevével részben tudományos, részben politikai programot helyeztek kilátásba. A katalógusban reprodukált fényképek arra vallottak, hogy André Philip IV. Henrik francia királyra, Spaak viszont Churchillre kíván hasonlóítani a fényképezőgép előtt. Ennyi előzetes ismeret birtokában Genf városát észak felől közelítettük meg, kedverítő s napfényes időben, a Jura hegyein át. A határt egy Ferney-Voltaire nevű helységnél értük el. E falucska nevét néhány írótarunk függetlenségi hajlmainak köszönheti: Voltaire ugyanis beleunva abba, hogy az egyik uralkodó haragja elől egy-egy másikkal keressen menedéket, Ferneyben vett házat s ilyenformán, ha Franciaországban égett a föld a talpa alatt, saját birtokán sétálhatta át svájci területre, a genfi tartományban. Ilyen helyzetet érdemelnék hazai írótaraink napjainkban. Voltaire határszéli földesuraságának adóügyi, gazdasági előnyei voltak, az előnyös helyzet előmozdította, hogy az alkotómunka mellett tözsei spekulációval, sorsjáték-szervezéssel, hadiszállítással és selyemharisnya-kereskedelemmel foglalkozzék. A Ferney-Voltaire-i határon át azzal a reménykedéssel érkezünk a

európai egység megteremtésében eddig elért sikerült. Ezzel kivívta több francia kommunista és intellektuel-társutas, valamint néhány kelet-európai résztvevő ellenszenvét: ezek minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy például az ügynevezett Kis-Európa létesülését Kelet-Európa sérelmének állítsák be. A köztiszteltben álló Max Born német nyelvű értekezése az európaiak által elért természettudományos eredményekre mutatott rá, míg Étienne Gilson katedrálisok szerkezetére emlékeztető előadásában Platonból indult ki, a l'art pour l'art elvét helyeselte és arra a következtetésre jutott, hogy az utolsó félszázadban az európai művész példátlan eredményeket ért el azzal, hogy művészetének meg az anyagát is maga teremtette meg.

Ezzel, valamint a művészetek korlátozatlan szabadságának hangsúlyozásával s azaz, hogy az utánzó művészi értékét tagadta, a jelenlévő kommunistákban felkelte azt az érzést, hogy ellentámadásra van szükség. Sorompóba Monsieur Lefebvre-t küldték, aki kifejtette, hogy miután oly sok szó esett Istenről, szükségessé éri, hogy az ördög is említették, hogy Thomas Mann kimutatta az alkotás démoni elemeit, hogy ha az alkotó szabad, szabadságában benefoglatatnak a zendülés elemei... Étienne Gilson e felszólásra keresztényi türelemmel azt válaszolta, hogy mivel nem olvasta Thomas Mann-t, nem látja egészen tisztán az ördög szerepét a művészetben, amely „az Alkotó követése és nem lázadás Isten ellen”. Berredo Carneiro, aki délamerikai lévén, Európa és a nagyvilág viszonyát elemezte, ellensúlyozta a hatást, amit a viták szónokainak nagy része tett reánk. A viták európai szónokai ugyanis, legalább bennünk, azt az érzést keltették, hogy ebben a szálában az ő közreműködésük révén Európa olyan helyzetbe kerül, amilyen Kálmán király mondatában a boszorkányoké. Carneiro velük ellentétben azt érzékeltette, hogy Európa és az európaiság igen határozott tartalmú fogalom abban az esetben, ha az ember délamerikai. Konstruktív előadása azt bizonyította, hogy az ő helyzetében az ember mentes maradhat attól a kísértéstől, hogy Európát Franciaországgal, vagy éppen a francia Svájjal azonosítsa. Erről a tengerentúli erényről tanuskodott több északamerikai felszólalás is.

A résztvevők nem adták tanújelét annak, hogy a magyar iorradalom európai jelentőségét észrevették volna, a jelenlévő európaiak, úgy rémlik, elvesztették azt a képességet, hogy számbavegyenek olyan történelmi jelenségeket, amelyekben egy új Európa vajdúdik. A magyarországi szovjet beavatkozást más imperialista jelenségek között elsőül az egyik Varsóból érkezett lengyel író említette, míg a Párizsból érkező franciák egyedül saját algiri cselekedeteik elítélésével voltak elfoglalva: ők Európát mindenkor saját határainkon belül képzelik el. A polgári hallgatóság is arra hajlott, hogy korunk gyarmatosító törekvései közül egyedül a polgárit ítélje el, mégpedig azért, mert ez van hanyatlóban. A találkozó meghívottjait Mme. Stael egykori kastélyának mostani úrnője vitára és zeneestére látta vendégül, Leopold Boissier a régi városban fekvő úriházába hívta a résztvevőket s Genf városa lekötözött előzékenységgel nyitotta meg a tálakat, hangversenyek és színelőadások kapuit a találkozó meghívottjai előtt. E nemzetközi társaságban a genfielről, az utca emberéről, csak egyetlen sajátosságot jegyeztünk meg, amelyet nem jellemzőképpen említettünk: úgy rémlett, hogy e városban minden genfi rendőre minden más genfinek. Ha teszem azt, egy bank lépcsőjén baloldalt halad felfelé az ember, feltétlenül akad egy genfi, aki figyelmeztet, hogy felfelé jobboldalt kell menni. Általában lépten-nyomon akadnak olyan önkéntes vállalkozók, akik pedagógikus hangulással megemlítik, hogy ott mit nem szabad csinálni... Ezért kószálás közben oly nevelőintézetben érzi magát, ahol az oktatószándék általános s részben jóindulatú, részben humortalan. Amikor szeptember tizennegyediken elköszöntünk a Lac Léman ápolit partjaitól, jegyzőkönyvünkbe azt jegyeztük fel, hogy e nemzetközi találkozó célja nyilvánvalóan az, hogy létrejönnek.

HELTAI JENŐ

1871—1957

Miért hagyott el bennünket már Ön is, Elnök úr? És éppen most, hogy oly nyomorultak, szerencsétlenek vagyunk mindnyájan, a kis hazában és túl a határokon egyaránt.

Éppen most kellett átbálgatnia a limbos tornácaira, a többiekhez, régi-régi nagyokhoz és ifjúkori barátokhoz, amikor jóformán Ön volt már csak az irodalom és a szellemi élet szép századeleji megújulásának, a sokat szidott, de apáink által mégis oly sokszor visszavágyott ferencjózsefi kor egyetlen tanúja. A koré, amely sok csínyaságot vont ugyan be derűs, pakfonos ragyogásával, de mégis utolsó szélcsendnek számított a nagy viharok előtt.

Szereplője és krónikása volt, Elnök úr, ennek a napáldozati időnek és mi tudjuk, hogy mindaz, ami ezután következett, már nem volt az Ön világa és bár jónéhány emberöltőt élt még azután, nem szerettem, nem értettem azt. Mint a nagy Epikuroszi hű és bölcs tanítványához illik, csendesen tűrt, de nem élvezte azt, ami úgy 1914 és 1957 között történt.

Közhely ugyan, de valljuk meg, hogy nagyon igaz volt. Mert korunk ököri módon komoly, véresen reális és kegyetlen tragikus. Számúztuk belőle mindazt, ami az életet könnyebbé tehetné és amit Ön annyira szeretett, a játsszi gúnyt, a játékot a gondolatokkal, szavakkal és a szellem túzijátékát. Úgy tetszik, mi már csak az emberie elme láncáról elszabadult tudományunk, a legeslegújabb komitózisának hiszünk, annak véres betűvel mázolt jövődöléseit olvassuk.

Szorongva gyónjuk meg, Elnök úr, jól tudjuk, miért menekült élete utolsó éveiben XV. és XVI. századbeli franciák sikamlós életterajzaihoz, pajzán verseihez, mit jelentett, milyen demonstráció volt az, hogy ezeket fordítgatta.

Bölcsessége, ó nagyon hamar felismerte, hogy a finom elmésséget, a kedves fintort az életre és önmagunkra, nem érik fel a durva elmék, a gyengéd szeretet és humanitás üzeneteire nem rezdülnek az elkorcisosult szívek.

Nem akart többé szólni hozzáknak, az érdemtelenekhez, a fásnylvűekhez, az ostobákhoz és a gonoszokhoz, ezért rejtőzött el a könyvek, régi századok barnahátú tanúi mögé, ahol a dohányfüst keskes hálójától körülöngve, bölcs mosollyal és gúnyosan figyelte értelmetlen nyüzsgéseinket.

Megvolt sommás véleménye a világról, amelyben Kukoricica Jancsi a történelem legdurvább parasztfogásának, az úgynevezett szövetkezési gondolatnak propaganda-cszközévé süllyedt, amikor a János vitézt azért vitték a falvakba, hogy a joggal riadozó parasztság megagitálására felhasználják.

Hogyne undorodott volna, Elnök úr, annak hallatára, hogy Jancsija a közös gazdálkodás dicséretét zengve, kis híján azt állítja, lám, ő is szövetkezési kukoricatáblában jött a világra.

Valóban mi köze lehetett a korhoz, amelyben kilencmillió néma levante gyakorolta oly sok éven át a ráerőszkolt hallgatás érényét és „az izgatott rókák társasága” helyét a nemzet hulláján marakodó farkasok foglalták el?

Igaz volt, hogy elvonult régi könyvei közé, de mennyire szeretnénk volna azért néha-napján megmutatni Önt fiainknak az irodalmi kávéház füsttől barna árkádjai alatt, vagy a társaskörben, amint kényelmes karosszékében ülve, illatos szivarját forgatva, bölcs és pajzán, de mindig nagyon tanulságos módon oktatja a körülállókat.

De talán túlságosan önző és egyben követeléses lett volna az ilyen követelés az íróval szemben, aki már aránylag korán, egész, befejezett életművel ajándékozta meg az irodalmat és a nemzetet.

Megteremtette, talán a fiatal Molnár Ferencsel együtt, Pest irodalmát, a pesti irodalmi stílust, amely szinte lépésenként nyomon követte a furcsán kialakuló nagyvárosnak terpeszkedését. Amint Molnár a „Kis hármaskönyv”-ben, a „Pesti erkölcsök”-ben a jó módú polgárságról rajzolt képet, úgy mutatta be Elnök úr a bohémvilágot, a siető és mindig izgatott újságírókat, nálunk újszülöttnek számító riportereket, akik éppen hogy átvették akkoriban az „újdondászok” szerepét. Persze helyet kaptak a festők, szobrászok is, akik pillanatok alatt hitvallássukká tették a legfrissebb párizsi művészi irányt és megmutatták a városnak a „Salon des refusés” hőseinek legújabb termékeit.

Persze körülöttük és mellettük ott keringtek a kis nők, színésznők, masamódok, kasszirtündérek, pezsgős- és szivaroslányok, a párizsi, talán Bécsen át túkröződő fények kergete kis lepkéi.

Emlékezzünk a Tündérláki lányokra, akik „hármán voltak, kettő közülük tisztességes volt, a harmadik nem”. Ha Molnár az előkelőségek Belváros és a pénzét fitogtató Lipótváros írója volt, úgy Ön, Elnök úr, az Erzsébet-meg a Józsefváros. Molnárnál előkelő álhírlapírók, gazdag dilettánsok, életunt bankfiúk vegyültek az elegáns szalonok hölgyei társaságába, míg az Ön alakjai kis zurnaliszták, színészek voltak, élükön Jaguárral, a pompás szimatú riportterrel. Általános Bácsival, a nyugalmazott uzsorással és tényleges főszerekesztővel. Ezek mind-mind ott ültek a kis mellékutcai szerkesztőségekben, kiskocsmákban, kurta kávéházakban, amelyek úgy alusznak a hepehupás járdák szélén, mint ravasz öreg kutyák a kerítés alján.

Krúdy a múlt felé lesett, öreg órák kongását figyelte meg az evelaszting női cipők kopogását, Molnár monoklija mögött szatirikus mosollyal fürkészte az emberi furcsaságokat, melyek későbbi nagy darabjai anyagává váltak, de Ön, Elnök úr, csak a gúnyos kis fintort, a derűs villanást, aminek humor a neve, meg a hozzávaló kis szívmeleget.

Így kell nézni verseit is, amelyek egytől egyig úgy indulnak, mintha a párizsi kabarék deszkáin énekelnék, vagy szavalnák őket, de hamarosan beléjük keveredik a kis hazai íz és a mélyebb tartalom, mint pl. „Az elfelejtett költő mosolya”.

Jaj, hányszor láttam ezt a kis mosolyt!
Csak én tudom, hogy amögött mi volt.

Bánat, lemondás, lázadás, harag, Elsikkadt csók, elvetélt nyarak.

Ma hogyha nézem a halott kötet Bus lapjain elporló verseket,

A sok hervadt szót, megfakult betűt,
Ezt a mosolyt látom csak mindenütt.

Ezt a mosolyt, mely édes, üde, friss,
A rimeken túl él, ragyog ma is,

Semmit se kér és mindent megbocsát...
A költő halhatatlan mosolyát.

És a szindarabok. A János vitézt, amelynek versei klasszikusak, mint gyűjtésből való népdalok. „A masamód”, a kis kalaposlány és a bársonykabátos bohémek története, amely legalább olyan szívhez szóló, mint a szerencsésebb pályát futott „Liliom”. „A jó üzlet” és „A kis cukrászda” városunk egy-egy darab élete.

És „A néma levante”, a történelmi háttérű édes-kedves reneszánsz-játék a szerelemről, afféle Bósz Kata változat. Az „Egy filér”, a filozófia mesejáték a költőről, aki csak akkor érdemli meg rangos nevét, ha az igazságért, nem pénzért és karrierért ír.

„Az orvos és a halál”. El le-

HELTAI JENŐ:

Pár évvel ezelőtt, kicsiny, de gyanús társaságban, az Orinoco fedélzetén ültem. (Megjegyzem, hogy ez nem igaz, de valahogyan be kellett vezetnem ezt a tárcát és a fentebbi mondat bizonyult erre a legalkalmasabbnak.) A társaság tagjai voltak: Huggarty Lionel kanadai ezredes, a híres oroszánvadász, báró Kúncsöny Leonárd követségi attasé Utahból, Puybroche Adhemar Szerafin márki (határozott foglalkozás nélkül) és Stopp Jeremiás Hugó vezérőrnagy, a nikaraguai felkelés szervezője, a waterlooi ütközet utolsó élő tanúja.

Nagyon természetes, hogy a társalgás fonalat Huggarty Leonárd ezredes kezében volt. Az ezredes éppen a harminchetedik oroszánt fojtotta meg ezzel a fonállal és éppen a harmincnyolca líkba akart kezdeni, amikor a márki félbeszakította.

— Bocsánat, ezredes, az ön oroszánjai nagyon érdekesek, de végre is, csak oroszánok. Más szóval, bátrak, de buták. Az oroszán naiv és ostoba, mint minden hős. És én a magam részéről többre becsülök egy okos kutyát, mint egy számár oroszánt.

A kijelentést általános helvesséskövete. Az ezredes összevonta a szemöldökét és mérgesen nézett a márkiára.

— Kedves márki — mondta aztán gúnyosan —, én is sokra becsülök az okos kutyát, de én már a világ összes kutyatörténetét halottam...

A márki mosolygott.
— Fogadok önnel ezer piasztterbe, hogy azt a kutyatörténetet, amelyet én fogok most elmondani, még nem hallotta.

— Top! — mondta az ezredes ridegen.

A márki hátradólt rocking-chairjében (írhattam volna hintaszékét is, de amaz szebben hangzik), megköszönte a torkát és így szólt:

Nagynénémnek, Puybroche Agglája Krisztina márkinőnek volt egy Hepsy nevű kutyája. Nagyon okos állat volt és úrnőjét egyszerűen imádtta.

Nagynéném egyszer Párizsból Lyonba utazott és Hepsyt magával akarta vinni. Azonban takarékosági szempontból — elfelejtettem megmondani, hogy a nagynéném több, általam öröklendő milliónak a tulajdonosa és így fukar — a kutyáért nem akart külön jegyet váltani. Előkeresett tehát egy kalapskatulyát, maga mellé tette az ülést, hogy adandó alkalommal kinyithassa és Hepsynek enivalót és levegőt juttathasson.

Amikor a kalauz jött, olyan gyanakodva nézett az ülésen elhelyezett kalapskatulyára, hogy nagynéném sietve jegyezte meg:

— Egy drága kalapom van benne... finom, új női kalap, nem akarom, hogy a vasút összerázza, azért tettem ide.

A kalauz beírte ezzel a magvárazzal és eltávozott. Nagynéném, hogy egyedül maradt, bezárta a kupé ajtaját és kinyitotta a skatulyát.

— Hepsy! — mondta gyöngéden. De Hepsy nem mozdult. Nagynéném jobban megnézte és rémületen felsikoltott. — Hepsy halva volt.

Nem sejtik ugye, hogy mi történt?

Hepsy hallotta, amikor a nagynéném azt mondta, hogy a skatulyában női kalap van. A skatulya fenekéről tehát elővett két kalaptűt és azt magába szúrta, hogy így valószínűbb tegye és a kalauzsal

het-e felejteni a sebész, aki orvosi esküje megszegésével megöli az Öreg Halált, hogy segítsen az emberiségben, de honoráriumát már a hivatal örökösétől, a Fialat Haláltól kapja.

Vajon honnét telt idő a reneteg fordításra és a nyelvújítás területére való kirándulásokra. (Hiszen tudjuk mindnyájan, kinek köszönhetjük olyan szavainkat, mint pl. a „mozi”). Arra, hogy évtizedeken át elnöke legyen a Színpadai Szerzők Egyesületének (innét a játékosan megtisztelt cím, amit még a rendszer sem tudott elvenni tőle). És a hatvan évi újságíróskodásra, a francia irodalomban való jártasságra.

Nem tudható. Ez munkás, sokoldalú életének örök titka marad, Kedves Elnök úr, hiszen majd

mindig lassan sétálva, vagy karosszékébe ülve láthattuk, szerzetesi kopaszágú feje körül a szivar, vagy pipa füstjének szürke dicsfény-karikaival. Ez éppúgy emlékezetes marad nekünk, mint szelíd, vastagajkú szájának gúnyos mosolya és bölcs tekintete.

Isten Önnel, Elnök úr, látom, amint szépen, kényelmesen felhalad a nagy, homálybavesző mező márványlépcsőin, amit, ha nem csalódom, Elysiumnak hívnak. Már le is telepedett a sápadt Deziré és a busafejű Frici, barátai mellé.

Adjon hírt nekik rólunk és álomlétük ráérő idején hányakvessék meg elnéző mosollyal, de aggódó szorongással a mi dolgainkat...

— t m —

Történetek az állatvilágból

elhitesse azt, hogy ő nem kutya, hanem tényleg női kalap. Igaz, hogy ez az önfeláldozás az életébe került, de Hepsy inkább meghalt, sem hogy az úrnőjét, Puybroche Agglája Krisztina márkinőt egy közönséges vasúti kalauz hazugságon kaphassa.

Mialatt mi a meghatottság könnyeit dörzsöltük ki a szemünkéből, Huggarty Lionel ezredes lefizette az ezer piasztter a márkinak.

— Ezt a történetet tényleg nem hallottam — dörmögte kissé révegetten. Es vissza akart térni az oroszánjaihoz, azonban Stopp Jeremiás vezérőrnagy megelőzte.

— Szó sincs róla — mondta a vezérőrnagy —, a kutya nagyon okos állat. De távolról sem olyan okos, mint a papagáj.

— Micsoda? — hüledezett az ezredes.

— A papagáj a legokosabb állat a világon — folytatta a vezérőrnagy hideg nyugalommal.

— Haha! — nevetett gúnyosan az ezredes.

— Ne nevéssen, hanem fogadjunk ezer piasztterben, hogy én olyan papagájtörténetet mesélek el önnek, amilyen magának még álmlában sem jut az eszébe.

— Top! — mondta az ezredes. A vezérőrnagy megköszönlően torkát, így kezdte:

Néhány évvel ezelőtt, amikor az Antillákon szolgáltam, az erdőben fogtam egy beteg papagájt. Hazavittem és gondos ápolásomnak megvolt a gyümölcse, mert a papagáj életben maradt. Most meg akartam tanítani egy pár szóra, de a papagáj hajthatatlan volt, nem akart tanulni. Kértem, könyörögtem neki, de nem használt. A végén belenyugodtam abba, hogy ez az állat soha nem fog beszélni és ezzel kettőnk között az érintkezést teljesen beszünttettem.

Akkoriban hetekig nem mentem emberek közé, otthon ültem a szobámban és minden mulatságom az olvasás volt. Hogy a beszédet el ne felejtsem és mégis valami emberi hangot halljak, mindig fennszóval olvastam.

Egy este éppen a New York Herald legújabb számát olvastam a lámpa alatt, amikor szemem egy különös érdekes híren akadt meg. Ez a hír akkor a világ összes újságjait bejárta, lehet, hogy önök is emlékeznek még rá...

Egy előkelő hölgyről volt benne szó, aki egy madárkereskedőtől ezeröttszáz márkáért vett egy papagájt. A papagájnak az volt a nevezetessége, hogy hat nyelven tudta elmondani a miatyánkot. Mégpedig németül, franciául, angolul, olaszul, spanyolul és oroszul. Az előkelő hölgy boldogan vitte haza a papagájt, otthon azonban a papagáj egyszerre csak megneveült. Nem, hogy hat nyelven nem tudta elmondani a miatyánkot, de egy nyelven se tudott egyetlen kukkot sem. A madárkereskedő ugyanis hasbeszélő volt és ő beszélt a papagáj helyett. Amikor ez kiderült, az előkelő hölgy bezárta a hasbeszélőt, a műveletlen papagájt pedig kidobta a házból az ablakon.

Amikor letettem az újságot, valaki hirtelen megszólalt a hátam mögött:

— Betyár!

Meglepődve néztem hátra, a papagájom, amely eddig sohasem akart beszélni, hirtelen megszólalt. De ezzel az első szóval nem érte be, hanem vígan folytatta:

— Móric éhes, de a katona gombjai fényesek. Nagybatyámnak van egy kése, de a kertben elvesz-

tette a nagynénémét...

Most már csodálkozni kezdtem, sőt megdöbbenem, a papagáj azonban zavartalanul beszélt tovább:

— A grófnő kendőjén három lyuk van, de az unokanővér jól érzi magát a báty ölében...

Le kellett ülnöm a meglepetéstől. Mi történt a papagájommal? És hirtelen a homlokomra ütöttem. Hát persze! A papagáj hallotta, hogy a másik papagájtörténetet felolvastam. Hallotta, hogy azt a műveletlen másikat a házból kidobták az ablakon... És hogy őt hasonló sors ne érje, — a ravasz madár hirtelen elkezdett beszélni.

— Szó sincs róla — szólalt meg Kúncsöny Leonárd báró —, a papagáj is okos állat, de a legokosabb állat mégis csak a majom.

— Csakhogy a majommal is úgy vagyunk, mint a kutyával — mondta az ezredes. — En már minden majomtörténetet hallottam.

— Fogadok önnel ezer piasztterbe, hogy ezt még nem hallotta — szólalt hidegen a báró.

— Top! — szólalt az ezredes.

A báró letette a monokliját, megköszönte a torkát és így kezdte:
Az utahi nagy erdőben a szerb nagykövet, aki szenvedélyes vadász volt, egy majomfészekre bukkant. Egyetlenegy kis majom volt benne, ezt hazavitte, hogy a gyermekei játsszanak vele. A kis majom nagyon szépen fejlődött és három éves korában már beszélni is kezdett...

— Hohó! — szólalt szigorúan az ezredes.

— Három éves korában beszélni is kezdett — ismételte hidegen és zavartalanul a báró. — Az ember községében egyre emberibb alakot öltött, hat esztendőskorában már alig különbözött a többi gyermektől és ekkor a nagykövet beírta az elemi iskolába.

— Bocsánat — vágott közbe izgatottan az ezredes —, de ez...

— Beírta az elemi iskolába — ismételte a báró még hidegebben. A majom nagyon szorgalmas volt és nagyon jól tanult. Tíz éves korában, amikor az utahi gimnázium első osztályába kezdett járni, a majomból nem maradt meg benne semmi, kész gentleman volt...

— Node kérem — szörnyülködött az ezredes.

— Az érettségi után, amelyet nagyszerű eredménnyel tett le, a nagykövet adoptálta. Amikor egyetemi tanulmányait befejezte, nőtt vette a nagykövet hűgát.

Itt már az ezredes kifogyott a türelméből.
— Eh, hisz ez nem igaz! — szólalt mérgesen. — Ne mókázzék!

— Nem mókázom — mondta a báró komolyan. — Ez így történt.

— Bizonyítékok! Bizonyítékok!

A báró még komolyabb lett:

— Bizonyítékok? Am jó. Nagy titkot fogok önnek leleplezni, de ha ön egyébként nem akarja elhinni... leleplezem magam. Az eset velem történt meg, az a majom én vagyok.

— Ön? — szörnyülködött az ezredes.

— Én — mondta a báró. — Es most kérem az ezer piasztter.

Az ezredes lefizette az ezer piasztter és fejcsóválva mondta:
— Tudja-e, hogy ha nem ön személyesen volna ez, hát akkor semmi körülmények között sem hinném el?

E pillanatban megérkeztek Melbourne-be és leszálltunk az Orinoco fedélzetéről.

Bolyongás közben

Írja: IGNOTUS PÁL

Teherán

A repülőgép egyike azoknak a szédítő, káprázató, nagyszerű tárlalmányoknak, amelyek kiválóan alkalmasak arra, hogy az embert elhúlyítsék. Repülve százszor annyit járhatunk be a világból, mint gyalog, s tízezred annyit láthatunk belőle. Kivéve, amikor nem.

Ilyen kivételnek éreztem megismerkedésem Azzsiával. Repülőgép nélkül ennyire hirtelen megismerkedés elképzelhetetlen. Európában szenderedtem el, valahol az olasz csizma talpa táján, s Azzsia kellős közepén ébredtem, mégpedig arra, hogy szomszédom, ki nyilván túlbecsülte széptani érdeklődésemet álmod rovására, felhívja figyelmemet a pirkadatra. Az égája csakugyan kilet magáért, szomszédomnak is megbocsátottam. De azzsiai földből még sokáig nem látam semmit. Aztán megpillantottam valami bős és fojtó sárgaságot, homoksvatagot olyan hegyvonulatokkal, amelyeket mintha a szél borzolt volna fel homorúan csúcsos ábrákba. A sárga vörhenyesbe fordult, de a hullámvonalas kopárság nem enyhült. Léleknek, élőlénynek semmi nyoma. Ilyen agresszív kiellenéséget még sohasem láttam. Fülelem feszülésén éreztem, hogy lefelé szállunk, amikor néhány vonalat láttam kirajzolódni a földön, táblákba volt osztva a terméketlenség s néha közben egy-egy csenevész zöld tábla. Majd házak, földbe vájtak, meg kőfal-kockák. Közleltünk Teheránhoz.

A városból alig láttunk egyebet, mint a parkot az egyórai pihenésre kijelölt szálló körül. „Ilyen virágot sohasem láttam”, mondta egy útitársnőm, egy cserjésre mutatva. „Ilyen nöket még sohasem láttam”, mondta egy másik útitársnőm: „valamennyinek nagy a hasa — lehetséges, hogy Perzsiában minden nő állapotos?” Négy-öt tetőtől-talpig feketébe öltözött nő ödögött, a többi közt, a parkban; arcuk el volt takarva, mintegy fátyol helyett (amelyet általában már nem viselnek), de ha rájuk nézett az ember, némelyikük szétnyitotta arca előtt a kendőt s meredően visszanezett. Egy harmadik útitársnőm szerint, aki valamikor Perzsiában élt, ezt mintegy tüntetésből teszik; nem apácaként, amiknek gondoltam őket, csak beukkanló parasztasszonyok. Ugyanezen útitársnőm megmagyarázta nekem, hogy Perzsia a világ legszébb országa. „Nézzé”, mutatta induláskor a valóban havasabbra, szégyesebbre, sőt olykor oázisgazdagabbra való hegyvonulatot, „nem elragadó? Tiszta Braque. Sehoh nem lehet úgy boldognak lenni, mint itt”. Voltam olyan szentelen elmondani neki a régi magyar adomát (francia nevekkkel helyettesítve a magyarokat) az öregúrról, aki szerint „mégis csak Hieroním volt a legjobb pénzügyminiszter; mert akkor még olyan jókat lehetett szeretkezni”. Nem gondolja, kérdeztem útitársnőmtől, hogy Perzsia is ezért a legszébb ország? Útitársnőm eléggé francia asszony volt ahhoz, hogy elnevesse magát, de feltevésemet zordanan elvetette. „Máskor is volt az ember fiatal”, mondta; „a napfény törése teszi”.

Bangkok

Bangkok, ha nem tudnák (mert mi tagadás, én néhány hónappal ezelőtt még nem tudtam, ha százszor olvastam is), Sziam fővárosa, azé a Sziamé, amelyet Taiföldnek illik nevezni, hogy a tótokat szlovákoknak illik, vagy a zsidókat izraelitáknak illet, amíg le nem szoktak arról a gyerekes érzékenykedésről, amely az anyakönyvi kivonatokban meghonosodott megjelenés megítélésbőlnek minősíti a nyelvhegyre kíváncskozónál.

Ezt a várost tizenkétzer jobban ismerem Teheránnál, mert tizenkétzer annyit, vagyis teljes fél napot töltöttem benne, s ez elegendő volt, hogy tizenkétzer jobban megszeressem. Első pillanattól otthon éreztem magam benne, akár egy álomban. Csupa vadidegen és meghitt szöglet, csupa színes illusztrációja egy valószínűtlen világnak, megannyi kópés mosolyal és rongyos nadrággal hitelesítve. Egy „triksán”, vagyis komfortábilis kosárával ellátott triciklin jártam a várost, s kerékpáros konfliktuskocsim, vagy kerékre-

szertelt riksakulim — nevezék, ahogy tetszik — elkísért egy utcára néző kifözésbe, ahol csak az éghajlat izasztó étvágyrontása, no meg feleségemnek tett gasztronómiai fogadalmam óvott meg attól, hogy meg ne kóstoljam a bennszülöttek részére rögtönzött malacságok valamelyikét. Beértem feketével, banánnal és a sziami prolik larsalgásával, mely kiválóan szórakoztató volt, bár persze egy kukkot sem értettünk egymás szavai-
ból.

A történelmi hűség kedvéért hozzá kell azonban tennem, hogy triciklista kocsisom tudott valamit angolul. Hol tanulta? — kérdeztem. „Othhon esténként mindig angolul tanulok.” Tud írni-olvasni? Latin betűket is, számiakat is? „Tanultam.” Iskolában? „Nem, sose jártam iskolába. A szüeim nagyon szegény emberek. Sir, parasztoi Eszak-Tájban. Iskolázatásra nem telt nekik. Othhon tanultam, magam erejéből, írni-olvasni.” Eleven, szolgálathész, élelmesnek látszó ifjú, nem is tudatlan; tudja, mióta van parlamentarizmus Japánban, melyik Buddha-templom mikor épült, sőt azt is, hogy Budapest Magyarország fővárosa, jöjjelhet nem cikkezik róla a Tájföldi Irodalmi Ujságnak, mint én az ő hazájáról a miénknek. Tisztelettel nézek rá, még ha följényesen vállon veregetem is; hiszen alig lehet több tizenhét-tizennyolc évesnél. Örülök, fiam, mondom neki, hogy minden így érdeklő és ilyen keményen tanul; biztosan viszi még valamire. Hány éves most? „Negyvennégy múltam, Sir.”

Buddhák és villamosok

Ez a sziami fajta, amíg görnyedtre és pergamenre nem aszik, mindig fiatalnak hat — ez talán a varázsa. Alacsony, de arányos testű emberek, mozgékonyak, inasak, nyílt tekintetűek; arcuk vágása hasonló a japán-kinaihoz, s bőrük is sárga, épp csak annyi barnával, amennyi mintegy bezománcozza őket. Városuk elragadóan eleven, kedves és bűdös. Szagának lényegére nem tudtam rájönni; valami sült zsiradék és fűszer kovályog benne és sűrű pára, izasztó fűlledtség. A pagodaszzerű csúcsba futó szalmakalap, néha igen megviselt és szutykos kiadásban, meg helyel-közzel a ruha gyanánt viselt sárga selyem lebernyeg, ezek talán legfeltűnőbb népviseleti jellegzetességei. Hódít az amerikai dívat és sok megmarad a régi honiból — sok nő jár a távolkeleti szabású fekete bugyogóban, amely, igaz, semmivel sem kevésbé praktikus és a meleg éghajlatnak jobban meg is felel, mint a modern nyugati s l a c k. Az utcán kupo-

rova eszegetnek cigányosan nyüzsgő családok; a mezelen porontyok az anyák és testvérnének hátán vagy hónaljából a legmeglepőbb pozitúrákban bukkannak fel. A nagyobbacska porontyok az utcán hemperegnek, kivált sokan a templomudvarokban. A mezillábások sokaságát a nagy szegénységgel magyarázom — de láttam fellütni rongyos embert vastag s eléggé jó cipőben, viszont a város első és valóban fényűző szállójában, a léghűtéses ebédlőterem és a pálmazseregelt úszómedence szomszédságában, a kifogástalan nyugati ruhába bújtatott és pirosra lakkozott körmű hivatalnokleányocskák ugyancsak mezilláb szaladgálnak.

Talán a réginek és az újnak ez a tarka kavargása az, ami ennyire megkapja az utast ebben a lápos lehelletű, szutykos tündérvárosban. Ódon villamosok zörögnek vadonatúj Buddha-templomok között. Ötven temploma van a városnak, ötven éves a legnagyobb, százötven éves a legrégebb — a folyóntúli városnak, Bangkok „Buddájá”-nak van egy kétszáz éves, arról már úgy beszélnek, mintha az ókorból maradt volna rájuk. Óriás álló Buddha, óriás szendergő Buddha, meg persze Buddha-módra ülő óriás Buddha is: lenyűgözően aranyanak valamennyien, hiszen maga a Buddha-arc és a Buddha-testtartás olyan remekmű, amelyet a re-és prefabrikáció sem ront el. Csak a lelkebe lopódzó régiségizisztelő sznob csóvalgatja a fejét arra a gondolatra, hogy az ősi hagyomány legkiemelkedőbb monumentumait, legalább is Sziam fővárosában, már a gőzgép s részben a villanyosság korában emelték a nyugati világtól el sem rekesztett hercegek és tömegek. A templomudvarokban tömérdek pagodaszzerű épület áll, gyakran alig ismerni fel a templomot közülük, ha csak arról nem, hogy a legelhatagabbat. De arra, hogy ilyen pompázatos templomai vannak Bangkoknak, ilyen hatalmas álló-ülő-fekvő Buddhákkal, úgy látom, egyetemlegesen büszkék a lakók. S tévedés volna azt hinni, hogy nem imádják Buddhát. Hetenként néhány percre imádják, aztán megjellegednek róla — ebben, úgy látszik, az ázsiaiak is európaiak.

Első benyomás Tokióról

A házak rondák, a nők aranyosak, a nyers hal jóízű. A sugárúton esténként hivatásos tenyérjósok rendelnek. A PEN-küldöttség megérkezése nagy esemény. A legújabb atombomba-robbanás még nagyobb. A japáni militarizmus vagy feltámad, vagy nem.
(Tokió, szeptember 1.)

TOKIÓ, 1957

A PEN-klubok Nemzetközi Végrehajtó Bizottsága a tokiói kongresszus megnyitása előtt külön ülésen tárgyalta meg a magyar PEN-klub folyamatban lévő ügyét. Olvasóink bizonyára emlékeznek David Carver, a Nemzetközi PEN főtitkára és Bölöni György, az állítólagos magyar PEN-klub állítólagos elnökének különös sürgönyváltására, amelyről augusztusi számunkban már beszámoltunk. Az ügy azóta is rendezésre vár s a PEN-klubok Nemzetközi Végrehajtó Bizottsága a tokiói kongresszus ki-nálkozó alkalmát ragadta meg, hogy állást foglaljon ebben a rendkívül fontos kérdésben. A Száműzött Írók PEN-klubja, valamint a belgiumi francia nyelvű PEN-klub közös határozati javaslatot nyújtott be, amelynek szövege a következő:

„A magyar PEN-klub ügyvezetésében mutatkozó, a PEN alapokmányának megszegését is magában rejtő, súlyos rendellenességekre való tekintettel, a Tokióban ülésező 29. PEN-kongresszus mely megrendüléssel veszi tudomásul a magyar PEN-klubot ért vádakat. Utasítja a Nemzetközi Titkárságot, hogy haladéktalanul indítson vizsgálatot ez ügyben és tegyen jelentést a Nemzetközi Intézőbizottságnak.”

A határozati javaslatot 22 szavazattal elfogadták. Öt küldöttség tartózkodott a szavazástól.

A Száműzött Írók PEN-klubjának elnöke felkérte a PEN-klubok

zár, eléggé nyilvánvaló, hogy a Végrehajtó Bizottság határozata nagy mértékben hozzájárult a magyar ügy tisztázásához.

Persze, az is nyilvánvaló, hogy a budapesti PEN-kommisszárók mindent elkövettek a javaslat tárgyalásának megakadályozására. Nem kell hozzátennem, hogy sikertelenül. Hiába küldözgették a sürgönyöket André Chamsonhoz, a PEN nemzetközi elnökéhez, David Carverhez, a főtitkárhoz és Jean de Beerhez, a francia szervezet főtitkárhoz, hiába intéztek táviratot magához a kongresszushoz is, amelyben hazaárulóknak nyilvánították a száműzetésben élő írókat és azt követelik, hogy a kongresszus tárgyalás nélkül vesse el a javaslatot. Bölöniék még kisebbfajta zsarolással is megpróbálkoztak: sürgönyükben kijelentették, hogy a kongresszuson csak akkor hajlandók részt venni, ha a javaslatot nem tárgyalják meg. Mivel a Bizottság nem ijedt meg ettől az áltárszó és együgyű zsarolástól, Bölöniék kénytelenek voltak „távolmaradásukkal tündetni”. Ez azonban korántsem akadályozta meg azt, hogy a magyar irodalom, a magyar írók ne kapjanak szót a kongresszuson. Képviselőik, a száműzetésben lévő írók, az ő nevükben is beszéltek. A taggyűlésen Bölöni-Horváth György indokolta a javaslatot, s egyszerű, a tényeket ismertető, de mégis megrázó beszédének a PEN-kongresszuson szokatlan nagy sikere és visszhangja volt.

A magyar írók azonban nemcsak vizsgálatot, hanem az állítólagos magyar PEN-klub felfüggesztését is kérték. Erre csak technikai okokból nem került sor, mert a Nemzetközi PEN szabályai nem ismerik a felfüggesztést, csak a kizárást. Így történt, hogy a javaslatvégső formuláját 22 delegáció fogadta el, ellene senki sem szavazott, s a szavazástól csak a lengyel, a bolgár, a cseh, a keletnémet és az izraeli küldöttség tartózkodott. A vizsgálat tehát megindul és bizonyos, hogy fel fogja deríteni azt a sötét, irodalom- és kultúraellenes ügyet, amit általában magyar PEN-klubnak szoktunk nevezni.

Hogyan folyik le ez a vizsgálat? David Carver a közgyűlést követően levelet intéz a magyar PEN-klub önmaga-választotta vezetőihez és e levélben követelni fogja, hogy adjanak részletes és pontos választ a magyar PEN-klub helyzetére vonatkozóan. Hogyan történhetett, hogy 1949 óta nem tar-

tottak választásokat, gyűléseket, nem voltak tagjai (hiszen tagnév-sort sohasem küldtek a nemzetközi központnak), sőt két esztendeje tagdíjat sem fizettek. Hogyan történhetett, hogy Bölöni és társai szinte napról napra megszeghették a Nemzetközi PEN alapokmányát. Egyetlen egyszer sem emelték fel tiltakozó szavukat a magyar írók bebörtönzése, kizárása és kivégzése ellen. Egyetlen egyszer nem próbáltak segítséget nyújtani börtönben lévő írótaiknak, sőt, amikor közvetlen életveszélyben volt két írótaik — Gáli József és Obersovski Gyula —, nem hogy megmentésükre siettek volna, hanem hátráltatni és lejáratni próbálták a világ íróinak nagy — és tegyük hozzá, sikeres — mentési kísérletét. A kongresszuson David Carver kifejtette, hogy amennyiben szükségesnek mutatkozik, maga utazik Magyarországra egy erre a célra alakított vizsgáló bizottsággal és ott a helyszínen deríti fel, hogy mi történt a magyar PEN-klubbal. Hadd tegyük hozzá: erre az utazásra vajmi kevés kilátás van, hiszen nyilvánvaló, hogy a Kádár-csoport, amely megtagadta az ENSZ vizsgáló bizottságának magyarországi utazását, nem fog beutazási engedélyt adni az íróknak sem.

A vizsgálat befejeztével elől a magyar PEN sorsa is. A világ írói és olvasói előtt tisztán fog állni a kép: hogyan árulták el Bölöni és társai az írók, az irodalom, a szabadság ügyét. A magyar PEN jelenlegi gazdáinak tevékenységét — érdekes módon — még a népi demokrátiás országok küldöttei is megvizsgálandónak tartották, hiszen nem szavaztak a javaslat ellen, ahogyan ezt a magyar PEN táviratában követelte. Világos, hogy az írók, a kommunista írók csoportját is beleértve, nem hajlandók tovább takargatni, vagy tagadni a bölöniek és hóhérlégényeik kised játékait.

Megállapíthatjuk, hogy a tokiói kongresszuson sikerült a világ íróinak figyelmét a magyar írók és a magyar irodalom súlyos szenvedéseire irányítani. Reméljük, hogy ez a figyelem, ez az érdeklődés, ez a segítőkészség a kongresszust követő hétköznapiakon sem fog elszűnkülni, alábbhagyni. S hisszük, hogy a világ íróinak egyhangú állásfoglalása hatással lesz azokra is, akik megindították és folytatják a magyar irodalom művészeinek szervezett üldözését és elnyomását.

Tábori Pál

LI TAI PO:

A művészet

A mesterséges szigeten, hova egy tigrisháton jutsz, mely hidnak állt a tó felett, szimmetrikusan és puhán, viola hullámok között magában áll a pavilon, mely csupa kék és csupa zöld és csupa, csupa lila porcelán.

Vig cimborák boroznak itt, tűnő gyönyört oroznak itt, ingük barackvirágfehér vagy rózsás, mint az esti pír, az egyik sárga bort iszik, a másik úntan elmereng s a harmadik nehéz fejét vállára ejtve, verset ír.

De nézd: a tóban, hol a hid mint iáspisfélhold ringatódik, nézd a tébolyt, nézd a mámort a barátok homlokán, nézd, hogyan remeg ruhájuk, nézd, hogyan áll fejtetőre egy pavilon, mely csupa, csupa, csupa porcelán.

SZU TUNG PO:

A rózsabárka

Az esti tenger álmodó borán úgy ring a bárka, mint a kormorán.

A parton állók. Szemem vágyva vár egy mosolyt onnan, hol a bárka jár.

Kék árbocán, mely halvány, mint az ón, firtós mimózák csüggnek hervadón.

Ruházataról sejtem meg: ez ő, kezében leng a selyem legyező.

Egy rózsát ejtek el a víz felett, mit majd a tenger erre-arra vet,

s talán, ha fordul este még a szél, a rózsaszál a kék bárkához ér.

A SI KINGBŐL:

A Keleti Kapunál

Milyen zöld és dús a lomha koronájú füzek lombja a Keleti Kapunál!

Azt igérted, eljössz este, de nélküled jött az este, rézsut hull a napsugár,

s milyen sárga s bús a lomha koronájú füzek lombja a Keleti Kapunál!

A MAGYAR ÍRÓK IGAZA

IRODALMUNK nemzeti egységért! — hirdette a szépen rajzolt felirat a gyűléstermek és tanácskozások falain a kommunista irodalompolitika egyik főjelszavát. Tizenkét esztendőn át nem volt olyan értekezés, vita, megbeszélés, amelyen ez a jelszó el ne hangzott volna; nem akadt cikk, amelyik — legalább egyszer — meg ne említette volna a kommunista törekvések e fővonalát, az irodalompolitika vezetői minden alkalmat megragadtak, hogy hangsúlyozzák e minden kommunista számára kötelező házfeladat értelmét és fontosságát.

Aligha feladatunk most azon elmélkedni, hogy minden kérdés, fenyegetés, rábeszélés vagy akár minden úgynevezett: adminisztratív intézkedés (magyarán: leváltás, betiltás, elhallgattatás, letartóztatás) ellenére sem született meg a kommunista irodalompolitika e várva-várt, kedvenc gyermeke. Annyi bizonyos, hogy létrejött elsősorban azok az objektív okok akadályozták, amelyeket a párt nemzetellenes, a nép érdekeivel szembenálló politikája teremtett, de alapos gyanúm, hogy azok, akik e jelszót kiadták és naponta hangoztatták, valójában sohasem akarták, hogy a frázisból valóság legyen. Az is biztos azonban, hogy a párt politikája — negatív értelemben — nagyban hozzájárult e hosszú és keserves harcok közepe felé mégis csak megszülető, sőt diadalmasodó egység létrejöttéhez: amilyen mértékben távolodott e politika a nemzet valódi érdekeitől, amilyen mértékben süppedt bele az erkölcsellenesség mocsarába, olyan mértékben közeledtek egymáshoz az irodalom legkülönbözőbb árszálkái és irányzatai. A meggyőződésükben és világlátásukban gyakorta erőteljesen különböző, de a párt katasztrófapolitikájának következtében gyorsan közeledő válságok már csaknem egyforma érzékkel tapintó írók hátukat egymás hátának vették, mintegy támaszpontot és védelmet keresvén a pártvezetés naponta megújuló támadásai ellen, melyeknek célja semmi egyéb nem volt, mint e szemünk láttára kialakuló nemzeti egység azonnali és hatásos szétverése.

Hogy e kísérlet sikertelen maradt, hogy sem jó szóval, sem fenyegetéssel nem lehetett megbontani a magyar irodalom sorait, arra szép bizonyíték az a közgyűlés — 1956 szeptember 17-én —, amely minden bizonnyal a magyar demokratikus és szocialista mozgalom egyik legtitésőbb emlékeként marad meg történelmünkben. Az Írószövetség közgyűlése — bátran mondhatjuk — zárótétele volt egy demokratikus és szocialista reformmozgalmi korszaknak, nemcsak jelenségeivel, de tanulságaival is megkoronázta azt. Hamis és hibás történelmi párhuzamok keresése helyett jobb talán, ha egyenesen kimondjuk: a magyar írók — s velük együtt a legforradalmibb gondolkodású magyar értelmiség — célja az volt, hogy a történelmi erőviszonyokat figyelembe véve, rávegye a nemzetet a szocializmusnak arra a sajátosan magyar útjára, amely a nemzeti és nemzetközi érdekeket helyesen megítélve, egy erkölcsileg magasabb államiság és egy társadalmilag tisztább, mindenfajta hitelesített államilag kizsákmányolástól, törvényekkel szentesített törvényteleneségtől, mesterségesen szított osztálydiszkriminációtól mentes, szocialista életforma felé visz.

A főpróba megtörtént, egy esztendővel ezelőtt, az Írószövetség közgyűlésén. Nem tudok arra a napra emlékezni meghatottság és öröm nélkül. Aki emlékszik rá, milyen kétségbeesett erőfeszítéssel próbálkozott a párt megakadályozni a közgyűlést, milyen olcsó és ravaszdin áhítatos, szemfogató képzetekkel igyekezett rávenni bennünket arra, hogy a közgyűlés csak „szervezeti kérdéseket” tárgyaljon és ne nyúljon hozzá a nagy elvi kérdésekhez — mert pontosan tudták a vezetés magas régióiban, hogy mit jelent mindezt a nemzet számára —; aki emlékszik, hogy milyen mosolygó arccal, de tüzelésre kész fegyverzetel figyelték ugyanezek a körök már a közgyűlést előkészítő munkát is, — az arra is emlékszik, hogy milyen izgalom, milyen várakozás, harci kedv és támadó szellem élt bennünk, írókban, jóval a közgyűlést megelőző időkben is. Földünkön — József Attilával szólva — az idő érett volt a változásra. Míg egy esztendővel a közgyűlés előtt jó-

formán csak az írók szóltak, tavaly ilyenkor már komoly tömegmozgalom állt mögöttük, az a népi mozgalom, amely hosszú évek halotti dermedtsége után, végre megszólalt s követeléseinek mind fenyegetőben adott kifejezést. Az irodalom, az írók harca ezen a népi bázison nyugodott, ennek akaratát fejezte ki s annyiban tudott visszhangra találni benne — ezekben az időkben —, amennyiben helyesen fejezte ki a vágyait, érzelmeit, gondolatait. A közgyűlés hatalmas sikerét ebben kell keresni — még marxista módon is! — és nem azokban a száználmasan szubjektív ál-okocsákban, amelyeket a mai Magyarországot hivatalos ideológiájával Berkeleyt megszégyenítő szolipszizmussal próbálnak feszegetni.

Az Írószövetség közgyűlése azonban nemcsak azt bizonyította, hogy az országban jelen vannak a demokrácia és a szocializmus erői, hanem azt is, hogy ezek az erők ki is tudják harcolni akaratukat, meg is tudják alkotni formáikat. Az a nyugodt biztonság, erkölcsi magasztosság, amellyel a közgyűlés hitelt tett a szocialista demokrácia nemes eszményei mellett — például éppen azokat buktatván ki a vezetésből, akik (véleményem szerint) mindaddig kerékkötői és akadályozói voltak az egészséges fejlődés gyors kibontakozásának —, ország-világ előtt bizonyította, hogy a történelem adta lehetőséget a nemzet valóra is tudja váltani, hogy hazánkban nemcsak objektív feltételekben, de szubjektív fejlettségben is megvan az erő, a lendület, az akarat és a lehetőség egy valóban szocialista átalakulás számára.

Aki ott volt, tudja: senki sem szervezte meg az írókat arra, hogy éppen Balázs Anna felszólalásánál hagyják el — tömegesen — a gyűléstermet; aki ott volt, tudja, — senki sem szervezte meg az írókat, hogy éppen Gergely Sándort, Illés Bélát, vagy akár Darvas Józsefet húzzák ki a választási listáról s éppen ezzel biztosítsák az elmúlt tizenkét esztendőben (de nyilván az azt megelőző években is) pártatlan demokratizmust. Aki ott volt, tudja, hogy nem egy felfingerelt és megvadított ellenforradalmi tömeg szavazta le a „szocialista-realizmus” értelmét és tartalmát vesztett formuláját a Szövetség új alapszabályában, — hanem tizenkét esztendő keserves alkotó tapasztalatainak megfelelően ítélték: az a tudat, hogy tovább a régi módon nem lehet élni s az a vágy, hogy új módon lehessen. Az írók beszéltek? A nép szólt, általuk.

A közgyűlés tehát — valójában — betetőzése volt egy, akkor már csaknem három esztendeje tartó irodalmi (és természetesen politikai) küzdelemnek, amelynek tengelyében, jelszó szerint, a sztalinista dogmatizmus elleni harc, lényegében azonban a szocialista elmélet és gyakorlat megújításáért, újjáalakításáért, korszerűsítéséért vívott ütközetek sora állt. Az írók, nem utolsósorban a kommunista írók, ugyanis, elsősorban feladatunknak tekintették az elmélet megkövesedését és megfásult tételeinek alapos felülvizsgálását, a hasznavehetetlen részek elvetését, a hasznosnak mutató mozzanatok kiemelését és továbbfejlesztését, valamint új, a történelmi követelményeknek megfelelő, korszerű tételek megalkotását, vagy legalább is kísérleti megvitátását. Az ideológiai reneszánsznak friss szele zúdított át irodalmunk életén. Ha a „revizionizmus” — magyarul szólva: a gondolkodás — bűn, akkor a magyar írók magukra vállalják e gondolkodás bűnét, hiszen egyetlen céljuk, küzdelmüknek egyetlen értelme az volt, hogy — legalább elméletileg — megkíséreljék létrehozni azt az újat, ami kiséghetett volna bennünket a kátyúból, a szocializmus szovjet módszereinek mély kátyujából. Aligha véletlen, hogy a marxista-leninista egyház felkent papjai — az egyház évezredek szokásainak megfelelően tüzet okádnak az „eretnekekre” — azokra a valódi forradalmároknak, akik kísérletet tettek — igen sok tekintetben sikerrel — egy újfajta, a XX. század közepének megfelelő, nem elavult múlt századbeli vagy századeleji kátékra hivatkozó szocialista elmélet magyarországi körvonalainak megteremtésére. Aki végigolvassa az elmúlt három esztendő alatt készült írásokat, cikkeket, elmélkedéseket, minden bizonnyal felfedezheti ezeket a gondolatokat, amelyeknek főjellegzetessége éppen

az, hogy egyik sem törekszik kizárólagosságra, egyik sem ajánlja a bajok, hibák kijavításának tévedhetetlen gyógyszerét, hanem egyszerűen csak a maga obulusát kívánja odatenni a nagy, közös munkaasztalra. Az írók munkája tehát — ebből a szempontból tekintve — abból állt, hogy körvonalazzák egy jövőbeni szocialista fejlődés alapjait s ne egységes, tehát szükségképpen hibás ideológiát adjanak, hanem gondolatokat, elképzeléseket, vágyakat — igen, vágyakat! — egy kialakítandó társadalom szerkezetéhez csakúgy, mint erkölcséhez. Nincs igazuk tehát azoknak a joguszóló teoretikusoknak, akik azt állítják, hogy a magyar értelmiség harca azért volt káros, mert kizárólag negatívumokat vetett felszínre s nem adott úgynevezett — pozitív programot. Való, hogy ez a program nem volt kidolgozva és megszerkesztve, de benne élt valamennyi írásban, cikkben, felszólalásban s később, a forradalmi felkelés megvalósította szervezetekben, amelyek lényegében e még kidolgozatlan, de alapjaiban már meglévő program első gyakorlati megvalósítását jelentették.

Az Írószövetség közgyűlésének egysége, véleményem szerint, ezeknek a gondolatoknak különbözőségében rejlett, abban a rendkívül egyszerű tényben, hogy mindenki egyetértett mindenkinek azzal a joggal, hogy a felvetett kérdésekről szabadon gondolkodhassék és joga legyen más véleményét formálni arról, — más véleményét, mint a mellette ülő, más, mint a kormány egyik tagja, más, mint a hivatalos pártvonal, mert hiszen, ha valami megbukott ezekben az időkben, akkor az nem egyéb, mint egy monopolista pártiktatúra elmélete és gyakorlata, az úgynevezett proletárdiktatúra (értsd: egy szűk és szűklátókörű klikk terrorista diktatúrája).

Íme: ezeken az alapokon jött létre az oly sokat sajkózott nemzeti egység, Zelk Zoltántól — Sinka Istvánig, Illyés Gyulától — Devecseri Gáborig, vagy (ha így tetszik) Háytól — Déryig. Néhan, alapjában véve teljesen jelentéktelen író kivételével — az Elet és Irodalom jelenlegi háziszervezőitől eltekintve —, valójában minden magyar író egy kívánságot fejezett ki: igazságos, erkölcsös, demokratikus szocializmust, a nép valódi uralmát, a népelnyomó, ostoba klikkek felszámolását. A program valóban forradalmi, bár akkor senki sem gondolt arra, hogy megvalósítását nem sokkal később fegyveres felkeléssel próbálja kivívni a becsapott, félrevezetett, kizsákmányolt és elnyomott nép. Az írók — s ezt a közgyűlés hozzászólásai mutatják — megkísérelték elkerülni a vérontást, próbát tettek arra, hogy tollukon a nép szavával rákényszerítsék legalább a változás megindítására azt a gyökeréig rothadt, erkölcsellen, vérben és szennyben gázoló uralkodó klikket, amelyet, annak idején, — pártvezetésnek csúfolt a nyelvhasználat, s amelyet később amúgyis a fejlődés öntörvénye vetett volna ki féltve őrzött hadállásából. Az írók felelőssége, hogy ez nem sikerült? Aligha. Október 23-án éjszaka — ezt látnunk kell — az írók kezéből kihullt a vezetés. A szót — s a fegyvert — a nép vette át, a történelem. Mi mást tettünk volna, mint azt, amit tettünk: habozás nélkül oldalra álltunk.

A mai Magyarországot quislingjei és praetoriánus gárdisták habzó szájjal és elfehéredő ajakkal próbálják világgá tívölteni, hogy — az írók ellenforradalmat készítettek elő. A vád ostobaságánál csak aljassága nagyobb, hazugságánál csak szemérmertlensége. Ha más bizonyíték nem lenne kezünkben, mint az egy esztendő közgyűlésszívhezszólóan szép, emberien megrendítő és forradalmian bátor dokumentuma, — akkor sem kellene sokat vitáznunk. De még sincs így. Azok közül, akik a közgyűlésen oly tisztán hallatták szavukat — a nép szavát —, ma sokan börtönben ülnek, sokan hallgatnak, mert nem tehetnek mást. Egy esztendővel ezelőtt az Írószövetség közgyűlésén az írók, barátaink és harcostársaink kimondták, ami szívükön feküdt. Ma nekünk kell szólnunk értük és helyettük, mert jól tudjuk, hogy igazat mond Benjamin László:

Hát megtanultam, hogy az ember lehet az örömtől kesergő, halhat az életért a bator — de már: embertelen az emberségért, becstelen a becsületért, igaztalan az igazságért nem lehet senki emberfia.

Aczél Tamás

Az egyestől az általánosig — és vissza

Bármiféle világnézetek hirdetői időtlen idők óta szeretik tetteiket példákkal bizonyítani. Az elvek, tételek, általánosítások ugyanis többnyire majnem hogy az algebra szféráiban lakoznak, s csupán emberi sors, öröm, bánat hozza őket igazából közel szívünkhez, idegrendszerünkhez. Egy félholtra korlácsolt rabszolga kínja bármiféle tudományos magyarázatnál megdöbbentőbb bizonyítja a rabszolgaság tarthatatlanságát.

Mert ugyan létezik-e a világon olyan tétel, melyet — függetlenül attól, hogy igaz-e, vagy hazug — példákmal megtámogatni ne lehetne? Könnyű ellenszenvesszel izraelitákkal, kapzsi kulákokkal, zadista poroszt, tolvaj négert találni és vele kapcsolatban emígy kiáltozni: „No lám, ilyenek! Ugye megmondtam, feleim, hogy legokosabb őket mind egy szálíg agyonütni!” Avagy a Pont Neuf alatt szúnyókökölő csavargó bánatos leírásához ezt a megjegyzést fűzni: „Íme, ide jutattja az embereket a kapitalista társadalom.”

De lehet ám a játékot megfordítva is játszani. Mert létezik-e a földkerekségen olyan rossz, amire kicsiny ügyességgel ne lehetne ráfogni, hogy véletlen részletjelenség és tulajdonképpen semmit sem bizonyít?

Nincs könnyebb kenyérkereset, mint a propagandistáé.

*

Mindez természetesen újságolvasás közben jutott eszembe, nevezetesen a jelenlegi budapesti sajtó olvasásakor, két merőben ellentétes irányú logikai bukfcnc láttán. Az egyik Sulitka Sándor esete, melyet a Népszabadság ismertető szövege így:

„Munkamegtagadás miatt fegyelmi büntetéssel sújtottak egy munkást a Parádi Üvegyárban. A vád súlyos és ha a büntetést érdem szerint szabják ki, akkor hatása is nevelő és a közösség érdekeit szolgálja... Voltaképpen mi is a vétkes Sulitka Sándornak? Csoportvezetője egyik nap délutánján túlórázásra kötelezte, s ő ezt nem teljesítette. Nem vitás, hogy ez fegyelmérséltés, melyet a vezetőnek jogában áll törvényesen (?) is megtorolni. De mérlegeljük egy kissé azt, amit Sulitka Sándor nem hozhatott fel méltóságára a büntetés kiszabása előtt.

1. Aznap, mikor túlórázásra felszólították, már 16 óra állt munkában s az előtte való négy nap mindegyikén szintén két műszakot dolgozott egyfolytában, csoportvezetője tudtával és beleegyezésével.

2. Büntetésből olyan munkára helyezték át, ahonnan, két évvel ezelőtt, gyenge egészségű állapot miatt az orvos más munkahelyre javasolta.

3. Sulitka Sándor egyébként nyolc kiskorú gyermek apja, s tíztágú családját egymaga tartja el, gyermekei jelenleg kenyérkereső nélkül állnak.”

Eddig a nyomorult ember sorsa. És most a logikai bukfcnc:

„Emberséges törvényeinket emberségesen kell alkalmazni” — írja a Népszabadság tollnoka, azt a bámulatos következtetést vonva le Sulitka esetéből, hogy a népi demokrácia a földkerekség legtökéletesebb berendezkedése s a kommunista törvényeknél jobb, emberségesebb törvények nincsenek is e széles világon. Ezek a törvények módot adnak a legalacsonyabb beosztású hajcsárnak is, hogy akár 72 órán át, vagy azon túl is dolgoztassa beosztottjait; ezek a törvények mindenkit köteleznek, hogy ha ez bárkinnek eszébe jut, álmatalanságtól lüktető halántékkal, ájulástól környékezve álljon a munkahelyén, egészen a végkimerülésig, hacsak nem akar éhenveszni családostul.

*

Égészen más irányba lendül a szellemi tornamutatvány, ha az embertelenséget netán a szabad vi-

lágban követik el. Például, ha Amerikában meglincselnek egy négert, mint ez a közelmúltban Alabama államban, sajnos, valóban megtörtént. Az Egyesült Államok legfelső bíróságának az a döntése, hogy ezentúl minden amerikai iskolába be kell engedni a néger gyermekeket, veszett dühöt váltott ki a fasiszták körében. E nekünk merőben érthetetlen, mondhatni elmebajos gyűlölködés első áldozata Judge Aaron 34 éves néger volt. Éjszaka négy fehér briganti megtámadta az utcán, egy üres házába hurcolta, eszméletlenül verte és megcsontította Judge Aaront. A szegény négert félíg elvérezve találták meg az országúton. Amikor magához tért, elmondta, hogy kínzó, miközben ütelték, ezt üvöltöttek fölébe: „Mindén néger így jár, ha a közös iskoláztatást tovább erőszakolják!”

Kell-e ennél könnyebben tálalható csemege a kommunista propagandistának? „Lám!” — kiáltják kórusban —, „ez a felháborító eset is bizonyítja, hogy az egyre fokozottabb mértékű fasizálódás az amerikai kapitalizmus elkerülhetetlen velejárója.”

*

Nekem az amerikai kapitalizmus se ingem, se gallérom. Egyáltalán nem rokonszenvezem vele. De hogy a négerlincselés elkerülhetetlen velejárója lenne, azt már bizony nem tudom elhinni. Miért is járna vele? Angliában is tőkés termelés folyik, mégsem lincselnek négereket, holott elég sok néger jár az utcán. A négy nyelvű Svájcban sem ütök egymást agyon az emberek, pedig, mint köztudott, magánkézen vannak a gyárak, sőt a csemegeüzletek is. A kapitalizmussal sok káros, visszás dolog jár együtt, a parlamentáris demokráciának is vannak hiányosságai — de a négerüldözés nem tartozik hozzá törvénytörésnek. A színesbőrűek iránti gyűlölködés alighanem Amerika történelmében leli magyarázatát: az őslakosság és a pionírok egykori élet-halálharcának maradványa. A négerüldözés az amerikai demokrácia legfelháborítóbb szégyenfoltja. Am ezt a szégyenfoltot nemcsak el kell, el is lehet tüntetni: nincs szerencseösszefüggésben az US társadalmi rendjével.

*

Az úgynevezett népi demokráciához viszont, sajnos, törvénytörés hozzátartozik az egyén agyonnyomogatása. Ott, ahol a mindenható monstre-állam kénye-kedve szerint labdázik alattvalói életével és szabadságával, ránehezedik magánéletükre, szavaikra, sőt gondolataikra is: ott törvénytörés, hogy az embert megfosztják szabad idejétől és pihenésétől, álmaitól és örömeitől — s még szerencsésnek mondhatja magát, ha csak ettől fosztják meg. Az, ami Sulitka Sándorral történt, milliók szabályos sorsa: piramisrakó páriák módjára, végkimerülésig építeni valamit, ami soha el nem készül — felőrlődni egy nemlétező eszme nevében.

*

A vásári mutatványosok e logikai trükkjei az emberek nagyobb részét teljesen hidegen hagyják. Az emberek — még akkor is, ha az iskolában sohasem tanultak logikát s a szillogizmusnak vagy indukciónak híret sem hallották — bámulatosan éles ösztönrel többnyire rájönnek: mi miből következnek, mi mivel függ össze? S aszerint ítélik meg egy társadalmat, hogy az egyén sorsa általában türethető-e benne, vagy pedig türethetetlen?

Am az egyénnek, ha szerencsétlen, teljesen mindegy, hogy miért szerencsétlen. Általános társadalmi nyavalya, vagy egyéni gonoszság áldozata-e — ez neki egyre megy. Sulitka Sándor Parádon, Judge Aaron Alabamában egyformán szerencsétlen, mert megfosztották attól, amit születésekor magától Istentől kapott ajándékba: a boldogságra való törekvés elidegeníthetetlen emberi jogától.

S. F.

Mire volna szükségünk ma? Harcoló humanizmusra, humanizmusra, amely megtanulta, hogy a szabadság és a türelem elvének nem szabad szemérmertlen fanatizmustól kizsákmányolhatnia magát. Humanizmusra, mely megtanulta, hogy kötelessége védekezni. Európa gondolata szorosan összefügg a humanizmus eszméjével. De Európa csak akkor lesz, ha a humanizmus felfedezi önnön férfiasságát, ha megtanul fegyverben járni és annak felismerésében cselekszik, hogy a szabadság nem lehet szabadságlevelé azok számára, akik megsemmisítésére törnek.

THOMAS MANN

A MAGYAR ÍRÓK IGAZA

IRODALMUNK nemzeti egységeért! — hirdette a szépen rajzolt felirat a gyűléstermek és tanácskozások falain a kommunista irodalompolitika egyik főjelszavát. Tizenkét esztendőn át nem volt olyan értekezés, vita, megbeszélés, amelyen ez a jelszó el ne hangzott volna; nem akadt cikk, amelyik — legalább egyszer — meg ne említette volna a kommunista törekvések e fővonalát, az irodalompolitika vezetői minden alkalmat megragadtak, hogy hangsúlyozzák e minden kommunista számára kötelező házfeladat értelmét és fontosságát.

Aligha feladatom most azon elmélkedni, hogy minden kérés, fenyegetés, rábeszélés vagy akár minden úgynevezett: adminisztratív intézkedés (magyarán: leváltás, betiltás, elhallgattatás, letartóztatás) ellenére sem született meg a kommunista irodalompolitika e várva-várt, kedvenc gyermeke. Annyi bizonyos, hogy létrejöttét elsősorban azok az objektív okok akadályozták, amelyeket a párt nemzetellenes, a nép érdekeit szembeállító politikája teremtett, de alapos a gyanúm, hogy azok, akik a jelszót kiadták és naponta hangoztatták, valójában sohasem akarták, hogy a frázisból valóság legyen. Az is biztos azonban, hogy a párt politikája — negatív értelemben — nagybán hozzájárult e hosszú és keserves harcok kötettségéig mégis csak megszülető, sőt diadalmasodó egység létrejöttéhez: amilyen mértékben távolodott e politika a nemzet valódi érdekeitől, amilyen mértékben süppedt bele az erkölcsellenesség mocsarába, olyan mértékben közeledtek egymáshoz az irodalom legkülönbözőbb árnálalatai és irányzatai. A meggyőződésükben és világlátásukban gyakorta erőteljesen különböző, de a párt katasztrófapolitikájának következtében gyorsan közeledő válságot már csaknem egyforma érzékkel tapintó írók hátukat egymás hátnak vetették, mintegy támaszpontot és védelmet keresvén a pártvezetés naponta megújuló támadásai ellen, melyeknek célja semmi egyéb nem volt, mint e szemünk láttára kialakuló nemzeti egység azonnali és hatásos szétverése.

Hogy e kísérlet sikertelen maradt, hogy sem jó szóval, sem fenyegetéssel nem lehetett megbontani a magyar irodalom sorait, arra szép bizonyíték az a közgyűlés — 1956 szeptember 17-én —, amely minden bizonnyal a magyar demokratikus és szocialista mozgalom egyik legtisztább emlékeként marad meg történelmünkben. Az Írószövetség közgyűlése — bátran mondhatjuk — zárótétele volt egy demokratikus és szocialista reformmozgalmi korszaknak, nemcsak jelenségeivel, de tanulságaival is megkoronázta azt. Hamis és hibás történelmi párhuzamok kerregése helyett jobb talán, ha egyenesen kimondjuk: a magyar írók — s velük együtt a legforradalmibb gondolkodású magyar értelmiség — célja az volt, hogy a történelmi erőviszonyokat figyelmebe véve, rávezesse a nemzetet a szocializmusnak arra a sajátosan magyar útjára, amely a nemzeti és nemzetközi érdekeket helyesen megítélve, egy erkölcsileg magasabb államiság és egy társadalmilag tisztább, mindenfajta hitelesített államilag kizsákmányolástól, törvényekkel szentesített törvényteleniségtől, mesterségesen szított osztálydiszkriminációtól mentes, szocialista életforma felé visz.

A főpróba megtörtént, egy esztendővel ezelőtt, az Írószövetség közgyűlésén. Nem tudok arra a napra emlékezni meghatottság és öröm nélkül. Aki emlékszik rá, milyen kétségbeesett erőfeszítéssel próbálkozott a párt megakadályozni a közgyűlést, milyen olcsó és ravaszdián áhítatos, szemforgató képmutatással igyekezett rávenni bennünket arra, hogy a közgyűlés csak „szervezeti kérdéseket” tárgyaljon és ne nyúljon hozzá a nagy elvi kérdésekhez — mert pontosan tudták a vezetési magas régiókban, hogy mit jelent mindez a nemzet számára —; aki emlékszik, hogy milyen mosolygó arccal, de tüzelesre kész fegyverzettel figyelték ugyanezek a török már a közgyűlést előkészítő munkát is, — az arra is emlékszik, hogy milyen izgalom, milyen várakozás, harci kedv és támadó szellem élt bennünk, írókban, jóval a közgyűlést megelőző időkben is. Földünkön — József Attilával szólva — az idő érett volt a változásra. Míg egy esztendővel a közgyűlés előtt jó-

formán csak az írók szóltak, tavaly ilyenkor már komoly tömegmozgalom állt mögöttük, az a népi mozgalom, amely hosszú évek halotti dermedtsége után, végre megszökölt a követeléseinek mind fenyegetőben adott kifejezést. Az irodalom, az írók harca ezen a népi bázison nyugodott, ennek akaratát fejezte ki s annyiban tudott visszhangra találni benne — ezekben az időkben —, amennyiben helyesen fejezte ki a vágyait, érzelmeit, gondolatait. A közgyűlés hatalmas sikerét ebben kell keresni — még marxista módon is! — és nem azokban a szánalmasan szubjektív ál-okoscskában, amelyeket a mai Magyarországra hivatalos ideológusai egy Berkeleyi megszégyenítő szolipszizmussal próbálnak feszegetni.

Az Írószövetség közgyűlése azonban nemcsak azt bizonyította, hogy az országban jelen vannak a demokrácia és a szocializmus erői, hanem azt is, hogy ezek az erők ki is tudják harcolni akaratukat, meg is tudják alkotni formáikat. Az a nyugodt biztonság, erkölcsi magasrendűség, amellyel a közgyűlés hitet tett a szocialista demokrácia nemes eszményei mellett — például éppen azokat buktatván ki a vezetésből, akik (vélemény szerint) mindaddig kerékkötői és akadályozói voltak az egészséges fejlődés gyors kibontakozásának —, ország-világ előtt bizonyította, hogy a történelem adta lehetőséget a nemzet valóra is tudja váltani, hogy halárában nemcsak objektív feltételekben, de szubjektív fejlettségben is megvan az erő, a lendület, az akarat és a lehetőség egy valóban szocialista átalakulás számára.

Aki ott volt, tudja: senki sem szervezte meg az írókat arra, hogy éppen Balázs Anna felszólalásánál hagyják el — tömegesen — a gyűléstermet; aki ott volt, tudja, — senki sem szervezte meg az írókat, hogy éppen Gergely Sándort, Illés Bélát, vagy akár Darvas Józsefet húzzák ki a választási listáról s éppen ezzel biztosítsák az elmúlt tizenkét esztendőben (de nyilván az azt megelőző években is) pártatlan demokratizmust. Aki ott volt, tudja, hogy nem egy felingerelt és megvadított ellenforradalmi tömeg szavazta le a „szocialista-reálisták” értelmét és tartalmát vesztett formuláját a Szövetség új alapszabályában, — hanem tizenkét esztendő keserves alkotó tapasztalatainak megfelelően ítélete: az a tudat, hogy tovább a régi módon nem lehet élni s az a vágy, hogy új módon lehessen. Az írók beszéltek? A nép szól, általuk.

A közgyűlés tehát — valójában — betetőzése volt egy, akkor már csaknem három esztendőre tartó irodalmi (és természetesen politikai) küzdelemnek, amelynek tengelyében, jelszó szerint, a szocialista dogmatizmus elleni harc, lényegében azonban a szocialista elmélet és gyakorlat megújításáért, újjáalakításáért, korszerűsítéséért vívott ütközetek sora állt. Az írók, nem utolsósorban a kommunista írók, ugyanis, elsősorban feladatuknak tekintették az elmélet megkövesedést és megfásult tételeinek alapos felülvizsgálását, a hasznavehetetlen részek elvetését, a hasznosnak mutakozó mozzanatok kiemelését és továbbfejlesztését, valamint új, a történelmi követelményeknek megfelelő, korszerű tételek megalkotását, vagy legalább is kísérleti megvitatását. Az ideológiai reneszánsznak friss szele zúgott át irodalmunk életén. Ha a „revizionizmus” — magyarul szólva: a gondolkodás — bűn, akkor a magyar írók magukra vállalják e gondolkodás bűnét, hiszen egyetlen céljuk, küzdelmüknek egyetlen értelme az volt, hogy — legalább elméletileg — megkíséreljék létrehozni azt az újat, ami kisegíthetett volna bennünket a kátyúból, a szocializmus szovjet módszereinek mély kátyujából.

Aligha véletlen, hogy a marxista-leninista egyház felkent papjai — az egyház évezredek szokásainak megfelelően tüzet okádnak az „eretnekekre” — azokra a valódi forradalmároknak, akik kísérletet tettek — igen sok tekintetben sikerrel — egy újfajta, a XX. század közepének megfelelő, nem elavult múlt századbeli vagy századeleji kátékra hivatkozó szocialista elmélet magyarországi körvonalainak megteremtésére. Aki végigolvassa az elmúlt három esztendő alatt készült írásokat, cikkeket, elmélkedéseket, minden bizonnyal felfedezheti ezeket a gondolatokat, amelyeknek főjellegzetessége éppen

az, hogy egyik sem törekszik kizárólagosságra, egyik sem ajánlja a bajok, hibák kijavításának tévedhetetlen gyógyszerét, hanem egyszerűen csak a maga obulusát kívánja odatenni a nagy, közös munkaasztalra. Az írók munkája tehát — ebből a szempontból tekintve — abból állt, hogy körvonalazzák egy jövőbeli szocialista fejlődés alapjait s ne egységes, tehát szűkegképpen hibás ideológiát adjanak, hanem gondolatokat, elképzeléseket, vágyakat — igen, vágyakat! — egy kialakítandó társadalom szerkezetéhez csakúgy, mint erkölcséhez. Nincs igazuk tehát azoknak a jugoszláv teoretikusoknak, akik azt állítják, hogy a magyar értelmiség harca azért volt káros, mert kizárólag negatívumokat vetett felszínre s nem adott úgynevezett — pozitív programot. Való, hogy ez a program nem volt kidolgozva és megszerkesztve, de benne élt valamennyi írásban, cikkben, felszólalásban s később, a forradalmi felkelés megvalósította szervezetekben, amelyek lényegében e még kidolgozatlan, de alapjaiban már meglévő program első gyakorlati megvalósítását jelentették.

Az Írószövetség közgyűlésének egysége, véleményem szerint, ezeknek a gondolatoknak különbözőségeiben rejtett, abban a rendkívül egyszerű tényben, hogy mindenki egyetértett mindenkinek azzal a joggal, hogy a felvetett kérdésekről szabadon gondolkodhassék és joga legyen más véleményt formálni arról, — más véleményt, mint a mellette ülő, más, mint a kormány egyik tagja, más, mint a hivatalos pártvonal, mert hiszen, ha valami megbukott ezekben az időkben, akkor az nem egyéb, mint egy monopolista pártiktatúra elmélete és gyakorlata, az úgynevezett proletárdiktatúra (értsd: egy szűk és szűklátókörű klikk terrorista diktatúrája).

Íme: ezeken az alapokon jött létre az oly sokat szajkózott nemzeti egység, Zek Zoltántól — Sinka Istvánig, Illyés Gyulától — Devecseri Gáborig, vagy (ha így tetszik) Háytól — Dérvig. Néhány, alapjában véve teljesen jelentéktelen író kivéve — az Élet és Irodalom jelenlegi háziszerezőitől eltekintve —, valójában minden magyar író egy kivánságot fejezett ki: igazságos, erkölcsös, demokratikus szocializmust, a nép valódi uralmát, a népelnyomó, ostoba klikkek felszámolását. A program valóban forradalmi, bár akkor senki sem gondolt arra, hogy megvalósítását nem sokkal később fegyveres felkeléssel próbálja kivívni a becsapott, félrevezetett, kizsákmányolt és élnyomott nép. Az írók — s ezt a közgyűlés hozzászólásai mutatják — megkísérelték elkerülni a vérontást, próbát tettek arra, hogy tollukon a nép szavával rákényszerítsék legalább a változás megindítására azt a gyökeréig rothadt, erkölcsstelen, vérben és szennyben gázoló uralkodó klikket, amelyet, annak idején, — pártvezetésnek csúfolt a nyelvhasználat, s amelyet később amúgyis a fejlődés öntörvénye vetett volna ki féltve őrzött hadállásából. Az írók felelőssége, hogy ez nem sikerült? Aligha. Október 23-án éjszaka — ezt látunk kell — az írók kezéből kihullt a vezetés. A szót — s a fegyvert — a nép vette át, a történelem. Mi mást tehetünk volna, mint azt, amit tettünk: habozás nélkül oldalára álltunk.

A mai Magyarországot quislingjei és praetorianus gárdistái habzó szájjal és elfehéredő ajakkal próbálják világgá üvöltetni, hogy — az írók ellenforradalmát készítettek elő. A vád ostobaságánál csak aljassága nagyobb, hazugságánál csak szemérmelensége. Ha más bizonyíték nem lenne kezünkben, mint az egy esztendő közgyűlés szívhezszóloán szép, emberien megrendítő és forradalmian bátor dokumentuma, — akkor sem kellene sokat vitáznunk. De még sincs így. Azok közül, akik a közgyűlésen oly tisztán hallatták szavukat — a nép szavát —, ma sokan börtönben ülnek, sokan hallgatnak, mert nem tehetnek mást. Egy esztendővel ezelőtt az Írószövetség közgyűlésén az írók, barátaink és harcostársaink kimondták, ami szívükön feküdt. Ma nekünk kell szólnunk értük és helyettük, mert jól tudjuk, hogy igazat mond Benjámin László:

Hát megtanultam, hogy az ember lehet az örméret kesergő, halhat az életért a bátor — de már: embertelen az emberségért, becsutelen a becsületért, igaztalan az igazságért nem lehet senki emberfia.

Aczél Tamás

Az egyestől az általánosig — és vissza

Bármiféle világnézetek hirdetői időtlen idők óta szeretik tételeiket példákkal bizonyítani. Az elvek, tételek, általánosítások ugyanis többnyire majnemhogyan az algebra szféráiban lakoznak, s csupán emberi sors, öröm, bánat hozza őket igazából közel szívünkhöz, idegrendszerünkhöz. Egy félholtra korlácsolt rabszolga kintja bármiféle tudományos magyarázatnál megárazóbban bizonyítja a rabszolgaság tarthatatlanságát.

Mert ugyan létezik-e a világon olyan tétel, melyet — függetlenül attól, hogy igaz-e, vagy hazug — példákkal megtámogatni ne lehetne? Könnyű ellenszenves izraelitát, kapzsi kulákok, szadista poroszt, tolvaj négert találni és vele kapcsolatban emígy kiáltozni: „Nó lám, ilyenek! Ugye megmondtam, feleim, hogy legokosabb őket mind egy szálíg agyonütni!” Avagy a Pont Neuf alatt szűnyókáló csavargó bánatos leírásához ezt a megjegyzést fűzni: „Íme, ide jutattja az embereket a kapitalista társadalom.”

De lehet ám a játékot megfordítva is játszani. Mert létezik-e a földkerekségen olyan rossz, amire kicsiny ügyességgel ne lehetne ráfogni, hogy véletlen részletjelenség és tulajdonképpen semmit sem bizonyít?

Nincs könnyebb kenyérkereset, mint a propagandistáé.

Mindez természetesen újságolvasás közben jutott eszembe, nevezetesen a jelenlegi budapesti sajtó olvasásakor, két merőben ellentétes irányú logikai bukfcnc láttán. Az egyik Sulitka Sándor esete, melyet a Népszabadság ismertető szö szert így:

„Munkamegtagadás miatt fejrelmi büntetéssel sújtottak egy munkást a Parádi Üveggyárban. A vád súlyos és ha a büntetést érdem szerint szabják ki, akkor hatása is nevelő és a közösség érdekeit szolgálja... Voltaképpen mi is a vette Sulitka Sándornak? Csoportvezetője egyik nap delutánján túlórázásra kötelezte, s ő ezt nem teljesítette. Nem vitás, hogy ez fejelemérséltés, melyet a vezetőnek jogában áll törvényesen (?) is megtorolni. De mérlegeljük egy kissé azt, amit Sulitka Sándor nem hozhatott fel méntéségére a büntetés kiszabása előtt.

1. Aznap, mikor túlórázásra felszólították, már 16 óra áll munkában s az előtte való négy nap mindegyikén szintén két műszakot dolgozott egyfolytában, csoportvezetője tudtával és beleegyezésével.

2. Büntetésből olyan munkára helyezték át, ahonnan, két évvel ezelőtt, gyenge egészségű állapota miatt az orvos más munkahelyre javasolta.

3. Sulitka Sándor egyébként nyolc kiskorú gyermek apja, s tíztagú családját egymaga tartja el, gyermekei jelenleg kenyérkereső nélkül állnak.”

Eddig a nyomorult ember sorsa. És most a logikai bukfcnc:

„Emberséges törvényeinket emberségesen kell alkalmazni” — írja a Népszabadság tollnoka, azt a bámulatos következtetést vonva le Sulitka esetéből, hogy a népi demokrácia a földkerekség legkötelesebb berendezkedése s a kommunista törvényeknél jobb, emberségesebb törvények nincsenek is e széles világon. Ezek a törvények módot adnak a legalacsonyabb beosztású hajcsárnak is, hogy akár 72 órán át, vagy azon túl is dolgoztassa beosztottjait; ezek a törvények mindenkit köteleznek, hogy ha ez bárkinek eszébe jut, álmatlanságtól lüktető halántékkal, ájulástól környezve álljon a munkahelyén, egészen a végkimerülésig, hacsak nem akar éhenveszni családostul.

Egészen más irányba lendül a szellemi tornamutatvány, ha az embertelenséget netán a szabad vi-

lágban követik el. Például, ha Amerikában meglincselnek egy négert, mint ez a közelmúltban Alabama államban, sajnos, valóban megtörtént. Az Egyesült Államok legfelső bíróságának az a döntése, hogy ezentúl minden amerikai iskolába be kell engedni a néger gyermekeket, veszett dühöt váltott ki a fasiszták körében. E nékünk merőben érthetetlen, mondhatni elmebajos gyűlölködés első áldozata Judge Aarons 34 éves néger volt. Éjszaka négy fehér briganti megtámadta az utcán, egy üres házba hurcolta, eszméletlenül verte és megcsónkította Judge Aaront. A szegény négert félig elvezerve találták meg az országúton. Amikor magához tért, elmondta, hogy kínzóit, miközben ütlegelték, ezt üvöltöttek fölébe: „Mindén néger így jár, ha a közös iskoláztatást tovább erőszakolják!”

Kell-e ennél könnyebben tálalható csemege a kommunista propagandistának? „Lám” — kiáltják kórusban —, „ez a felháborító eset is bizonyítja, hogy az egyre fokozottabb mértékű fasizálódás az amerikai kapitalizmus elkerülhetetlen velejárója.”

Nekem az amerikai kapitalizmus se ingem, se gallérom. Egyáltalán nem rokonszenvezem vele. De hogy a négerlincselés elkerülhetetlen velejárója lenne, azt már bizony nem tudom elhinni. Miért is járna vele? Angliában is tökéletesen folyik, mégsem lincselnek négerket, holott elég sok néger jár az utcán. A négy nyelvű Svájcban sem ütök egymást agyon az emberek, pedig, mint köztudott, magánkézen vannak a gyárak, sőt a csemegeüzletek is. A kapitalizmussal sok káros, visszás dolog jár együtt, a parlamentáris demokráciának is vannak hiányosságai — de a négerüldözés nem tartozik hozzá törvényeszerűen. A szinesbőrűek iránti gyűlölködés alighanem Amerika történelmében leli magyarázatát: az őslakosság és a pionírok egykori élet-halálharcának maradványa. A négerüldözés az amerikai demokrácia legfelháborítóbb szégyenfoltja. Am ezt a szégyenfoltot nemcsak el kell, el is lehet tüntetni: nincs szerkesztés összefüggésben az US társadalmi rendjével.

Az úgynevezett népi demokráciához viszont, sajnos, törvénytelen hozzatartozik az egyén agyonnyomogatása. Ott, ahol a mindenható monstre-állam kénye-kedve szerint labdázik alattvalói életével és szabadságával, ránehezedik magánéletükre, szavaikra, sőt gondolataikra is: ott törvénytelen, hogy az embert megfosztják szabad idejétől és pihenésétől, álmaitól és örömeitől — s még szerencsésnek mondhatja magát, ha csak ettől fosztják meg. Az, ami Sulitka Sándorral történt, milliók szabályos sorsa: piramisrakó páriák módjára, végkimerülésig építeni valamit, ami soha el nem készül — felörlődni egy nemlétező eszme nevében.

A vásári mutatványosok e logikai trükkjei az emberek nagyobbik részét teljesen hidegen hagyják. Az emberek — még akkor is, ha az iskolában sohasem tanultak logikát s a szillogizmusnak vagy indukciónak híret sem hallották — bámulatosan éles ösztönnel többnyire rájönnek: mi miből következik, mi mivel függ össze? S aszerint ítélik meg egy társadalmat, hogy az egyén sorsa általában tűrhető-e benne, vagy pedig tűrhetetlen?

Am az egyének, ha szerencsétlen, teljesen mindegy, hogy miért szerencsétlen. Általános társadalmi nyavalya, vagy egyéni gonoszság áldozata-e — ez neki egyre megy. Sulitka Sándor Parádon, Judge Aaron Alabamában egyformán szerencsétlen, mert megfosztották attól, amit születésekor magától Istentől kapott ajándékba: a boldogságra való törekvés elidegeníthetetlen emberi jogától.

S. F.

Mire volna szükségünk ma? Harcoló humanizmusra, humanizmusra, amely megtanulta, hogy a szabadság és a türelem elvének nem szabad szemérmelen fanatizmustól kizsákmányolattania magát. Humanizmusra, mely megtanulta, hogy kötelessége védekezni. Európa gondolata szorosan összefügg a humanizmus eszméjével. De Európa csak akkor lesz, ha a humanizmus felfedezi önnön férfiasságát, ha megtanul fegyverben járni és annak felismerésében cselekszik, hogy a szabadság nem lehet szabadságlevél azok számára, akik megsemmisítésére törnek.

THOMAS MANN

Régi és mai portyázók

Mikor a portyázó legények megtérnek friss zsákmányukkal első kalandozásukból s az öreg kuruchoz telepednek, érthető is, megbocsátható is, ha fiatalságából fölvilan eléje az első portyázások és berekhajtások emléke. Maga még hazai fűre tért vissza, otthoni rózsaláng mellé fektette le száradni a nyergét; ma idegen tűzhöz húzóda hallgatja az idegen tüzeknél melegebből, hogy milyen érzés először átúsztatni a Szajna, Garonne, Ebro, Rajna, Neckar, Po, Arno és Vardar vizén. A lovuk rendszerint kölcsön ló, benzinkutakból iszik s vértelen útonállással szokás kikanyarítani a pompás választékból. Szalonnás fapadok gurultak át velünk Európán, valahogy mindig ugyanaz a telehárakolt harmadosztályú kocsi, a fiatalok ellenben világhírű márkák szerint emlékeznek az útszakaszokra. „Fölszedett egy jóképű Daimler Fontainebleauban...” „Elkaptam egy Mercit Salzburg határában...” „No, legközelebb a magam MG-jén nézek át Bruxelles-be...” „Tyűh, barátom, hogy vitt az a Jaguár Milánóba!...” Csak úgy ámul az öreg kuruc ekkora műveltségtől a golyóscsapágy körében.

Node ez a legkisebb különbség a két nemzedék világljárása között. Én arról a nagyobb és tragikusabb változást szeretnék beszélni, ami végbement a lelkekben. Huszonöt-harminc év előtt líraian fogadtuk be a Nyugatot; úgy olvadoztunk a tájain, mint egy szerelmes ifjú a tóparti naplementétől, vagy a holdas tisztáson. Rendszerint ott állt a képből egy nőalak is, odarajzoltuk a veronai hídra, prágai székesegyházba, Bruges piacára, a firenzei Keresztelő Kápolna elé s a chartresi templomhajó észrevétlenül vándorló szívárványtörszáiba. Ma már megmondhatom, hogy egyik első lelkendező európai bazárlistám: „Hét Nap Párisban” a Bucsinzky kávéház mélyén született, Nagy Lajos aggasztó és rosszaló közelében, egy lánynak, akit csak a híres folyóiratban és Cserépfalvi betűivel tudtam magammal rabolni s első portrémat Firenzéről nem papírra szántam az Arno-parti, azóta földig bombázott szállodában, hanem egy asszony hangjára.

Ettől a lírai állapottól olyan ravasz humorú, hányatott fiatalember se tudott szabadulni, mint Ilylyés Gyula, nem is beszélve az irodalom Isis templomának símaállú főpapjairól, Gyergyai Albertről például, vagy az európai kávéházak aprószentjéről, Németh Andorról. Belőle még a két háború közötti emigráció lassú tengődése se tudta kilúgozni a szelíd áhitatot.

Naivak voltunk a mai fiatalokhoz képest. Ítéletem szerint két okból. Először is nem kellett fölledoznunk a hazát, hogy cserében miénk legyen Európa. Amikor egy korai könyvem, a „Levelek a Száműzetésből” esszéit írtam s jóval később is, amikor egy másik gyűjtemény címének „Haza és Nagyvilág” kínálkozott, a s z á m ű z e t é s legtovábbunk számára csak önkéntes volt, csak képletesen kellett érteni s egy meghasonlott országból hajtott szabadabb és kiegyensúlyozottabb lelkek közé, a nagyvilágért pedig nem kellett lemondanunk a földrajzi hazáról, amely helyett amúgyis inkább egy eszményi hont hordoztunk a homlokunk mögött költők igéiben s egy hibátlanul tündöklő Magyarország tervében. A mai fiatalok jóval nagyobb áldozatot hoztak; közjogi és rendőri értelemben vett tartós honvesztés az ára a Nyugat szemrevételeének, hazájukért váltják magukhoz a megálmodott Európát. S az így megszerzett valóságos Nyugat egy cseppet se különb az októberi hazánál, ellenkezőleg: nem is méltó a nagy

árra, hiszen ha pusztán csak politikailag mérlegeljük az Áldozat e lemondással egy Áruló társaságát szerezte meg magának. Mikor hajdani portyázásainkon vissza-visszanzanóztunk a Dunára, elavult díszmagyaros kelléktár, kopják, címekek, darutollak fedték el a magyar látóhatárt, a mai világiáró fiatalok sírjára tekintenek vissza. Hogyne hunyorognának összevont, száraz szemmel és kritikusan ugyanott, ahol minket egy emberöltő előtt hol haragtól, hol örömtől égettek a könnyek aszerint, hogy a Duna vagy az Atlanti Óceán felé fordultunk.

A másik ok az, hogy a világnézetű visszautasítás ellenére egyszerű akaratlanul átesett a marxi iskolázás. Ennek folytán még a költők se tudják líraian befogadni a világot, csupán bíráló összevetések, dialektikus vita formájában. A mi egykori odaadó lírikus áhitatunkkal szemben elemző módszerekhez folyamodnak; úgy vitatják meg önmagukkal, egymás közt s az idegenekkel a Nyugatot, mintha egy külföldi nagyüzem látogatói lennének. Hozzá kell tennem, hogy mai helyzetükben még egy szemernyi marxista beoltás,

vagy gondolati iskolázás nélkül is erre a magatartásra kényszerülnek. Hiszen első fölfedezéseiket Nyugaton nem a hazából, hanem már egy fölfedezésből tették meg, nem a Keleti Pályaudvarról, hanem egy összehasonlításból kerestek föl vakációs útjukra s k é n y s z e r ű gyökértelenséggel gyakorolják Európa-járás közben azt az ö n k é n t e s gyökértelenséget, amely az örökös megújulás démonától üzőtt Gide fő életszabálya volt szinte halála napjáig. Hogyan fest Németország a mi Angliánkhöz képest? Milyen ország Itália a mi Belgiumunkhoz, Nyugatnémetországunkhoz, Svédországunkhoz mérve? S a dialektikus kérdés mögött mindig ott lapang a fájdalmas alkalmazkodási folyamat, a hosszú lelki pör, amely párhuzamosan folyik a befogadó Angliában, Belgiumban, Nyugatnémetországban, Svédországban s talán még jobban fellángol első nyári portyázásuk után.

De a világ így is nagyon tetszik a fiataloknak s ha olyan hosszú volna az emlékezetük, mint az enyém, még jobban tetszene. A huszas évek elejétől gyűlik a holmi elmesés padlászugaiban s pár ország kivételével most is gyakran szétnevezek abban a világban, amelynek makacs házalója voltam a hazában. Akármilyen rosszul viselkedett is népemmel a nyugati politika, az emberek portája nagyobb rendben van, mint kezdeti barangolásaim idején. Igaz, hogy most vonaglik utolsókat a franciák nagyhatalmi ábrándja, igaz, hogy a németeket elkapta az egymásra taposó grüндölő láz, amit Heinrich Mann a második császárság szennyeseivel annakidején kitergetett, igaz, hogy az angol nép pulzusa gyöngébb, mint amikor Fogg Phileas nyolcvan nap alatt „körülzárguldott” a földgömbön, igaz, hogy Olaszország olyan mohón illeg a

dollár előtt, mint a gépirólányok a nőéri eleganciájú ál-mozirendezőknél a Via Venetion. Ez mind igaz. De a földrésről rohamosan eltűnik a proletárság, a munkások utolsó száll emberig benyomulnak a középosztályba s Marx már csak egy-két latin országban bukkanna sápadt, tragikus seregének a roncsaira; a városperemekről eltűntek a tétlenül ácsorgó milliók s hogy mi lett a sorsuk, elárulja a házuk fölött feszülő televíziós háló; fekete hamujába fulladt a fasiszta világgyújtogatás; kiégték a fasiszta által gyűjtött Dreyfus perek és polgárháborúk barátok, családok, szomszédok között; Luxemburgban és Strasbourghban sugározni kezdenek az Egyesült Európa kicsi atommagvai; hat-hét kontinentális ország lakói a történelem és alkotmányozás elé vágva, fölégették szívükben a határkölopöket; az angolok beleszótkok, hogy mindenki első az egyenlők közt Erzsébet királynő több, mint ötszázmilliósi birodalmában s Moszkva végkép elvesztette mítoszteremtő hatalmát, amely sokkal veszedelmesebb volt fegyveres erejénél.

Victor Hugo a múlt század hatvanas éveiben megjövendölte a száműzetés mennydörgő tengeri szirtfokáról, hogy a nyugati nemzetek pár emberöltő alatt úgy lesznek az egymásközi háborúról, mint a középkor hirhede „hadviselői” és háborús bajkeverői: Lucca és Firenze, Bruges és Gand, Nürnberg és Augsburg, Bern és Bazel. Pár emberöltő múlva, valamikor a harmincas években marcangoló öngúnyal csúfot üztem ebből a fényes látomásból. Mit is tehettem volna egyebet? Fáklyamenetek dübörögtek a Wilhelmstrasse ablakai alatt s a fáklás ifjak a halált éltették — mások halálát persze, de akaratlanul a magukét is —, Mussolini a Piazza Venezia erkélyén nyelte a lángot, amely nem ártott ugyan az ő zbeszt torkának, de szikrát vetett az igazi löporos hordókban, Moszkva és Berlin versengve tengeri malacoknak használta Európa egyik legnemesebb népet az új fegyverek kipróbálására, Sztálin a Kreml mélyén törökmézdbe és embervérbe mártott ujjait szopogatta.

A sors szelíd iróniával a száműzetésben bátorít föl Victor Hugo reménykedésére. Akármennyi hidrogénbombát robbantanak is, talán mégis a hontalan költő derűlátásának volt igaza a lemorzolt hatalmú, de magára eszmélő és semmiképpen se szegényedő Európa tekintetében. Talán. A mai fiatalok sokkal drágábban váltották meg maguknak első „nyugati örjáratuk”-at, mint akár Márai, akár Gyergyai, akár Szerb Antal. Történelme leggyönyörűbb percében szakadtak el a felmagasztalt hazától, a félvilágot megszegényítő hőstett után mondtak le népükről ki tudja hány esztendőre s az ő valaműsük fölé már sötét választószó illik, nem vidám kötőszó: Haza vagy Nagyvilág. De elhihetik az öregedő szemtanúnak, hogy nemcsak nemzetük, nemzetünk emelkedett föl, emelkedőben van Európa is. Nem a hadigyárakban — bár ott is megállja a helyét —, hanem a tervező irodákban, klinikákon, egyetemeken, parkvárosokban, színházakban, filmműtermekben, folyóiratokban. Kibírja a kritikus tekintetüket.

De azért csak hadd bíráljanak, máskülönben nem volna később megbánnivalójuk. Már pedig az ember legérettebb írásai rendszerint az ifjonti forrongás balga szigorúságát és sommás ítéleteit szokták jóvátenni némi belátással. Ehhez a belátáshoz kell időnként szétnézni a világban, hozzámérni természetünk más emberekhez, népekhez, országokhoz, földrészekhez. Máskülönben azt találjuk képzelné, hogy a csillagokat is kioltja a homlokunk.

HELYÜNK A VILÁGBAN

Utazni

készül az ember. Eleteben először. Mert az ember huszonegynéhány éves. Ide nem utazott — a forradalom szele söpörte, most azonban izgatottan megy a konzulátus felé, tiszter is megtaogatva a begombolt belsőszobában lévő útlevelet. Időnként elő is veszi és nézi a lapokat: ide fogják ütni a vizum pecsétjét. Vajon milyen lesz? Előzőleg két hétig vergődött a lehetőségek hívogatásai között: Párizs, Róma, Fekete-erdő vagy a spanyol tengerpart? De hiszen lehetne Svájc is! Csak határozni kellene. Bizsergető érzés, Akárcsak a vizum árát kifizetni. A vizum holnap, igen, holnap kész lesz, postán kiküldik. Az ember kilép a konzulátus kapuján, az idegességet elfújja az első arra járó szellő, s ni, hogy árad a levegő! Tulajdonképpen le kellene vetközni és úszni kellene benne egy jót.

Réggel álmosan ballag le az emeletről, jött-e levele? Nem gondol semmire, még alszik; a reggeli levélért vándorlás már öntudatlan folyamat, akár a lélegzés. Két boríték várja: mi a fene lehet?

Aztán — még pizsamában — ott ül az asztalnál, előtte az útlevel és a repülőjegy. Gondosan olvassa a vizum szövegét. Kétszer is. Vizum. Egy kicsit hihetetlennek tűnik, hogy ezzel utazni lehet. Hogy a tisztviselő majd átveszi és azt mondja: Köszönöm. Hátha nem mondja?! Hátha elfelejtett az ember valamit? És a repülőjegy! Külön tanulmány.

A repülőtéren nyugodtan sétál. Legalább is azt hiszi, hogy nyugodtan. Félzemmell lesi az embereket: látják-e, hogy ő utazik? Újra előveszi az útlevelet és végignézi gondosan, a vizum négyszögletes pecsétjét és a dátumot. Aztán beszédbe elegyedik egy lánnyal és gyorsan elmagyarázza neki, hogy ő most utazik. Magyarazata olyan, mint egy filozófiai értekezés. Merthogy: utazik. Eleteben először.

„Milyenek a németek?” — mindenki ezt kérdezte tőlem, mikor visszaérkeztem Németországból, s a kérdezők között ott álltam magam is. „Milyenek a németek?” Legtöbben mosolyogva kérdezték: valahogy könnyíteni kell a kérdést. Válaszolni nehéz, szinte lehetetlennek tűnik.

— Na, igen, sokat építettünk... A németek örültek; tíz-tizenkét óra naponta! Sokan még többet is dolgoznak, tudja, a túlóra ötven százalékos... Ha a szomszédnak autója van, nekem is kell, ha jégszekrénye, zenegépe, — nekem is kell, hát rajta! Én német vagyok, uram, amennyire csak lehet az ember, de azt mondom: a németek örültek. Nincsen ebben semmi jó, uram. — Szép a táj, ugye? Látja azt a kastélyt ott a hegyoldalon? Igen, az... Vilmos császár egyik leszármazottjé... Igen... Látja azt a nagy gyümölcsöst, az az övé, abból él.

— Nézze, uram, ami igaz-igaz: Hitler okos ember volt és jó politikus. Én nem voltam náci... de ami igaz, igaz. Olyan embereket vakított el, mint Churchill, Chamberlain! Churchill! Ő nemcsak az angolok, a század legnagyobb politikusa! És

micsoda író! Bámulatos ember, hatalmas és Hitler még őt is el tudta vakítani!

— Itt a levélsekerey. Mennyi az idő?... igen... fél hat... na, lássuk csak... Hatkor viszik a leveleket. Látja, a német levélsekereyben minden rajta van: hányszor szedik a leveleket hétköznap, hányszor vasárnap. Aztán meg: hány órákor szedik. Hétköznap — vasárnap. Végül még az is itt áll: a postaláda melyik postahivatalhoz tartozik. Ötletes és kielégítő, nem?

— Hogy az angol postaládákon is rajta áll mindez? Lehet...

— Odaát sem élhetnek rosszul az emberek, csak éppen nem nyit-hatják ki a szájukat. Ahogy Hitler alatt volt. Akinek itt volt a pártjelvénye, az igen, az úr, a többi pedig szabadon félhet. Most mondhatok Adenauerrel, amit akarok. — Hát igen, tudom én: diktatúra, az diktatúra.

— Hogy jól élünk? Hát igen... de nem marad ez így sokáig: minden papíron van. Csinálmány. Aztán egyszer az amerikaiak is ki-mennek, nem igaz? s katonaságot is kell tartani... Na ja, én se hiszem, hogy háború lesz, de ebből a szempontból az olyan egyre megy. Ami viszont a háborút illeti: abszolút nincs rá szükségünk.

— Én mindenütt ott voltam: Oroszországban, El Alameinnél, Franciaországban... félig roncs vagyok... A hátam, meg itt... Igen, lövések. — Ugye, szép erre a táj? Tudja, egyetlen örömem, hogy a gyerekeimmel — négy kis gyerekem van — kísérelök oda a dombra, nem hosszan, azt nem bírom... s ott a fenyves sarkánál le szoktunk ülni. Higgye el, uram, már csak ez okoz nekem örömet, de ez okozza a legnagyobbat... És maga? maga még reménykedik, hogy vissza tud menni hamar?... Én sem hiszem. Nézze, az oroszok hülyék lennének, ha kimennének Közép-Európából. Hülyék lennének. Az amerikaiak pedig... én nem mondom, uram, jobbak, mint az oroszok, sokkal jobbak és sokkal jobb, hogy ők vannak itt, de politikailag... teljesen... vakok, vakok, uram. Az angolok okosabbak, igen, de a gyarmatok... Szembe kell nézni vele, meg kell érteni: a gyarmatrendszernek vége, elkerülhetetlenül vége... Igen. És tudja: ültem a rádióval, mikor önöknél a forradalom volt és fogtam a fejem... emberek halnak... hogy talán, talán és aztán a tankok, a tankok... Ah... Az amerikaiak meg az angolok! Az ő bűnük, hogy az oroszok ma Magyarországon vannak... 44-ben eladták Közép-Európát, most meg szeretnék vissza... Hát én itt balra fordulok és el kell válnunk, magának tovább kell mennie. Nagyon örültem, igazán nagyon és... fogadja el ezt a csomag cigarettát... Uram, örömet okoz vele... Vizontlátásra...

Olykor előfordult, hogy a beszélgetésbe nem csúsztak bele ilyen mondatok, ilyen tíz, húsz, harminc percek — de akkor éppen egy flamanddal, vagy hollanddal voltam együtt.

András Sándor

Nyárvég Itáliában

Firenzében ülök, a diákszálló erkélyén, egyedül. Szeptember van már, de itt a nyár még, teljes, tiszta és őszinte. Az ember úgy érzi, nyár csak itt van igazán, Itáliában. Bécsben talán már zuhog az eső, Zürichben talán hideg szél fú a hegyek felől, Londonban pedig a búcsúzó barátok szép időt kívánnak egymásnak holnapra. Firenze nyara lángol. Mi van Budapesten? — jut eszembe hirtelen. Ki tudja? A város távoli, elérhetetlen s oly szívdbogtató messziségben van, hogy talán még az időjárás-jelentések köznapi meghatározásai sem érvényesek abban a másik világban. Félelem fog el és nyugtalanság. Az elmúlt éjszaka megint a régi álom kísértett: sikerült hazajutnom, de már nem tudtam újból visszazöknöni a határon. Gyerekkoromban gyakran álmodtam azt, hogy az őserdő mélyén fekszem, indák, liánok és hosszú szálú fűvek között s nem tudok menekülni a felém rohanó óriási egyszarvú élől.

Ma ez a másik álom üldöz. Nem tudom, melyik a keserveesebb?

Hetek óta úton vagyok, hátam mögött maradt Németország, Svájc, Franciaország s kíváncsi pillantásom előtt lassan kibomlik Olaszország, — s lám, még mindig nem szoktam meg új állapotomat. Még naponta beleszípek a karomba, hogy meggyőzzem magamat: ébren vagyok, itt Európában, Olaszországban. Pénzsem ugyan kevés van, de a legfontosabbra mégis csak jut. Az útikalauzok vezetnek? Szomjas kíváncsiságom inkább, ami azt súgja, mindent meg kell nézned, amit csak tudsz. Kell? Hiszen az angol, francia vagy német diákok javarésze sem járt még soha Firenzében. A különbség csak az, hogy ők mehettek volna, ha akartak volna, míg én mindaddig abban az országbürtönben éltem, amely be is állt engedett valakit, nem hogy diákjainak, fiataljainak útitápat kötött volna a talpa alá,

— AZ EURÓPAI NYÁR

mondván, menjetek, lássatok, tanuljatok, éljétek. En most láthatom először Boticelli Tavaszát, Nervi fekete szikláit, pálmaligetét és a sziklákön túl a tengert, a zöld és kék messziséget.

Gyakran mulatok magamon, a vidéki atyafin, aki először került a városba. De vajon valóban nem vagyok-e — vidéki? Egy óperenciántúli kis országból idecséppent jövevény, akinek jutalma — ha jól figyel — egy eldugott tér Genovában, a Porta Soprana mögött, egy kút, ahol még éjszaka mosnak a környékbeli asszonyok, egy-egy kép, amely előtt érdemes órák hosszat elbámészkodni, mert tüköket nem fejtette még meg egyetlen útikalauz sem, — borok és őszibarackok íze s a tenger ismerős illata, mert arra hasonlít, amit hazuról ismernek: a könny, a vér s az izzadság ízéhez-illatához.

Az angoloknak, svájciaknak, franciáknak egyszerűbb a dolguk, ha bemutatkozásra kerül sor. Nekik nem kell magyarázkodniuk, mert tölük senki sem vár magyarázatot. Hogyan kerültek ide? Felültek a vonatra, vagy jegyet váltottak a repülőgépre és eljöttek. Arról sem kell számot adniuk, hogy kicsodák is voltaképpen. Megfigyeltem azonban, hogy én valahányszor bemutatkozom, csaknem minden esetben egyfajta zavart udvariassággal találom szembe magamat, amely addig nem is múlik el, míg részletesen el nem magyarázom, ki vagyok, honnan jöttem s hogyan. A kötelességszerű részvénytulajánításokat sem kerülhetem el, ahogyan — mit tehetnének mást? — a kissé már-már szín-

tén kötelező lelkiismeretfurdalásokat sem. En pedig — mit is tehetnék mást? — mindezt kötelességtudóan tudomásul veszem. Annak már csak örülök, ha gyorsan másra terelődik a szó. Mostanában gyakran gondolok arra, vajon most már örökké „másfajta” ember maradok-e? Ó, be szeretnék megszabadulni ettől a — megkülönböztetett — bánásmódtól! Nem akarom, hogy hősként tiszteljenek, azt sem, hogy sajnáljanak s azt sem, hogy zavarba jöjjenek, amikor megtudják, hogy magyar vagyok. Magyar vagyok, ha akarnék, se lehetnék más, de nem is akarok más lenni. Magyarok lenni pedig nem jelent mást (bizony, ez már közhely), mint egy olyan néphez tartozni, amely minden évszázadban egyszer Európa legeurópaibb színvonalára emelkedik, káprázató fényrel ragyog fel e vén földrész egén, hogy aztán — e pillanatnyi ragyogás után — elhalványodva bújjék vissza vackába, valahol az Isten háta mögött, s ott élje tovább, újabb száz évig, a maga — Hamupipóke — életét. Akad-e vajon egyszer egy királyfi, aki megváltja ettől a sorstól a nemzetet?

Különös, hogy Ady és Vörösmarty magyarsága éppen most, itt a száműzetésben válik igazán nagygyá, kézfelefoghatóvá számunkra.

Firenzében ülök a diákszálló erkélyén, egyedül. Mi a dolgom? Mi a dolgunk? Mindenekelőtt az, hogy most már a magunk életében a magunk módján oldjuk meg a nagy kérdést s legyünk magyarok s európaiak egyszerre. Mint egyszer talán az egész nemzet.

Firenze, szeptember.

Nágy Gyula

A legújabb hunok Párizsban

Vagy félezren vannak. Hangozások, határozottak, rosszmódoúak — már más országból nézve —, akár a franciák. Igaz, hogy még a régiéknél is kevesebb reménnyel érkeztek ide, ami a hazatérést illeti. A két világháború közötti hunok majdnem mind azért jöttek ki, mert Párizst szerették és Budapesttől viszolyogtak. Ezek Budapestet szerették — azért kellett elmenekülniük. Az irodalmi emlékek azonban a sarkukban járnak s nehezen szokják meg, hogy álmaik Párizsának — Ady és Radnóti Párizsának — lómészárszékei, közművei és goromba pincérei is vannak. Rácsodálkoznak a szürke polgárra, aki negyvenzret keres havonta és éppoly tempa elégedetlenséggel szidja a kormányt, mint az otthoni, legfeljebb amellel siklanak el, hogy szidhatja...

A félezerből hetven festőnek készül — hivatalosan. Vagy százan járnak gallérjukba csúszott glóriával, írók akarnak lenni. Párizsban, ha valaki magyar, és illik. Már otthonosan mozognak a Louvre rengetegében, utánozhatatlan ügyességgel suhannak el a rendőr mellett, miután eredeti franciasággal súgták a fülebe a „vessen a zsarú”-t és meg tudják különböztetni a Montparnasse idegenforgalmi célokra tartott torzborz bohémjait a nem kevésbé kopott, de mindig szerényebb valódiaktól.

A Város, amely néhány hét alatt várossá degradálódott, közömbösen fogadta őket, számtalan rajongója között, a hivatalos szervek egyre halkuló harsonázással s a népnek az a része, amelyelő először találkoztak — sztrájkokkal. Az ultramodern, pasztellfalú, különfürdőszobás, folyosónkénti telefonos diákszálló személyzete három napig nem főzött és nem takarított a „magyar fasiszták” miatt. A portás, egy-egy takarítónő ma is görbe szemmel néz rájuk, ez főleg este felé, lányok felcipelésének időszakában aggasztó...

Szó, ami szó, Kádáréknak előbb sikerült kapcsolatokat kiépíteni a három kastélyban lakó kommunista vezérekkel, mint a magyar diákoknak az egyszerű franciákkal, de végül hunjainknak is sikerült. És ez a kapcsolat valószínűleg időtállóbb.

Azt állítják, hogy a francia polgár — s manapság életmódjában, életfeltételeiben polgár a munkás is — valójában nem érzékeny a politika iránt, legalább is nem veszi komolyan. Állítólag voltak családok, ahol megbeszéltek, ki milyen pártra fog szavazni s már csak a tréfa kedvéért is volt, akinek a kommunisták jutottak. A

sem volt azelőtt, ezért nehezebb a dolgunk — fogalmazta meg egy volt egri főiskolás.

De őrszik ezt a Magyarországot. Egy fénymásolatot mutatnak, hosszú, mézeskalács-rácsosablakú épület: a Collegium Hungaricum tervrajza. Az egyetemi városban, valahol a köoroszlanos kambodzsai ház mellett akarják felépíteni. Mert Kambodzsának, de Indokínának, Tunisznak, Örményországnak is van kollégiuma a Cité Universitaire-ben, csak Magyaror-

ságnak nincs. Ötven év alatt éppúgy csak szavaltak róla, mint tíz év óta. Amire a hivatalos Magyarországnak nem tellet, arra az elkövetkező Magyarországnak számottevő esélyei vannak. Amerikából a pénzt, Skandináviából a belső berendezést ajánlották fel és munkát, heti, hónapi munkát a világ minden részéről.

Kétszáz szoba lenne a Collegium Hungaricumban, előadótér, könyvtár. Semmiféle cícomát nem akarnak. Nádttető-utánzat he-

lyett Bartók-szobrot a bejárathoz, színes műtűrkék helyett magyar művész freskókat a lépcsőházba, idegen jelképek helyett csak a Kossuth-címert.

Pénzkérdés, meg annyi más kérdés. A lelkiismeretfurdalás talán ismét megnyitja néhány alapítvány kasszáját. A diákok bizonyosra veszik, hogy lesz Collegium Hungaricum.

Mindenestre már van, amit a falai közé vigyenek.

Márton László

A legdélibb Európában

Kréta szigetére gondolok. A sziget partjaitól délre már Afrika fővénnyé mossa a hullámok, s keletre töle Ázsia magasodik. Ez a föld öregebb az isteneknél. Itt született az istenek királya és atyja, Zeusz. Meglehet, itt is pusztult el végképp. „Az alvó Zeusz” — mutatja fényképező barátomnak egy szöke görög asszony a hajón meg idejövét. Valóban csak alszik ez a férfi arcú emlékeztető hegygerinc, vagy halott? Körülötte a knosszoszi Minosz-palotát bástyázó hegyek mindenestre halottnak tűnnek. Sem ember, sem állat, sem ház, sem fa nem él meg hátukon. Csak valami silány fűféle tenyészik a kopár kövek között.

Háromezerhatszáz éve halt meg itt az élet — de van vagy hatezer, hogy elkezdődött. Az ősi palota ötezer esztendő kolapjairól átmelegy a négyezer éves színház nézőterére. Megpróbálók életet képzelné a kövek közé, de hasztalan. Sem a pincéig dült romok, sem a múzeum képei nem tudnak segíteni. A csodálatos freskótöredéket idézem, amely oly életteli, oly kifinomult lények képét mutatja, s megpróbálom a szép hajú, könnyű ruhájú, ékszeres udvari dáma képmásait benépesíteni a lépcsőket s a nagy dombormű tollkoronás, karcosú derekú ifjú herceget odaültetem az udvari páholy kiszögellésére. Hiába. Az a baj talán, hogy nem tudom mit játszottak ebben a színházban, melynek utolsó előadás is vagy ezer esztendővel megelőzte a legelső athéni bemutatót? Lehet. Mindenesetre már-már belekábulok az évezredekbe.

Fáradt is vagyok kissé, mert egy nap alatt egyazon földön négy várost, négy korszakot járatott meg velem az idő. A mai Iraklion kikötőjéből egy legmodernebb építésű Mercedes-autóbusz hozott Knosszoszba, a velencei Kandia oroszlanos erődje és faragott kútja mellett, a török Kandak sikátorain át, a mintaszerűen mai múzeum kincsekkel terhes tizenkét termét is útba ejtve. Nem a távolság fárasztott el, hiszen alig két kilométernyire van innen a tenger s valamikor hatalmas gályák hajóztak ide fel a folyón. Belül borzongok. Hajózható folyó hőmpölygött mögöttem a völgyben, ahol — amikor most feléje fordulok — nemcsak vizet nem tudok felfedezni, de a hajdan volt medret sem látom. A völgy keskeny megművelt földdarabjaira ma mélyről szívattyúzzák a vizet. Erre szolgál, gondolom, odalenn a gyorsan forgó szélkerék is. Fülelek, mit hallok meg a múltból. De csak a szélkerék zúgása hallatszik.

Ekkor barátom, aki nyilván a lenti szélkereket akarja fényképezőgépe lencséje elé kapni, hirtelen kiragad a palotából s persze gondolataimból is. Sietünk kell, az autóbusz nemsokára indul visszafelé. Nekivágunk a völgynek. Egy kis kocsmában a legjobb görög bort fedeztük fel; a völgy kis házacska között, megadó sóhajtsással, hogy Kréta szigetén élnek a legszebb görög lányok s itt teremnek a legdallamosabb népdalok. Egy vízmosáson bukácsolunk át s máris ott állunk a szélkereket védő körölkéret előtt, melyet — nehogy eldőljön — egy öreg bácsika támogat az olajfa árnyékában. Körülötte három barna, egyiptomi fejű kecske legelészik. Barátom gyorsan rájuk szegezi a gépet, nyilván attól fél, hogy közeledtünkre elkotródna; aztán a szélkerék felé fordul, mert hátha eláll a szél (fújt egész nap), s végül a bácsi kerül sorra, aki — jó görög szokás szerint — alig várja, hogy megörökítsék. Korántsem a képet szeretné viszontlátni — régóta nem hisznek itt a turisták ígéreteinek —, de múltjuk, földjük és jószáguk csodálata fejében elvárják ezt az adót. Alighogy elkattan a gép, a bácsi megszólal: — Gallia? — Nem, nem vagyunk franciák, int-

jük, s kíváncsian várjuk a folytatást.

Most következnek az ismert, s kissé már unalmas játékok: — Amerikai? (hiszen fényképezünk). — Német? (mert a barátom szöke). — Olasz? (mert én meg barna vagyok). — Angol? (mert Ciprus miatt most csak ez jut a görögök eszébe); s végül: — Akkor hát mit félek? — Ránk azonban már túrelmetlenül vár a busz, gyorsan elébeugrunk hát a monológunk és bevalljuk: — Ungrosz.

A bácsi ekkor — teljesen váratlanul — valami képzeltbeli pusztát fog a szélkerék motorjára, s mindjárt el is süti. Egy-két szót hozzá is tesz, amit mi persze nem értünk, s csak az eddiginél is kedvesebb mosolyából sejtjük, mi a

véleménye arról, hogy tavaly októberben nálunk is megfogták a pusztát. További ismerkedésre már nincs időnk. Barátságosan és hosszasan rázzuk egymás kezét, aztán sietünk a megállóhoz.

Este gondolkozom tovább egy kancsó mélytűzű görög bor mellett. Miféle erő, amely ebben a krétai parasztságban jobban rögzíti meg a forradalmat, mint az európai újságolvasóban? Miféle együttérzés van mögötte? Miféle közösségvállalás? Miféle egyetértés? Ejjé felé, amikor megértem, mintha újból megsejteném az évezredek tengermélyében a földet. Lám, mire jó öreg kecskepásztorral találkozni a legdélibb Európában?

Debreczeni Ferenc

Az autóstopp és Nagylábú Berta királyné

Abban egyszer biztos lehetsz, hogy külföldi fel nem vesz. Ha a francia országutakon autóstoppért hunyerálsz, amerikaiak, németek, pláne angolok nem állnak meg érted. Egymillió franknál többet erő kocsival próbálkozni is balgaság. Az ilyenben áruház-tulajdonos vagy bankár ül helyke növel, az efféle nem engedi, hogy bepiszkítsad a kocsiját. A francia kommunista párt vezérkara szintén ilyenforma, tíz méter hosszú luxusautókkal szaladgál ide-oda: biztos lehetsz, hogy az uniformisos-sújtásos sofför ki sem néz rád az útszéle. Ötszáz ezer és egymillió közt is csak elvétve akad szerencséd, legjobban a három- és ötszáz ezer frank közti kocsit. Ebben ül a francia kismember, a Renault-gyári munkás, a fogpép-ügynök, a hivatalnok, a drogista, az újságíró — teged ez vesz fel.

kérdésekkel: mióta vezet? hány sebésség van a kocsiján?

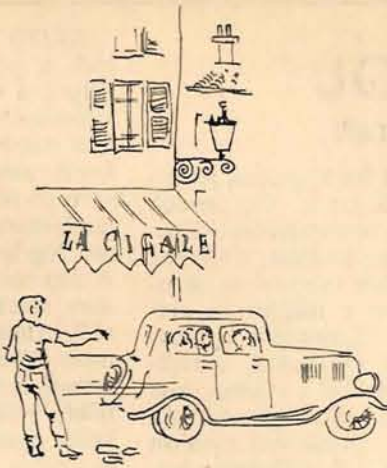
Idős házaspárok is pompás autóstopp-alanyok. Nagyon unják egymást — egy csepp beszélőnyalójuk sem volt, amikor feltűntél az útszélen. Örvendeznek bátorodáson, hogy felkérkedkedtél és tulajdon vakmerőségükön, hogy felengedtek. A szokatlan esemény — hogy ott ülsz kocsijukban — kiforgatja őket mindennapos életükből, annyira felizgulnak, hogy még egymással is szobaállnak és amikor kiszállsz, hálásan néznek utánad, mert örök témának maradsz velük. Fialat házások és szerelmespárok jóval bonyolultabbak, de azért ezekből is profitálhatsz. Persze átkozottan szélszélyesek. Van úgy, hogy dühödten elszáguldanak melletted, még a pusztá gondolatától is megborznak, hogy felvegyenek valakit — lásd be, nekik van igazuk! De megesik, hogy jól jössz. Valamin összeeszesztek, felvesznek és mert szégyelik előtted a perpatvart, a legnagyobb barátságot játsszák és ettől csakugyan kibékülnek egymással.

Barátaim azt írják Svájcban, Spanyol- és Olaszországból: két fiút, két lányt szívesen felvesznek ott, de szerelmespárnak nem áll meg az autó. A jó svájciak, spanyolok és olaszok alighanem gyanakoznak; félnek, ki tudja, mit csináltak majd a kocsiban a hátuk mögött. Franciaországban az ilyesmi ismeretlen jelenség: itt a páros utazást pártolják és kedvelik. De ha magad vagy, sem fenyeget veszély, hogy kocsit nélkül maradsz a határban. Aki elrobbog melletted — ha csak nem milliomos vagy bolsevista pártvezér —, legfeljebb „objektív akadály miatt” (gyerekekkel vagy cökmőkkel dosztig terhelt kocsit) hagy ott. Ilyenkor elmaradhatatlan a kedves mozdulat: a vezető bocsánatkérvően jelemeli kezét, rámutat a gyerekekre és arckifejezése is jelzi, mennyire sajnálja a dolgot. Esetleg, mély lélektani finom megérzéssel, le is veszi lábát a gáztól, hogy ne hajtsón el melletted önértéketet romboló sebességgel és ugyanakkor te is szemre veshed a kocsit szárdinásdobozában szorongó hét csemetét. Gyakran megesik, hogy a négyesemélyes kocsiban hárman ülnek, de a hátsó ülést tetőig púpozták a cökmőkkel. A francia ember szíve azonban meghúzza a féket. Kiszáll, kissé durcásan átrakja a holmit (pedig a rakodást nagyon ruhelli), hogy helyet szorítson neked a rumliban, mert csak nem akar otthagyni az útszélen.

Van egy francia mese, mely szerint Nagylábú Berta magyar (?) királylány azért ment férjhez a francia királyhoz és azért jött francia földre, mert szerinte „egy országban sem lakozik nyásabb és igazabb nép”. A népmese francia üdömossággal magyarral mondatja el a franciák dicséretét s hogy miért érdemes országukba jönni.

En is ezért jöttem ide...

Csernus Ákos

Engedd meg, fiatal magyar menekült barátom, aki „Franciaország nemes parkjába” jössz nyaralni Európa négy tájáról — hadd látlak el néhány jótanáccsal a francia országutakra. Ha jön az áldozat, hüvelykujjaddal ütögess a mentőnyábra. Légy könnyed, mint akinek tökrindegy, gyalog folytatja-e útját, vagy kocsival? Ügyesen, mindjárt az elején fűzd mondkádba, hogy egyetemista vagy, mert a franciák szeretik az egyetemistákat. Eleinte légy nyájasan rezervált, hadd tapogatódzzék a francia, hadd törje a fejét, orrodra kapheti-e mondkáját? Orrovan minden egyes franciának külön mondkája van az adórlól, az amerikaiakról, az oroszokról vagy éppen Picasso bolondházba záratásának szükségességéről. Ezek az elemletek kikívánkoznak belőle, több-kévesebé ezért is vett fel — intonáld tehát a hangulatot, hogy szép lassan (de ne mindjárt!) elmondhassa a magáét. Jól ügyelj, hogy ne feszítsd túl: a francia hamar megkedvel, de gyorsan ki is ábrándul belőled, aztán járadékony, még a hatalmas szókincsű vigéti is, aki veled csak éppen bemelegíti magát munkája előtt. Ha látod: kifogy az előre gyártott, már jónéhányszor kigesztikült és kihadonászott mondatokból, könnyíts rajta lazító

Tom O'Shanter hazájában

Észak Athénje, Edinburgh, minden nyár derekán ünnepi díszbe öltözik a nemzetközi zenei és drámai fesztivál tiszteletére. Ilyenkor az egyébként oly csendes sodrú skót főváros parkjai, meghitt utcáskái német szótól, pergő olasz beszédűtől hangosak. Amerikai turisták, határozatos vándorok, jól öltözött skandinávok ismerkednek az ódon várossal, míg az irodalmibb hajlamú vendégek mestergelendés vén fogadók tölgyszaftjával sűrű poharazgatás közben idézik a skót balladák hangulatát. Még egy pohár whisky s Tom O'Shanter lóháton kocog be az ivóba...

A fesztivál több, mint negyemillió látogatója ez idén is sok szépet láthatott. Különösen nagy érdeklődés kísérte a Svéd Királyi Operaház balettagyűjtését. A két estét betöltő, klasszikus műsor — a széteső koreográfiájú humortalan „Cupido” és a vontatott előadású „Giselle” — csalódást okozott. Érdekes módon a svéd együttes tehetsége ott mutatkozott meg igazán, ahol tematikus és folkloron alapuló mondanivalója volt. Így a bibliai történetet feldolgozó „Tékozló fiú”-ban. Ez a balett primitív, paraszti falfestmények módján eleveníti meg tárgyát és bámulatos pontosságig őrzi az egyszerű freskók tégla- és hulló-falvélszerű szintónusait és a népmesék hangulatát. Ugyanez a Empire-színházban Francia Ekvatoriális Afrika benszülött táncosai ragadtatták el nézőiket a néger népmesék vad szerelmeinek és szörnyű varázslatainak vizionárius megjelenítésével.

A zene kedvelői a milánói Piccola Scala, a Londoni Filharmonikusok és a kamarazene-estek között válogathattak. A többi között Maria Calas, di Stefano, Otto Klemperer, Victoria de Los Angeles, Ormándy Jenő vezényeltek, illetve énekeltek a fesztiválon. Starker Jenő hat csellókonzertjéről a legtartózkodóbb kritikuskok nagy elismeréssel nyilatkoztak, míg Ormándy Jenő az amsterdami Concertgebouw zenekarát vezényelte — Bartók hegedűversenyét hosszasan ünnepelte a közönség.

A legizgalmasabb műsorszámokkal azonban a fesztivál drámai műsora szolgált. Bemutatásra került J. P. Sartre: „Nyekraszov”-ja is. Az English Stage Company előadásában inkább Sartre vigjátéki szellemességét és rutinját tolmácsolta, mint a darab politikai mon-

danivalóját, mely felett néhány hónap alatt végleg elszárgult a történelem. Egyébként a fesztivál legtöbb darabja arra vallott, hogy a színpad az utolsó évtizedben — csendes szigetként a film és a televízió árjában — egyre inkább az értelmiség problémáinak szószékvé alakult. A fesztiválon szereplő darabok többsége Jean Cocteau: „A sasnak két feje van”, Peter Ustinov: „Az üres karosszék” és Anouilh: „Próba” című darabjai ezt látszanak igazolni. Nagy érdeklődés kísérte Moncrieff drámáját, „Véresepp a rózsán”, mely az októberi magyar eseményeket jeleníti meg.

Az esti előadások után a kacskaringós utcákon sűrű tömeg kapaszkodik a vár felé. Fenn a fellegrár

Munka és művészet

A nemzetközi munkaügyi hivatal néhai nagynevű igazgatója, Albert Thomas halála huszonöt éves fordulója alkalmából Genfben érdekes kiállítást rendeztek. Számszámra persze, akik csak nemrég jöttünk ki a rabszolgamunka hivatalosan kötelező imádatának birodalmából, számunkra kissé frivolan hangzik a „Munka és művészet” felírás egy tárlat ajtaján. Legott a szocialista realizmus agyvelőt száritó, kétségbeesett és kétségbeesítő témái jutnak eszünkbe. Az évtizedes butítás eredményeként mármár magunk is azt hittük, hogy a munka ábrázolása Sztalin találmánya, verejtékes iparkodás, giccses idealizálás és dilettantizmus a művészet és a materializmus nevében, melyet ávosok és szemináriumokkal kényszerítenek az emberiségre. Holott attól fogva, hogy az ősember obsziáni véset vett kezébe Fezán barlangjaiban, a munka ábrázolása éppen olyan alapvető témája a képzőművészetnek, mint amilyen alapvető alkotóeleme magának az emberi társadalomnak is. Jellemző, hogy az úgynevezett szovjet írók, vagy az íróknak nevezett szovjet propagandisták, noha ezt jelölték meg főfeladatuknak, az Iljinek, Fagyjevek, sőt Ehrenburgok és Solochovok, egyetlen maradó munkásfigurát nem alkottak — legfeljebb a két utóbbi kispolgárokat és parasztokat. Soha olyan munkásokat nem keltettek életre, mint például Etienne Zola Germináljában.

terén négy harsonás hirdeti, hogy kezdődik a Military Tattoo, vagyis a takarodó. Párdubőr kacagányos skót dudások, ördögűző táncokat bemutató nigériai szerecsenek, kanadai lovasscendőrök és dán testőralakulatok váltják egymást, majd a középkori öltözetben, lófarkas zászlók alatt felvonuló török janicsársereg zárja a parádét.

A fesztivál színes forgatagából kiragadott néhány kép nem tükrözheti e művészi találkozó valóságos értékeit s jelentőségét. Sok új és érdekes kísérletet láttunk, sok új és sikeres műnek és kitűnő alakításnak tapasztalhattunk. Alighanem elmondhatjuk még azt is: legszebb verőfényében voltunk tanúi annak a változókéony, szeszélyes időjárásnak, melyet az emberiség kultúrája néven szoktak emlegetni.

Rónay Gábor

Ugyanez érvényes a képzőművészetre is. Vessük csak össze Meunier kikötőmunkását vagy Meunier köpülőasszonyát a szocialista realizmus szörnyszülött mázománnyával. Évtizedek óta a Szovjetunió munkásfestményei nélkülözik a művészet minden attributumát. Unalmas, rosszul idealizált és otromba giccses képeket láttunk, melyek mögött a forradalmároknak álcázott nyárspolgár pártbürokráciának izlése pislogott felénk. Ez a pártbürokrácia bizony nem az Eremitage- vagy a Tretjakov-múzeum képein nevelkedett: ők azok a megvadult nyárspolgárok, kik az impresszionizmus vásznainak esernyővel mentek neki, a külvárosi zugfényképész (pomponos karszék és vászonra festett két pálmafa a háttérben) az ő Michelangelójuk.

A „Munka és művészet” kiállítás képeit harminc nemzet alkotásából válogatták össze. Így került össze harminc nemzet múltja, sorsa, különböző fejlődési társadalmi. Wyczolkowski képeinek görnyedt testű munkásaiban a lengyel feudális társadalommal találkozunk, Derkovic kaszát fenő parasztjai a magyar jobbágság tragikus küzdelmét mutatják, azt a küzdelmet, mely mindmáig nem ért véget. Aztán egy-egy kép, ahol egy fejlődővilág tünik elénk, mintha alkotója az előbb említetknél háromszáz esztendővel később született volna, holott megelőzte őket, mint például Hodler filozófikus ácsa. Az évszázadok óta

békében és szorgalmas munkában élő svájci nép mutatkozik meg a vásznon.

Különös jelensége a kiállításnak, hogy az utolsó tíz esztendő képzőművészetéből alig-alig látható valami. Ez természetesen nem a rendezés hibája. Hogy Nyugaton, az egyiptomi lymphoglifek, Goya, Meunier, Van Gogh és a többiek alkotásai nyomán miért nem születnek ilyen művek, arról sokáig vitatkozhatnánk, de akkor se tudnánk biztos választ adni e kérdésre. Hogy nálunk és általában a

Angyal Brooklyn felett

— Filmbemutató a velencei biennálén —

A velencei biennale augusztusi megnyitóján olyan filmet mutattak be, mely a közönséget és a kritikuskokat egyaránt elbűvölte. Címe: Angyal repült el Brooklyn felett. Spanyol-olasz produkció, s a kritikuskok szerint „a magyar vigjátéki szellem legjobb hagyományait őrzi”. A forgatókönyv íróját ugyanis Békeffy Istvánnak, a rendezőt Vajda Lászlónak hívják. A film meséje és rendezése is roppant ötletes. Brooklyn városának hírhedtül gonosz ügyvédje annyira gyűlöli a szegényeket, hogy kutyagyatást, morgást utánozva kergeti el őket ajtaja elől. Egy öreg kol-dusasszony elátkozza a lelketlen embert: változzék kutyává s maradjon kutya, míg csak olyan emberre talál, aki őt szintén szereti. Az ügyvéd lompos bernáthegyi képeben kóborol, éhesen, kiverve Brooklyn utcáin. Egy kisfiú megszánja, védelmébe veszi. S a kutya megtanulja azt, amit ügyvéd korában nem tudott: védeni a szegényeket, a gyengébbek pártját fogni. Ezentúl minden ismerősen segít — természetesen kutyamódon. Egy fiatal leányt például úgy ment meg a szerencsétlennek ígérkező házasságtól, hogy önfeláldozóan felzabálja 6000 papírdollárnyi hozományát. Haláltmegvető bátorsággal védelmezi kis pajtását az utcai suhancok gonoszágai ellen. A fiúcska szerete végül perze feloldja az átkot, a bernáthegyi visszaváltozik ügyvéddé. S ezentúl mindig olyan jó és kedves, amilyen kutyakorában volt.

A mese egymagában még nem olyan eredeti, hogy rendkívüli alkotássá avassa a filmet. Ami rendkívüli, a fantasztikus történet meghökkenítő valóságossága, a néző ezt a fantasztikumot igazabbnak

szovjet gyarmatbirodalom területén miért nem, ahhoz nem kell magyarázat. Egy azonban nyilvánvaló — és ez a kiállítás csaknem ezer szobrának, festményének és domborművének legfőbb tanulsága —, hogy a munkáról is lehet halhatatlan műveket alkotni, ha azokat valóban művészi intuíció hozza világra és nem szocialista-realista recept szerint gyártják őket az éhenhalás ellen, vagy azért, hogy ne kelljen kendőt festeni.

—h—6

CSOKITS JÁNOS:

LÁTKÉP

*A rosszon túl van a régen,
a régen túl van a szép,
a szépen túl van a semmi,
a semmin túl van az ég.*

HELYZETKÉP

*A gyermek arca elmered,
az égen barna fény vonul,
a gyermek gyorsan elrohad,
a bálvány lassan felborul,
és minden álom összedől,
a csönében páncélos arat —
ha minden isten elrepül,
az ige ígérét marad.*

KÍVÜLRŐL

Írja: SZABÓ ZOLTÁN

S a forradalomnak október 23-ától, két alapeleme jelentkezett. Az egyik Budapesten bontakozik ki, ahol harcok folynak, függetlenségi küzdelemben, nemzetiszínnel, Kosuth-címerrel, Bem nevével, Petőfi modorában; a tereken talpraállt az első szovjetellenes liberális forradalom tizenkilencedik századi gesztusokkal. Am e mögött az arc-vonal mögött országos tömegekkel jelentkezett a munkásforradalom, a munkásmozgalom eszközeivel, sztrájkokkal, tanácsokkal, oroszellenes szovjetekkel s a hang jóval határozottabb, mint az 1905-ös orosz szovjeteké. Az egyik a másik tanácsot támogatja, a kormánytól azonban követel: „értesítjük a borsodi munkás- és diáktanácsokat, hogy Debrecenben győzelemre jutott a forradalom...” — mondja Debrecen. „A borsodi munkásság tartja magát előző állásfoglalásához...” — mondja Miskolc. Nyilvánvaló, hogy a forradalom immanens szervei, nem annyira az újjáéledt pártok, hanem az újonnan született bizottságok és tanácsok: a fölkelt nép ezekben rendeződik, akár a dagály hullámokba: ők a forradalomcsinálta népképviseltek. Az is nyilvánvaló, hogy e népképviseltek a kormányt csak a kiegyezés eszközeinek tekintik, az oroszok felé s az újrászereplő demokratikus politikusoknak annyi a köze a forradalomhoz, hogy nevükkel próbálja Nagy Imre arról győzni meg a népet, hogy ő maga szabad választások s demokrácia felé tart.

A forradalom logikája szerint, ha a feltámadt tenger mozgásának törvényeit nézné, Nagy Imrének inkább az újszülött forradalmi szerveknél kellene keresnie, közvetlenül, támogatást s ha forradalmár volna, minisztereknek azokat kérné fel, akiket a forradalom dobott fel, Győrött, Miskolcon vagy másutt; s ideiglenes forradalmi kormányt jórészt a különféle bizottságok képviselőiből alakítana, a kibontakozás alapjait elsősorban a nyári reformkorszakban és az október 23-a óta kialakult, népet képviselő testületekben keresne. Világos, hogy a forradalomból ezúton is születhetne új rend, ám az események torlódásában elmerült az az új név, amely oly gyakorta hangzott el a nyáron, a „szocialista demokrácia”-é, amelynek jövője lehetne. Ha volna idő valóságos tartalommal megtölteni. Ha nem a jugoszláv módon felülről megszervezett, hanem a forradalmi módon az alulról szerveződő munkásbizottságok és a nemzeti bizottságok oly önkormányzati szervekké volnának fejleszthetők, amelyek ellensúlyozhatnák az állami gazdálkodással járó hatalmi centralizációt.

KEDD. A népszerű és olcsó londoni lapokban, amelyek a ponyva műfaját napilap formájában vitték tőkélyre, a szokott fényképeket látja az ember, az ismert színész-nő-mosolyokat, fürdőruhákat, amelyekből a tartalom domborodik ki kamaszlelkű olvasók örömére. Mellettük azonban — történelmi időkét élünk — néhány szörnyű fénykép számol be Budapestről: rücskös fatörzs, lombjafosztott ágak, az egyikről derékig meztelen férfitest lóg lefelé, lábánál fogva akasztották a fára a hullát. A kép még azt a Petőfi verset se idézi, amelynek ez a sora marad meg az emlékezetben: „Latour nyakán kötél”. Amikor a hatodik, hetedik ilyen kép kerül a szemem elé olyan lapok oldalairól, amelyek a forradalomról semmi érdemeset nem írtak, amikor a fényképek némelyikén világosan kivehető, hogy a halott húsban a járókelők cigarettacsutkákat nyomtak el, véietlenül se az jut az ember eszébe, hogy igazságtétel történt. Még akkor se, ha tudja, hogy ezek az emberek, az állampolgári tagjairól van szó, abban lelték örömeiket, hogy égő cigarettájukat a foglyok arcán, az élőhúsban oltották el, ami mindenesetre embertelenebb, mint az, ha valaki hamutartónak használ egy hullát. Még akkor se, ha eszébe jut, hogy a népítélet kétesértékű fogalmát a magyar nyelvbe azok a kommunisták vezették be, akiknek pribékjeit most elérte az a népítélet, amelyet megérdemelték. De megérdemli-e a forradalmas nép, a bátor diák, az aggodalmas írók, a barrikádos Budapest azt, hogy egyesek így keltsék azt a látszatot, hogy a forradalom nem alkot, hanem bosszút áll. Nem tudom persze, hogy miképp érez az, akit a forradalom börtönből szabadított ki, aki ennek a pribékfajtának maga is áldozata volt? Am annyi világos, hogy a forradalomnak most már három ellensége van: a Budapestről kivonuló, de az országban bennmaradó orosz katonaság, az állampolgári szétszórt pribékjei és azok, akik az elfogott ávosokat a köztereken fölkasztják s a forradalmat gyalázzák meg azzal, hogy hullagyalázásra adják magukat. A képek láttára a távolból aggódót egyedül szégyen és szorongás fogja el s nemcsak emberség okán: azt, amit az egész nép vitt törékeny diadalra, az a söpredék, amelyet a „feltámadott tenger” úgy vet ki magából, hogy a felszínre dob; a bosszúvágy tombolásává alakíthatja át... A komoly lapok cikkei azonban megnyugtatók: atrocitás csak elvéve fordult elő, ott, ahol súlyosabb ávos gaztettek előzték meg a lincseléseket, s a „népíteltek” száma elenyésző. Mégis telefonálok a rádiószervezőknek, kérem, hogy azonnal emeljenek szót minden lincselés és személyes bosszú ellen... ha valamiben, akkor ilyesmiben lehet rádió tanácsot adni. A válasz részben habozó, részben megnyugtató: értesüléseik szerint a lincselések nem folytatódnak...

Angoloknak írni? A Spectator szerkesztője telefonál, cikket kér a magyar eseményekről. „Milyen szemszögből?” kérdem én. „Patriota szempontból” — mondja ő, eszembe azt juttatva, hogy jó hazafinak lenni, külföldön, sohase volt nehezebb, mint ma, s az adott helyzetben a hazafiúi kötelesség alighanem az, hogy az ember úgy írjon és beszéljen itt, hogy a megindult forradalmi folyamat esélyeinek ne ártson. Az aggályoskodás talán túlzott, valószínű, hogy ezzel csak a saját lelkiismeretét nyugtatja meg az ember. Megpróbálom olyan szorosra fogni a mondandót, amilyen szorosra lehetséges: „Október huszonharmadikán délutánján egy békés reformkorszak erői vonultak fel Budapesten. A huszonharmadikáról huszonnegyedikére virradó éjjel e reformkorszak — Gerő Ernő rádióbeszédének következtében — fegyveres forradalommal alakult át s október huszonnegyedikén reggel a helyi orosz csapatok közbelépése a budapesti forradalmat országos szabadságharcra változtatta át. Vasárnapra — próbálkozom tovább azzal a reménytelennel feladattal, hogy néhány sorban foglaljam össze a történetek lényegét — a forradalom az országon belül győzedelmeskedett, s a győzelemnek a keddi kormányengedménnyel már reális eredményei is mutatkoznak. Az utolsó napok — érvelem reményeimmel — azt bizonyították, hogy a magyar nép, amely a múlt héten bátorságának adta tanújelét, e héten politikai józanságát bizonyítja majd be. Logikus volna — kockáztatom meg — hogy a Szovjetunió bele-törődjék abba, hogy a magyar nép visszakívánja függetlenségét... csakúgy, ahogy annakidején beletörődött abba, hogy Finnország független maradjon két finn-orosz háború után. A legfontosabb tanulság azonban az: a forradalomnak merőben új formája született meg Magyarországon: ezt a forradalmat nem egyének vagy csoportok kezdeményezték és nincs olyan vezére, aki a nép nevében szól... A felkelők nem állanak népvézérek, katonai junta, vagy éppen emigráns politikusok mögött... A felkelt nép ösztönszerűen szerveződött helyi tanácsokba és forradalmi bizottságokba... Ezek az alulról kialakult s nem felülről életrehívott tanácsok azoknak a szovjeteknek az új változatai, amelyek az orosz forradalmakban játszottak olyannyira jelentékeny szerepet, s azért oroszellenesek, mert Magyarországon az orosz hadsereg ellenforradalmi, megtorló erőként lépett közbe. A múlt hét eseményei azt érzékeltették, hogy a munkások és katonák forradalmi elkeseredettsége sokkal forradalmibb volt a reformkorszak kezdeményezőinek és szóvivőinek szándékainál. Azt, hogy a forradalom az egész nép ügye — népporradalom! A nemzeti bizottságok spontán és gyors megszerveződése s napok alatt kialakult együttműködése is ezt bizonyítja. A népporradalom győzelmét, azt, hogy

Sagan kisasszony harmadik sikere

Bernard-t, a fiatal regényíró imádja felesége, Nicole; Bernard azonban a gazdag és független Josée-t szereti. Josée — egy negyvenöt éves köztársasági leszármazott — viszont Jacques-ot, a problémamentesebb, ám kissé brutális orvosnővérrel részletes előnyben. Beatrice, a „szép és féktelen” kezdő színésznő, Bernard volt szeretője, senkit sem szeret, csak karrierjét; ezért kész (a regény végén) Andrének, az ötven éves és divatos színművész karjaiba vetni magát, miután néhány hétig hajlandó volt boldogítani Edouard-t, az ifjú biztosítási tisztviselőt. Edouard nagybátyja, Alain, egy könnyűkiadó lektorátusának vezetője ugyanacsak szereti Beatrice-t, aki azonban figyelemre sem méltatja. Alain ekkor ivásnak adja magát és egy utcalánnyal kezd — inkább irodalmi, mint szerelmi viszonyt. Lelki megbicsaklása azonban annyira feldúlja feleségét, Fannyt, hogy míg férje — egyébként André költségen — az utcán ágyában vendégeskedik, az ötven éves asszony a vigasztalás minden rendelkezésére álló eszközt igénybe veszi, hogy megpróbálja a közben hopton maradt Edouard-nak enyhülést nyújtani. Edouard-nak azonban jobban esik Jacques és Josée őszinte — s néhanapján bőkezű — barátsága.

Ennyi, dióhéjban, *Françoise Sagan* új regényének, a „*Dans un mois, dans un an*”-nak cselekménye. (Egy hónap, egy év múlva.) A regény már megjelenése előtt az év legnagyobb könyvsikerének ígérkezett: negyedmillió példányt rendeltek előre a könyvkereskedők. A kockázat nem volt túl nagy, hiszen a 22 éves írónő első regénye, a „*Bonjour tristesse*” eddig háromnegyed millió példányban fogyott el, a második („*Un certain sourire*”) — talán „Különös mosoly”-nak lehetne fordítani) pedig túllépte a félmilliót. Sagan kisasszony könyvei tehát tipikus bestsellerek.

Miért? Vajon az írónő fiatalága, társadalmi helyzete — egy nagyiparos lánya —, közismerten merész életmódja, melyhez két yacht, két kutya, négy versenyautó (az ötödik életveszélyes balesete alkalmával tört össze) tartozik, témáinak bizonyos amoralitása, egy vállalkozó szellemű és áldozatkész kiadó hírvérese elegendő magyarázatot nyújt-e az újszólván példátlan sikerre?

Kétségkívül: az írónő fiatalága Franciaországban talán még szerencsésebben esik latba, mint másutt. (Példa erre Minou Drouet, a tiz éves „költő” története.) *Françoise Sagan* azonban nem az egyetlen húszéveses regényíró. A pályája kezdetén álló, tehetséges Danièle Hunbelle és Michèle Perrein körülbelül egykorúak vele. Berthe Grimault, akinek „*Beau clown*”-ja egyes kritikuskok szerint „remekmű”, jóval fiatalabb nála.

A merész téma? Igaz, Cecile-t, a „*Bonjour tristesse*” elég szabadon életű hősnőjét különös érzések fűzik apjához. Az „*Un certain sourire*” Dominique-ja pedig egy vele egykorú diákpajtás és egy negyven éves nő férfi szerelmét kóstolgatja majdnem egy időben, noha a feleség jóságának számtalan jelével halmozza el. A harmadik regényben is jócskán találani hasonló motívumokat. Sagan kisasszony mindazonáltal korántsem tobzódik hősei szerelmi életének sikamlós részleteiben. Az utóbbi esztendő regénytermésében hús is akad, melyekhez viszonyítva írásai határozottan „erényesek”.

A reklám sem volna megfelelő magyarázat. Egy könyvet talán rá lehetne tukmálni az irodalmilag igen igényes francia közönségre is megfelelő hírveréssel. Hármát aligha. És különösen nehéz volna olyan kritikusokat, mint Maurice Nadeau-t, a „*France-Observateur*”, André Billy-t a „*Figaro*”, vagy akár Régis Bergeron-t, az „*Humanité*” irodalmi bírálót arra ösztökélni, hogy hasábas cikkekből elemezzék a regény erényeit és hibáit s hogy komolyan vegyék a fiatal írónőt, ha a regények csak fércmunkák, reklámcsinálta bestsellerek volnának.

Mi tehát *Françoise Sagan* titka? Először is a fiatal írónő meglehetősen kiforrott íráskészsége. Szándékosan leegyszerűsített technikája, találó kifejezései ellenére száraznak ható stílusa persze megtevesztheti a magyar olvasót, aki szegényesnek, primitívnek vélheti. *Françoise Sagan* azonban Racine-on (új regényének címe is Racine-idézet!) s a XVIII. század nagy francia mesterein nevelkedett: tőlük tanulta.

„Felség! Egy hét, egy év — s hogy szenved, szenvedek, Ha elválasztanak öntől a tengerek.”
(Bérénice, Vas István ford.)

hogy néha a kevesebb a több. Eszközeit a leggazdaságosabban használja fel, s ezért, legalább is a francia olvasó, mindig hálás.

Ezenkívül kitűnően ismeri a környezetet, amelyben hősei mozognak. A Parc Monceau körüli előkelő negyedben, vagy a Saint-Germain des Prés művész- és diákvilágában találkozhatunk velük. Majdnem mind fiatalok, hiszen az idősebb korosztály sohasem szívügye Sagan kisasszonynak. Hogy miből élnek? Milyen politikai meggyőződést vallanak? Mindez nem nagyon érdekli a szerzőt. Érzelmek és szerelmek annál inkább. Ezt aztán néha kiméletlen őszinteséggel és gyakran klasszikus tömörséggel bontja ki az olvasó előtt.

Különös fiatalok, különös szerelmek ezek! Legtöbbször az egyedülálló elöl menekülnek a másik karjaiba. „A szerelem — mondta Chamfort — ábrándok kicserélése és epidermák találkozása.” Így van ez kissé Sagan kisasszonynál is. Szerelmi gyorsajtás ez, megelőzendő a rohanó időt, a félelmetesnek tűnő holnapot.

Egvesek úgy vélik, *Françoise Sagan* sikerét főként az magyarázza, hogy könyveiben a fiatalág egy része önmagát találja meg, vagy legalább is megtalálni véli, s úgy próbál élni, mint Sagan hősei. Ezek a keserű fiatalok semmilyen sem hisznek már igazán, s túltelített életmódjuk valójában kielégültséget takar. Lehet, hogy így van, s kétségtelen, hogy Sagan kisasszony szókimondóan, bátran, s ugyanakkor bizonyos fájdalmas gyengédséggel ír erről az ifjúságról, amely azonban mégis csak egy kis réteg az egészből.

Tavasszal, amikor *Françoise Sagan* autóbaleset érte, kiderült, hogy Franciaországban, de nyilván Európa-szerte, valóságos Sagan-mítosz létezik, s Milánóban például „*Françoise Sagan Club*” működik. Majdnem úgy, mint Amerikában, ahol a nemrég elhunyt James Dean körül alakult ki egyfajta mítosz. A mítoszok persze veszélyesek, mert élő hőseiket is egykönnyen múmiákká varázsolhatják. A huszonegy éves írónő azonban még kitörhet ebből a jórészt saját maga alkotott mágius körből. A felejtetetlen Colette csak a parányit felületesebb és ugyancsak némileg „megbotránkoztató” témájú Claudine-sorozat után írt könyveivel vált a század legnagyobb francia regényírójává...

Gara László

HONVÁGY

Rosszul esett nekem s azt hiszem, más régi amerikai magyarok is, az a mód, mellyel Mikes György elintézte a honvágyat az *Irodalmi Ujság* hasábjain. Engem személyesen is bántott, nemcsak mert sokat szenvedtem a honvágytól és mikor a betegségen átestem, üresnek éreztem magam, mint akiből kioperáltak valami életfunkciót, hanem mert egy időben „szakmám” volt a honvágy. Egyébként kutattam régi és új bevándorlók között, hányadán vannak e betegséggel (homesickness). Tíz évvel ezelőtt nekivontam szegény Gődör Ferencnek, mert hibáztatta Gombaszögi Fridát, aki Amerikából hazatérve azt mesélte, hogy mindenkinek honvágya van, akármilyen jól is megy a dolga. De mégsem tudok hallgatni, ha a honvágyat bántják. Gődör, persze, csak túllármázní igyekezett saját, közismert, marcangoló s egy percig sem szűnő honvágyát, de nekem ez sem volt elég mélységnek. A kérdés komoly és nyilván sok új emigránst foglalkoztat. Ezért idézem vissza, amit a honvágyról írtam egyszer:

A legtöbb bevándorlóban bújkal a vágy visszatérni a tájhoz, város-hoz, faluhoz, utcához, mely gyermekkorának emlékeivel együtt de-reng benne. Vannak, akiket békén-hagy évtizedeken át, aztán egyszerre megrohanja őket, kinezza és emészti.

Ismerek egy asszonyt, aki tizenegy éves volt, mikor elhagyta szülővárosát. Dolgozott, férjhez ment, felnevelte a gyerekeit és sohasem gondolt arra, hogy visszatérjen. Egyszer csak rátámadt a honvágy egyetlen emléképpel, amitől nem tudott szabadulni. A nagyszöllősi vasúti állomás állt előtte, tisztán, élénken, ahogy utoljára látta, amikor vonatra ült átban Amerika felé. De valami izgalom remegett a képben, élessége a valóság fölé emelkedett s egyúttal egy édes, fájó, hivatogató üzenet sejtett benne. Hasztalan szerette ezt az országot, férjét, akit itt ismert meg, gyermekeit, akik itt nőttek fel, a kép nem hagyta nyugton. Úgy érezte, hogy nem lehet boldog addig, amíg a szöllősi állomást újra nem látta.

Egy másik esetem fiatal földmunkás volt, aki az éhhalál elől menekült a régi Magyarországból s itt tanult meg a g y a r u l i rni-olvasni. Jómódú farmer és nagy-apa lett belőle. Nyugodtan pipázott a tornácán, mikor egyszerre a

Rákóczi-induló csendült fel a fülében, lovasok dübörgését vélte hallani s a porfelhő mögött huszárcsapat villant meg, magasra emelve a háromszínű lobogót. Nem szólt senkinek a látomásról. De az vissza-visszatért, néha kívánta, máskor félt tőle. A nyugalma mindenesetre odalett.

Más amerikai magyarok másként találkoztak a honvágygal. Némelyikben csendesen bújált, mint ahogy a fiatalágunk sir vissza bennünk, hangtalanul. Vajon mi csalogatta vissza őket? Az egyik szeretett volna még egyszer a ház előtti padkán ülni alkonyatkor, amikor a csorda kolompolva bal-lag haza. A másik egy kerítés mög-gül szeretett volna nézni a világot, a lassút és ismerőt. Bennem a gömöri Nyerges-hegy enyhe hajlala, fáktól borzas körvonalai kísértettek. Ott, mintha még a mo-gygorókbokrok is rólam hallgatná-nak, lobogó izgalmamról, mellyel az életet áhitottam.

Voltak, akik tagadták a honvágyat. Mégis, miután negyven évet töltöttek itt, jól-rosszul, szerették tréfásan azt felelni a kötelező hogy vagy? kérdésre: Köszönöm, negyven éve nem bírom megszokni. Valamikor az a mondat járt, hogy a honvágy betegség ugyan, de van egy orvossága: hazamenni huszon-negy órára. Sokaknak használt. Nem találták meg a varázslatot, mely emlékezetükben jelentőseget adott az otthon képének. A hegyek és bokrok helyükön álltak, de hallgatásuk nem volt beszédese. Így vesztett el ököre, ami megsajogtatja a szívet, amiért visszavágytak a padkára, a kerítés mögé, a folyók mellé, ifjúságuk tanúi közé. Ilyes-fajta eset is lehetséges, de azt hiszem, nem ez az általános. A honvágy — vagy nevezzük bárhogyan — él bennünk tovább, kísér, talán az élet végéig.

Egy nyílt szívű költő, akit barátai meg nem érdemelten nevéssé-géssé tettek azzal, hogy Ady End-réhez mérték, írta:

Tudja a jó Mindenható,
Mi is azon sirnivaló,
Hogy a ménes ott legelget,
Valahol a csárda mellett.
Csárda mellett.

Csakugyan: mi is azon sirnivaló, hogy az ember nem látja a szöllősi állomást, nem ül a ház előtti padkán, nem szemléli a kerítés mögöl a vasárnapi utcát?

Halász Miklós

a forradalomban tulajdonképpen ez alulról támadt népi erők győztek, az jelzi, hogy a társadalom e forradalmi szerveit Nagy Imre kormányja kedden elismerte. Az hogy a magyar forradalomban tulajdonképpen a tanácsokba tömörült népi erők kerültek felül: Moszkvát ideológiai dilemma elé állítja. A Szovjetunió vezetőinek most abban a kérdésben kell dönteniök, hogy azokat az elveket követik-e, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a Szovjetunió megszületett, vagyis tiszteletben tartják-e, elismerik-e azokat a magyar munkástanácsokat, amelyek a hatalom birtokába jutottak, vagy ezeknek megtagadásával, gyarmatosító hatalom gyanánt, eltiporják-e a magyar „szovjeteke”-et? Noha a magyar fölkelés — próbálkozom azzal a józan érveléssel, amely általában senkit se győz meg — ez a „levée en masse” az orosz csapatok kivonulását kívánja, minden jel arra vall, hogy a belőle kialakuló s alapjaiban szocialista demokrácia nem lesz eleve szovjetellenes, de a feikelők ebben a pillanatban politikai és erkölcsi támogatást a Nyugattól várnak. Mivel a forradalom győzedelmes ugyan, de nincs vezetője, fennáll az a veszély, hogy a jelenlegi helyzet anarchisztikussá válik. Mivel Magyarországon, — a történetek után ez nagyon is érthető — a nép se kormányintézetekben, se rádiószózatokban nem bízik többé: csak a nyugati álláspontra határozott kifejezése segíthet ahhoz, hogy megszilárduljon az a forradalom, amely valóra váltotta Kos-suth szavát: „A népnek most két kötelessége van, tömegben felállni s egyet akarni.”

A szerkesztő elolvassa, rábólint, a cím felől kérdez. — „Mivel új jelenségről van szó, újfajta forradalomról, nevet kellene adni az újszülöttnek, angol nevet” — mondom én. Olyasféle elgondolás alapján, hogy ez a népi liberális forradalom éppoly szükségszerű következmény a kommunista totalitarizmusban, amilyen szükségszerűek a polgári liberális forradalmak voltak a maradi autokráciákban. A magyar forradalom, bármit is hoz a jövő, ha nem is a világot, de világképünket sarkaitól forgatta ki. Amennyiben a kommunizmus nem közelít egy olyan szocialista alapokra — földreformot és nacionalizálást értek — épülő liberalizmushoz, amely csakugyan népi és csakugyan demokrácia, akkor a történelem pólusai közt a Kreml a Burg, Versailles, — vagy a Téli Palota szerepét tölti majd be.

Hazaikhoz szólni? Majdnem lehetetlen eldönteni, vagy körvonalozni, hogy mi a kötelessége annak, akinek módjában van, ezekben a napokban, rádióon szólni. A lélek feszültsége a harcok csillapultával, a forradalom győzelmével csak erősödött: van mit félni! A ledöntött

falon túl fénylő jövő jelenik meg s nemcsak jobb sors, hanem egyben olyan feladat is, amely páratlan Európában, a világ békességét előmozdíthatja, kelet és nyugat között hidat teremthet s egy kis nemzet, amely az elmúlt napokban nagy népnek mutatkozott, műhelye lehet egy olyan jobb jövőnek, amelyről már régen lemondunk mindannyian. A tét olyan nagy, hogy az ember csupán az ösztöneire hallgathat. Ezt diktálom a telefonon.

„Mint utolsó telefonjelentésben, hétfőn este, mondtam: ezen a helyen csak azzal tudok a népforradalom ügyének segíteni, hogy megpróbálom elmondani azt, amit Londonból látni lehet. Ez talán némi távlatot adhat és információval szolgálhat azoknak, akik a politikai kibontakozást keresik és a társadalom erőit képviselik. Jórészt az ő higgadságukon, józanságukon múlik az, hogy a magyar népforradalom gyümölcsei veszendőbe ne menjenek. Hétfőn azt mondtam, hogy az egész világ leborul a magyar nép bátorsága előtt, a vasárnapi győzelem után. Ez ma is igaz. Am hozzá kell tennem: hogy mindent kockáztatunk, ha a felkelő népi erőket a közeli napokban és hetekben beképzeltség tölti el és szenvedélyek irányítják. A kivívott szabadságot éppen a jogos szenvedélyek gáttalan érvényesülése kockáztathatja Magyarországon. Hétfőn a szabadságharc fegyvereinek és a kiegészítő eszközeinek váltakozó alkalmazását ajánlottam módor és taktika gyanánt. Ma is ezt ajánlom. Abban, amit mondok, se becsvágy, se pártpolitikai szempont nem vezet. Személyes lelkiismereti szempontok vezetnek. Itt és bennem a következő meggyőződés alakult ki: 1. a magyar népforradalom vasárnap döntő fegyveres győzelmet aratott azzal, hogy a kormány és az orosz parancsnokság fegyvernyugvást rendelt el a maga csapatai számára. 2. A magyar népforradalom még nem döntő, de igen valóságos politikai győzelmet aratott azzal, hogy a kormány az egypártrendszeret felszámolta s a Nemzeti Bizottságokat és Forradalmi Tanácsokat a magyar társadalmi erők képviselőinek elismerte. E győzelem biztosítást ígéri az, hogy a politikai pártok szervezkedése megkezdődött s a sajtó és a rádió felszabadult. Ígéri, de nem biztosítja. Mindez belső győzelem saját portánkon, amelynek külső garanciája nincsen. Arra, hogy e győzelmet a Szovjet elismerheti, az első jel tegnap merült fel. Az első szovjet nyilatkozattal, amely az orosz csapatok kivonását Magyarországról szovjet-résről helyezett kilátásba. Erről a nyilatkozatról nem lehet úgy gondolkozni, ahogy a múlt heti ilyenforma pesti kormányintézetekről gondolkozhattunk. A Times bécsi tudósítója ma ezt jelentette az angol közvéleménynek: „Noha teljesen hiteles forrásból a hírt

még nem erősítették meg, általában megbízható források azt jelzik, hogy Mikoján helyettes szovjet miniszterelnök meglátogatta Budapestet és a helyzetet a budapesti kormányval megvitatta. E jelentések azt mondják, hogy Mikoján négy napig időzött Budapesten, s a fővárost hétfő éjszaka hagyta el. Ha ez így igaz, akkor az orosz nyilatkozat arról, hogy Oroszország a népi demokráciákkal súlyos tévedéseket követett el, s arról, hogy a szovjet csapatok Lengyelországból, Magyarországból és Romániából kivonulnak, Mikojánnak a magyar népforradalom rettentő erejéről szóló tapasztalatainak köszönhetőek” — a londoni Timest idéztem. Ez az új fejlemény — elvileg — a magyar népforradalom eredményeinek moszkvai elismerését jelentheti. Mikoján a XX. Pártkongresszuson Hruscovot megelőzve és nála is radikálisabban szólalt fel a sztalinizmus elítélése érdekében és lengyelországi küldetését a iengyel helyzet enyhülése és az orosz csapatok visszavonása követte. A helyzet megítélésében ezt föl-tétlenül szem előtt kell tartanunk, csakúgy, mint azt, hogy a magyar népforradalom fegyveres nyugati segítségre nem számíthat, nyugati politikai segítségre mértékkel számíthat ugyanakkor, amikor a Nyugat rokonszen-vét, tiszteletét és hódolatát teljes mértékben kivívta ma-gának. Legyünk tisztában vele, hogy csak abban a mértékben nem vagyunk egyedül, amely mértékben a nyugati reakciók főleg a nyugati közvélemény a Szovjetuniót engedékenységre bírja. Ennek következtében a népforradalomnak a következő napokban és hetekben haláltmeg-vertő bátorság helyett és mellett higgadt okosságra és nyugalomra van szüksége. Az első követelmény az, hogy a népforradalom erői, vagyis az egész magyar nép tisztá-ban legyen azzal, hogy különíteni kell, különbséget kell tenni, nagyon kérem jegyezzék meg ezt: a magyarországi szovjet csapatok múlt heti szereplése és a Szovjetunió, mint nagyhatalom között. Tudom, hogy ez rettentő ne-héz, amikor vér folyt és mennyi vér, amikor tankok tü-zeltek és repülőgépek pásztáztak géppuskáikkal pár nap-pal ezelőtt. Ennek ellenére az itteni felelősségteljes véle-mény az, hogy míg a helyi szovjet csapatokkal szemben teljes győzelemre volt szükség a múlt héten — a Szovjet-unióval szemben modus vivendire, a népforradalom er-dményeit föl nem adó megegyezésre van szükség a közeli napokban. Ennek feltétele az, hogy a Szovjetunióval tárgyaló kormányt a Szovjetunió, mint hatalom ne tekint-hesse ellenségesnek, ezidőszerint. A magyar függetlenség csak az osztrák mintájú neutralitás vagy — rosszabb eset-ben finn mintájú szövetséges független államiság mód-jára biztosítható.

(Folytatjuk.)

A KIÁBRÁNDULTAK

Augusztus végén bejárta a világsajtót annak a híre, hogy Kantorovitz professzor, a kelet-berlini egyetem irodalomtörténet tanára Nyugat-Németországban politikai menedéket kért. Kantorovitz professzor 1931 óta tagja volt a német kommunista pártnak, a nemzetközi dandárban végigküzdötte a spanyol polgárháborút s a második világháború alatt Alfred Döblin-nel, Thomas Mannal együtt vezéralakja volt a német emigrációnak az Egyesült Államokban. A háború befejezése óta, mint a Heinrich Mann-Archivum vezetője és számos irodalomtörténeti munka szerzője, rendkívül nemzetközi tekintélyre tett szert. Kantorovitz professzor szeptember 15-én nyilvános nyilatkozatában egyebek közt a következőket mondotta:

„Az 1953-as júniusi német felkelés, de különösen a magyar tragédia óta eltelt idő leírhatatlan gyötrelmes lelkiismereti válságot jelentett minden régi kommunista számára. Fel kellett adnunk a legutolsó reményfoszlányt, sőt végső illúziókat is annak, hogy ekkora zűllésből, ilyen erkölcsi süllyedésből jobb világ születhet. Nem zárkozhatók el többé a szörnyű beismerés elől, hogy én is, bármily kis mértékben, de hozzájárultam a teljes törvénytelenységhez, a munkásság tökéletes kiszármányolásához, az értelmiség szellemi gátlarabszágához, valamint egy alávaló klikk erőszakos uralmához, amely ugyanúgy bemocskolja a szocializmus gondolatát, mint ahogy a nemzeti szocialisták bemocskolták a németeket. Tovább nem hunyhattam szemem a tény fölött, hogy amíg legjobban hitünk szerint a szabadságharc küzdöttünk a fasizta barbárság ellen, a fasizmus újratámadt a hátunk mögött. Mi a nép uralmáért küzdöttünk és íme, beleestünk a párhivatalnokok diktatúrájának ravasz hálójába. Így lett a népparlament a párhivatalnokok parlamentje, a népjólét a párhivatalnokok jóléte, a dolgozók gyára a párhivatalnokok gyára, akik tulajdonosként pöffeszkednek az üzemekben, míg maguk a dolgozók utolsó morzsáit is elvesztették azoknak a szabadságjogoknak, amelyekért pedig megharcoltak-megszenvettedek százados küzdelmük folyamán” — mondotta Kantorovitz professzor nyilatkozatában.

A vasfüggöny mögött megpróbálták „átkondicionált reflexekkel” szétrombolni az emberi természet eredendő szabadságtörekvéseit, ránevelni az embereket a „belső cenzúrára”, hogy még gondolataikban is alakoskodjanak önmaguk előtt; rászorítani a dicsőséges, a sztalinai monstre-hazudozásra, hogy még álmutokban is hazudjanak. Az általános meghamisodásnak ebben az elszörnyszűző légkörében hatalmas intellektuális erőfeszítés kellett hozzá, hogy olyan valaki levelesse magáról a hazugság atmoszférikus nyomását, aki azzal a gondolattal vívódik, hogy maga is ott volt a hazugságállam első építői közt. S éppen azért hangzik olyan fájdalmasan ez az önvád, mert egy „jóvátehető bűn” jegyében lelt élet lelkimardosásáról beszélni — noha ez csupán a kirabolt illúziók távlatára, a lélektani csőd és megtisztulás pillanatnyi távlatára s mi tudjuk, hogy Kantorovitz professzor élete csupán gazdagodott, amikor a fasizta barbárság elleni küzdelmét kiszélesítette minden barbárság elleni küzdelemmé. Egészen más annak az embernek a helyzete, akinek Amerika szabad légkörében sohasem próbálták a hazugság irányában „átkondicionálni” reflexeit — bár az amerikai rokonszenvezőnek is nagy megrázkódtatást jelent ez a kijózanodás, hiszen írói természetének tekintélyes része vált vitathatóvá önmaga előtt. A magyar olvasók még jól emlékezhetnek Howard Fast „Spartacus” című regényére, amely magyarul is több kiadást ért meg, valamint más írásaira, amelyekért 1953-ban megkapta a Sztalin-díjat. A Hruscsov-beszéd után Howard Fastban kétségek támadtak, hogy eszményeinek valóban megtestesítője a Szovjetunió — sőt, hogy a Szovjetunió egyáltalán eszményei irányában fejlődik. Hruscsov leleplezte Sztalinról nem érték váratlanul, mert vallomása szerint már akkor sokkal többet tudott a sztalinai rémuralom szennyes hátteréről; de a magyar októberi forradalom megadta a végső lökést az írónak — és Howard Fast teljesen és tökéletesen kiábrándult.

Kiábrándulásáról ez év márciusában, az amerikai kommunista párt folyóiratában, a „Masses and

Mainstream”-ben Howard Fast a következőket írta: „A Szovjetunióban szocializmus van demokrácia nélkül. Szocializmus van habeas corpus, bírói eljárás és annak törvényes biztosítéka nélkül, hogy senkiből sem csikarnak ki kizsármányolást. Szocializmus van a szabadságjogok nélkül. Szocializmus van annak lehetősége nélkül, hogy bárki hangot adhasson tiltakozásának. Szocializmus van a kisebbségek egyenjogúsága nélkül. Szocializmus van a művészi alkotás szabadsága nélkül. Egyszóval a Szovjetunióban szocializmus van, szemernyi erkölcsi alap nélkül.”

Természetesen a vasfüggönyön túl nem mindenki ül a rendszer fellegvárainak falain belül, nem mindenkinek áll rendelkezésére a követségi, a minisztériumi sajtófőnökségek sereg amerikai újságja — így gyakorlatilag senki sem értésült Howard Fast kijelentéseiről; és a tökéletes hírszolgálati és távközlő berendezések korában eltarthat hat hónapig, amíg az egyszerű szovjet polgárhoz elérkezett a híre, hogy agyonreklámozott Sztalindíjas írója, Howard Fast hátat fordított a kommunizmusnak. A Literaturnaja Gazeta augusztus 24-i gyalázkodó cikkében azzal vádolja Howard Fastot, hogy a legrosszabb fajta áruló, aki a legalkalmasabb pillanatot választja ki, hogy árulását a legnagyobb kárt okozza; hogy „dezertált a tűzvonalból” és „a Szovjetunió megrágalmazására adta a fejét”.

Csdalatos módon Amerikában az emberek újszólván aznap értesülnek róla, ha a világ másik felén, a vasfüggönyön túlról üzenetet adnak fel a címükre; így hát Howard Fast válaszára sem kellett újabb hat hónapig várni: az író már augusztus 26-án nyilatkozott és válaszolt a szovjet lap vádjaira.

„A Literaturnaja Gazeta azzal vádol, hogy alaptalan szovjetellenes rágalmakat hirdetek, erre adtam a fejem — mondotta Fast. — Hosszú esztendőknél át mindenféle forrásból magam is hallottam ugyanezeket a rágalmakat és sohasem hittem el semmit. Amikor azonban magának Hruscsovnak a szájából hallottam rendre-sorra ugyanazokat a borzalmakat s ugyanazt a rémtörténetet — márpedig azzal csak nem akarnak megvádolni, hogy Hruscsov beszédét is én írtam? —, mi egyebet tehettem: hittem neki. Soha nem mondtam a Szovjetunióról semmit, ami ne kommunista forrásból származott volna. És mivel válaszoltak? Megcáfolták tőlük átvett állításaimat?! Dehogy! Kigyótbékát kiabálnak rám, elmondanak rágalmazásokat, árulóknak. Kérdés után szegeztem a kommunista mellé — egyetlen egyre sem válaszoltak. Éppen ideje volna, hogy a szovjet szóvivők felneveljék módjára s nem pedig durcás kisfiúk módjára viselkedjenek.” Mielőtt szakított volna a kommunista mozgalommal — mondotta Fast —, bizalmas jóviszonyban volt egész sereg kommunista diplomával, követségi tisztviselővel és az Egyesült Államokban tartózkodó kereskedelmi és műszaki kirendeltségek számos tagjával. Fast kijelentette, hogy a kelet-európai országok külképviselei még sokkalta riasztóbb képet festettek a szovjet állapotokról, mint amire a Hruscsov-beszédből következtetni lehet.

A legdrámaibb azonban a jugoszláv Milován Gyilász kiábrándulása. Ez a sovány, fekete hajú, megnyerő tekintetű montenegrói végigjárta az illegális kommunista minden iskoláját az „egyetemig” — a börtönig, sőt azon túl, a partizánküzdelmekig s mindvégig mint Tito belső barátját és a háborús esztendő egyik legbátrabb partizánvezetőjét ismerte a világ. Amikor a Szovjetunió szakított Jugoszláviával, 1948-ban Gyilász a sajtó-és propagandagyűlés élén széleskörű, eredményes elhárító-kampányt indított, hogy kivédje a Kominform rágalomhadjárátát. Gyilász lassan veszítette el illúzióit. „Nem tartozom azok közé — írja —, akik máról holnapra, egy csapásra kiábrándulnak. Pontról pont-ra, tudatosan szakadtam el.” Erre valló első írásai kódok, tekervényesek és szörszálhasogatók; de már hadbaszáll azok ellen, akik a hibát-hibára halmozó rendszer mentegetésére unostalanul „a forradalom dicső múltjára” hivatkoznak. „A forradalmat nem ment-

heti meg a múltja — írja. — A forradalomnak új eszméket, új formákat kell találnia, hogy újra vonzóvá váljék a tömegek számára... Ha a forradalom meg akar menekülni az alamerüléstől, át kell hogy formálják demokráciává és szocializmussá.” Meglehet, hogy Tito, Kardelj, Rankovics fejében is megfordult hasonló gondolatok; de ők már túlságosan ragaszkodtak a hatalomhoz, amelybe mind jobban belenttek s alkalmasint azzal vigasztalódtak, hogy vállalják a felelősséget a jövőért s nem adják fel a politikai alkotás nagy kísérletét. Amikor a Sztalin-ellenes propaganda hadjárat ürügyén mind újabb, mind szabadabb hangot ütött meg, maga Gyilász írt Titónak, hogy megkérdézte véleményét cikkeiről. „Van bennük egy s más, amivel nem értek egyet — írt vissza Tito —, de ez nem ok arra, hogy abbahagyj. Csak folytasd.”

Es Gyilász folytatta. Támadta az aktatologatást, a párhivatalnokok elterpeszkedését és a kommunista hatalmi monopólium megváltoztatását követelte. „Több demokráciát, több szabad vitát, szabadabb választásokat! — írta. — Minden új gondolat elképeszti a többséget s azt hiszik, ostoba, örült és következtelen.” Ne várjuk, hogy mindjárt varázsfórmulák pattannak ki agyunkból s nem is az a fontos, hanem ennek előfeltétele: a szabad gondolat és a szabad vita. A törtételek életelémük volt a totalitárius rendszer s felháborodva olvasták Gyilász, akit cikksorozata nyomán mindinkább nemzeti hősként tisztelt az ország. Egyre hevesebben támadta a párt „exkluzív köréit”, a villákat-luxusautókat, a protokoll-utazásokat s mindenki biztosra vette, hogy ebbe belbukik; ehelyett 1953-ban egyhangúlag a szövetségi parlament elnökévé választották. A Borbában hasábos cikket közölt a szólásszabadságról s mindenki azt hitte —

itt az új pártvonal. A biztatásnak meg is lett az eredménye: az emberek megszólaltak; országszerte csatlakoztak Gyilász eszméihez s a vesztést érző pártarisztokrácia sopánkodása csak még inkább az ő malmára hajtotta a vizet. 1954-ben lapja, az Új Gondolat januári számában leleplező satíráját közölte a „felső körök” életéről. Egy „közismert háborús partizánvezér” péccézett ki, akinek a menyasszonyát „magasabb körök” nem fogadják be „közönséges származása” miatt. A „közismert partizánvezér” nem volt más, mint a jugoszláv hadsereg vezérkari főnöke, menyasszonya Milena Vrajak, ismert színésznő és a „magasabb körök” megtestesítői sem voltak kevésbé felismerhetők. „Most megismerjük a párt hierarchia egész logikáját — írta Gyilász —, felmászni az uborkafára s aztán letaszítani azokat a haszontalanokat.” Ezt már maga Tito is megskallta; Gyilász lapját elkobozták, őt magát minden állásától és tiszttségétől azonnal megfosztották — azt hitték, most majd kijózanul. De Gyilász nem józanult ki. Párttagságáról lemondott és nyilatkozott minden külföldi tudósítónak, aki csak felkereste. Egy évig bírálta a rendszert a külföldi sajtó; kereszttül, míg végül elrendelték letartóztatását; 18 hónapi börtönrre ítélték, noha az ítéletet felfüggesztették.

Gyilász már 1955-ben írni kezdte „Új osztály” c. könyvét; a pozitív és a magyar események azonban új ösztönzést, új szempontokat adtak s a kézirat egy részét átadogozta. Minekutána a magyar forradalommal kapcsolatos emlékeztetése cikkében kifejtette, micsoda belpolitikai veszélyt jelentett volna a Szovjetunió számára a kiszármányolást felszámoló, többpárt rendszeren alapuló, de lényegében szocialista jellegű új magyar állam — attól fogva a jugoszláv biztonsági szervek egy percre nem veszítették

szem elől s „Új osztály” című könyvének kéziratát újszólván a rendőrség orra előtt csempeszték Amerikába; Gyilász megüzente amerikai kiadójának, adja ki könyvét minél előbb s ne törődjék vele, milyen következményei lesznek a szerzőre nézve.

A marxizmust már bíralták sokféleképpen. Hol abban látták a bajok főokát, hogy Sztalin becsapta Lenint és „megcsinálta l'hermidort”, hol abban, hogy az orosz önkényuralmi hagyományok eltorzították a marxizmus lényegét. Ezek a kritikusok a tünetekről, a terrortól, Szibéria deportáltjairól, a természetét vált hazudozásról beszélték s a tüneteket összevetették a kórokkal. Az „Új osztály” című könyvével Gyilász rettentő fegyvert ad a bírálók kezébe: a kommunizmus tudományos szocialista kritikáját. Egy-egy megállapítása a kommunista uralomról — hogy az „lappangó polgárháború a kormány és a nép között” — vagy a kommunista gazdaságról — hogy az „a legfecsérlőbb rendszer, amely valaha létezett” — egy új nemzedék csatakiáltása lesz s olyan új felfedezés rangjára emelkedik majd, mint a századelőn az „értéktöbblet” és a „kiszármányolás”. A koestleri „Sötétség délben” óta könyv a kommunizmus hivatalos ideológiáját még így nem tépázta meg és nem találja ennyire fájdalmasan az elevenén, mint saját szellemi gyermekének — a tudományos szocializmusnak ellene fordított bírálata. Koestler világlátása talán szélesebb és műve maradandóbb az irodalmár számára: regényirő kirándulása a politika vuikarvidékére — aki azonban mindenüvé magával viszi bölcséleti poggyászát. Gyilász viszont a mestervitatkozó indulatával veti magát a prondra s annak az embernek ihletes megbántottságával, akinek szíve-szentségházát fosztották ki — akár Julien Benda az „Írástudók árulása”-ban —, ezt az egyetlen gondolatot hajtogatja jóslatosan és sötétén háborogva: a forradalmárok árulását.

Atticus

Inkább a Napkirály

Már megint kezdik. Hruscsov Sztalint játszik; rendeletet adott ki, hogyan kell verset, regényt, tanulmányt írni, festeni, szobrot faragni, zenét szerezni és muzsikálni. Nyilatkozatát külön füzetben jelentetik meg és, mint Sztalin írásai annak idején, ez a brosjúra is bevonul a mozgalom katekizmusai közé, amelyeket követni és idézni kell. Ha jól csaldom — mert így mondják pestiesen —, Marx azt írta: a történelemben számos esemény egyszer tragédia formájában jelentkezik, aztán megismétlődik, mint komédia. Vagyis, régebben Sztalin itélkezett elevenek és holtak felett, most pedig Hruscsov itélkezik elevenek és tengődők felett, ő mondja meg, ki a jó író, ki nem.

Alljunk csak meg egy pillanatra — mégis akadnak holtak. Hruscsov nyilatkozatában a magyar forradalomra hivatkozik, hiszen manapság nem hangozhat el szózat odát Európában, avagy ideát Amerikában, amelyben a mi halottaink, a magyar forradalom halottai kísértetel ne járnának. Hruscsov a magyar forradalomra hivatkozik, arról beszél, mi történik, ha „a művészet és az irodalom szabadsága dolgában idegen fogalmak érvényesülnek”. A többi a régi verki. Az irodalom csepegni a forró realizmustól, legyen ihletett derültetés, hápogó orosz chauvinizmus, a paradicsomi jövendő délibábja a kommunista párt napfényes vezetése mellett. Hruscsov, mint kiváló adminisztrátor, meg is mondja, hogy kell ezt a pártos irodalmi megteremteni. Valamennyi nyomdát adják megbízható kommunista kezébe, s ezek ne nyomjanak ki más irodalmat, csak azt, ami Hruscsovnak tetszik.

Két hete hangzott el a nyilatkozat és a bolsevista sajtó azóta propagálja, terjeszti és szünő-szüntelen kommentálja; amire pedig két hét múlva e cikkem nyomtatásban megjelenik, Hruscsov irodalmi tételi napvilágot látnak egy brosjúrában is. Menjünk azonban vissza az időben, mégpedig két hétnél messzebbre. Sőt, két évszázadnál is messzebbre. XIV. Lajos nagyon kedvelte Molière-t. Molière és társulata, a Comédie Française szinte

ugyanolyan rangos volt a versailles-i udvarnál, mint Párizs városában. Molière darabjai, akár versben írta őket, akár prózában, nagyon tetszettek az udvarnak és a Napkirálynak is. Kapott is Molière valami állást az udvarban a királyi ruhátárnál. Egyszer azonban XIV. Lajosnak eszébe jutott és megkérdezte Boileau-t, az illetékes irodalmi szakértőt, ki a legnagyobb francia író. Boileau habozás nélkül felelt: — C'est Molière.

A király meghökken. Hát nem Racine, a szép, elegáns udvaronc, akiért versengtek a hölgyek, hogy ki főzze neki kedvenc sárgarépa-levesét; nem a máris klasszikus Corneille, sem Buffon, aki minden ékszerét és csipkét felrakja, amikor leül írni, hanem ez a Molière! És erre ez a XIV. Lajos, aki mint tudva nagyon, először mondta ki, hogy „az állam az én vagyok”, ami még hagyján, de amikor is előbedjött hozták a versailles-i folyosón és a menet valakivel találkozott, ez a XIV. Lajos azt parancsolta, hogy a nagybotú udvari hivatalnok elküldte magát: a Király éke! — mire az arrajárónak szembe kellett fordulnia a kondérokkkal és tállakkal, melyen meghajolnia és kalapját levennie úgy, hogy „a főveg tolla kétszer söpörje a padlót, oda is, vissza is” — ez a XIV. Lajos, amikor megmondták neki,

hogy Molière a legnagyobb költő, csendesesen csak azt felelte: „Je ne l'aura pas cru”, azaz, nem hittem volna.

Ezzel szemben Hruscsov, aki ugyancsak elmondhatja magáról, hogy ő az állam — amíg Zsukov mást nem mond —, szóval Hruscsov, aki idáig ügyeskedte fel magát, mert jól szolgált hi volt urának és gazdájának minden minősíthetetlen szeszélyét, mint Petronius Szatirikonjának Trimalchiója, néhai Nevo császár idejéből, aki végül odáig vitte, hogy színezést serblüt tartottak eléje ez drága pénzén vásárolt díszfüve üstökébe tördölte utána az újat: ez az új, ha nem is modern Trimalchio, ez a részeses fajankó Hruscsov, pöffeszkedve itélkezik, ő mondja meg, kinek írását lehet kinyomatni, kinek nem.

Szerencsétlen kortársam! Ha tudni akarod, hová jutottunk kétszázötven évvel a Napkirály után, úgy vedd össze, mi a különbség a világ egyik leghatalmasabb uralkodója és a mai totalitárius zsarnok között. Mi a sorsa a szellem emberének a harminc éves háború után és mi most. Es hasonlítsd össze XIV. Lajos szerény, szinte restelkedő mondását az ukrán hentesmester üvöltözésével, aki böllérekkel szalad az írók után.

k. p.

„Bah! — mondá a Lajbiszáju megvetéssel. — Edmond nem érdemi meg a haramia nevét. A minap csőre töltött mordállal rontott egy fogadóba, de amikor a jámbor utast barátai társaságában találta, keze reszketni kezdett és dolgvégezetlenül távozott. Vajh én lehettem volna helyében! Az én kezem bizony nem reszketne! Egyet vagy kettőt agyonlövök barátai közül, aztán adsa a pénzt és üthetik bottal a nyomomat! E szavakkal durva kacajra fakadt.”

Ponson du Terrail: Rocambole című ponyvaregényéből (1872)

„Megbízható moszkvai magánértesülések szerint Hruscsov a minap kijelentette a szovjet írók összejövetelén: ha a magyar kormány még idejekorán agyonlövet egyet vagy kettőt az ország vezető írói közül, Magyarországal „félannyi bajuk se lett volna”. Állítólag Hruscsov még azt is hozzátette: amennyiben a szovjet helyzet hasonlóan alakulna, az ő keze „bizony nem reszketne.”

Victor Zorza cikke a Manchester Guardianben (1957)

WOLFGANG BORCHERT:

A patkányok alszanak éjjel

(Wolfgang Borchert 1921-ben született Hamburgban. Tizenkét éves volt, amikor Hitler uralomra jutott és tizenkilenc, amikor a keleti frontra vezényelték. Néhány hónap múlva megsebesült, de még a katonai kórházban feküdt, amikor átvitették a rábőrkórházba, majd a náci katonai bíróság halálra ítélte. A halálos ítélet indokolása szerint leveleiben „bejósolta a német összeomlást és így hazafurcskálást követett el”. Miután fél évig börtönben ült, kegyelmet kapott és azonnal visszavezényelték a frontra. Súlyos májbetegsége miatt lezserelték volna, de egyik katonatársa feljelentésére — a náci ellen írgatott — ismét börtönbe zárták. Moabiti cellájában élte végig Berlin bombázását. 1945 tavaszán harmadszor is kivezényelték a frontra. Súlyos beteg volt, amikor három hónap múlva amerikai fogságba esett. A fogságból hazahozták Hamburgba. Két éves betegség után Baselen halt meg 1947 novemberében.)

Borchertnek alig volt ideje írni. Néhány vers, kiáltvány, elbeszélés, karcolat és egy rádiójáték maradt utána. A horogheresztes Németország pusztulását írta meg látónoki erővel, egyszerűen, közvetlenül, minden pátoz nélkül és a tovább talán már nem is fokozható tárgyilagosság tömörségével.)

*

Magányos falrész meredt az égnek üres ablakkerettel, amely most hirtelen kékes-vörös alkonyi fényvel telt meg, mintha csak még ott lenne az üvegje. Odább, a kéményroncsok között porfelhő táncolt. Olyan volt mindez, mintha a romok most térnének aludni.

A kisiú a fáradtságtól már lehúnyta szemét. És most egyszerre még sötétebb lett. Világos, hogy valaki közeledik és már előtte áll. Nesztelen, fekete tömeg. Most elkaplak — gondolta. De, amikor felpillantott, csak két lábat látott rongynadrágban. Két csámpás láb állt előtte, olyan csámpásan, hogy keresztüllátott közöttük. Lopva még egy pillantást kockáztatott, fel a nadrág balszára mentén. Idősebb ember volt. Kosarat tartott a kezében, meg egy kést. Keze, különösen az ujjahégye, piszkos volt a földtől.

— Elaludtál, mi? — kérdezte az ember a magasból és lenézett a kisiú kócos fejére. Jörgen behunyorított az alkonyuló napba és felszólt:

— Nem, nem alszom. Örkdönöm kell.

Az öregember bólintott.

— Szóval azért van nálad furkósbót.

— Azért — felelte Jörgen és keményen megmarkolta a botot.

— És mire ügyelsz itt?

— Azt nem mondhatom meg — és még görcsösebben fogta a botot.

— Pénzt őrözl?

Az öregember letette kosarát és nadrágszárába törülte a kését.

— Dehogy őrök én pénzt — mondta Jörgen megvetően. — Egészen mást őrök én itt.

— Ugyan mit?

— Azt nem mondhatom meg. Csak annyit mondhatok, hogy valami mást.

— Szóval nem mondod meg? Akkor én sem mondom el, mi van a kosaramban.

Az öregember lábával odább-lökte a kosarat és becsukta a zseb-kését.

— Mondja már! Mi is lehet már abban a kosárban — vetette oda Jörgen fitymálóan. — Nyüleledel.

— Eltaláltad! — kiáltott fel

ámulva az öregember. — Örkdön-gős kölyök vagy te. Hány éves vagy?

— Kilenc.

— No, nézd csak. Kilenc. Akkor talán azt is meg tudod mondani, mennyi háromszor kilenc?

— Persze, hogy tudom — mondta Jörgen. Aztán, hogy időt nyerjen, hozzátette:

— Könnyű kérdés. — És átnézett az öregember két nadrágszára között.

— Háromszor kilenc? — kérdezte megegyezően. — Huszonhét. Tudom én azt.

— Annyi — mondta az öregember. — Huszonhét. Nekem is pontosan huszonhét kisnyulam van.

Jörgennek tátva maradt a szája. — Huszonhét?

— Ha akarod, megnézheted. Van köztük egészen kicsi is. Jössz?

— Nem mehetek. Örkdönöm kell — felelte Jörgen határozatlanul.

— Mindig örkdönöd kell? — kérdezte az öregember. — Még éjjel is?

— Éjjel is. Mindig.

Jörgen a görbe lábak fölé emelte tekintetét.

— Itt örkdönöm már szombat óta — mondta halkán.

— Soha se jársz haza? És mit eszel?

Jörgen megemelt egy nagyobb követ, a könyökénél fél kenyér fekküdt ott, meg egy pléhdoboz.

— Dohányzol? — kérdezte az öregember. — Van pipád is? — és a pléhdobozra sandított.

Jörgen újra megmarkolta botját.

— Pödrök. A pipát nem szeretem.

— Nagy kár — mondta az öregember és kosara után nyúlt.

— Igazán megnézheted volna a nyulakat. Főleg a picinyeket. El is vihettél volna közülük egyet. Nagy baj, hogy nem mozdulhatsz innét.

— Nem — válaszolta Jörgen szomorúan — nem mozdulhatok. Semmiképpen sem.

Az öregember most felemelte kosarát és kiegyenesedett:

— Hát, ha maradnod kell, maradj meg.

Ezzel elfordult.

— Ha nem árul el senkinek — mondta hirtelen Jörgen — a patkányok miatt kell ittmaradnom.

A két görbe láb megállt.

— A patkányok miatt?

— Igen. Mert megesszik a halottakat. A halott embereket. Eből élnek.

— Ki mondta ezt neked?

— A tanító.

— És te most a patkányokat

őröd?

— Dehogy — legyintett Jörgen. Majd egészen halkán hozzátette:

— Az öcsém ugyanis itt fekszik. Itt lenn.

Botjával az összeomlott falra mutatott.

— A házunkba becsapott a bomba. Az öcsém a pincében volt. Aztán egyszerre nem volt pince. Sem öcsém. Sokáig hivatgattam. Sokkal kisebb volt nálam. Csak négy éves. Pedig itt kell lennie lenn. Hiszen sokkal kisebb volt, mint én.

Az öregember megint lenézett a kócos kisiúra. Aztán megszólalt:

— Azt nem mondta a tanítótok, hogy éjjel a patkányok alszanak?

— Nem — mondta halkán Jörgen. Most hirtelen látszott rajta, milyen fáradt. — Nem mondta.

— Na, hiszen — mondta az ember — szép kis tanító lehet, ha még ezt sem tudja. Éjjel a patkányok is alszanak. Éjjel nyugodtan hazamehetsz. Mind alszanak éjjel. Alkonyatkor mind lefekszik aludni.

Jörgen apró gödröket fúrt botjával a törmelékben.

Csupa kis ágy, gondolta.

A két görbe láb nyugtalanul to-pogni kezdett.

Tűz Tamás két verse:

Szálló utakon

Merre jártam, meg se mondhatom már, merre vitt a szálló képzelet: könnyebb volt a lebke fuvalomnál, utól azért mégse értelek. Mert te voltál akkor is a rejtvény, mit az elme meg nem oldhatott, titkos ábra, mit az éjben enyhén rajzolnak a csillagok.

Rábukkantam szüntelen nyomodra, számon szód varázsa reszketett, szempillámon szötteit fonta nyughatatlan alkotó kezéd. Míg a szalak bokrait bogoztam, tetszésedre alakultam át s megláthatad kaleidoszkópomban terveidnek spektrumát.

Páfrányerdők kicsinyített mását, bárányfelhőt mélyzöld víz felett, téli tájat, hol a zuzmarás fák tündököltek, mint a díszletek. Egy parányi kozmosz voltam akkor, hulló csillag, tenger-álmú csepp s bennem nyüzsgött fástól, madarastól minden zengő égöved.

Most, ha visszagondolok a multra, tollforgató ujjam megreteg s visszahívok benneteket újra kékre festett álmok, tengerek. Hány irigy szörny hasított egembe, hogy szétszórja vágyaim hadát és kimondja játékszeimre gyilkos itéletiszavát.

Összedől a színpad és a nyurga fából ácsolt kilátótorony, honnét titkos törvényed tanulta szépségedre szomjas homlokom. Megrepedt tán bennem is a kristály, miben féltőn rejtegettelek s kiszivárogsz énbőlőlem is már s nem lehetek egy veled.

Remény

Ki fogja majd elmondani, ha sirba fekszem én, mit láttam e világban itt fűzfán és gesztenyén, bazalthegyek és csillagok kibomló közetén.

Ha mint a harmatot, az ég a fölének átadott, ki fogja majd megegyezni e szörnyű századot, mely hattyúként suhant felém s bitangul elhagyott.

Körülvesznek a tigrisek s a zúgó tengerek, völgyek ölen, sziklák között szélvész zengenek s mint lomha vad, elnyúlik a halálos fergeteg.

Talán a pusztulásban is a gondolat remeg s terőled zengnek Istenem még ott is éneket, hol szegényülten hagynak el a balga istenek.

Csodáidat megismerem az éjek éjjelén, igazságod lobogtatom, hát kitől féljek én, e széthasadt világ fölött te villanó REMÉNY!

Azt mondom...

Azt mondom: ezen az uton nincs megállás
Elbukik itten a késlekedő
Elveszett

aki percre visszaretten
És aki visszalép

feneketlen mélybe zuhan

Menj hát és hátra se nézz

Ami van előtted van

mögötted nincs semmi

benned van ami volt

Magadba nézz ha már nem előre

Nézd

energia vagy

csupa villanyosság

Tégy hát

ha mégoly nehéz is a tett

Tétlen okosnál több aki tévedni bátor

Tévedj

és lásd be ha tévedtél

Kezdj újra

és tévedj megint

Valamire csak jutsz az ezrediknél

Ha nem a százezredik tesz még okosabbá

Tégy hát

amit ma jónak ismersz

jobbát ugye tudsz

De tégy s ne feledd:

Ezen az uton nincs megállás

Elbukik itten a késlekedő

Elveszett

aki percre visszaretten

És aki visszalép

feneketlen mélybe zuhan

Budapest, 1956.

Dvbas Tihamér

LEVELEK a szerkesztőhöz

Miről írjon az Irodalmi Ujság?

Szerkesztő Úr!

Az Irodalmi Ujság több — és több is kell hogy legyen — mint egyszerűen egy az újságok közül, hírforrás és szórakoztató olvasmányok gyűjteménye. Az a jelentőség, amely a magyar írók nagy részének és lapjuknak a forradalom előkészítésében volt, érzésem szerint kötelezően megszabja azt is, mi legyen a szerepe az Irodalmi Ujságnak a magyar forradalmi emigráció életében. Ezt az újságot vélem a legalkalmasabb eszköznek arra, hogy itt külföldön megteremtse a „szellemi” Magyarországot. Arra kellene törekednie, hogy a napi és részletpolitikizálástól mentesen életben tartsa azt az egészséges, egységes nemzeti és forradalmi közszellemet, amely a forradalom idején valóban megszületett és érvényesült Magyarországon. A „politikizálás” — az emigrációban kialakult rossz értelmében — hagyja a „hivatásos politikusokra”, akik ösztönözni szokta eddig sem érték el sikert, s a jövőben sem igen várható ez tőlük.

Dr. Cs. L. (Anglia)

Szerkesztő Úr, szeretnék mennél többet olvasni külföldi írókról, s elsősorban műveikről. Közönlöm azokat a novellákat, amelyek a számunkra eddig ismeretlen, s csaknem hozzáférhetetlen külföldi írók tollából már megjelentek. A továbbiakat izgalommal várom.

B. T. (USA)

Tisztelt Uram, egy társaságban, ahol új, fiatal menekültekkel voltam együtt, irodalomról beszélgettünk. Megemlítettem Gyóni Géza nevét, s kiderült, hogy jóformán semmit sem tudtak róla. Az iskolában nem tanították. Feltehető, hogy az új menekültek nagy többsége éppen úgy nem ismeri őt, s a magyar irodalom néhány más agyonhallgatott érdekes alakját, mint fiatal barátaim, akikkel az említett társaságban találkoztam. Arra kérem ezért a szerkesztőjét, hogy a ma élő külföldi, magyar, s a klasszikus írók mellett szánjon helyet a kevésbé ismert magyarok „felfedezésére” is.

Tisztelettel

Sz. L., Didcot (Anglia)

Tizenkét magyar Amerikában

Hadd írjak magunkról, tizenkettőnkön, akik itt élünk Pensacola-ban. Van közöttünk „konkoly” is. Olyan, akit már háromszor csuktak le részegség, verekedés miatt. Most már orvosi kezelés alatt áll, s talán rábírnak, hogy ne igyon. A többi fiú azonban, akiknek kezéből otthon kicsavarták a fegyvert, becsülettel kúszkodik az új élet nehézségeivel. Mindnek van munkája, s tanulják ezt a nehéz „yenki” nyelvet. Szabad időnkben mindig együtt vagyunk. Ez hátráltatja egy kicsit a nyelvtanulást, de kell hogy összejöjjünk. Kell hogy magyarul beszéljünk, magyar zenét hallgassunk. (Még egy furulyát is kaptunk otthonról, s ketten tudnak játszani rajta.) Kell hogy kézről kézre adjuk a magyar lapokat, otthoniakat, s külföldieket egyaránt, s főleg: hogy beszéljünk az otthoniakról, s magunkról. Ezek a magyarok szótörődnének, egy részük biztosan elvesznék az otthon részére. Ezt pedig nem szabad megengednünk! Az uram már tizenégy beszédet tartott különböző klubokban a magyar helyzetről. Elve: mindegy, hogy egy ember hallgat meg, vagy száz, mindenkit meg kell győznünk arról, hogy nekünk van igazunk. Kicsit talán túlzás, s öntelt-ségnek tűnik a nagy nemzetek szemében, de ez a mi hitvallásunk: magyarnak lenni nehéz, s keserű, de egyedül érdemes dolog az életben. Hányszor álmotunk mindannyian a nagyvilágról. Hányszor mondtuk: csak egyszer szabaduljunk ki innen, soha többet vissza nem jövünk. Hogyan is érezhettük volna onnan, belülről, milyen az, amikor a Haza — visszahív. Visszahív — s mi menni is fogunk.

A szerkesztőjét szívélyesen üdvözlö az egész magyar kolónia nevében
Dr. E. B. K.
(Pensacola, USA)

„Fiaim, csak énekeljete!”

Tisztelt Uram, olvastam Ignotus Pál „Fiaim csak énekeljete!” című cikkét az augusztus 1-i számban. Az írást az otthoniak igaz szeretete és féltése sugalmazta. Ha így nézzük, valóban igaz van Ignotusnak: énekeljete, fiaim, „nyilatkozatok”, nehogy akárcsak a hatatok szála is meggörbüljön.

De vajon nincs-e a kérdésnek egy másik oldala is? Az, hogy mit szól majd e nyilatkozatokhoz a tömeg, s hogyan reagálnak rá? Vajon az elmúlt tizenkét év alatt a pártstatisztikák nagyrészt hamis, de itt-ott igaz tömegszámok nem közzönhetőek a hasonló nyilatkozatoknak is? Aki ismeri a tömeglélektant, az tudja, hogy a tömegtől általában nem várhatunk olyan éles hallást, amellyel felismeri a hamis hangot, különösen, ha az fényjelzett mester szerszámából hangzik el. Vajon nem készítenek-e értelmesebb fejeket is megfontolásra egy-egy tekintélyesnek elismert ember nyilatkozata? Nem lesz-e ezeknek a „daloknak” olyan hatása, mint a tóba dobott kőnek, amint egyre szélesedő hullámköröket vet? Igaz, hogy annak, aki a követ hajította, esetleg nem görbül meg egyetlen hajszála sem.

S még valami. Mit szól ezekhez a „nyilatkozatokhoz” a külföld? Azok, akiknek kétségeit nagyrészt széttépte a forradalom, de akik a moszkvai módszerek belülről való ismerete nélkül nem érhetik meg teljesen a magyarországi állapotokat? Vajon az ilyen nyilatkozatok nem segítik-e, hogy kétségeik megérősödjének, s hamis képet kapjanak Magyarországi belső életéről, az ottani erőviszonyokról, a különböző társadalmi rétegek igazi érseiről? S egy ilyen hamis kép kialakulása nem akadályozza-e a magyar helyzet megoldását?

Sz. M. (Svájc)

Vonuljunk a Himalája rengetegeibe?

Szerkesztő Úr, hadd kérdezzem meg: mi célja volt az augusztus 15-i számban az „Ázsia világossága” című írásuk közlésének? Ma, amikor bomlott agyú emberek atomháború rémével fenyegetődnek, amikor rabszolga és szabad népek egyaránt szenvedve vajúdnak egy új kor születésekor, hirdessük talán a bölcs Buddha tanítását: „Törekedjete fáradhatatlanul magatok megváltására”? Vonuljunk el mindnyájan a Himalája rengetegeibe, mert a civilizált világban nincs lehetőségünk a bölcs „magunkba szállásra”? Furcsának tűnik mindez 1957-ben.

Tíz éven keresztül tanulmányoztam Buddha tanait, s azt a végső következtetést vontam le, hogy Buddha a maga idejében kétségtelesen a legmagasabbra emelte az emberi gondolatot. Azonban téved az az európai buddhista, aki nem veszi észre, hogy azóta a keresztény világnézet felülmutta Buddha tanait és megoldotta az ő problémáit is. Nem tudom, mit adtak eddig „Nirvána” vágytalan, bölcs követői az emberiség közösségének? Ők az individualizmus vallását követték, mert — bár maga Buddha nem volt képes arra, hogy önző, individualista legyen — követőit mégis a szélsőséges önzésbe vezette. Véleményem szerint a kereszténység testvéri szeretetet hirdető világnézete az igazi megoldása a kor problémáinak.

Szívélyes üdvözléssel

T. A. (Spanyolország)

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 10 cruzeiro, Kanada: 20 cent, Dánia: 1 korona, Finnország: 35 márká, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 30 piaster, Magyarország: 1 forint, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Törökország: 50 kurus, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 0.75 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légipostán példányonként 20 U.S. dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

CZIFFRA GYÖRGY ÉS FERENCsik JÁNOS LONDONBAN. Cziffra György, a neves zongoraművész amerikai hangversenykörútja után szeptember derekán Londonban szerepel. Ferencsik János, a budapesti operaház karmestere ugyancsak Londonban vezényel november hó folyamán.

A STUART MÁRIA ÖSBEMUTATÓJA NEW YORKBAN. Schiller drámáját most — 157 év múltán — mutatták be először New Yorkban. És most sem volt sikere.

A MAGYAR RÁDIO elbocsátotta állásából Szécsi Ferencet, a rádió főrendezőjét és Studiósztálynak vezetőjét, valamint Háhn Endre dramaturgot.

O'NEILL ÉS MILLER SZÍNMŰVEINEK magyarországi bemutatása ellen tiltakozott Miller és az elhunyt O'Neill nevében O'Neill özvegye és leánya, aki Charlie Chaplin felesége.

HUBAY MIKLÓS ÍRÓT, akit a kommunista sajtó hevesen támadott nemrég bemutatott drámája és a forradalom alatti magartatása miatt, elbocsátották a Nemzeti Színház dramaturgiájáról s a színházi idény kezdetekor sem kapott állást.

A BAYREUTH-I ÜNNEPI JÁTÉKOKON Wagner unokája, Wieland Wagner újszerű rendezésében mutatták be a „Niebelungok gyűrűjé”-t. Az új felfogás szerint nem Siegfried a dráma hőse. Játéka csak küzdelem a nagyobb erők ellen, de nem bír velük. Az igazi főszereplők a hatalomvágy megszállottai: Wotan és a Niebelungok. Az előadás egyik legnagyobb sikerét Brunhilde alakítója, a magyar származású Astrid Varnay aratta.

REITŐ JENŐ (P. Howard) „Vesztegzár a Grand Hotelben” című detektívregényét adta ki a Magvető Könyvkiadó. A „Magyarország” azért tiltakozik a regény megjelenése ellen, mert abban a bolsevizmus elől menekülő orosz arisztokraták szerepelnek.

ILF ÉS PETROV „Tizenkét szék” és a „Sovjet milliomas” című szatiráinak kiadását sok évi tilalom után ismét engedélyezték Magyarországon. A két könyvet az „Európa”-kiadó jelentette meg.

A KINAI ÍRÓSZÖVETSEG pártszervezete legutóbbi taggyűlésén „pártellenesnek” bélyegezte Feng Hszüeh-fenget, a Kínában közsémi kommunista író, az Írószövetség alelnökét, a Népi Irodalmi Könyvkiadó igazgatóját. A vádak szerint az alelnök tevékenyen részt vett Ting Ling és Csen Csihszia ironok cselszövésében. E csoport zavart akart kelteni az írók és művészek októberi országos értekezletén; elgondolásaik „kísértetiesen emlékeztettek a magyarországi Petőfi Kör felforgató működéséhez”.

AZ ÉV LEGSZEBB KÖNYVE — az angol, francia és német kritikusok egybehangzó véleménye alapján — a „Madame Solario” című társadalmi regény. A könyv szerzője nem nevezte meg magát, még azt sem tudni, férfi-e, vagy nő. Csupán annyit bizonyos, hogy angol — és kivételes írói képességekkel rendelkezik.

A VELENCEI BIENNALÉ nagydíját „A győzhetetlen” című indiai film nyerte „mondanivalójának őszintesége és kifejezési eszközei egyszerűsége jutalmául”. A legjobb női főszereplő címet az orosz Dzidra Ritenbergnek ítették. Magyarország ez évben mindössze két kisfilmmel szerepelt a Biennálén. Lakatos Vince dokumentum filmje a magyar pusztáról nem aratott sikert, Szóts István kisfilmjét, amely Jókai Mór egyik novellájából készült, elismerő oklevéllel tüntették ki.

MIKSZÁTH KÁLMÁNNÉ EMLÉKIRATAI. A budapesti Szépirodalmi Kiadó megjelenteti Mikszáth Kálmánné „Emlékezések és levelek” című könyvét. Emlékirataiban Mikszáthné egyebek között elbeszéli házassága történetét. A kötetet Mikszáth Kálmán eddig kiadatlan levelei egészítik ki.

LENGYEL MENYHÉRT: „Csendes ház” című új vígjátékával nyitotta meg kapuit a bécsi Josephstaedter Theater. A közönség nagy része kitűnően szórakozott, míg a kritikusok többsége szerint a nagyon is szokványos vígjáték nem tartozik Lengyel Menyhért legsikerültebb alkotásai közé.

KELET-NÉMETORSZÁGBAN BETILTOTTÁK Dudincev szovjet író „Nemcsak kenyéren” című regényét. A könyvnek karácsonyra huszonegyezer példányban kellett volna megjelennie, de túlságosan realis képet fest a szovjet paradicsomról.

A HIRADÓ ÉS DOKUMENTUM FILMGYARBAN befejezéshez közeledik a „Nehéz kesztyű” című, egész estét betöltő játékfilm, amelynek főszerepét Papp László háromszoros olimpiai bokszbajnok játssza.

A RÁDIO kormánybiztosát, Gács Lászlót felmentették ez alól a tisztsége alól s egyben kinevezték elnökhelyettesnek. A Rádió, azaz a „Magyar Rádió és Televízió” elnökévé Benke Valériát nevezték ki.

A MAGYAR NEMZET című napilap ismét megindult.

15.000 JELENTKEZŐBŐL öt ezret vettek fel a most induló egyetemi és főiskolai tanév első évfolyamaira. Az elutasítottak nagy részét egy-egy ipari szakmában helyezik el, ahol a rendelet értelmében csak érettségizetteket szabad felvenni tanulónak.

A JÓKAI SZÍNHÁZ Illés Endre és Vas István „Trisztán” című verses drámájának bemutatójára készült.

A GYOMAI KNER-NYOMDA, az ország egyik legrégebbi s leghíresebb nyomdája a közelmúltban ünnepelte fennállásának 75-ik évfordulóját. A nagymúltú gyomai műhelyt az utóbbi évtizedben teljesen magára hagyták s az állami kiadók nemigen adtak számára megbízást.

JEAN VILLAR SZINTARSULATA párizsi hírek szerint Németh László: VII. Gergely című színművének előadására készül. A drámát a jövő nyáron mutatnák be a társulat hagyományos avignoni szabadtéri fesztiválján.

MARKÓ KÁROLY festőművész 100 évvel ezelőtt írt levelét találták meg a zichyfalvi Zichy-kastélyban. A levélben a művész két alkotását említi meg, amelyekről eddig nem tudtak. Most a két ismeretlen képet keresik.

ÚJRA OROSZ TANKÖNYVEK. A Szikra-nyomda munkásai három váltásban dolgoznak, hogy orosz tankönyvekkel lássák el a magyar iskolákat. Időközben kiderült ugyanis, hogy a forradalom alatt a magyar gyerekek a gyűlölt orosz tankönyvek több mint 80 százalékát elégették.

JAKÓ PÁL, a színész-szakszervezet 1949-es nirked vezetője lett a miskolci színház új igazgatója.

A NÉPHADSEREG SZÍNHÁZBAN az idén egy társulatban játszik majd Páger Antal és Kiss Ferenc.

HOLLYWOODBAN FILMRE VISZIK Nizsinszkij, a világhírű orosz balett-táncos életét és megfilmesítik Dosztojevszkij: „Karamazov-testvérek” című regényét.

KÉT MAGYAR FILM VELENCEBEN. Szóts István Jókai „Meliket a kilenc közül” című novellájának rövid játékfilm-változatával és Lakatos Vince „Kiskunság” című színes ismeretterjesztő filmjével indult Magyarország a velencei nemzetközi filmversenyen.

IRODALMI UJSÁG

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Kiadja az Irodalmi Ujság Rt.

Megjelenik minden hónap elején és tizenötödikén.

Szerkesztőbizottság: Faludy György (felelős szerkesztő), Aczél Tamás, Cs. Szabó László, Enczi Endre, Kovács Imre, Pálóczi-Horváth György, Szabó Zoltán, Vámos Imre, Szerkesztőség és kiadóhivatal: 14. St. George Street, London, W. 1.

Printed by the Waverley Press, 79. Cambridge Road, N.W. 6.

DÉRY TIBOR FORDITÁSÁBAN Erich Kästner „Emil és a detektívek”, Faludy György fordításában pedig Bertolt Brecht „Háromgarasos regény”-e jelent meg Budapesten.

A KOSSUTH KIADÓ közlése szerint a 35 kötetre tervezett Marx és Engels-sorozat első kötete december elején jelenik meg. Az ugyancsak 35 kötetes Lenin-sorozatból további 8 kötetet adnak ki a közeljövőben.

A MAGYAR TELEVÍZIÓ első adásai az erre a célra átalakított tőzsdepalotából állítólag — hosszas vajúdas után — októberben indulnak meg. Egyes közvetítések már most felvesznek egy Angliából vásárolt televíziós autóbussz segítségével. A televíziót legjobban Marosán György szorgalmazza, aki csak újabb lehetőséget lát benne, hogy szónoklataival eláraszsa az országot.

CHAPLIN ÚJ FILMJÉT — Egy király New Yorkban — szeptember 12-én mutatták be először a világon Londonban. A bemutatón megjelent a nagy művész is, aki most több ezer oldalas önéletrajzát írja.

A SZOMBATHELYI régészeti ásások során a kutatók felszínre hozták Európa egyik legnagyobb Izisz-szentélyét, amelyet becslések szerint 18 évszázaddal ezelőtt építettek a hódító rómaiak. A feltárt szentély 16 és fél méter hosszú, 9 és fél méter széles és homlokzata fehér márványból készült.

A SALZBURGI ÜNNEPI JÁTÉKOK rendezősege elhatározta, hogy 1958-ban díjakat tűz ki a nemzetközi sajtóban megjelent legszívesebben kritikák jutalmazására. Az opera, koncert és színműről szóló bírálatok kiválasztását nemzetközi zsűri végzi.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Számos olvasónk érdeklődött az előfizetés módja iránt. Angliai olvasóink postahivatalokban kaphatják 10, illetve 20 shillinges postal ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni. Ausztriában: Arányi Jánosné, Pfarrwiesengasse 11/16, Wien. XIX. Ausztráliában: Globe Book Co., 173. Pitt Str., Sidney. Belgiumban: Papp Tibor, Rue Jean D'outremeuse 55, Liège. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vársárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Hollandiában: Havay János, James Wattstraat 6, Amsterdam Oost. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Egri György, 209, Madison Avenue, Toronto. Németországban: Amos János, 20/b Göttingen, Postfach. Norvégiában: Kiss János c/o Norsk Studentsamband, Kristen Augustgata 21, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Passeggiata di Ripetta 19, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm-Lidingö. Törökországban: Somogyvári Károly, dipl. ing. Sirkeci P. K. 1041, Istanbul. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251. Loring Pl. Bronx 68. N. Y. Venezuelában: Dr. Kéri Imre, San Bernardino Av. Cecilio Acosta Edf. Cecilio Acosta, Apto. 9.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Régi és új októberek

Ilyenkor októberben, ha a szeptember végi esők után még egyszer hűvösen kiderül és az égen friss ezüstből vert hold ragyog, régebben 1849 októberének mártírjai szoktak eszünkbe jutni. Ezek a vértanúk nem iskolai gyásznapélyekről és hírlapi cikkekből szegődtek mellénk; úgy jártak hozzánk, mint meghitt halottaink, személyes ismerőseink, akik bizonytalan fényű délutánokon kísértének a szobában vagy elalvás előtt bukkannak fel emlékezetünkben. Így jártak apáinkhoz, nagyapáinkhoz, dédapáinkhoz is — talán éppen történelmi tudatunk fejlettsége, vagy országos és egyéni tragédiánk azonossága teszi, hogy a múlt víziója ily kegyetlenül győz minden magyart. Amott a köszvényes Damjanichot viszik sintérkordélyon a vesztőhely felé; emitt az Újépület egyik boltíves zárkájában Batthyány gróf akarja megelőzni hóhérait; ott Pestbuda lakói leskelődnek a zárt ablaktáblák mögött, de lent, a macskaköves utcán huszárjaink helyett csak Haynau közeleg: ormótlan, ősz félbajsa úgy csüng ki orrlukából, mint egy-egy köteg galándféreg.

Tizenegy hónap óta 1849 október 6-ának iszonyatát több mint háromszázszor éltük át, nap mint nap, újra meg újra. Október 6-a egyszerű, tragikus dátuma a huszadik században folyton-folyvást ismétlődő, köznapi gyakorlatá vált; Haynau emléke pedig egy néhány napig kegyetlenkedő táborszer-nagy emlékévé, akit végül nyugalomba küldtek anélkül, hogy állását újra betöltötték volna. A dolgok természetes folyamánya ez. Ha a régifajta zsarnokság levert egy szabadságharcot, egyetlen, gyors vérfürdővel kielégítette bosszúját, aztán megnyerte a nép egyik jelentékeny rétegének támogatását és úgy, ahogy stabilizálta magát. A bolsevizmusnak viszont egyik fő jellemvonása, hogy a nép semelyik rétegére nem támaszkodik, tehát nem akarja, sőt nem is tudja stabilizálni önmagát; életformája egyrészt az a latens polgárháború, melyet a nép egésze vív az uralkodó klikk ellen, a szellem titkos, örök lázadásától kezdve a létfenntartó lopáson át a szervezettlen szabotázsig — és másrészt megegyezően ugyanez a latens polgárháború, mely hatalma fenntartása érdekében az uralkodó klikket örökös mézárásra készíti — önmaga és a nép ellen.

Amikor tizenegy hónappal ezelőtt vérbefojtották a magyar forradalmat, mindannyian — otthon maradók és útra készülők — sejtettük, mi következik: Rákosi uralmának folytatása, egy ideig talán új szölamokkal, de mindig a régi eszközökkel. Ha Sztalinban volt zsenialitás, kétségtelenül éppen ez volt — hogy megtalálta a bolsevizmus jöllehet legszörnyebb, de egyetlen lehetséges formuláját, hogy kimondta a varázsigét, mely ezt az egész fortyogó pogót mozgásban tartja. Ha otthoni híreket hallunk, ha iskolásfiúk agyonlövéséről értesülünk, ha újabb és újabb perek és halálítéletek hírére hozzák, ha kínzóink esztelen, de mégis kényszerű kegyetlenkedéséről értesülünk — álmatlanul vergődünk, kétségbeesünk, zokogunk. De sohasem csodálkozunk.

Ezt az újságot azért írjuk, hogy a magyar kultúrát szolgáljuk, hogy a magyar szellem tüzeit éles-

szük, hogy a hajdani pártok értelmüket veszített és egyre jobban széthulló keretein túl a nemzet egységét fenntartsuk — de korántsem azért, hogy az otthonmaradtakat felesleges ellenállásra tüzeljük — ők megtették kötelességüket, sőt jóval többet tettek annál —, sem azért, hogy a kintiekben hamis reményeket ébresztünk. Amikor a kompromisszumos megoldások szöbakerültek, megjegyeztük, hogy e kompromisszum lehetőségét a Nyugat már elmulasztotta; amikor az ENSZ ülését összehívták, figyelmzettük olvasóinkat: ne várjunk tetteket azoktól, akik gazdasági szankciókkal sem akartak segíteni rajtunk. De nem mulasztjuk feljegyezni azt sem, ha a sötét képbe most egy-egy vigasztaló jelenség vegyül.

Az ENSZ ülése után valamennyien attól féltünk, hogy a magyar ügy lassan-lassan lekerül a napi-rendről. Ez az aggodalmunk azonos volt a kommunisták ellenkező előjelű vágyálmával, hónapok óta lesik, várva-várják, mikor unja meg a világ a magyar ügyet. Az ENSZ ülése után szemelláthatóan ebben bíztak és ezért vették elő Budapestén Déry Tibor perét. Az angol közvélemény spontán, elementáris erejű megmozdulása volt elgondolásuk cáfolata — alig két hét múlva a Déry-per hírének megérkezése után Anglia egész szellemi elitje megmozdult. A kommunisták szokott köntörfalazásai, propagandafogásai és ravaszkodásai ezúttal csődöt vallottak: kiderült, hogy — nem utolsósorban éppen a magyar ügy hónapokig tartó, hosszú megvitatása következtében — nemcsak az angol írók, művészek, újságírók, de az egyszerűbb emberek is alapos betekintést nyertek a kommunista propagandagépezet működésébe, jelezve, hogy hosszútávra mégis az angol közmondás lesz érvényes,

mely szerint egy embert lóvá lehet tenni sokszor, sok embert lóvá lehet tenni egyszer, de mindenkit mindig becsapni nem lehet.

Ízlésünk tiltja és felesleges lenne elmondanunk, mit tettek az angolok a szellem szabadságáért az elmúlt századok során, Cromwell és Milton beavatkozásától a piemonti mézárásokba és az Erdély vallásszabadságának nyújtott segítségét Byronon és a rabszolgaszabadító Wilberforce-on át mind a mai napig; de hadd említsük meg a magyar származású nagy író, Arthur Koestlert, akit két év-

tizeddel ezelőtt az angol szellemi élet vezetőinek tiltakozása mentett meg a haláltól, mikor, mint spanyol köztársasági haditudósító, Franco csapatainak fogságába került és hetekig halálítélete végrehajtását várta a barcelonai börtönben. Különös játéka a sorsnak, hogy Koestler és Déry ifjúkori jóbarátok voltak; de az már aligha véletlen, hogy mindketten szembe kerültek a fasizmussal és, ugyanilyen törvényszerűen, a bolsevizmussal is. Az a humanizmus, mely a reneszánsz kora óta, ha gyakran csak hunyorgó, de azért sohasem

hunyó reménysugara az emberiségnek az a szellemi erő, mely annak idején Koestlert kimentette a totalitárius számi ikerpár jobb-felének karmaiból, talán megmentti Déryt a balfelől álló orvgyilkos karmaiból is és talán egyszer, a nem is olyan nagyon messze jövőben éppen ez az európai humanizmus lesz az a nagy, minden atomnál is nagyobb erő, mely ötszáz éves szenvedésünk és az áldozataink hekatombája után, Haynau, Szálasi, Rákosi és Kádár után hazánk szabadságát is visszakeríti.

Szabadságot Déry Tibornak!

Déry Tibor, a forradalom előtti „második magyar reformkor” egyik szellemi vezetője, aki a forradalom idején bátor, higgadt, hol biztató, hol mérséklő hangját oly gyakran hallhatta, hosszú hónapok óta börtönben sanyalódik. Húsvét óta Déryről semmiféle hír nem szivárgott ki, holott a hatvanhárom esztendő, beteg író egészségi állapota már letartóztatása idején aggasztó volt. Ugyanígy nem jelent meg semmiféle közlemény, melyből Déry letartóztatásának ürügyeire, vagy az ellene emelt, feltelezhetően koholt vádakra következtetni lehetett volna.

Magyarországról csak a legutóbb, szeptember 17 és 19 között érkezett néhány, magánforrásból származó, megbízható értesülés. E levelek egybehangzó arra engedtek következtetni, hogy zárt ajtók mögött már folyik Déry Tibor titkos pere, sőt az egyik levél virágyelven arra célzott, hogy Déryre kimondták — vagy kimondani készülnek — a halálos ítéletet. Ezek a levelek felrúzták a világ, de elsősorban Anglia törvénytisztelő és Déry Tibort oly nagybecsülő közvéleményét.

A liberális párt sajtóértekezlete

Jo Grimond, az angol liberális párt elnöke, szeptember 25-én sajtóértekezletet hívott egybe Déry Tibor titkos tárgyalása ügyében. Az értekezletet, amelyen huszon-

két újságíró vett részt az angol és amerikai sajtó különböző irányzatainak képviselőiben és ott volt a Magyar Írók Szövetsége Külföldön két vezetőségi tagja, a liberális párt londoni székházában tartották.

Szabadságot Déry Tibornak!

Az újságírók előtt Grimond úr ismertette a Déryt fenyegető veszélyt.

— Az idő sürget — mondta a liberális párt elnöke. — Tartani lehet attól, hogy a hatóságok továbbra is titkolni fogják mindazt, ami Déry körül történik, mert el akarják kerülni, hogy a felháborodott világ idejében tiltakozzék. A kommunisták úgy tesznek, mintha semmibe vennék a szabad világ hangját, titkolozásuk és ingerült-ségük azonban éppen arra vall, hogy nagyon is törődnek a nyugati közvéleménnyel. Éppen ezért kötelessége a sajtónak, az íróknak, általában mindazoknak, akik hatni tudnak a közvéleményre, hogy kiderítsék a Déry Tibor elítéléséről szóló híreket s ha igazak, megpróbáljanak enyhíteni Déry sorsán. A liberális párt nem politikai, hanem emberi kérdésnek tekinti megmentését, hiszen nem valami lelkiismeretlen uszító sorsáról van szó, hanem egy bölcs mérsékletű ember-ről, aki az októberi véres napokban fékezni próbálta forradalmár honfitársait.

Október 6

*A vesztőhelyre sáros ut vitt és kikericsék kékjei.
— Száz év s meghaltam volna ugyis, vigasztalódott Vécsey.
Lahner György sirt s a földre nézett.
Damjanich szekéren feküdt.
Leiningen felmentő honvédek árnyát kutatta mindenütt s a táj olyan volt, mint a fácán: tarló, ják vérző foltjai, és ök, tarkán, libegve, hátán: elhulló, bus szép tollai.*

*Aradon így. A pesti téren is ütötték a dobokat, de ő nem félt, csak arca széle vetett rózsaszín lobokat.
Mosolygott. Mit bánta, hogy vége? Branyiszknál nevé az égre karcolta kardja, a híres.
Ez volt Dembinszki hadsegédje, Abancourt Károly ezredes.
S mi elfeledtük.*

*A minisztert hívták s ő maradt egyedül.
— Az Aldunán — szölt — mély a gázló s vénember már nem menekül.
Leszek bitófán harci zászló, ha rám a sors ezt rója ki; s habár magyar volt Csány László, ugy halt meg, mint egy római.*

*A többi, mintha friss, mély sebből fröccsen szét érdes cseppű vér,
Kufsteinba, Grácba, Josephstadtba, Olmützbe vitte a szekér.
Huszan egy odvas pincélyükben, nehéz bilincsben, pipájukkal egyensúlyozva magukat:*

*igy éltek, sakkoztak, dohogtak és elmélkedtek, jó urak.
Kegyelmet vártak s forradalmat, áldották s átkozták a hont,
szerezve vert hadakra verset, tábornok Bemre disztichont.*

*Volt, aki bírta; más kivénhedt: olyik megőrült; de az élet sodrából mind-mind kiesett.
Kinn szöszke osztrák hadnagyoktól gömbölyödtek a hitvesek.
S az ország rothadt. A rabságot legott megszokva, elfeküdt a földön, mint télvízkor vágott s rózsás rügyekkel tele bükk.
A rügyből egy se bontott zászlót: a forradalmi harc heve csupán muló fellángolás volt, vagy elköltözött másfele, Londonba, New Yorkba, Turinba, és hűs lidércként messze táncolt.*

*Száz év — s a magyar börtönéjjel nem változott száz év alatt.
Száz év — s az első fordulóra ébredve s lassú léptel róva mészázók, bus elődök róla Világos mit hozott s Arad, száz év — s hűséges ingaóra én folytatam járástokat, mások folytatják lépteket, és mig alkonyból virradóra virrasztgatunk a mécs felett, sok szép magyar fej, hervadt rózsá, Lonovics! Barsi! Berde Mózsai árnyatok felénk integet.*

(Az ávo pincéjében, 1950 október 6.)

Faludy György

Az angol rádió és a sajtó Déryről
A B.B.C. még aznap esti adásában mind angol, mind valamennyi külföldi nyelven részletesen beszámolt a Déry-ügyben tartott sajtóértekezletről.

A *Manchester Guardian* szeptember 26-án vezércikkben foglalkozott Déry Tibor ügyével. — „Halálra ítélték” — írta a lap — „akkor Jo Grimond felhívása nagy visszhangot fog kelteni Angliában... Déry írásaival dicsőséget szerzett hazájának s az ország kulturális életét megbénító antidemokratikus módszerek elleni tiltakozásával Magyarországon és külföldön egyaránt tiszteletet öbresztett az emberekben. Az Irószövetségben és a Petöfi Körben folytatott tevékenysége valóban nem nyerte meg a jelenlegi magyar kormány tetszését; e kormánynak azonban tekintetbe kellene vennie Déry múltját. Gáli és Obersovszky esetében megbizonyosodott, hogy a magyar kormány nem hajthatatlan; az, hogy miként fog bánni Déry Tiborral, jelentős tanúbizonyság lesz majdan mellette vagy ellene a történelem ítélőszéke előtt.”

Ugyancsak a *Manchester Guardian* szeptember 26-i számában Victor Zorza, a tekintélyes publicista egyebek között ezt írta: — „Az októberi felkelés előtt Déry reformokat sürgetett, ám a forradalom alatt egyike volt azoknak, akik legelőször intettek mérsékletre. Ha a magyar forradalmárok a győzelem órájában hallgattak valakire, úgy Déry szavára hallgattak. Azok közül, akik jelenleg hatalmon vannak és halálra szánják Déryt, sokan neki köszönhetik életüket. A nép előtt oly nagy volt Déry tekintélye, hogy, miután a második szovjet intervenció elérte célját, még a szovjet városparancsnok is Déryhez fordult és kérte: szólítsa fel Budapest népét a „céltalan ellenállás” megszüntetésére. Déry valóban kinyilatkoztatta, hogy ideje véget vetni a vérontásnak. Am felhívásának egyetlen szavát sem lehetett úgy magyarázni, hogy helyesli a szovjet beavatkozást — ellenkezőleg: minden szavával ismét hitet tett a forradalom eszményei mellett. Amazoknak ez nem volt elég. Déry segített véget vetni a vérontásnak, de nem volt hajlandó együttműködni az oroszokkal. Letartóztatták, hogy megfélemlítsék, majd amikor kiderült, hogy ez nem elég, ismét börtönbe vetették. Ennek majdnem egy éve, ám Déry csak testileg tört össze, de nem adta meg magát.”

A *Daily Telegraph* szeptember 26-i számában a Déry-ügy kapcsán arra hívta fel a közvélemény figyelmét, hogy Háy Gyula élete is veszélyben forog. Ugyanezen a napon számos angol napilap, a többi között a *Times*, a *News Chronicle*, az *Evening News* is részletes tudósításokat közöltek a Déry Tibort fenyegető veszélyről. A *Times* hangsúlyozta: a kommunisták viszártértek régi módszereikhez — először megtartják a tárgyalást és csak utólag közlik az ítéletet.

(Folytatás a 10. oldalon.)

AZ IDŐ SODRÁBAN

BARTÓK

Tizenkét évvel ezelőtt, 1945 szeptember 26-án a New York-i West Side Hospitalban meghalt Bartók Béla. Művei azóta bejárták a világot, a zenetörténet egyik legnagyobb alakját tisztelt Bartókban.

Talán az első magyar, aki nemzetek tudatában él. Evezredes múltú zenei kultúrák újulnak meg népének ősi zenéjétől. Neve híd hazánk és a nagyvilág között; végső bizonyítékunk, hatalmas érvünk, egyetlen mértékünk kultúránk egyenértékűsége mellett. Költőink, íróink, festőink nyelvünk elszigeteltsége, kultúrpolitikánk évtizedes közömbössége miatt alig jutottak a Nyugat tudatába. A Tate Gallery egyetlen magyar alkotás egy melléképítmény mozaikja, de a Festival Hall-ban Bach és Beethoven mellett Bartók zenéje szól.

E néhány sornak nem lehet az a célja, hogy Bartók művészetét méltassa. Az érdeklődő bőseges anyagot talál az egyre sokasodó irodalomban: H. Stevens, S. Moreau, Denijs Dille könyveiben; C. Mason, S. Weismann, Sacher, Mersmann vagy Seiber tanulmányában. A magyar anyag is terjedelmes, a legértékesebb Kodály, Molnár és Lendvai tollából. A cél az, hogy a zenehallgatót, akinek mottója: „Kodályt szeretem, de Bartók nekem túl nehéz”, közelebb vigyük a bartóki muzsikához, amennyire öt vonal nélküli papíron ez egyáltalán lehetséges.

Teljesen rossz úton jár a módszer, amelyik többé-kevésbé jószándékúan Bartókot akarja leráncigálni az átlagos zenehallgató színvonalára, afféle „Bartók papucsban” programokkal akarja meghódítani a hallgatót, mint tették ezt oly gyakran az elmúlt tizenkét esztendőben. A bartóki zene magaslataira a hallgatónak kell felkapaszkodnia, s az eredmény bőven megéri a fáradságot! Természetesen bizonyos fokozati sorrend a megismerésben csak hasznos lehet, de aki az Este a székelyeknél, vagy a Medvetáncnál megkezdte, az nem jutott tovább Bartóknál, mint mondjuk Beethovenél a Für Elise-ig. Pedig a Bartók-vonósnyegyek beethoveni csúcsaiig még hosszú az út!

Vannak felületesebb emberek (és ezek vannak mindig a legtöbben), akik egyszerűen elvetik Bartókot, mert nem ismerik, inkább ellene szegülnek, csak hogy ne kelljen beismerniük tudatlanságukat. Ennek megfordítottja, a zenei sznobizmus is többet árt, mint használ. A jószándékú zenehallgató mottójának legfőbb érve, hogy a bartóki zene a lakus számára érthetetlen, megközelíthetetlen, csak a szakember, a képzett muzsikuss tudja élvezni. Nos, ez annyiban áll, amennyiben minden művésztetve érvényes a fogásokat ismerő beavatott fél szavakból, célzásokból, közös emlékekből érthető otthonossága. De enélkül mennyivel őszintébb a fogakonyaság megérző és csodáló elragadtatása! „Csak a gyerek érzi minden pompáját a daloknak”, írja Weöres. Szinte közhely, hogy a művészi élménynek a kiábrándult beavatottság sokszor csak kolonca.

Bartók megismerésének útja egybeesik a modern zene útjával. Mit keressünk ebben az új zenében? Mit várhatunk tőle, mi az, amiben különbözik minden eddigittől?

A zene a századfordulón ráébred saját erejére. Hol van már az az idő, amikor asztali zene, társalgási aláfestés vagy ceremóniák velejárója volt! S a reneszánsz óta immár három csodálatos korszak virágzott el. A formák nem bírák tovább a modern élet rázkódásait, a zenei nyelv sablonjai már szánalmasak s a romantikus pátoz is oly idegen a huszadik században! Eddig képletkben, formulákban és megköltött-ségeken fejezte ki magát, most mindezek feloldódnak a szenvedélyes nyelvkérés kohójában. S a vajdó modern zene Zarathustrától a Pacific expresszig; a filozófiai problémáktól a naturalista ábrázolásig mindent megpróbál megoldani.

Ekkor jelentkezik Bartók, Liszt késői utódjaként. Kelet álmaiból hozza és Nyugat analitikus gondolkodását, csiszolt technikáját használja. Mint minden nagy művész, ő is összefoglaló, egyesítő zseni, de

előbb bejár minden erdőt, iszik minden forrásból. Tiszta humanizmusa élesen elhatárol minden szentimentalizmust. S a kor éppen ezt nem akarja megbocsátani neki. Míg irodalomban, festészetben gyűlöli minden giccsot, addig a zenétől érzelmességet követel.

A hallgatónak azt kell keresnie az új zenében, amit az olvasó Thomas Mann, Proust vagy Joyce után már megtalált. Meztelen őszinteséget, lebilincselő felkészültséget, a modern ember differenciáltságát. Nemcsak hőt és szőlamokat, hanem grimaszt és vállrándítást is. Nemcsak hősi pátozot, hanem szűkös halálfelelmet is; életkedvet és meddő ürességet; hitet és profán valóságot. De mindenekefelett humánizmust és igazságot, ha az egyetlen is.

Ha a hallgató megéri, hogy a modern élet és technika szédítő sebessége, emberfeletti távolságai és furcsa zajai szükségyszerűen tükröződjenek a kor zenéjében is, s ezerrint próbálja befogadni a ritmus lüktetését, a melódia distanciáit vagy a hangszerek színeit — már közelebb jutott Bartókhoz. Ha megtudja, hogy az új eszközök birtokában már saját belsőnként is ki tudjuk fejezni vívódásainkkal, szorongásainkkal; szerveink, sejt-

Egy Heltai-nyilatkozat

Az íróból, ki két emberöltő óta beleépült egy nemzet irodalmi tudatába és saját mosolygó emlékművévé emelkedett, mindenfajta zajgó irodalmi hullámvérés fölé, — az ilyen íróból mit sem vesz el a halál, se hozzá nem tesz lényegesét. Körvonalait véglegesre vastagítja, megnyitja árnyékát, szava akusztikáját rögzíti. E mindennek mévétél kijelölő folyamata során egy-egy mellékesen elejtett mondat mögé néha prófétai dimenziót von az idő. Így izott fel kezében a papír, mikor irataim közt valami átmentett Heltai-emlék után kutattam. A hamisítatlan Heltai-csevegés, amelyet 1945-ben híssé tárgyú körkérdésekre: Miért hallgatnak az írók?, válaszul adott, első részében csupán magától értetődő felelet a magyar irodalomnak akkori csendje idején. Minden rengést-robbanást boltozatos hallgatás szokott követni; de a mai fonákja az akkorinak. Akkor a robbanástól szavukat vesztek ajkukat mozgatták, reménykedve készültek a beszédre; ma a robbanásban hangjukra talált beszédek elnémultak, reményvesztetten. A Heltai-válasznak az író ősszűsát, léte feltételét újrafogalmazó másik felét, a maga halk törvénysejtelhető hangsúlyával, jövődőt tudó érvénnyel ruházta fel tizenkét esztendő országos tapasztalat, nemzeti átélés. Mintha időtlen követelést, évekkel előre, a szellem már ugrásra kész jogfosztóihoz intézte volna, figyelmeztetően, de szelíden csúfondáros mosollyal, mint aki tudja, hogy ügyis hiába:

— Azt hiszem, az igazi kérdés nem az, hogy miért nem ír az író, hanem inkább az, hogy miért nem ír máris olyan műveket, amelyek tökéletesen megfelelnek a mai új világ minden követelésének. Sok érdekes és tanulságos cikket olvastam arról, hogy mit vár az új világ az írótól. Szívesen tanulok író-társaimtól, öreg ember létemre, első sorban a fiataloktól. De nem mindig fogadom el jótanácsait, ahogy tőlük sem kívánom azt, hogy vakon megfogadják az enyéimet. Tisztelem szabadságukat, alkalmazkodok egyéniségükhöz, tévedéseik számára mentséget keresek. A régi francia operettek a bölcsesség kimeríthetetlen aranybányája. Ha jól emlékezem, az Orfeuszban énekeltek valamikor: „A legszebb lány sem adhat többet, mint amije van s ez épp elég.”

A legjobb író sem írhat jobban, mint ahogy tud, mást, mint mihez ért s ez épp elég. Hogy az operett-nél maradjunk, én is írtam valamikor egy egyfelvonásos szatirikus kis operettet (természetesen rögtön betiltották, ahogy a cenzúra azóta is számtalan más írásomat), abban ezt énekelte a megnyitó kórus: „mama más nap van, mint egyébkor, mert ma véget ér a kö-

zeink, mirigyünk millió ijesztő, hőnyörtelen zajával, kihagyásával és hallucinációjával — még közelebb jutott Bartókhoz. Ha megéri, hogy a modern ember transzcendentizmusa nem csupán orgona és korál, hanem az eredet őstíthai, a tudatalatti kútjába való bepölyöntés, a halálfelelmet vagy az emberi szellembe vetett szilárd hit szintén — talán már el is jutott Bartókhoz. S mindehhez nincs szükség zenetudományi búvárkodásra, hiszen erről az oldalról megközelíteni a bartóki titkokat még az iskolázottaknak is hatalmas feladat.

Bartók legendás Faustus doktor-ként áldozta életét a zenének. Schubert Hársfája számára nem csupán emlék, árnyék és illat, hanem sejt, klorofil és atom is, s így még misztikusabb. Egy rövidzárlatot talán nem tudott megjavítani, de hangtan, fizika, akusztika, sőt szigorú mértani arányok mind szolgáltatásban állnak. Az Újvilágban száműzetésének idején furcsa, idegen rovarok, lepkek villandásaira reagál. A légy zümmögése és az éjszaka csendje is megihletti. S közben egész életében műveivel, tudományos munkásságával és emberi magatartásával az egész emberiség legnemesebb eszméiért harcol.

„E titkok aajtán előtté még senki sem dörmögött; s utána az évezredes kapuk hosszú időre bezárultak újból”, írja róla Szabolcsi Benca. Aki fogékony lélekkel és teljes odaadással készül követni Bartókot, annak számára zenéjének kapui nyitva állnak.

(Praecentor)

zépkor, pontban éjfélkor kezdődik az újkor”. Ezt éjfél előtt egy perccel énekelte a középkori kórus és éjfél után egy perccel a primadonna, a szerelmes színész és a komikus kifogástalan gyermeke volt már az újkornak. Két perc alatt hiánytalanul átalakult és kötelességtudóan újjászületett. Az író, akit millió szál köt a tegnaphoz, régi elgondoláshoz és terveikhez, megkezdett munkáihoz, két perc alatt ezt nem tudja megtenni, ha mégis megteszi, ő is operettfigura csak. Komédiázik, szerepet játszik, másnak a szavait veszi szájába, meggyőződés nélkül meggyőzni se tud. Aki a mai világba való, az ennek a világnak írt akkor is már, ötszáz vagy kétezer évvel ezelőtt is, amikor nem tudta még, hogy ez a világ valaha is eljön.

Adja meg az új világ az írónak is azt a szabadságot, amelyet mindegyik fiának megad: az írónak legyen szabad írnia. Irja meg azt, amit szeret, azt, amihez tehetsége és kedve van. Amikor kijelöljük azt, hogy mit vár az új világ az írótól, előzetes kritikát mondunk olyan művekről, amelyeket nem olvastunk még, amelyeket az író meg sem írt még és alkalmasint sohasem ír majd meg, mert az előzetes kritika korlátozza és megbénítja. Várjuk meg, míg a gyerek megszületik, akkor állapítsuk meg gondos vizsgálódás után, hogy fiú-e vagy lány. Ne firtassuk azt, hogy az író politizál-e vagy sem. Ha az író becsületes, emberséges, az igazságot, a szabadságot, a megértést, az ember jogaiért száll síkra a gonosz és az elvakultság ellen, akkor testvérem abban a nem is olyan kivételes esetben is, ha nem egyedik bele a napi politikába. Ne tereljük bele az író a politikai csizmadiaik céhébe.

Ma látjuk, milyen végzetes hiba volt ez az elmúlt világban, kitűnő írók vallották kárát. Ne a politika irányítsa az író, kizárólag írói eszközeivel az író irányítsa — ne a politikát, hanem az olvasók tömegét, hogy eligazodjon a jó és a rossz között, a szép és a nemtelen között, a világosság és sötétség között. Ha tölem azt kérdezik, mit vár az új világ az írótól, azt felelem: azt, amire a világnak mindig a legnagyobb szüksége volt: irányítást és vizsgáztatást. A vizsgáztalshoz ragaszkodok, akkor is, ha nem jár mindig együtt az irányítással. Nem mondom le Petőfi Négyökrös szekeréről és Arany János Családi köréről, Heine kis dalairól, hogy ne kezdjem az Enekek énekelét. Nagylelkű vagyok, a mai lakásviszonyok között megbocsátok még az elefántcsonttoronynak is. Szabadságot az íróknak! Mit várjon az új világ az írótól, ha minden mást megelőzően egyelőre még magára az íróra kell várnia?

H. T.

Kommentár egy Klapka-nótához

GENF öreg utcáin — ahol naponta járok — az ódon házak és patinás nevű vendéglők, a szobrok és a falakon elhelyezett kőtáblák az emigránsok évszázados emlékeiről beszélnek. A hugenották óta a lengyel menekültekig, Kálvin Jánostól Leninig ez a város, amely büszkén viseli nevében, hogy köztársaság is, válogatás nélküli vendégszeretettel adott hosszabb-rövidebb ideig otthont a legkülönbözőbb nemzetiségű és véleményű menekülteknek, akik valamiféle erőszak elől menekültek hazájukból. Talán az tette a genfi polgárokat ilyen megértővé minden üldözötttel szemben, hogy ennek a városnak csupán a XVIII. században tizenkét forradalma volt, s nem hiába írta Genfről Joseph de Maistre: „La métropole du système qui soutient la souveraineté du peuple estoutien droit de juger les rois.” Az bizonyos, hogy ez a város örök tűzhelye annak az igazságnak, hogy az erőszak örökös csatavesztes marad az emberiség és a szellem szabadságkarátával szemben.

Az emigránsok nagynevű galériájából én azonban legszívesebben két magyar embernek éppen száz év távolából ideszűrődő hangját hallgatom.

Az egyik a Rue Pâquis 28-as számú házában faláról néz le rám egy kőtábláról szép, szakállas arcával. A francia nyelvű felírás azt mondja: „Itt lakott Klapka György, a magyar hadsereg tábornoka, Komárom hősi védője, a genfi Nagy Tanács tagja 1856/57-ben.”

Bizony, száz esztendővel ezelőtt is a széles idegen világban kellett bolyonganiok a magyarok tizezreinek (ha nem is csaknem 200.000-nek), míg odahaza Haynau, Bach és társai akasztották és börtönözték a többi (ha nem is tudták elérni azt a kiemelkedő normát, mint Kádár és társai). S Turinban Kossuth Lajos, Párizsban Teleki László, Londonban Pulszky Ágost küszködtek az emigráció nehézfeladataival, melynek akkor is egyik fő problémája volt, hogyan lehet a rabszírja fűzőtt ország, az erőszak alatt nyögő nép ügyét méltón és egységesen képviselni.

Mert a nagy dicsőség mellett még nagyobb felelősség tapadt a nagy nevekhez. Ők ugyanis tisztában voltak azzal, hogy emigrációban a politikai feladatok megoldása lényegesebben nehezebb, mint bármi más, mert a rendelkezésre álló eszközök aránytalanul kicsinyek. Érezhették azt is, hogy talán minden erőfeszítésük eleve eredménytelenségre van ítélve, hiszen a magyar ügyön csak nemzetközi helyzetváltozás segíthetett. De mégis hiba lett volna mindent a rokonszenvező nagyhatalmak kormánypolitikájától várni, s meddő politikai spekulációval lesni egy szerencsés nemzetközi konjunktúra kialakulását. A magyar szabadságharc döntő érvet adott arra, hogy a történelmet nem csupán katonai, vagy gazdasági faktorok irányítják. Ebből a szempontból okosabbak voltak, mint a kormányok hatalmon lévő vezetői.

De volt sok más baj is, ami egyébként minden emigráció közös sorsa. Nemcsak az, hogy elszakad természetes elemétől, az otthon maradt néptől, hanem az is, hogy a tarsolyában magával hozott hazai szerephöz, cím vagy méltóság az országhatárokon kívül, az idegen és sokszor részvétlen környezetben devalválódik, s az ehhez való görcsös ragaszkodás az emigrációban annyira szükséges együttműködés rákfenéje lesz. Ha elolvassuk az 1849. év utáni magyar politikai emigráció történetét, fájdalmasan kell látnunk, micsoda sivár és kicsinyes személyi torzalkodások bénították meg ennek az emigrációnak erejét, s még olyan zseninek, a magyar szabadság vitathatatlan történelmi képviselőjének, mint Kossuth Lajosnak, milyen nehezen sikerült (sokszor nem is sikerült) koordinálni a szétágazó pártpolitikai és egyéb irányú nézeteket, s az otthoni — néha feltételezett fontosságú — szerepre hivatkozó egyéni ambíciókat. Mert mit számított az idekünt, ha egyik emigráns vezér a hadsereget, a másik a verestollas flamingó köröket kívánta képviselni. Hiszen nemcsak az egyén, de a nevében kül-

földre mentett politikai szervezet vagy keret is hasonló átértékelődésen, legtöbbször értécsökkenésen megy át az emigrációban. Hiányozván a történelmi aktualitás, az élő anyag, aminek formája volt, legtöbbször száraz viaszleppé válik, amiből kicsurgott az édes méz.

Mindenképpen ellenére mindenki az emigráció egységét hirdette és tartotta szükségesnek. Erről tanúskodik az a hatalmas levelezés, amit a szerteszóródott emigráns vezérek egymásnak írtak. Keresték is annak a megoldását, hogyan lehetne a különböző politikai felfogásokat a lehelyesebb arányban egyesíteni, noha nyilvánvaló, hogy az emigráció politikai frontja csak egy valamivel lehetett egységes: az otthon maradt, rabszolgaságban tartott nép politikai igényeivel. Otthon a Bach-huszárok terrorjára a magyar nép néma és makacs passzívítással felelt; — idekünt egy feladat várhatott az emigrációra: a legösszehangoltabban és a leghangosabb aktivitással kellett harcolnia azért, hogy Magyarország olyan külső és belső feltételek közé kerüljön, ahol szabadon magadönthet politikai életformáját. S ebben a felfogásban — minden más ellentét mellett is — egységes volt a magyar emigráció önmagával is, a magyar néppel is.

KLAPKA nem sokáig élvezte Genfben azt a megtiszteltetést, hogy a Grand Conseil tagjává választották a szabadság ügyéért mindig forrón lelkesedő genfi polgárok. Temperamentumának nem felelt meg a csupán „representációs” szerep, s rövidesen Berlinbe tette át székhelyét, ahol a poroszoktól remélt fegyvert kapni a felszabadításra.

A másik hang a Bourg de Four tere nyíló Clémance kávéházából szűrődik felém. Valaha itt, egy-egy asztal felett hajoltak össze a szabadság elvesztése miatt búsloló magyar fejek. (Most angol, amerikai, hindu és skandináv diákok, vagy UNO-tisztviselők vitatkoznak a „marché commun”-ról és az európai nagyhaza ügyeiről, s szűknadrágos, lófarkú frizurás csinos lányok úgy tesznek, mintha érdeklődéssel hallgatnák.) Száz évvel ezelőtt az egyik sarokban talán éppen Horváth Mihály püspök úr, a szabadságharc kultuszminisztere javítgatta itt, Genfben magyarul kinyomtatott történelmkönyveinek kefelenyomatait. Csendes ember volt, nem nagyon vett részt az emigrációs élet véget nem érő vitatkozásaiban. Egy feladatot tűzött maga elé: a historikus alaposztásával és megbízhatóságával pontosan lerögzíteni a nagy élmény, a szabadságharc minden fontos és apró részletét. Mert Bach miniszter úr és tollnokai nem elégedtek meg a tizenhárom akasztófával és Kufstein nyirkos börtöncelláival, — meg akarták hamisítani a magyar szabadságharc tündöklő tényeit, s koholt rópiratokkal elhitetni a világ közvéleményével, hogy a glóbuszakötött magyar nép boldog és elégedett, s „elitéli” azt a harcot, amit — ha kellett — kapával és kaszával a kézben önmaga vívott elnyomói és a muszka hódítók ellen. Ezt semmiképpen nem tűrhette Horváth püspök úr, s fáradságtalan szorgalommal írta meg a szabadságharc élményeinek és lefolyásának hiteles történetét. Ezzel a magatartással hitelesen képviselte a szabadságharcot, mert azt 1848-ban egyaránt vívták tollal és fegyverrel, s az egész nép részvételével a száz év előtti magyarok.

SZÁZ ÉVVEL ezelőtt forró vágyakozással, makacsul és nem csökkenő reménnyel énekelgették Magyarországon elhagyott tanyákon, vagy nekibúsult összejöveteleken a Bach-huszárok füle hallatára:

Majd hoz Klapka puskat,
Túrr Pista meg tisztát,
Eljen Garibaldi!

A nóta szövege történelmi emlékmár, de dallama ott cseng még mindnyájunk fülében, összevegyülve a budapesti utcán 1956 október 23-án felharsant új dalokkal. Atérezük-e mindnyájan, mit jelent s mire kötelez az, ha egy nép dalban fordul hívó szóval segítségért?

Padányi-Gulács Béla

A kételkedés kötelelessége

Hotel Vasfüggöny, Mörbisch

(Mörbisch, Ausztria, 1957 szeptember.)

MIKÉNT AZ EG TÖRTÉNELME Lucifer tagadásával kezdődik és ugrik időtlenből az időbe, az egyes ember szellemi élete is az első nem-mel vágja el a köldökzsinórt, ami nemcsak szülőjéhez, tehát a múlthoz, de valami bizonytalan körvonalú biztonságrévhöz is köti és elindul a kalandok hivatgatóan félelmes vizeire.

Mihelyt az első evezőcsapás behasít az apák szelvédtől gondolat-öblébe, a tengerre szálló kalandkereső máris azt képzelet, lerázza magát a múltat és meghódította a jövőt. Alighanem zokon venne minden utalást ama genovai hajósra, aki az újkor hajnalán meglátta Amerika partjait, de azt hitte, a mesés Indiákba érkezett. Pedig a célzás hízoló lehetne, mert — mi tagadás — elnéző mosolyon kívül tiszteletet is ébreszt a homályos múltú admirális és nemes korlátolt-sága, ahogy még halalos ágyán is megtagadja Amerikát, természetesen fiát, kalandorérzéssége gyümölcsét és a tények előkelő elhanyagolásával ragaszkodik eredeti hitéhez, egy emberélet viszonylatában ősi hitéhez, hogy nem új földrészt fedezett fel, hanem csupán egy régi birodalomba talált új utat. Hízoló lehetne a hasonlat, mert a hit szerénytelen fölénye egyben mélységes alázat, hiszen a gyakorlatias útkereső a hasznót nem hajtó hit megőrzéséért, gyakorlatiatlanul beéri a kevesebb, lemond a többről.

A huszadik század hajósai nem érik be; nem illethetők a gögös alázat vádjával. Bár a szellemi kalandra szálló kolumbusok hasonlatosak a jó admirálisokhoz, mert ők se tudják, hol érnek partot, de annyiban elütnek tőle, hogy amikor viharos útjuk végén befutnak időtlen idők óta áldozatokra leselkedő gondolatok és jelszavak kikötőjébe, azt hiszik — új világot fedeztek fel. Legtöbben azt hiszik. S most kínos volna számomra a hasonlatosságok és ellentétek szárait személytelenül tovább szőni, ha mellesleg el nem mondanám, hogy magam is ama kolumbusok közé tartoztam, akik a „világ egyhatodában” új világot vélték felfedezni, nem pedig egy régi birodalom újfajta útját.

Eleinte az új kolumbusok (és itt ne essék szó az eszmék részesezésért működő ügynökeikről, ne essék szó a hivatásos gyilkos utakról, csak a szellem nyugtalan hajósairól), a hívők türelmetlenségével hirdették, hogy a kitűzött célt érték el: a szellemi és anyagi gazdagság Indiáit, csodálatos partokat, csodával határos úton. Mert akkor még csak a partot pillantották meg. S mivel ez a part másnak tűnt, mint a már elhagyott, az újba belegondolták, ami a régiből hiányzott. S még csak túlozniok se kellett a hiányok bőségét. Sokáig mindkét partot csupán a linóleum-metszetek fehér-feketéjében érezték, ellentétes fogalom-párok végtelen sorában és végzetes egyszerűsítésében, míg csak meg nem tanulták — legtöbben megtanulták —, hogy a hazugság ellentéte nem szükségképpen igazság, hanem általában egy másik hazugság.

Amikor az Egyhatod nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is meghódította őket és a felfedezőjelöltek bennszülött alattvalókká váltak, lassanként megvilágosodott az elmélet és gyakorlat ellentéte. A felszabadulás diadalíván a szolgaság drótsövénnyei közé, a teoria temploma helyett útonállók záruk-utcajába kerültek, s ami a szellem kolumbusainak nem volt kevésbé fájdalmas, a dialektika kapuján a voluntarizmus börtönébe, a materializmus pedig valami olcsó metafizika festett, lenge lányainak negyedébe jutottak. S amikor — hogy megint ne legyen személytelen — már a régi part emisszáriusaként megbélyegezve börtöncellám clair-obscur-jében egy angyalian együgyű ferences páterrel a *gracia irresistibilis*-ről, Szent Ágoston kegyetlen hitéről elmélkedtem, már csak plusquam perfectumban mondhattam, hogy én meg hajdan a kegyetlenség hitének voltam katonája.

A GENOVAI HAJÓS tudta már, hogy a föld gömbölyű és ha a Santa Maria folyvást egy irányba vitorlázik, majd átrepül a szárazföldröket, visszajut Palos álmos kikötőjébe. Az új Kolumbus, ha nem az aranyláz és kalmárszelleme, hanem maga-

num keresése, a felfedezés izgalmait hajtotta, vissza is tér igazi hazájába. De nem csodálkozhat, ha a parton állók megkérdezik: Ki ez az ember?

Hiszen megváltozott. Más, mint útrakelése előtt, más, mint útközben. Tájak, emberek, látott és megsejtett drámák, nyomaszó nappalok és éjszakai emléke barázdálja arcát s koraösz feje még rokonainak is idegen. Nem veheti rossznéven, ha most mérlegre teszik, ha ítélnék fölötté. A pusztai elhatározással, hogy otthagyja a szelvédtől öblöt, ő is ítélt és mert az ítéletmondás kívánsága összefonódott a változtatás kívánságával, az addig szilárdnak látszó egyensúly tagadásával, virtuálisan fel is forgatta a világot.

Néhány rokon a pártatlanság szigorával méri végig a tékozló fiút, másokat zavarba ejt, mert beszámolója rákényszeríti őket, hogy legalább részben végigjárják útját, megtapogassák törött bordáit; Kolumbus vallomása felbolygatja nyugalmukat, akár egy tapintatlan hajnali telefonhívás, amikor az áldozat nem csupán az alkalmatlankodót, de a távbeszélőt, még csak részben elavult intézményt is elátkozza. Egyik-másik kíváncsi kínosan feszeng, mert kicsi-be múlt — és nem érényein múlt —, hogy nem lett Kolumbus utatársává. Többen megértően mosolyognak, tudván: az emberi elme „araszig érő látásával” faggatja a világot sokezer mérföldnyi térben, faggatja önmagát, immár sokezer esztendőnyi időben, elfogad és kimond egyértelműen egyszerűnek látszó ítéleteket, csakhogy aztán valamennyit megfellebbez és visszavonja. De a parton állóknak jó részét gyanúval tölti el Kolumbus sokat látott szeme. Talán inkább megajándékoznak rokonszenvekkel, ha féltreérthetetlen korlátoltnak mutatkoznak. Akkor főlényben, tehát biztonságban éreznék magukat vele szemben. De így nem. Mert mindent tud már a felfedezett világról, amit ők csak hisznek és hittek. Szemükben Kolumbus megbízhatóbb volt, amíg maga is — noha az ellenkezőjében — csupán hitt. De most, hogy hitét hosszú vívódás és árnyékbokszolás után enkezével megölte, voltaképpen minden hitet gyanúba kevert. Megingatta a hitet a hitben. Veszélyesebbé, felforgatóbbá vált, mint hőbortos üdvígéretével.

Nézzenek csak farkasszemet a partonállók és a hazatért hajós, amíg a hitet és tagadások állati komorsága, humortalan szigora, humánus nevetésben fel nem lazul; amíg már senki se veszi önmagát túl komolyan és nemcsak a mások, de önmaga igazában is kételkedni mer.

A KÉTELKEDÉS ÉS TÉVEDÉS SZABADSÁGA az a szellemi nukleáris fegyver, aminek formuláját, használati utasítását az Egyhatod atomkémi hiába lopnák el, hiszen az új utakon járó régi birodalom sose alkalmazhatja, mert a felszabaduló centrifugális erők izekre tépnék a centralizált Impériumot, miként egy-két szerény kísérlet máris sejteti. Ezért az Egyhatod remegő bizonytalanságot takaró és rég megingott vakhitével a szellemi nukleáris fegyver gazdáit, hasonló szintű álhit helyett, szembegegezhetik a szellem kötetlen fölényét. De meg kell fontolni, hogy a kötetlenségben is van kötöttség, mert Palostól Párizsig, Limától Londonig, Washingtontól Wienig a gondolkodás iránytűje az arisztoteleszi logika s ennek kategóriái annyira megszokott, természetes bilincseké váltak, hogy azonosultak a *common sense*-szel, a józan ész egyedül alkalmas szerzőségeinek tűnnek. Nem így az Egyhatodban. Ott sokféle, még elemzésre váró, történelmi és anakronisztikus hatás eredményeképp másfajta logika, másfajta etika érvényes. Ezért aztán a Nyugat kormányosai számtalanszor voltak kegyetlenek bevallani, hogy a Keleti Impérium sakkhúzásai halomra döntötték politikai munkahipotéziseiket. Persze, mert nem számoltak a „más”-sal, viszonylag megbízható műszert alkalmaztak, de nem a maga közegében s úgy jártak, mintha hőmérővel iparkodtak volna elektromos feszültséget mérni, avagy barométerrel sebességet.

Ha elmélyedő kutatók, persze a

nak minden rendőr-sorfalnál biztonságosabb védelmében, feldolgoznak évtizedek tapasztalatait, általános következtetésekre jogosító tényszerő adatokból átszámíthatnák a keleti gondolkozást nyugatira. Megfoszthatnák a Régi Birodalmat legendás titokzatosságától, a kegyetlenség hitét pedig liturgikus kíséretével. A világ elé állíthatnák a hathatodon uralkodni kívánó Egyhatodot, gyermeket resztelésében, kíméletlen mohóságában, miként a nagy hazájukba, Európába most visszatért dunaparti kolumbusok romos fővárosuk utcáin megpillantották.

A kutatóra, a szellem minden hajósára, számtalan csapda megverem leselkedik, a legmélyebbre akkor zuhan, ha menten valóság-nak veszi munkahipotéziseit és elvontan közösséget vállal a tétéleivel pillanatnyilag egyetértő embercsoportokkal. Ebben a veremben menthetetlenül az Egyhatod gondolatrendszerének színvonalára süllyed, nem kényeskedhet már eszközeivel s a részleges tudást eltekőzolja — közömbös milyen előjelű — hitért.

A hazatérő Kolumbusnak gyanús bármi hitre támaszkodó elvont szolidaritás, mert átkelés közben ezt a különös hűséget intézménnyé fejlesztett szörny-mivoltában is megismerte. Hatalmas épületekben székelt, láthatóan és láthatatlanul sok millió négyzetkilométeren terpeszkedett — s akár egyetlen proféta, akár egymásra acsarkodó, egymás életére törő káptalan tagjai irányították —, gondolkodott, moralizált, cselekedett minden hívő helyett és mutatott be a nevükben emberáldozatokat. Az elvont hűség ezt a szörnyét Pártnak hívták. Lehetett volna más neve, de más tartalma nem.

„Becsületre vál, ha magadból csinász pártot magadnak” — tanítja Dante s valóban, van-e széljárás, hullámverés, pokolraszállás veszélyesebb a szellem hajósára, mint bármi cinkosságot követelő párt, bármi elvont hűség?

AZ EURÓPAHOZ MEGTÉRŐ, Európába hazatérő Kolumbus nem képzelet és nem képzelheti, hogy példája más kalandkeresőt megóv majd alattomos hitet hinárjától, színt és a-akot cserélő, de lényegükben örökké-egy pártoktól s még kevésbé az ítéletmondás és változtatás kívánságától. Szálljon csak tengerre más is. Hiszen még ő se, még ennyi viszontagsággal a háta mögött se az elrugaszkodás lendületét kárhoztatja, az első nem-et tagadja meg, csupán a kategorikus imperatívusz igényével levont következtetéseket. De a régi filiszterek ráhibázást ma se becsúli többre, mint útrakelése előtt. Másként lett igazuk, mint ahogy képzelték.

A nagy genovai se azért tévesztett célt, mert a föld nem gömbölyű és az akkori filiszterek böcsesége szerint csak eszefordult szélahamos hihette, hogy golyóbison élünk s a másik oldalon fejfel lefelé lógnak az emberek, az eső pedig fölfelé esik. Az Admirális nem jutott a csodás Indiákba, mert hamis irányba indult. De az eredmény túlnőtt szándékán, megváltoztatta és kitágította a világot.

Az új Kolumbus nem változtatta meg, de hoz egyet-mást viharvert matróládájában. Ha egyebet nem, a bezáruló kört: a tagadás tagadását, de nem szájharpadáló görcsös feszültséggel, hanem a humanista kételkedés oldott és oldó derűjével. Csakhogy ilyen útravalót senkinek se kínálhat, noha azt képzelet, nem ártana, ha szellemi kalandra éhes más hajósok, tíz nehezen emészthető konzervgondolat, tíz önmegtadó köteleesség helyett csak egyet vennének magukkal: a kételkedés kötelelességét.

Lehet, hogy a dunaparti Kolumbus, egy költőt idézve, talán át is fogalmazva (mert egyetlen könyvet se hozhatott magával), nem gazdagítja, nem tágitja a világot a kételkedés kötelelességéről elmélkedvén s még csodabogaréként se gyarapíthatná valami különműködő gyűjteményét. Partra lépve mégis, nem hatóságnak, nem újra megült rokonainak, de saját magának ígéri: a kételkedés, nem is tegnap vállalt kötelelességét, egy ideig még teljesíteni fogja. Lehet, hogy nem sokáig. Csak amíg él.

Még nyílnak a völgyben a kertli virágok... Igen, szeptember vége van, még nyílnak, odatúl a völgyben. Fertőrákos alatt, a lágy nap-sütés ferdén zuhog rájuk s tisztán megvilágítja a dombnak jutó ker- teket, a kukoricásokat, a mezőket s a nagy némaságot. Előttük, a nádasok során, egyenes vonalban, hosszú, fekete árnyékot vetve állnak az őrtoronyok. Mindezt pontosan látni innen, a szálloda terras- száról, ahol jókedvű, színes ernyők alatt, tarka kerti székeken ülnek a vendégek s hallgatják a cigány- muzsikát. A távolság alig három- negyed kilométer. Két középkorú olasz úr könnyű kék és sárga, kötött mellényben szemmértékének csatlakozásáról vitatkozik. Ver- mouthot isznak s kényelmesen hatradólva nézik a határt, ahol Európa véget ér. Igen, a távolság nem lehet több, mint hétszáz mé- ter. „Minek a szöke énnékem, mi- kor én a barnát szeretem” — játs- sza a cigány.

A szállodát most építették, a hátsó traktuson még dolgoznak a festők s az üvegesek. A nagy, szé- les terraszokról jól látni Magyar- országot. A kettősszárnyú alsó üvegajtón kilépve, jobbjelű a Fertő-tó partjára juthatni, ahol ho- mokstrand, csinos velközökabinok, gondosan összerótt nádkunyhók és lugások, valamint egy szabadtéri színpad várja az utast. A szabad- téri színpadon néha a „Cigány- báró”-t adják. Van bogrács és konár, szolgálja és gémeskút, — a szálloda felett némi halvány „csikósgulyás” hangulat terjeng. Az osztrák idegenforgalmi szakem- berek jó érzékkel fedezték fel s formálták különleges attrakciójá- Mörbischt. A cigányzenekar borjú- szájú ingben s vörös nadrágban muzsikál, decemberben jöttek, egyenesen a Csekő-éteremből, hátukon a nagybögövel meg a cim- balommal.

Itt látható a vasfüggöny... Az üvegajtótól balra, az izléses, szellős terrasz árnyékában búvik meg az autóparkhely. Kilencven- ket személykocsit s három autó- buszt számolok meg, osztrák, fran- cia, svéd, angol és olasz rendszá- mok bizonyítják, hogy a hely ked- velt, a forgalom nemzetközi. Euró- pa kíváncsi a vasfüggönyre.

Az árak egyébként mérsékelték, az ételben borjúpörkölt és halászlé is szerepel. A szállodától mintegy negyed- órás sétára a határ. Kocsival is el- érhető, az út lágyan emelkedik, elhagyja a falut, kukoricások és veteményeskertek közt kanyarog fel a dombra. A dombon széles kör, hogy kényelmesen meg lehes- sen fordulni s egy sorompó. A so- rompóval szemközt, másfél méterre a drótsövénnyel. Távolság, körülbe- lül közhajítványra őrtorony emle- dik, tetején tört, hervadt lombok, az álcázás nyomai. A határ itt de- réksövénnyel elkenyárodik, az enyhe magaslát kívülben alkalmas arra, hogy messze be lehessen látni a magyar tájat egészen a faluig, ahol földművelésvezetési bolt van, határőr és parttitkár s még azon- túl is, ahol az utakon s a földeken semmi sem mozdul.

A vasfüggöny nagy látogatott- ságnak örvend. Az olasz, francia és svéd kocsik lefékeznek a tágas körben, az emberek kiszállnak, be- csapják az ajtókat s rákönyököl- nek a sorompóra. A mezőn, a drót- tal szemközt néhány kopott, ja- hullt piros-fehér-piros zászló libog. Ez az osztrák „műszaki zár”. A másik a magyar. A boronált, szé- les nyomsáv makulátlanul húzódik végig a réteken, felkúszik a he- gyekre, belopakszik az erdőkhöz. Pontos és hibátlan munka. A drót- sövényen nincs rés. Az európaiak, akik valamiféle apró izgalmat ke- resni jöttek ide, döbbenetlen járat- ják tekintetüket a hallgató tájon. Tehát mégis igaz?

Az átkelés lehetetlen

A jelenetben, a csapódó kocsi- ajtókat, a színes ruhák és a megle- pett „ah”-ok bámészködő szín- jeltékében van valami bizarr és kí- nos. Az arcokon látni, hogy el van- nak készülve: bármely másodperc- ben behövelkezhet a rettenetes, akár a bikaviadalok arénáiban. So- kan le sem állítják a motort s ho- zódnak a határhoz.

fordítják, mielőtt megközelítenék a drótot. Azt hiszem, hiába magya- ráznám, hogy odaát is élnek em- berek, akik ismerik Voltaire-t és vajonganak Mendelsóhnért, akik fejforralják a tejet és kezet mosnak étkezés előtt. Az őrtorony tövé- ben, a lapuló aknák társaságában kár minden szóért. Magyarország bizonyít. Itt végződik a civilizáció és a humanizmus.

Most, a falu felől, kényelmes léptekkel felbukkan egy osztrák határőr. Joviális külsejű férfi, nyakkendő, pantallót és félcipőt visel, kezében távcső. Másodpercre megrebbenek, várom, mi történik, még bennem a lassan feledhető szorongás, hiszen ez „határsáv” s nekünk semmiféle engedélyünk nincs. A katona a közelünkbe ér.

— Grüss Gott — mondja. Fel- emeli a távcsövet s egy másod- percre végigtekint a tájon. Az ola- szok, franciák, svédek körülveszik. — Hol vannak az aknák? — kérdi izgatottan egy csontos, szikár nő s összéből vonja gyönyörű stó- láját a nyakán.

— Az aknák, asszonyom, a két drótsövénnyel között fekszenek — feleli az osztrák határőr szakszertien. — S ha valaki történetesen rá- juk lép, felrobbannak?

— Igen, felrobbannak — mondja a katona s mintha kissé szégyelné magát.

— De hiszen nincs háború — nyugtalanodik tovább a nő.

Az osztrák cseppet, kínosan el- mosolyodik: — Igen, asszonyom, nincs há- ború.

— De hát akkor miért?

A határőr vállat von. Ausztria semleges.

— Ahány ház, annyi szokás, asszonyom — mondja.

— S az őrtoronyban vannak?

— Igen, asszonyom — feleli megbocsátó humorral. — Az őrtor- ony foglalt.

— S ha valaki a túloldalról meg- kísérel az átkelést, utána lönek?

— Igen, asszonyom, parancsuk van arra, hogy azonnal löjjenek.

— S maga is lö?

— Nem, asszonyom. En, Isten- nek hála, nem kapok ilyen paran- csot.

— Jönnek még menekültek?

— Nem, asszonyom. Az átkelés lehetetlen.

A határőr körülpillant, két újját a saphájához érinti:

— Hölgyeim és uraim, a vi- szontlátásra.

S elmegy, lassan, kényelmesen, amint jött.

Az osztrák „határsáv”

Otthagynom a sorompót, megin- dulok vissza, a szálló felé. Elhala- dok az osztrák őrház előtt. Senki nem szól utánam. Néhány lépéssel odébb felfedezek egy táblát. Moso- lyognom kell. Talán negyven mé- terre vagyok a határtól. A tábla felirata:

„A veteménybe lépni szigorúan tilos.”

A szállóban vacsoráznak. Az étterem nagy ablakaiból is az őrtoronyokra látni. Amint lehull a puha, füstszagú őszi éj, itt is, ott is felvillan egy-egy reflektor, hékes fénycsóvája végigtapogatja a ná- dast. Ah — monadják a vacsora utáni desszert mellett a svédek és a franciák. Az ország — a hazám — szégyentelenül mutatja két- ségbeesítő, megmagyarázhatatlan ostobaságát. „Megugrattak Horto- bágyon a karámból egy csikót” — játssza álmodozva a pirosnadrágos cigány. Az autók körül nagy nyüzsgés. Későre jár, a külföldi vendégek indulnak vissza. Egy széles, nyitott kocsiba két kislány mászik be. Németül beszélnek. Az apa a volánnál várja, amíg a csa- lád elhelyezkedik.

— Megmondhatjátok Emily né- ninek — szól hátra —, hogy láttá- tok a vasfüggönyt.

— Igen, megmondjuk — felelik illedelmesen a kislányok. — Na- gyon érdekes volt.

A lázadás bölcsőlete

Az utóbbi évek folyamán egyre több tanulmány jelenik meg a szürrealizmusról. Nadeau és Duplessis elsősorban irodalomtörténeti méltatásai után Ferdinand Alquié könyve (Philosophie du Surréalisme, Paris, Flammarion, 1956) immár a szürrealizmus bölcsőleti alapjait igyekszik felkutatni, sőt bizonyos túlzással talán azt is mondhatnók — hiszen többé-kevésbé rendszeres szürrealista filozófia mindmáig nem létezett —, hogy a szürrealizmust bölcsőletileg is meg kívánja alapozni. Bármiként is vélekedünk e könyvekről, a komoly érdeklődés mindenesetre arra mutat, hogy megérett az idő, a szürrealizmus bevonul a történelembe: történelmileg lezárt tényként kezelhetjük.

A XX. század „izmusai” közül a szürrealizmus, az álom, a tudatalatti asszociációk, képek és érzések szerelmese és harcoss bajnoka, kétségkívül a legjelentősebb és leggazdagabb művészeti iskolának tekinthető. Már maga az is érdekes, hogy ellentétben a legtöbb hasonló irányzattal, itt nyugodtan használhatjuk az „iskola” szót — nem minden ok nélkül nevezték ellenfelei André Breton-t a „szürrealista pápának”; és mégis éppen ennek a legszigorúbb, legzártabb és legkövetkezetesebb művészeti irányzatnak volt a legnagyobb befolyása Franciaországban és ilyen szempontból komoly vetélytársa a határokon túl is alig akad, a német expresszionizmus kivételével.

Legfeltűnőbbben a költészetre hatott. Franciaországban manapság nagyjátvalóval kellene keresni a valamirevaló fiatal költőt, aki ne érezte volna a szürrealizmus mágnese vonzását és ne engedett volna bizonyos fokig csábításának. Igaz ugyan, hogy talán nem is vennék komolyan a kritikusok, ha ellenállt volna. Mindenesetre jellemző, hogy nemcsak zárt, ezotérikus és a nagyközönség által nem olvasott költőknél, hanem még az eladott példányszám alapján legnépszerűbbnek nevezhető Jacques Prévertnél is lehet érezni a szürrealizmus hatását. (Prévert fiatal korában egyébként az „iskolához” tartozott és kommunista felfogására niatt vált ki a nagy szürrealista krízisek idején, a 30-as években a minden megalkuvást elutasító Breton-vezette körből.)

A regényirodalomban nem mindig könnyű hatását más befolyásoktól megkülönböztetni, gyakran egybefolyik például a freudizmus, de hogy közvetve mind a mai napig élő valóság, azt Giraudoux-tól Julien Gracq-ig és Robbe-Grillet-ig számos modern francia regény bizonyítja, — bár el kell ismernünk, hogy az orthodox szürrealista regény ama csúcspontjait, melyeket Aragon és Breton ifjúkori regényei képeznek (Le Paysan de Paris, Nadja), azóta sem érte el senki.

A szürrealizmus varázsa és vonzóereje talán a drámairodalom terén a legkevésbé ismeretes. A dráma helyzete ugyanis jóval érdekesebb és bonyolultabb az előző két műfajnál. Szüksége van ugyan az események okozati láncolatára, de a drámai feszültség és a növekvő intenzitás törvénye egyben megköveteli, hogy a valóságot leegyszerűsítse, sőt itt-ott elrugaszkozdék tőle a feszültség növelése érdekében. Ez az intenzitás, mely a drámának központi helyet biztosít líra és epika között, gyakran alapjában véve valószerűtlen eszközökkel törekszik a nagyobb fokú valószerűségre, az alapfogolatra, a fő cselekmény valószerűbb kidomborítására. Ezeket a színpadon nemcsak megengedték, de kötelező valószerűtlen eszközökkel nevezik a franciák „convention théâtrale”-nak; iskolapéldája a klasszikus tragédia hármas egysége, de megtalálható minden idők drámairodalmában.

A szürrealizmus, mely tudatalatti erőinket és érzéseinket mozgósítja, nagyszerű eszköz lehet még olyan drámaíró kezében is, aki egyébként nem hódol semmiféle iskolának. Életünknek sok különös, „megmagyarázhatatlan”, hátborzongató pillanata voltaképpen szürrealista pillanatok; a jó drámaíró ügyesen beleszó ilyen pillanatokot cselekményébe és fokozza általuk a drámai feszültséget. Egy éneklő bolond, egy hallgatag pincér a háttérben, egy furcsa mozdulat, színárnyalat mind olyan dolgok, melyeknek látszólag semmi közük sincs a cselekmény logikus fejlődéséhez és mégis többet jelentenek, mondanak sok hosszú párbeszéd-

nél. Számos példát találhatunk a szürrealizmus ilyféle felhasználására Claudel, Giraudoux és Anouilh egyébként szürrealistának nem igen mondható darabjaiban. Ilyen esetekben a szürrealizmus természetesen többé-kevésbé eszközzé, sőt „trükké” degradálódik; emellett azonban találunk a kezdetől fogva kísérleteket egy következetesen szürrealista dráma megteremtésére is. Ilyeneknek kell tekinteni Alfred Jarry, Apollinaire és Tristan Tzara drámáit, valamint Cocteau első darabjait, bár ők a szürrealizmusnak inkább előfutárai vagy társutasai, mint harcoss szószólói voltak. Apollinaire legismertebb darabjában, a „Thésias emléke”-nek (Les Mamelles de Thésias), „drame surréaliste” ugyan az alcíme, e bőhumorú darab szürrealizmusa azonban nem egészen felel meg annak, amit később Aragon és Breton értettek e néven.

Amint láttuk, a szürrealizmus hatása mindenütt óriási volt és az ma is; ennek azonban magától értetődően megvan az a káros következménye, hogy eredeti formáját mindinkább elveszíti, dühös, forradalmi jellege eltűnik, definíciója, határai elmosódnak. Sokan manapság már mindenre, ami „furcsa”, vagy „érthetetlen”, vagy egyszerűen modern, ráfójják, hogy „szürrealista”. Az ily módon szűkességessé váló megkülönböztetés végett már az eddigiekben is többször beszéltünk orthodox szürrealizmusról. Igen örvendetes tehát, hogy Alquié már említett könyvében tisztázza a helyzetet és az eredeti szürrealizmus alapjait szövegezi le; azért tekinti elsősorban André Breton munkát kiindulópontjának, mert ő maradt aránylag leghibb és kezdeti eszményekhez. Ugyanakkor a szürrealizmus kezdetétől fogva több (és más) kívánt lenni egy kizárólag irodalmi irányzatnál: világnézetnek, sőt életmódnak vallotta magát. Ily módon nem kell csodálkoznunk azon sem, hogy valaki egy irodalmi iskola filozófiáját írja meg, hiszen Alquié nem tett mást, mint hogy levonta a szürrealista magatartás és a szürrealista eszmények következményeit és ezzel egy már régen feldolgozásra váró problémát oldott meg.

Alquié könyve az egyik legragyóbb munka azok közül a tanulmányok közül, melyek az utóbbi időben az irodalom és a filozófia határmezsgyéin születtek.

A könyv szerzője professor az ünneplés és konzervatív Sorbonne-on és eddig csak Platonról és Kantról írt könyveket; új könyvének témája nem kis csodálkozást keltett: hogy lehet filozófálni egy irányzatról, mely elsősorban lázongásaival, tüntetéseivel, jól megrendezett botrányaival tett szert kétes értékű népszerűsége? Hogyan lehet a Sorbonne professzora komolyan egy olyan szellemi mozgalmat, melynek főhősei még életben vannak? Előszavában Alquié mindenesetre kijelenti, hogy a Platon és Kant iránt érzett bálmulatát azért tudja egybehanganolni az André Breton iránti rokonszenvével, mert az objektív világ kétségbevonása és szétzúzása következtében immanens volta ellenére is van transzcendencia a szürrealizmusban.

Nem szabad eltúlozni a szürrealizmus negatív vonásait; végeredményben nem rombolni akar, hanem szintézist teremteni a reális és a realitáson túli valóság között. Így magyarázható a marxizmus különleges vonzóereje is, melyben sok szürrealista a reális világ, a lázadás és egy eljövendő más világ szintézisét látta. A jobb jövő gondolata, eltekintve az egész marxista rendszertől, már maga is „elhajlás”, az igazi szürrealista tan elferdítése Bretonék szemében; a szürrealista szintézis a teljes egységet, tehát mindig a jelent, követeli.

Egymásután bontakoznak ki Alquié könyvében a szürrealizmus alapvető és sokszor ellentétesnek látszó, de itt végre nagyszerű egységbe olvadó vonásai, melyek egyúttal mind világosabban mutatják a szürrealizmus önállóságát és minden más szellemi irányzattal szemben fennálló és fenntartott különbségeit. Az egység követelménye nevében utasítja el a szürrealizmust a klasszikus tradíciótól, mely hierarchiára épül, megkülönböztetést tesz forma és tartalom között és melyben a szépség nem mint élet, hanem mint tárgy jelentkezik. Ugyanilyen alapon tagadja meg a

szürrealizmus az irodalom fogalmát és az esztétikát; mindkettő szétválasztja az élettől a művet. A szürrealizmus nem nézni, megcsodálni akarja a szépséget, hanem benne élni, vele egybefolyjni, ha kell, külső realitások feladása árán. Másrészt viszont a romantikus metafizikai nosztalgiáját sem osztja: a vágy és a boldogság itt és most kell. Alquié élesen analizálja a romantikus és a szürrealista atheizmus közötti különbséget is.

Egy király New Yorkban

A kapu döngve kitarul, a tömeg betódul a palotába. Berontanak a trónterembe: a terem üres. Berohannak egy másik terembe: az is üres. Sehol senki. Akit keresnek: eltűnt. Így kezdődik Charles Chaplin legújabb filmje, amelyet nemrég mutattak be Londonban. És nekem most, utólag, úgy tűnik, mintha az a tömeg nem Shadovot, a bukott királyt, hanem inkább Charliet, a bambuszpálcás, harmonikanadrágos „kis ember”-t kereste volna.

De a „kis ember” eltűnt, az új filmben király lett belőle, Estrovia király, aki — miután népe elkergette trónjáról — Amerikába menekül, hogy nyugalmat, szabadságot és demokráciát találjon és hogy az atomerő békés felhasználására irányuló terveit megvalósítsa. Miután a repülőterén ujjlenyomatot vesznek róla, a történet során az ex-királyból televíziós fogasztás és whisky-reklám lesz, terveit meg sem hallgatják s egy kisfiúval kötött barátsága miatt végül is, mint kommunista-gyanús egyént, perbe fogják. A tárgyalásra menet, ujját véletlenül beszorul egy tüzlőfecskendőbe, s hogy kiszabadítsa, kénytelen lefröcskölni az Amerikaelenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottságot.

Ha az Aranyláz az emberi szerzésvágy, a Modern idők a gépkorszak s a Nagy diktátor a fasizmus szatírja, akkor az „Egy király New Yorkban” nemcsak az amerikai életforma, hanem az egész atomkor gúnyképe akar lenni. Chaplin megengedte magának a totalitásokat: amit egyszer szatírja tárgyul kipécéztet, azt pozdorjává zúzza. Új filmjében is vannak kiváló jelenetek. A jazzkultusz, a televíziós örület, a progresszív nevelési eszközök kigúnyolása, — az estély a beépített televíziós felvétel, vagy a tüzlőfecskendős jelenet fel-felillantják a zsenit. Mégis, a film egésze alul marad a nagy művész eddigi filmjeinek színvonalán. Pedig Chaplin több mint 30 évig élt és dolgozott Amerikában, s amikor kiutasították és — mint Shadov, az ex-király a filmben — sietve Európába repült, — volt mit kigúnyolnia. Új filmjét már évek óta érlelte ma-

Nem mindenki fogja elfogadni Alquié minden érvelését. Többen már is kifogásolták egyes nézeteit; mintha itt-ott a kelletténél több hangsúlyt fektetne a szürrealizmus világos, „napos” oldalaira, humanizmusára és metafizikai jelentőségére. Annyi azonban bizonyos, hogy könyve mindmáig az egyik legjobb átfogó kísérlet a szürrealizmus és a befolyása alatt létrejött, vele részben összefüggő modern életszemlélet tisztázására.

Kibédi Varga Áron

gában; mégis, ez a szatíra legfeljebb csak bök, szurkál, — de se-hova sem csap oda. Epizódjai nem forranak egyetlen, nagy drámai eleményre; nincs, aki összeforrasza őket. Sem Shadov, a film főhőse, sem Charles Chaplin, a rendező és forgatókönyvíró.

Nem tudunk szívből kacagni ezen a filmben. Nem árad, hömpölyög — csak egy-egy pillanatra villan fel az igazi chaplini humor, s ezek a felvillanások (pl. az amerikai filmparódia) szinte önálló betekintést hatnak a filmben. Kevesebb az ötlet, tompább a szatíra éle, s a film nem sok újat tesz hozzá ahhoz, amit már eddig is, mások is mondtak Amerikáról és az atomkorszakról. De nemcsak nevetni: könnyezni sem tudunk igazán. Shadov figurája kevés komikumot s talán még kevesebb tragikumot hordoz magában. Az Aranyláz és a Nagy diktátor melegsége s humanizmusa hiányzik ebből a filmből. Az elesett embert, akivel Chaplin legtöbb filmjében összetalálkozik, akit felemel s aki őt felemeli (a Diktátor Hannáját, a Monsieur Verdoux utcalányát), ebben a filmben egy kisfiú személyesíti meg, akinek szüleit kommunista-gyanúval perbe fogták (a művész kisfia alakítja), — de Chaplin még az ő jeleneteit sem tudja őszinte emberséggel átfűteni. Emellett Chaplin sokszor agítál és csak elmond olyasmit, amit inkább látni szeretnénk, s nevetni rajta.

Az utolsó jelenetben a csalódott ex-király repülőgépen elhagyja az Egyesült Államokat — s ez a befőzés a régi, nagy Chaplin-filmek utolsó jeleneteit juttatja eszünkbe, amikor a sokat csalódott, harmonikanadrágos „kis ember” kacszó léptekkel elmege az országúton, távolabb, egyre távolabb, míg végül eltűnik a szemünk elől. S talán most is szívesebben néztük volna ezt az elmenetelt, mint Shadov gépesített távozását. Talán nem is Charlie figurája volt, ami hiányzott, — inkább Charlie embersége és tragikomikuma. A bölcsesség hiányzik Chaplin új filmjéből, — vagy talán inkább: a zseni.

V. R.

Erőszakos hulla és bútorinvázió a színpadon

Kettős Ionesco-bemutató

A sors különös véletlene, hogy a mai francia avant-garde színház három nagysága közül egyik sem francia származású: Samuel Beckett ír, Arthur Adamov orosz, Eugène Ionesco pedig román eredetű. Beckett sötétnek, vigasztalannak látja az életet; Adamov paradoxonok sorozatának; az a prizma pedig, amelyen keresztül Ionesco vizsgálja a létet, az úgynevezett fekete-humor, magyarul: akasztó-humor. Jelenleg ő a legdivatosabb avant-garde szerző. Jelentős, főleg fiatalokból álló hívetáborra van, s egyszerre két színházban, a „Théâtre de la Hachette”-ben és a „Théâtre d'Aujourd'hui”-ben játsszák darabjait.

Ez utóbbi a múlt héten mutatta be Ionesco két művét, a „Le Nouveau Locataire”-t (Az új lakó) és az új változatban színrehozott „Comment s'en débarrasser”-t. (Hogyan szabaduljunk tőle?)

Kitől? Egy hullától! Ez a hulla azonban — szerencsére — nem valódi holttest.

Amadée, a félresikerült drámaíró és felesége, Madeline, hosszú évek óta élnek immár semmi jóval sem kecsegtető frigyen. Tönkrement a házasság — tönkrement az élet. A hulla, amely a darab kezdetekor már tizenöt éve hálószobájukban fekszik, talán szerelmük, boldogságuk teteme. Amadée és Madeline egyaránt szeretnék megfélemezni róla, mégis mindun-

tanal átnéznék a másik szobába, hogy lássák, mint fejlődik a halott.

A hulla ugyanis szépen fejlődik, növekszik. Tizenöt éve nő, de most már a mértani háladvány gyorsaságával terebélyesedik. Furcsa holttest. Enekel, fénylik, ragyog, s habár kitűnő egészségnak örvend, mérgezőgombákat tenyészt maga körül a lakásban: a boldogságra telepedő penész. A házaspár szeretné megakadályozni a hulla terjeszkedését, a hálószobába akarják zárni, hogy legalább az ebédőt megmentsék tőle. De a hulla természetesen törődik velük, behatol az ebédlőbe, s félő, hogy az egész házat, az egész utcát elfoglalja.

Hogyan lehet megszabadulni tőle?

Megoldás, legalább is mindennapi megoldás, aligha akad. De a darab egyébként sem a mindennapi élet világot tükrözi. Végül is a férfi — a már-már teljesen irreális keret kellős-közepén — megragadja a hullát, s a Szajnához, vagyis a lét világán túli régiók felé vonzolja. Azonban — így hisszük — az sem lehetetlen, hogy a holttest ragadja magával a szerencsétlen drámaíróit. Nincs felelet.

Az asszony végül is egyedül marad, a valóságos lét határán innen, a halott emléktől azonban soha többé nem tud megszabadulni.

Nagyjából erről szól a Ionesco-darab. Bár az összefoglalás rövidsége a fenti szimbólumokat fölöttébb egyértelműeknek mutathatja,

kérdés, hogy Ionescónál beszélhetünk-e szimbólumokról egyáltalán?

„Az új lakó” című egyfelvonásos szintén a „fekete-humor” jegyében született. Új lakó költözik egy üres lakásba. A testes házmeztérné mindenáron rá akar telepedni, ott sündörög körülötte, kisebb-nagyobb szívessegekkel próbál kedvezkedni — a lakó azonban lerázza magáról. Viszont nem tud, s nem is igyekszik megszabadulni attól a lehetetlen és zsarnoki lomtömegtől — régi nádfonatos székektől, szecessziós vázaktól, pohárszékektől, vedlett almáriumoktól, pókhálós polcoktól, porlepte gigászi kacatoktól —, mindattól, amit előző lakásából hoz utána két szállítómunkás. A bútorok egyetlen talpalatny helyet sem hagynak, s valósággal elborítják a lakót. Minden jel arra mutat, hogy új lakása egyúttal sirja is lesz majd, ahová sem világság, sem friss levegő nem halthat be.

Ennyi a darab. Mindkettőt kitűnő színészek játsszák, apró színpadon, találon nyomasztó díszletek között. A nagyrészt beavatottakból álló közönség kitűnő kapcsolatban van a játékkal, a szereplőkkel, a szerzővel s a maga módján láthatóan igen jól szórakozik.

A sajtó meglehetősen vegyes értékekkel fogadta a darabot. A kritikusok egy része már régen megállapította Ionescóról, hogy szétrobantja a színművészt. Ebben van is némi igazság. A szerző könyörtelenül izekre szedi a valóságot, izekre szedi az akciót, sőt a párbeszédet is. A szereplők voltaképpen igen ritkán beszélgetnek egymással. Mindegyik a magáét fújja, mégpedig gyakran a legfokább, legbanálisabb közhelyek formájában. Ezek a közhelyek azonban néha a legcsattanósabb szellemességekként hangzanak el. A tárgyak úgy élnek Ionescónál, mint maguk a szereplők. Mindkét darabban úgy szaporodnak, akár a rák-sejtek, betöltve a teret.

A mai hagyományhű francia drámaturgidhoz viszonyítva valahogy úgy hatnak Ionesco darabjai, mint klasszikus szerkezetű és metrikájú költemények mellett a szabad versek, ahol minden sornak külön élete, s külön metrikája van. Mindez persze korántsem jelenti, mintha Ionesco nem ismerné a klasszikus színművészt technikáját — széleskörű felkészültsége minden darabjából kitűnik. Írásai — mint egyik hívője bölcsen megjegyezte — „görbe tükrörben” a „karikatúrás hűségével” mutatják be a valóságot — de ez már az író agyában és szívében újalakult valóság vagy annak különös változata, megkapó drámai készséggel színpadra teremtve.

Gara László

A NÉPSZAVA Kéthly Anna szerkesztésében havilap formájában október elejétől kezdve Londonban megjelenik. A Népszava, a magyar szociáldemokrata párt nagyműltű lapja tavaly október végén és november elején négyszer jelent meg a szabad Budapestben, az ötödik számot az oroszok a nyomdával együtt lefoglalták, a szerkesztőséget pedig lerombolták.

AZ IRODALMI UJSÁG következő száma, mely tartalmának jelentős részét a magyar forradalomnak szenteli, 16 oldalon jelenik meg, mégpedig nem október 15-én, hanem kivételesen október 20. táján. Ennek oka egyrészt a lap hosszabb időt igénylő előállítás, másrészt az a kívánságunk, hogy lapunk a forradalom évfordulóján kerüljön olvasóink kezébe.

SZABÓ ZOLTÁN „Kívülről” című esszéorozatának folytatása technikai okokból jelen számunkból kimaradt.

AZ IRODALMI UJSÁG szerkesztősége és kiadóhivatalának új címe: 14, St. George Street, London, W. 1.

A NAGYVILÁG című folyóiratban Veres Péter megróttá Cs. Szabó Lászlót, amiért esszéi nem elég pártosak. Nyolc év óta ez az első eset, hogy Cs. Szabó László neve a magyar sajtóban szóba kerül.

KOVÁCS ALADÁR rendező, aki a forradalom bukása után menekült el Magyarországról, Montrealban lefordította Karinthy Frigyes „Bűvös szék” című egyfelvonásosát. A darabot egy ottani francia színház az ő rendezésében mutatja be.

GYILKOSOK

A Henry-falatozó ajtaja kinyílt. Két férfi lépett be és odaült a pulthoz.

— Mit adjak? — kérdezte George.

— Nem tudom — mondta az egyik férfi. — Mit akarsz enni, Al? — Nem tudom — válaszolta Al. — Nem tudom, mit egyek.

Odakint sötétedett. Az utcai lámpák kigyulladtak. A két férfi a pult előtt az étlapot olvasta. Nick Adams a tulsó végről figyelte őket. Amikor beléptek, George-zsal beszélgetett.

— Sült disznókarajt almamártással és tört krumplival — mondta az első férfi.

— Még nincs kész.

— Mi a fenének teszed akkor az étlapra?

— Ez vacsora — magyarázta George. — Hatkor kapható. — George a pult mögötti falon függő órára nézett. — Öt óra.

— Az óra öt huszat mutat — mondta a második férfi.

— Húsz percet siet.

— Fene az órába — mondta az első férfi. — Mid van enni?

— Szendvics, amilyet akarsz — felelte George. — Kaphatsz sonkás tojást, szalonnás tojást, szalonnás májat, vagy hirtelensültet.

— Adjál csirkeropogót zöldborsóval, tejszínes mártással, meg tört krumplit.

— Ez vacsora.

— Amit csak rendelünk, az mind vacsora, ugye? Mert úgy forgatód a dolgot.

— Adhatok sonkás tojást, szalonnás tojást, májat...

— Nekem sonkás tojást hozz — mondta a férfi, akinek Al volt a neve. Keménykalapot és mellig gombolt fekete felöltőt viselt. Arca keskeny volt, sápadt, a szája keskeny. Selyemsálát és kesztyűt is hordott.

— Nekem meg szalonnás tojást — szolt a második. Körülbelül egy természetű volt Al. Arcuk nem hasonlított, de úgy öltöztek, mint az ikrek. Mind a kettőn túlságosan szűk felöltő volt. Rákönyököltek a pultra, úgy ültek, kissé előrehajolva.

— Van valami innivalód? — kérdezte Al.

— Világos sör, gyömbérsör, gyümölcsle — felelte George.

— Innivalót kérdeztem.

— Csak az van, amit mondtam.

— Izgalmas egy város — jegyezte meg a második férfi. — Mi a neve?

— Summit.

— Hallottál róla? — kérdezte a barátját Al.

— Nem én — felelte az.

— Mit csináltak itt esténként? — kérdezte Al.

— Vacsoráznak — mondta a barátja. — Bejönnek ide és nagy vacsorákat esznek.

— Helyes — szolt közbe George. — Így van.

— Szóval azt mondd, hogy ez helyes? — kérdezte George-ot Al.

— Persze.

— Okos kisfiú vagy, ugye?

— Persze — felelte George.

— Hát nem vagy — mondta a második férfi. — Vagy igen? Al?!

— Fafejú — felelte Al. Aztán Nickhez fordult. — Hogy hívnak?

— Adamsnak.

— A másik okos fiú — mondta Al. — Nem okos kisfiú ez is, Max?

— Teli van okosokkal ez a város — felelte Max.

George két tányért tett eléjük a pultra, az egyiket sonkás, a másikat szalonnás tojással. Odatett még két kis tál zsirbasült krumplit, aztán behúzta a konyhába nyíló rácsajtót.

— Melyik a tied? — kérdezte Al.

— Nem tudod már?

— A sonkás tojás.

— Csak okos vagy te — mondta Al. Előrehajolt és elvette a sonkás tojást. Mind a két férfi kesztyűben evett. George nézte, hogyan esznek.

— Mit bámulsz? — meredt George-ra Al.

— Semmit.

— Fenét semmit, Engem néztél.

— Talán viccelni akart a fiú, Max — mondta Al.

George nevetett. — Mit nevetesz? — szolt rá Max. — Neked itt nincs nevetni valód, megértetted?

— Jó, jó — mondta George.

— Ez azt hiszi, hogy ezzel minden rendben van — fordult Al felé Max. — Azt gondolja, minden a legnagyobb rendben van. Jó, mi?

— Nagyon okos ember — felelte Al. Tovább ettek.

— Hogy hívják ezt az okos fiút ott a pult végén? — kérdezte Max-tól Al.

— Hé, okos fiú — szolt Nickre Max —, ülj át a barátodhoz a pult tulsó oldalára.

— Minek? — kérdezte Nick.

— Semminek. Jobb lesz, ha mozgatsz, okos fiú — mondta Al. Nick megkerülte a pultot.

— Mit akartok? — kérdezte George.

— Semmi közöd hozzá — mondta Al. — Ki van a konyhában?

— A néger.

— Miféle néger?

— A néger, aki főz.

— Szólj, hogy jöjjön be.

— Minek?

— Szólj neki, hogy jöjjön be.

— Mit gondolsz, hol vagy?

— Nagyon jól tudjuk, hol vagyunk — mondta a Max nevű férfi. — Vagy olyan hülyének látszunk?

— Hülyén beszélsz — szolt rá Al. — Mi a fenének vitatkozol ezzel a kölyökkel? Idehallgass — szolt George-ra —, hívd ki ide a néger.

— Mit akartok vele?

— Semmit. Gondolkozz, okos fiú. Mit akarnánk egy négerrel?

George kinyitotta a konyhára szolgáló tálalóablakot. — Sam — szolt be rajta —, gyere ki egy percre.

A konyhaajtóban megjelent a néger. — Mi az? — kérdezte. A pult mellett ülő két férfi végigmérte.

— Jól van, néger. Maradj itt — szolt Al.

Sam, a kötényes néger a két férfira nézett. — Igenis, uram — mondta. Al leszállt magas székeről.

— Bemegyek a konyhába a négerrel meg az okos fiúval — mondta. — Gyerünk a konyhába, néger.

— Te is, okos fiú. — A kis ember, Nick és Sam, a szakács sarkában besétált a konyhába. Az ajtó becsukódott utánuk. Max, George-zsal szemben, a sarokba ült. Nem nézett George-ra, csak a tükröt figyelte, amely a pult mögötti falat borította. A Henry-falatozó kocsimábol alakították át étkezővé.

— No, okos fiú — szolt meg Max, folyton a tükröbe nézve —, miért nem beszélsz?

— Mi ez?

— Hé, Al — szolt Max —, az okos fiú tudni akarja, hogy mi ez? — Miért nem mondd meg neki? — válaszolt Al hangja a konyhából.

— Mit gondolsz, mi ez?

— Nem tudom.

— Mégis, mit gondolsz? — Al, miközben beszélt, a tükröt figyelte.

— Nemigen akarom megmondani.

— Hé, Al, az okos fiú azt mondja, nem akarja megmondani, hogy mit gondolt, mi van itt.

— Hallom jól, amit mondasz — felelte Al a konyhából. A tálalóablakot, amelyen keresztül az edényeket szokták adogatni, kítámasztotta egy paradicsommártásos üveggel. — Idehallgass, okos fiú — szolt George-ra —, húzdójj arrébb a pulttól. Te meg ülj egy kicsit balra, Max. — Olyan volt, mint valami fényképész, aki csoportfelvételt akar készíteni.

— Beszélj, okos fiú — mondta Max. — Mit gondolsz, mi lesz itt? — George egy szót sem szolt.

— Majd megmondom. Megölnék egy svédet. Ismersz egy Ole Anderson nevű nagy svédet?

— Ismerem.

— Itt eszik minden este, igaz? — Néha benéz.

— Hatkor, ugye?

— Ha jön.

— Mindent tudunk, okos fiú — mondta Max. — Beszéljünk másról. Jársz moziba?

— Ritkán.

— Gyakrabban kellene járnod. A mozi jót tesz az olyan okos fiúknak, mint te.

— Miért akarjátok megölni Ole Andersont. Mit csinált veletek?

— Nem volt alkalma, hogy csináljon. Sohase látott minket.

— Csak egyszer fog látni — szolt ki a konyhából Al.

— Hát akkor miért ölitek meg?

— Egy barátunk kedvéért gyilkoljuk meg. Hogy szívességet tegyünk neki, okos fiú.

— Fogd be a szád — mondta a konyhában Al. — Fene sokat beszélsz. A néger és az én okos fiúm magukat szórakoztatják. Megköföztém őket, olyan szorosan simulnak egymáshoz, mint két barátó a zárdában.

— Voltál te már zárdában?

— Nem tudhatod.

— Akkor az kóser zárda volt. Olyanban lehetél.

George az órát nézte.

— Ha valaki bejön, azt mondd, a szakács szabadnapos, ha aztán is marad, hátra mész a konyhába és magad csinálsz neki valamit. Megértetted, okos fiú?

— Rendben van — felelte George. — Mit csináltok velünk aztán?

— Attól függ — felelte Max. — Az ilyesmit nem lehet előre tudni. George az órára nézett. Negyed-hét volt.

Az utcai ajtó kinyílt. Egy villamosvezető lépett be. — Hello, George — mondta —, kaphatok vacsorát? — Sam elment. Félóra múlva jön vissza — felelte George.

— Hát akkor jobb lesz odébbállni — mondta a vezető. George az órát nézte. Húsz perccel múlt hat.

— Jól csináltad, okos fiú — mondta Max. — Igazi úriember vagy.

— Tudta, hogy szétlöttem volna a fejét — szolt ki a konyhából Al. — Nem így van — felelte Max. — Az okos fiú rendes gyerek. Szeretem.

Hét előtt öt perccel megszólalt George. — Nem jön.

Másik két ember is megfordult a falatozóban. George pedig egyszerű kiment a konyhába, hogy sonkás-tojásos szendvicset készítsen a férfiak, aki „utcan áti fogyasztásra” kérte. Akkor látta, hogy Al hátrataszított keménykalapban ül a rácsajtó mellett egy magas széken és elfürészelt csöví puskáját az asztal peremén nyugtatja. Nick és a szakács, szájuk törülközővel betömve, a sarokban kuporogtak. George elkészítette a szendvicseket, olajospapírba burkolta, zacskóba tette és bevitte. A férfi fizetett és elment.

— Az okos fiú mindenhez ért — mondta Max. — Tud főzni, tud mindent. Egyszer majd jó feleség lesz belőled, okos fiú.

— Igazán? — mondta George. — Ole Anderson barátod nem jön.

— Adunk neki még tíz percet — felelte Max, aki a tükröt és az órát figyelte. A mutatók hét órát jeleztek, majd hét után öt percet.

— Gyerünk, Al — szolt Max. — Jobb, ha odébb állunk. Ez nem jön.

— Várjunk még öt percet — szolt vissza Al a konyhából.

Öt perc múlva belépett egy férfi. George elmagyarázta, hogy beteg a szakács.

— Mi a fenének nem veszel másikat? — kérdezte a vendég. — Talán nem tudod, hogy vendéglőd van? — Kiment.

— Gyerünk, Al — mondta Max. — Mi legyen az okos fiúkkal meg a négerrel?

— Nem lesz velük baj.

— Gondolod?

— Biztos. Végeztünk.

— Nem tetszik nekem az egész. Hanyag munka ez. Te meg sokat beszélsz.

— Hogy a fenébe, beszélgetni csak kell, vagy nem?

— Akárhogy is van, sokat jár a szád — felelte Al. Bejött a konyhából. Az elfürészelt csöví puská kicsit kidudorodott túlságosan szűk felöltője alól. Kesztyűs kezével megigazgatta a kabátot.

— Viszlát, okos fiú — mondta George-nak. — Nagy szerencséd volt.

— Így van — tette hozzá Max. — Próbálkozz a lóversenyen, okos fiú.

Ahogy kimentek az utcai ajtón, George utánuk nézett az ablakon át. Elhaladtak az ivlámpa alatt és átvágtak a tulsó oldalra. Keménykalapjukban, szűk felöltőjükben olyanok voltak, mint valami varietészám szereplői. George a rácsajtón keresztül bement a konyhába, hogy kioldozza Nicket és a szakácsot. — Nekem ebből elég — mondta Sam. — Nincs szükségem az ilyesmire.

— Nick felállt. Még sohasem tömtek be a száját törülközővel. — Fene belé — mondta. Igyekezett fölényesnek látszani. — Mi volt ez? — kérdezte.

— Meg akarták gyilkolni Ole Andersont — válaszolta George. — Ha bejött volna enni, lelövik.

— Ole Andersont?

— Azt.

A szakács szája sarkát tapogatta a hüvelykujjával. — Mind elmentek? — kérdezte. — El — felelte George. — Elmentek.

— Nem tetszik nekem — mondta a szakács. — Nem szeretem egy cseppet sem.

— Idehallgass — szolt oda George Nicknek —, menj és beszélj Andersonnal.

— Jó.

— Ne avatkozz bele — mondta Sam, a szakács. — Jobb, ha kimaradsz az ilyesimből. — Ne menj, ha nem akarsz — fordult Nick felé George.

— Nem kell belekeveredni, nincs abból semmi hasznod — mondta a szakács. — Jobb, ha nem ártod magad az ilyesmibe.

— Elmegyek hozzá — mondta Nick George-nak. — Hol lakik?

— A Hirsch-penzióban — felelte George.

— Felmegyek oda.

Az utcai ivlámpa csupasz faágakat világított meg odakint. Nick megindult a villamossínek mentén és a következő ivlámpánál befordult egy keresztutcába. A Hirsch-penzió harmadik ház volt a saroktól, Nick felment a két lépcsőfokon és megnyomta a csengőt. Egy asszony nyitott ajtót.

— Itthon van Ole Anderson?

— Beszélni akar vele?

— Ha itthon van, igen.

Nick az asszony mögött felment az emeletre, majd végig a folyosón. Az asszony bekopogott az ajtón.

— Ki az?

— Valaki beszélni akar magával, mister Anderson, — Nick Adams. — Jöjjön be.

Nick belépett a szobába. Ole Anderson ruhástul feküdt az ágyon. Nehézsúlyú, hivatásos bokszoló volt és hosszabb, mint az ágy. Feje alatt két párna volt. Nem nézett Nickre.

— Mi az? — kérdezte.

— Két alak jött be a Henry-falatozóba, megkötöztek engem meg a szakácsot és azt mondták, hogy megölnék téged.

Ahogy így elmondta, nagyon ostobán hangzott. Ole Anderson nem szolt semmit.

— Bevitték minket a konyhába — folytatta Nick. — Meggyilkoltak volna, amint bejössz vacsorázn.

Ole Anderson a falat nézte és egy szót sem szolt.

— George úgy gondolta, jó lesz, ha feljövök és elmondom.

— Nem lehet ez ellen semmit se tenni — mondta Ole Anderson.

— Elmondhatom, milyenek voltak?

— Nem akarom tudni, milyenek — felelte Ole Anderson és a falat nézte —, köszönöm, hogy feljöttél megmondani.

— Jól van — Nick nézte a nagy embert az ágyon. — Nem akarod, hogy a rendőrségre menjek?

— Nem — felelte Ole Anderson. — Nem ér semmit.

— Nem segíthetek valahogyan?

— Nem. Nem lehet segíteni.

— Talán csak meg akartak ijeszteni.

— Nem. Nem akartak. — Ole Anderson a fal felé fordult. — Csak az a baj — mondta a falnak be-

— Dsida Jenő:

Harum dierum carmina

Kis cigaretta fátyla,
fátylas selyemkődü füstje,
selymes füstök ezüstje,
borítsd be ma bús szememet!
dunna pihéje, puhája,
párnák fellegszerü fodra,
paplanom csipkebodra,
födőd be borús fületem!
kedvesem! — csipogó,
csacsogó kicsi fecske,
bíbor cseresznye-szemecske,
szeresd szomorú szívemet!

Bénán lehanyatlak a kéz,
széttapogat tehetetlen:
élni ma itt lehetetlen,
meg kell halni ma itt,
halni e földi avarban,
hol léptekkel, kopogókkal,
lekopott rongy-löbögökkel
kullog az emberi hit,
a virrasztó nyomorúság
piros parázs-zeme nyitva
s vörös varázs-zene szitja
lángra tüzes tanait.

szélve —, hogy nem tudom rászánni magam a kimenésre. Egész nap itthon vagyok.

— Nem tudsz meglógni a városból?

— Nem. Elég volt az ide-oda futkosásból. — A falat nézte. — Nem lehet itt már semmit se csinálni.

— Nem tudsz valamit kieszelni?

— Nem. Bajba jutottam. — Hangja még most is egykedvű volt. — Nem lehet tenni semmit. Majd összedem magam és elmegyek hazulról.

— Jobb, ha visszamegyek és elmondom George-nak — szolt meg újra Nick.

— Viszlát — mondta Anderson. Nem nézett Nickre. — Köszönöm, hogy átjöttél.

Nick elment. Ahogy az ajtót betette, látta Andersont ruhástul végignyúlva az ágyon és a falat bámulva.

— Egész nap a szobájában van — mondta a háziasszony. — Azt hiszem, rosszul érzi magát. Mondom neki, sétálni kellene az ilyen szép őszi napon, mister Anderson, de neki nincs kedve.

— Nem akar elmenni hazulról.

— Sajnálom, hogy nincs jól — mondta a háziasszony. — Olyan kedves ember. Bokszoló volt, tudja.

— Tudom.

— Az ember nem is gondolná, legfeljebb a képe miatt — folytatta az asszony. — Az utcai ajtón belül álltak, ott beszélgettek. — Olyan finom.

— Jó éjszakát, missis Hirsch — mondta Nick.

— Nem vagyok missis Hirsch — felelte az asszony. — Övé a penzió, én csak takarítok rá. Bellé a nevem.

— Hát akkor jó éjszakát, missis Bell.

— Jó éjszakát — felelte az asszony.

Nick végigment a sötét utcán az ivlámpa alatti sarokig, aztán tovább, a villamossínek mentén a Henry-falatozóig. George a pult mögött volt. — Beszéljél Oleval? — kérdezte.

— Beszéltem. Otthon van, a szobájában és nem akar kimozdulni.

A szakács, amikor meghallotta Nick hangját, kinyitotta a konyhaajtót. — Még hallani sem akarom — mondta és behúzta az ajtót.

— Megmondta neki? — kérdezte George.

— Persze. Megmondtam, de nem tudja, mit csináljon.

— Mit akar?

— Semmit.

— Megölik.

— Azt hiszem, meg — felelte Nick.

— Piszkos dolog.

— Borzalmas — mondta Nick. Elhallgattak. George törülközőt fogott és a pultot kezdte takarítani.

— Kíváncsi vagyok, mit csinált? — mondta Nick.

— Valakit átejtett. Ezért gyilkolják meg.

— Én megyek ebből a városból — mondta Nick.

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

A rögtönítelő gumibot

Szerkesztő úr! Nálunk a brosurák szerepét most már visszavonhatatlanul a gumibot vette át. A megfélemlítés leggyakoribb eszköze, hogy apró közlekedési hibákat vétő embereket, akiket azelőtt legfeljebb, ha tiz forintra bírságotlalt volna meg, a nyílt utcán megbotoznak. Gumibot jár, ha piros lámpánál megy át az úttesten, gumibot, ha felugrasz a mozgó villamosra...

Legutóbb egy városligeti motorversenyen azért botoztak meg és hurcoltak el egy fiatal embert, mert kívül lépett a kijelölt vonalon és nem engedelmesskedett a fogdmegek utasításainak. Erre a közönség felháborodott, ott volt egy rakás riporter, azok felé kiabáltak: ezt fényképezzétek!

Válaszul a közönségnek estek gumibottal. A megriadt rendezők futásnak eredtek. A rendőrlégynek utánuk, át az úttesten, ahol a verseny folyt. Végül alaposan helyben hagyta a szegény karszalagosokat, amiért menekülni próbáltak a „kollektív büntetés” elől.

Az emberek behúzzák a nyakukat és túrnak. Ugyan, mi mást is tehetnének? T. F. (Budapest)

Még egyszer a honvágyról

Lágerélet, utazás, bizonytalanság, idegen szó és idegen emberek alig érthető gondolkodásmódja, első lakás, második lakás, tanulás, munka és mindig újra kiütköző fáradtság. De azért beleilleszkedünk az új környezetbe és a nagy, gyöttrő gondolatok helyét apró gondok és örömeik foglalják el. Nem mondom, hogy mindig érzem a honvágyat. De nagyon sokszor.

És olyankor olthatatlan vágyat érzek mindenki után, akit szerettem, minden után, amihez emlékek sora fűz és talán leginkább az után a teli tudóval szívott pesti levegő után, amely október végét olyan emlékeztetéssel tette valamennyiünknek. Ha időben is van honvágy, akkor én előre, abba az új, szo-

cialista Magyarországra vágyodom kimondhatatlanul, amely október győztes napjaiban rajzolódtott a magyar égre. Ezt csak az tudja megérteni, aki átélte azokat a csodaváró és csodával teljes napokat.

Ne vegyék rossznéven, hogy erről a kérdéssel nem tudok kedélyeskedni. A szenvtelenségépp úgy gyűlölöm, mint a felújított „szívküldik” olcsó, szentimentalizmustól csöpögő propagandáját. Én nem csodálkozom azon, ha egy Genfben lakó német, egy Párizsban lakó portugál vagy akár egy magyar származású angol humorista nem érti meg, hogy mi a honvágy. De megértik és mindig is megértették azok a magyarok, akik akkor is ragaszkodtak ahhoz a földhöz, ha ott nem áldotta, hanem verte őket a sors keze.

Elhagytam hazámat, nem azért, mert itt jobban érzem magam, mint Hruscsov Magyarországon, hanem mert élni és tanulni akarok még! De minden, minden hazahűz. Szívósan tanulok és rendíthetetlenül hiszem, hogy ennek a világtörő hatalmas tanulmányútnak, amelyet csaknem kétszázézer magyar kénytelen végigcsinálni, egyszer meg kell hoznia gyümölcsét hazánk, Magyarország számára is. T. I. (Genf)

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 10 cruzeiro, Kanada: 20 cent, Dánia: 1 korona, Finnország: 35 márka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 30 piaster, Magyarország: 1 forint, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Törökország: 50 kurus, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 0.75 Bs.

Légitápostól példányonként 20 U.S. dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Szabadságot Déry Tibornak!

(Folytatás az 1. oldalról.)

A magyar követség cáfól

Szeptember 27-én valamennyi lap ismertette és részben kommentálta a londoni magyar követség előző napi nyilatkozatát. E nyilatkozat szerint: „Magyar bíróság nem tárgyalta Déry ügyét, tehát nem ítélték halálra, még kevésbé lehetett szó kivégzéséről.”

E nyilatkozat kapcsán Victor Zorza a *Manchester Guardian*-ban rámutatott arra: a hivatalos magyar cáfolatokat mindig bizonyos fenntartással kell fogadni, mert a múltban több alkalommal bebizonyosodott, hogy a szavak nem fedik a tényeket. Májusban például a nyugati világ hírül vette, hogy Szigethy Attilát, a győri forradalom egyik vezetőjét az ávo öngyilkosságba kergette. Magyar kormánykörök azonnal cáfolatot adtak közzé és ostobaságnak minősítették a hírt, hozzátéve, hogy a világ hamarosan tulajdon szemével láthatja majd, hogy Szigethynek hája szála sem görbült meg. Azóta négy hónap telt el, de Szigethyt nem látta senki. Most ugyan azt állítják, hogy magyar bíróság nem tárgyalta Déry ügyét, de a budapesti levelek „zárt tárgyalás”-ról írnak, nem pedig „magyar bíróság”-ról. Lehet, hogy rögtönítelő tanács elé állították Déryt; a Kádár-rendszer ily tanácsok felállításáról tavaly december 9-én kelt rendeletében gondoskodott. (Ami mögött esetleg az az átlátszó cselofág bűvik meg, hogy a követség cáfolata szó szerint ugyan igaz, mert Déryt nem állították „magyar bíróság” elé, hanem „rögtönítelő tanács” ítéli el.)

A magyar követség cáfolatával Grimond úr is foglalkozott. Nyilatkozatában örömeinek adott kifejezést, hogy a magyar követség állítása szerint Déry Tibort nem ítélték halálra és hogy Déry ügyében „magyar bíróság nem ítélkezett”. Egyúttal megjegyezte, hogy szava-hihető magyar magánértesülések szerint Déry ügye nem magyar bíróság, hanem titkon ülésező, rendkívüli tanács elé került. Hozzátette: ha valaki egy totalitárius államban életveszélyben van, úgy érdekében mindig a leggyorsabb és lehatékonyabb intézkedésre van

szükség. Mivel a magyar követség nehezményezte, hogy a liberális párt elnöke a sajtóértekezletet megelőzően nem fordult a magyar külképviselethez, Grimond úr megjegyezte: ennek megvolt az oka. Senki nem felejtette meg el, hogy tavaly, amikor magyarokat deportáltak a Szovjetunióba és Angliát tiltakozott, a magyar követség a cáfolatok tömkelegével árasztotta el őket. Ezekből a cáfolatokból egy szó sem volt igaz.

Kétségbeesett segélykiáltás a tárgyalás előtt

Szeptember 28-ára kiderült, hogy a Déry Tiborra vonatkozó budapesti híradások korántsem azok a „légbőlkapott koholmányok”, amelyeknek a magyar követség beállította őket. A *Manchester Guardian* részletes jelentést közölt egy telefonbeszélgetésről, melyet Déry Tibor Svájcban élő unokatestvére folytatott budapesti ismerőseivel. Az illető elmondta, hogy Déry Tibor ügyében november 3-án tartanak titkos tárgyalást és e tárgyaláson (mely alighanem egy hosszabb tárgyalás bevezető aktusa) halálos ítélet várható. A telefonáló kétségbeesett segélykiáltással fordult a szabad világ lelkiismeretéhez Déry Tibor életének megmentése érdekében. A híradást egy Belgrádból érkezett, azonos tartalmú levél is megerősítette.

A drámai hangú segélykiáltást mind az angol sajtó, mind a rádió közölte. A *The Observer* című lap „Igazságszolgáltatás Magyarországon” címmel éles hangú vezércikket adott közre, melyben az emberi jogokat sárbatipró magyarországi bírásoknak szentelt.

Jo Grimond úr felhívását követően az angol irodalmi és tudományos élet számos világhírű képviselője táviratilag közbelépett München Ferencnél Déry Tibor érdekében. Így a Nobel-díjas Bertrand Russel és az ugyancsak Nobel-díjas T. S. Eliot.

Déry Tibor ügye — a világ pere Kádárék ellen — még koránt sincs befejezve. A harc tovább folyik a nagy magyar író életének megmentéséért.

IGNOTUS PÁL NEHRUNÁL

Ignotus Pált, a Magyar frószövetség elnökét indiai tartózkodása alkalmából New Delhiben kihallgatáson fogadta India miniszterelnöke, Javaharlal Nehru úr és a köztársaság külügyminisztere, Dutt úr. Ignotus Pál nyilatkozott Indiában és kijelentette, hogy amennyiben az Indiai Köztársaság segíteni kíván Magyarországon, úgy járjon közbe a Szovjetunióval, hogy vonja ki csapatait hazánkából.

BARÓTI DEZSŐT, a szegedi Tudományegyetem rektorát a vád előzetes közlése nélkül bíróság elé állították. Baróti professzor a forradalom alatt közönséget vállalt tanítványaival és a diáktüntetés élére állt.

SARTRE A MAGYAR FORRADALOMRÓL szóló tanulmányát és a Temps Modernes, Gara László szerkesztette, különszámát kiadták olasz és spanyol nyelven is.

A KOSSUTH RÁDIÓ közlése szerint fiatal írók és költők új folyóirat kiadását tervezik. A folyóirat címe Új Hang lesz. A rádió beszámolt arról is, hogy Illyés Gyula, Németh László és Fejé Géza engedélyt kaptak egy új folyóirat kiadására IRAS címen. Tolnai Gábor szerkesztésében megjelent a KORTÁRS című folyóirat első száma.

FRANKL PÉTER és Pauk György nyerte a müncheni nemzetközi zenei versenyen a hegedű-zongoraszonáták előadásának első díját. Rajtuk kívül még két magyar énekes és egy zongorista jutott a döntőbe.

JEAN SIBELIUS, a világhírű finn zeneszerző kilencvenéves korában elhunyt. Sibelius utolsó művét, a hetedik szimfóniát, még a huszas esztendő közepén komponálta. Élete utolsó három évtizedét teljes visszavonultságban töltötte egy finnországi faluban.

J. B. PRIESTLEY első televíziós darabjának bemutatását az angol kritika — a gyenge előadás ellenére — nagy elismeréssel fogadta. Az angol televízió most játszott először 90 perces színdarabot. A Manchester Guardian kritikusa megállapítja: a szerző abban a műfajban alkotott nagyot, ahol egyesek szerint csak fércműveket lehet alkotni. Majd hozzáfűzi, hogy Priestleyből, e középkorú, mérges őrümből az utóbbi évek során az angol irodalom „nagy öregembere” lett, akit, ha így megy tovább, „végül még a Westminster-apátságban kell eltemetnünk”.

GIOVANNI PAPINI „Világtörvényeszek” című, kéziratban maradt regényét hamarosan kiadják olasz nyelven. A hírek szerint a regény a „Gog” szerzőjének egyik legsikerültebb alkotása.

GAETANO SALVEMINI, a neves olasz történész, Firenze legjelentősebb újkori historikusa és a francia forradalomról szóló művek szerzője, 84 éves korában Sorrentóban meghalt.

KASSAK LAJOS KET ÚJ KÖNYVÉT adják ki Budapesten. A „Boldogtalan testvérek” című kötetbe az író legújabb elbeszéléseit gyűjtötte össze, a „Mesterek dicsérete” című képeskönyvben pedig a modern festészet tizennégy nagy alkotásához fűz költői reflexiókat.

KÜLÖNÖS HÖSE van Alfred Adam új színdarabjának, amelyet most mutatott be a párizsi Theatre La Bruyere. A hős fizikailag és lelkiileg is teljesen képtelen arra, hogy dolgozzék. Egy olyan iparos házában talál menedéket, akinek életeleme a munka. Adam hőse, miután anyagi csődbe jutott a gyárost s felbolygatta családi életét, megtalálja a számára legkedvezőbb életformát: hosszú időre börtönbe csukják.

KORTÁRS címen irodalmi folyóirat jelent meg Budapesten. Szerkesztői Darvas József és Tolnai Gábor. Az első szám közli többek között Kónya Lajos verseit, Fejé Géza, Kassák Lajos, Tamási Áron novelláit és Németh László tanulmányát.

MARCEL PAGNOL „Hamlet”-jét mutatja be a most induló évadban a párizsi Theatre Gramont. A kiszivárgott hírek szerint a darabban Ofélia egy keringőt énekel, amelyet ugyancsak Pagnol írt. A párizsi színházak egyéb tervei között szerepel Arthur Miller „Pillanás a hidról” című új darabjának bemutatása is, a főszerepben az olasz filmsztárral, Raf Valonéval.

MAGYARORSZÁGON megdrágultak a színház- és mozijegyek. A mozijegyek árát átlagosan körülbelül 20 százalékkal, a színházjegyekét 10–20 százalékkal emelték fel. Az Operaházban a legdrágább jegy most 40 forintba kerül.

A MADÁCH SZÍNHÁZ Budapesten az új évadban bemutatja Hachet és Goodlich angol írók feldolgozásában az „Anna Frank naplója” című színművet. A német koncentrációs táborban meggyilkolt holland kislány naplójából írt darab már csaknem az egész világon sikert aratott. A Néphadsereg Színháza John Pollach amerikai író „Teaház az augusztusi holdhoz” című ugyancsak világsikerű darabját mutatja be. Mindkét mű a nyugati színdarabtermés „best-seller”-ei s nem igazán értékes alkotásai közül való.

A MAGYARORSZÁGI színházak most induló évadjának műsortervében többek között Marceau „Tójtás”, Cocteau „Írógép” című darabjai, Sygne, Brecht, Turgenyev, O’Casey, O’Neill, Maugham és Huxley művei szerepelnek. A „Film Színház Muzsika” című hetilap a műsortervezéshez a következő bíráló megjegyzésként fűzi: „Ideje lesz számolni minden illúzióval a nyugati kultúrfőlenyét illetően.”

GELLÉRT OSZKAR költőt, aki a forradalom leverése óta egymásután írja cikkeit a Kádár-rendszer védelmében, hetvenötödik születésnapja alkalmából magas kormánykitüntetésben részesítették.

ISMERETLEN DÜRER-FESTMÉNYT találtak az angliai Raveningham Hall-ban. A kép Szent Jeromost ábrázolja a kereszt előtt. A festményt eddig a kevésbé ismert velencei festőnek, Giovanni Francesco Carotónak tulajdonították, most azonban szakemberek bebizonyították, hogy Dürer műve.

LEV KONDUKTOROV SZOVJET ALLAMPOLGÁRT, aki egy ideig Koós Péter néven a magyar kormány ENSZ-küldöttségét vezette, most kinevezték a Kommunista Ifjúsági Szövetség titkárává.

„EGY SZÉK TÖRTÉNETE” címmel készített különös filmet Norman Mac Laren kanadai rendező. Szereplői: egy ember s egy szék, amely fellázad rendeltetése ellen. Mac Laren olyan filmet akart készíteni, amely érthető minden országban, ezért a filmben nincs sem magyarzó szöveg, sem párbeszéd. Csupán citera és tambura kíséri a történetet. A filmet a velencei nemzetközi versenyen mutatták be.

MÓRICZ ZSIGMOND „Egi mádar” című novellájából írt forgatókönyvet Cseres Tibor. Az új filmet a fiatal Fehér Imre rendezte, aki a Hunyadi Sándor novellából készült „Bakaruhában” című első filmjével nagy sikert aratott.

JAPÁNBAN első ízben rendeznek tavasszal nemzetközi drámai és zenei fesztivált. A vendéglátók japán klasszikus drámákat is játszanak majd, s a szünetben — évezredes tradíciók szerint — birközvetkezésben gyönyörködhetnek a nézők.

VERESS SÁNDOR zongoraversenyét bemutatta a londoni rádió. Az angol zenekritikusok nagy elismeréssel írtak a műről, s hangsúlyozták a szerző Bartóktól és Kodálytól eltérő vonásait.

BULGÁRIÁBAN vendégszerelt Karel Vlach csehszlovák tánczenekara. Egyik előadásukon egy Rock’n Roll után a fiatal közönség tüntetni kezdett, s összetűzött a rendőrséggel. A bolgár hivatalnokok felszólították Vlachot, hogy a további előadásokon ne játsszon Rock’n Rollt, ő azonban kijelentette, hogy műsorszámait maga válogatja meg, s felbontotta a további bulgáriai előadásokra vonatkozó szerződését.

GREGUSS ZOLTÁN a nyáron több hónapig Izraelben vendégszerelt, ahol Steinbeck „Egerek és emberek” című darabjának főszerepét játszotta magyarul.

DOSZTOJEVSZKIJ „Karamazov-testvérek” című regényét filmesítik meg Hollywoodban. A főszerepet hosszas keresgélés után Maria Schell német színésznőre bízták, aki Velencében és Cannesban is megnyerte már a „legjobb nő alakítás” díját.

PICASSO 320 művéből kiállítást rendeznek Kelet-Berlinben. Az anyag egy része Ilja Ehrenburg magángyűjteményéből került a kiállításra.

JÓZSEF ATTILA „A város peremén” című költeményét megfilmesíti a Budapesti Filmstudio. A felvételeket Budapesten, s az ország más ipari centrumaiban készítik.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni. Ausztriában: Arányi Jánosné, Pfarrwiesengasse 11/16, Wien. XIX. Ausztráliában: Globe Book Co., 173. Pitt Str., Sidney. Belgiumban: Papp Tibor, Rue Jean D’outremeuse 55, Liège. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vásárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Vas Gabriella, 81. Rue Laugier, Paris 17. Hollandiában: Havay János, James Wattstraat 6, Amsterdam Oost. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Egri György, 209. Madison Avenue, Toronto, Németországban: Ámos János, 20/b Göttingen, Postfach, Norvégiában: Kiss János c/o Norsk Studentsamband, Kristen Augustgata 21, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Passeggiata di Ripetta 19, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm-Lidingö. Törökországban: Somogyvári Károly, dipl. ing. Sirkeci P. K. 1041, Istanbul. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251. Loring Pl. Bronx 68. N. Y. Venezuelában: Dr. Kéri Imre, San Bernardino Av. Cecilio Acosta Edf. Cecilio Acosta, Apto. 9.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadói hivatallunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
IRODALMI UJSÁG

Kiadja az Irodalmi Ujság Rt.

Megjelenik minden hónap elején és tizenötödikén.

Szerkesztőbizottság: Faludy György (felelős szerkesztő), Aczél Tamás, Cs. Szabó László, Enczi Endre, Kovács Imre, Pálóczi-Horváth György, Szabó Zoltán, Vámos Imre. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 14. St. George Street, London, W. 1.
Printed by the Waverley Press, 79. Cambridge Road, N.W. 6.

STEPHEN SPENDER:

TETEMREHÍVÁS

A vérbefojtott magyar forradalom ma is tetemre hívja a nyugati világot. Óhajtatlanul tollamra kívánkozik a szóhasználat: „a magyar forradalom tetemre hívja a Nyugat lelkiismeretét”. Nem is egyetlen vád szegeződik mellünknek: nem védjük meg Magyarországot függetlenségét, nem tudunk érvényt szerezni az Egyesült Nemzetek határozatainak: tétlenül nézünk, hogy Oroszország elfojtsa a szabadságharcot, melyet nem kis mértékben nyugati biztatások is szítottak. És ma, egy év múltán is vádol minket a magyar menekültek sorsa: sok ezen ma is Ausztriában rostokolnak, mert a világ még mindig nem fogadta be őket.

A magyar forradalom első, lelkesítő napjai óta a világ számos változáson ment át. Kezdetben volt a „magyar csoda” időszaka. A hihetetlen történet, ám, ha egyszer már megtörtént, a világ tüstént tudomásul vette, „quia incredibile”. Hamarosan érveket kerítettünk, hogy „az oroszok tehetetlenek Magyarországgal szemben”. „Nem lehet leigázni egy egész nemzetet — mondottuk — a felszabadult új Magyarország brutális lerohanása túlságosan sokba kerülne Hruscsov viszonylag felvilágosult, antisztalinizmusban tetszelgő kormányának.” Aztán az orosz tankok lerohanták Magyarországot és elsőpörtek a Nagy Imre kormányt. Ekor, Nyugaton, sokan — noha különben rokonszenveztek a magyar szabadságmozgalommal — hajlamosak voltak ezt mondani: „A magyarok túl messzire mentek”.

Vajon mit bizonyít mindez, azon kívül, hogy Nyugat, az első pillanattól kezdve, mindvégig, a néző szerepét játszotta? Kétkedő nézők voltunk, akik nem hittük, hogy megtörtént a lehetetlen, tehetetlen nézők, akik tétlenül álltunk és bámultunk, mialatt az erősebb irgalmatlanul szétmorzsolta a gyengét, szegényező nézők, akik kínos zavarukban azt eszeltük ki, hogy a gyengébb fél túl messzire ment, résztvevő nézők, akik, hogy magukat is vigasztalják az Irgalmas Szamaritánus szerepét játsszák a menekültek között...

Nem állíthatom, hogy egészen tisztán látom: mit tehetett volna az adott körülmények között a Nyugat. Ám az a vád, hogy „túlságosan messzire mentek” mindenképpen sokkal inkább illeti a nyugati világot, mint a magyar felkelőket. Az angolok és a franciák voltak azok, akik „túlságosan messzire mentek”, amikor éppen ezt a pillanatot választották szuezi kalandjuk időpontjává. Az amerikaiak mentek túlságosan messzire, amikor gondosan félretoltak minden olyan ügyet, amely esetleg befelhözne volna Eisenhower választási hadjáratának derűs egét. Túlságosan messzire mentek — vagy nem mentek elég messzire — sajnos, minden elképzelhető akcióról, ma ezt, vagy azt kellene mondanunk.

Manapság sokan arra az álláspontra helyezkednek: a magyar népnek egyáltalán nem szabadott volna felkelnie a zsarnokság ellen. A vasfüggönyön kívüleső világban soha, senkinek nem szabadott soha akár csak egyetlen szót szólania, mely a vasfüggöny mögött élők szívében a nemzeti függetlenség gondolatát erősítheti, nehogy, amennyiben nem tudott segíteni, egy sikertelen forradalom bátorításának bűne száradjon lelkiismer-

retén. A vasfüggöny mögött senki ne lázadjon fel, mert külső segítség nélkül a forradalom elbukik, — segítséget pedig a Nyugat nem adhat.

Az e fajta gondolkodás erénye az, hogy reális — amennyiben a realitás mérlegelését egyszerű matematikai műveletnek tekintjük, a nyers erőviszonyok összeadásának, kivonásának, s e nyers számtani feladvány eredményének értelmében cselekszünk. Ám az e fajta gondolkodás figyelem kívül hagyja az emberek vágyait, holott az emberek időnként oly nagy erővel akarhatnak valamit, hogy akkor is harcolnak érte, ha, a nyers erőviszonyokat tekintve, nem lenne szabad harcolniuk. Ha azok, akik ma azt hangoztatják, hogy a magyar népnek saját gyengesége tudatában nem lett volna szabad fegyvert fognia, valóban következetesek — úgy végső soron ki kell mondaniuk: senki ne nyilvánítsa szabadságvágyát addig, míg nem elég erős, hogy szabadságát ki is vívjá és senki ne bátorítsa a szabadságra vágyót, ha nem elég erős ahhoz, hogy segítségére siessen.

Ha az e fajta reális gondolkodás alakította volna a történelmet, úgy az emberi történelem minden bizonyonnyal, egyszerűen a zsarnokság története lett volna. Ezt még a „szabadság” is tagadja.

Csak éppen azt hiszik, hogy a modern zsarnokság egészen speciális, minden eddigittől különböző zsarnokság, mert egy totálitáriánus rendszer áll mögötte, mely megdönthetetlennek látszik, mindaddig, amíg kiderül, hogy megdönthető. Oroszország esetében ez, szerintük, soha nem fog kiderülni.

Érveiket figyelembe kell vennünk, hacsak nem akarunk a felelőtlenség látszatába kerülni. Magam is azt gondolom: a különböző kormányok propagandaügynökségei, melyek üzletszerűen szítanak olyan forradalmakat, melyeket kormányaik nem szándékoznak támogatni, kínos felelősséggel terhelik lelkiismeretüket — hiszen olyan üzletszerű közönnyel reklámozzák az emberi szabadságot, mint egy hirdetőügynökség egy bizonyos gyár motorjait.

A szabadság: elkötelezettség, mely azt követeli az embertől, hogy felelősséget vállaljon érte egész valójával, ha kell életével is. De ha ez így van, nem szabad elgyászolnunk vagy elcsüggesztenünk a népek szabadságtörekvéseit — még akkor sem, ha azok hasztalanoknak látszanak. Az erő politikáját nem egyszer elsöpörte már a tragédia igazsága. Ezt úgy értem, hogy a szabadság ügye a múltban sem halt meg, noha azoknak életében, akik érte küzdöttek, sokszor legyőzött.

Egyesek azt mondják, hogy napjaink különleges körülményei lehetetlenné teszik a tragédiát (más szavakkal: a végül győzelemre vívó tragikus vereséget), ám még a mi életünk egyes eseményei is ennek ellenkezőjét bizonyítják. Azok az emberek, akik hisznek a hatalomban, de nem hisznek a tragédia igazságának erejében, egy visszajára fordított történelmi materializmus áldozatai.

Az igazság az, hogy változik a történelem, változnak az idők és az emberek, de a tragédia elsúlylyedte igazsága minduntalan felme-

rül a történelem tengeréből. Vanak a hatalomnál erősebb dolgok a világban, mert a hatalom, bármily lenyűgöző, örökké ide-oda hullámozik, gazdát cserél, s elveszik azok számára, akik birtokolták volt, azok meghalnak, elenyésznek. Ám a tragédia igazsága, az emberi szabadság elvének legfőbb kinyilatkoztatása, nem enyészik el.

Ezért hiszem, hogy a magyar forradalom nem múltó epizód volt, mely egy hónap múltán lezajlott, s csupán a menekültek tömegét hagyta örökül a világnak. Nem, a magyar forradalom a legfőbb elv kinyilatkoztatása volt, s ezért túl fogja élni Kelet és Nyugat politikai változásait.

Ezidőtájt keveset segíthetünk Magyarországot nevének. Legalább a magyar menekültek előtt tárjuk szélesre országaink kapuit. Néhányan közülük Európa legtehetségesebb elméivel vetekszenek: bárhová mennek, hatásuk termékeny lesz — ők fogják segíteni azokat, akik befogadják őket. A Nyugat legalább rajtuk keresztül segítse a magyar szabadságot!

Tavaly októberben, mikor szabadságharcosaink tankhadosztályokat morzsoltak fel vagy kényszerítették ki Budapestről, inálalt fővárosunk lakossága röplapokat sokszorosított rádiót hallgatott, sebesülteket ápolt vagy benzinesüvegeket helyezett készenlétbe — e lelkes, lázas, felejthetetlen napokban minden magyar tudta, hogy az oroszok kikergetése és a független Magyarország kivívása mellett más feladatunk is van. A világtörténelem szele megcsapott bennünket. Közismert, hogy nagy államférfiak, rendkívüli jelentőségű férfiak, akik egy történelmi szerepet vállalnak, e szerepnek megfelelően, bizonyos mértékig átfómálják lényüket, ahhoz a hőshöz igyekeznek hasonlítani, akiről majdan a róluk szóló életrajzban olvashatnak az emberek. Történelmi szerepük, hogy úgy mondjuk, bizonyos mértékig megváltoztatja emberi mivoltukat, ahogy szerepükkel bizonyos mértékig ők is megváltoztatják az emberi történelmet. Ritka példájukat odahaza egy egész nép megismételte: 1956 október 24-re virradóan egy egészen más Magyarország tért aludni ágyán, a barrikádon, a pincében, vagy a padláson, mint amelyik előző nap felkelt.

A világ kultúrája mozaikszzerűen tevődik össze: kis népek kevesebbet, a nagyok aránytalanul többet adnak bele. Mi, magyarok néhány nagy tudóst, zenészt, írókat adunk a világnak; kár, hogy irodalmunk legjava, nyelvi nehézségek és sajátos viszonyaink miatt, többnyire nem szárnyalhatta túl határainkat. Gyengék voltunk építészetben, filozófiában, közgazdaságban. És, persze, szellemi áramlatok elindításában is, hiszen a kereszténységet csak úgy készen vettük át, mint a középkori társadalom szervezetét. A cseh husziták a parasztlázadást hozták nekünk, Mátyás olaszai a reneszánszt, Németországot járt prédikátorok a reformációt. Dili-zsánsz hozta a felvilágosodást, elébb Bécsből, majd közvetlenül Párizsból. Így jött el hozzánk, láb- és röplapon, hírlapi cikkben és könyvben a német romantika, az angol liberalizmus, az osztrák keresztényszocializmus. Az előző napi forradalom hírével 1848 március 14-én este megérkezett a bécsi postahajó, a Pilvax törzsvendégei összeültek és másnap reggel kitért a forradalom. Ha a bécsi hajó tör-

A magyar forradalom első évfordulóján a szabad földön élő magyar írók kifejezik hűségüket a forradalomhoz, amely rövid időre saját hazájukat is szabad földdé tette.

Mit kívánt a magyar nemzet? Független, demokratikus és semleges országot. Ezért mozdult meg értelmiségének lelkiismerete, ezért kelt föl ifjúsága, ezért támadtak fiai és leányai pusztá kézzel az idegen páncélkocsikra, ezért állt sztrájkba még az újabb katonai megszállás után is munkássága, ezért élmezte szabadságharcosait parasztsága, ezért fogott össze, ezért ontotta véret minden pártkülönbőség nélkül egész lakossága. Ennek a forradalomnak programja közismert: a személyi szabadság, a szociális haladás, a nemzeti önállóság és nemzetközi testvériség programja volt. Ezt elalkudni nincs jogunk. Ettől tágitanunk nem lehet.

Kivált nem mondhatunk le arról, hogy harcoljunk azok ellen a terrorisztikus módszerek ellen, amelyekkel a forradalomban megnyilvánult nemzeti szabadságakaratot megtorolják. Irtózáttal töltöttek el bennünket a tömeges kivégzések, irtózáttal gondolunk ma is arra, hogy honfitársaink tízezrei sýnlődnek börtönben, internálótáborban és deportálótáborban — Budapesten, Tökölön, Kistarcsán és Synajában. További tízezreket pedig mindennapi kenyerüktől foszt meg elbocsátásokkal és alkalmazási tilalmakkal a kormányzó hatalom bosszúja. Bármennyire kívánjuk is a megengesztelődés lehetőségeinek kitapogatását: addig, amíg ez a bosszúhadjárat véget nem ér, a lelkek csillapodásáról szó sem lehet.

Amikor ezt kimondjuk, szorongó együttérzéssel gondolunk arra a kilencmillió magyarra, aki becsülettel áll a helyén és némán néz farkasszemet a hatalommal, ha ezt nem mondhatja is ki. Mi tartozunk nekik azzal, hogy értjük szót emeljünk. Ők csak önmaguknak tartoznak azzal, hogy létüket, a nemzet létezését a jövőre megmentsék.

MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE KÜLFÖLDÖN

Az első évforduló

ténetesen zátonyra fut és 24 órát késik, pirosbetűs nemzeti ünnepük március 16-ára esik.

Harmadik nemzeti forradalmunkhoz semmiféle külföldi forradalomra, idegen útmutatásra és tankönyvre nem volt szükségünk. Az emberiség számára ezúttal mi letünk a forradalom, az útmutatás és a tankönyv. Amikor Németh László azokban a napokban „emelkedő nemzetről” írt, alighanem erre céltolt — mi vettük át a világ szellemi vezetését, mint 1648-ban Cromwell kismemesi, mesteremberei és polgárai, mint 1789-ben Párizs lakói. A Kádár-rendszer propagandistái és demagógjai jellegzetes módon már tíz hónapja azzal vádolják a nyugati világot, hogy a magyar forradalmároknak fegyvereket szállított. E kijelentést minden pesti iskolágyerek megcáfolhatja; érdekes azonban, hogy ezúttal a kommunista propagandisták állításának legalább az ellenkezője igaz, tudniillik a magyar forradalmárok szállítottak fegyvereket a Nyugatnak. Persze szellemi fegyvertárt.

Minden igazi szellemi mozgalom túlcsap, vagy legalább túl akar csapni az illető ország határán. Már a második magyar reformkor, a forradalom szellemi előkészítése idején is, tulajdon rabságunk és nyomorunk problémáin és a jövő kérdésein túl egyik leghőbb kívánságunk volt, hogy figyelmeztessük a Nyugatot. Figyelmeztessük a Nyugatot, elsősorban Francia- és Olaszország kommunista pártjainak jóakarát, naiv és lelkes híveit, hogy eszméjük diadala a jelenleginél jóval tűrhetősebb nyomorúságba dönti őket és ugyanekkor olyan szellemi elnyomást eredményez, melyet ők el se tudnak ott képzelni. Szerettük volna elmondani a világ társutas intellektueljeinek, akik azt remélik, hogy a munkásoknak jobb dolguk lesz, ha a kommunisták uralomra jutnak és ezért az eszméért, ha kell, még fel is köttetik magukat — szerettük volna megmondani nekik: a kommunistáknak nem uralomrajutása előtt, hanem után kötik majd fel őket, a munkásoknak pedig még sokkal rosszabb dolguk lesz. Ugyanekkor szerettük volna a világ figyelmét a „békés együttélés” pusztán taktikailag értelmezett maszlagára és arra a szovjet politikára felhívni, mely az erő elől meghátrál, de a békés jószándék láttán újabb ag-

resszióra tör. Szerettük volna tudomására hozni a világnak, hogy Kelet-Európa népei nem szokják meg a kommunizmust, hogy a nép valamennyi rétege, de elsősorban a munkásság, gyűlöli a rendszert és az ifjúságot sem tudják átnevelni.

Mindezeket nem állt módunkban elmondani. Helyettünk a magyar nép adta e jelenségeket a világ tudtára, szavaknál is meggyőzőbb tettekkel. Soha hangosabb, szívhez szelöbb figyelemzést az emberiség nem kapott. És később, amikor a november eleji napokban küzdelmünk reménytelenné vált, az embereknek legalább az a vigaszuk maradt, hogy a világ megértette a figyelemzést. Nemcsak a politikai propaganda vonatkozásában, hanem ideológiai konkluzióit illetően is. Mert kiderült, hogy a marxista-leninista elmélet szinte minden pontjában megbukott. Hiszen Lenin szerint a XX. század Európájában túljutottunk a nemzeti forradalmakon, csak osztályharcos forradalmak vannak, ezek is vesztett háborúk után. A magyar forradalom megmutatta, hogy ez nem igaz. Lenin azt állította, hogy spontán forradalom nincsen; a forradalmat egy szervezett elit készíti elő és vezeti. A magyar forradalom megmutatta, hogy ez sem igaz. Lenin és Sztalin azt állították, hogy a munkásosztály a kommunista párt leghűségesebb támogatója és hatalmának alapja. A magyar forradalom megmutatta, hogy ez sem igaz.

A Kelet-Berlinben és Poznanban történt eseményekre bizonyos mértékig rá lehet mondani, hogy éhségstrájk jellegük volt és szellemi gyökereik nem nyúltak túlságosan mélyre, míg a magyar forradalom legfőbb jellegzetessége éppen abban a reformkorban van, amely megelőzte. Ebben a reformkorban, hosszú hónapokig tartó sugdolódzás, suttogás, majd elég hangos és nyílt beszéd után mindenki rájött, hogy addig hermetikus lelki elzárt-ságban élő ismerősei, barátai, vagy akár családtagjai is fertőzettek a bolsevizmustól, mely valójában nem létezik, csak mint az állam uralkodó eszméje él és létezik az ázó meg a párt irodáiban. A reformkor egyik legfőbb előnye volt, hogy csak úgy, mint előzetesen a börtönökben, az ország lakói megbeszéltek dolgaikat egymással és valami nemzeti egység-féle alakult (Folytatás a 2. oldalon.)

AZ IDŐ SODRÁBAN

Nagy Imre vádol

A hűség kérdése

Az Irószövetség túldolgi nyilatkozatának első mondatával azt a hűségét hangsúlyozza, amely a szabad földön élő magyar írókat a forradalomhoz fűzi. E szavaknál: „hűség a forradalomhoz”, célszerű megállnunk egy pillanatra. Százkilenc március 15-e elrettentő példája lebeg a szemünk előtt. Mert: hűvek maradtak-e Petőfi forradalmához azok, akik a márciusi eszmék továbbfejlesztése helyett kizárólag a tizenötödikét megünnepelésével foglalkoztak? Alig hisszük. Ezenyolcszázötvennyolc márciusa és ezerkilencszázötvenhat októbere között a magyar történelmet olyan holttenger lepi el, amely ama nap emlékeiből mindent megőrzött, de élettelenül. A Petőfi-szobor körül a szoborok égre mutató mozdulatát úgy ünnepelelték, mintha az csak szabadságharcra s nem forradalomra hívott volna, az elévült múltban. A példán okulva, jobb, ha a harcot „a szobor ellen” idejekorán — vagyis azonnal — elkezdjük.

Oktober 23-át ugyanis ugyancsak fenyegeti a szoborrámerevedés veszélye: az idealizálásnak az a valószínű távolító folyamata, amely olyanformán pusztít, hogy felmagasztal. Ezen a napon az emlékezés és ünneplés mondanója mellett egy óvásnak is el kell hangzania. Arra kell vigyáznunk, hogy Október 23-ából ne olyasféle üres ünnep legyen, amely a Március 15-ei és Október 6-ai emléknappal szemléltet keveri, s a megnyugvásnak azt a fajtáját kelti fel a résztvevőkben, amit a hazaszelők éreznek a temetésről gyászolva. Magyarok, ha csupán gyászolva s múltat ünnepelenek, külföldiek, ha csak hódoló szavakkal ellensúlyozzák saját jóvaló restségüket: korántsem hűvek a forradalomhoz: korszaknyitó események folytatókat kívánnak, nemcsak méltatókat.

Kétséges, hogy az elmúlt esztendő folyamán a feladatra rátaláltunk-e már? A forradalomról — néhány értelmes elemzés mellett — töménytelen alapigazság, leegyszerűsíté-

zés, fogalomcsusztatás, megrázó élmény és alanyi ömlengés látott napvilágot. Mindezt nem elmarasztalásként mondjuk, az ilyesmi részben szükségszerű, részben van haszna is. Am ennél elgondolkoztatóbb, hogy mily sokan vannak, akik a forradalomból egyedül a szabadságharcot hangoztatják. A hőzvelemény egységes abban, hogy a felkelés október 23-án tört ki. Am az egyetértés ezzel véget is ér. Arról, hogy a forradalom mikor ért véget, ha véget ért egyáltalán, egymásnak ellentmondó nézetek uralkodnak. A többség alkalmasint úgy gondolja, hogy a forradalom akkor ért véget, amikor ő menekülésre szánta el magát s igen sokan vélték, még írásban is, hogy a forradalom november 4-én a második orosz támadással, vagy legkésőbb november 10-e körül az utolsó utcai harcokkal befejeződött. Mindez arra vall, hogy korunk talán legdöntőbb politikai jelensége még azokban sem tudatosult eléggé, akik résztvettek benne. A valóság ugyanis az, hogy a magyarországi forradalom tíz hétig tartott és hogy Révai András elemzését idézzük: négy szakasza volt! Az első szakasz (október 23-ától 29-ig) a magyarországi orosz háderők s a kommunista fegyveres erők vereségével végződött. A győzelmes forradalom október 29-től november 3-ig tartott, míg a harmadik periódus a szovjet erők második támadásával kezdődött és november 11-ével ért véget. A fegyveres ellenállás levetése után a forradalom leghosszabb szakasza, a passzív ellenállás volt, amelyben a küzdelem a megszálló orosz erők és a munkástanácsokba tömörült magyar munkásság között folytatódott, s a passzív, de nyílt ellenállást gyakorlatilag csak január elején tudta elfojtani nem Kádár, hanem az orosz háderő.

Magától értetődik, hogy a magyar forradalomhoz az maradt hű, aki magatartását és szemléletét azokhoz az elvekhez és követelésekhez igazítja, amelyeket a magyar nép a forradalom négy periódusa

alatt — mind a négy periódus alatt! — kifejezett. Vagyis az, aki egyszersmindkorra levonja önmaga számára például a forradalom első hetéből azt a tanulságot, hogy az oroszok és a pártiktatúra ellen a kommunisták által nevelt ifjúság kezdte a harcot, soraiban nagy számú kommunistával. A forradalom második szakaszának, a diadalmas napoknak tanulságaihoz az hű, aki nem felejt, hogy e napokban a magyar nép többpárt rendszer, szabad választások, függetlenség és semlegesség kivívására törekedett, s olyan demokráciára, amely formájában nyugati, de tartalmában szocialista. A forradalom harmadik szakaszának tanulsága csak annyi, hogy a Szovjetunió ezt a hosszútávra békét és koegzisztenciát szolgáló kísérletet a gyarmatosító imperializmusok legbrutálisabb eszközeivel típortta el, amire a magyar munkásosztály — egymaga, de egységesen — két hónapos sztrájkjal és passzív ellenállással válaszolt. A forradalomnak ez a negyedik szakasza tartott a legtovább s ezalatt a magyar népharagot tulajdonképpen a munkástanácsok fejezték ki. Az olyan ember, aki a magyar forradalomnak csak a liberális jellegét hangsúlyozza, de szocialista alapjairól és progresszív lényegéről szívesen feledkezik, abban gyanús, hogy nem a forradalom formálta őt, hanem ő formálja a forradalmat. S nem felejtjük, hogy az aktív ellenforradalmárok ugyan Magyarországon vannak, de külföldön is vannak olyanok, akik szívük mélyén azt szerették volna, ha a magyar forradalom ellenforradalommal válhatott volna. Aki a zászlók piros-fehér-zöldjéből csak a fehérre eskszik, vagy éppen a zöldet magyarítja félre s a pirosat felejt: nem hű a forradalomhoz, s az értelmiségi emigrációnak ügyélnie kell, hogy ne asszimilálódjék oly szemléletekhez, amelyeket a forradalom éppúgy ledöntött, ahogy Sztalin szobrát döntötték le a forradalmárok.

(Sz.)

AZ ELSŐ ÉVFORDULÓ

(Folytatás az 1. oldalról.)

ki közöttük. A forradalom első tíz napja alatt a nemzeti egység kezdett tetést ölteni — a legkevésbé ezt a régi pártok vezetői értették, akik még sokkal nagyobb elzárt-ságban éltek, mint a többiek és a megváltozott országot egyszerűen nem értették.

Holott ez a változás volt a legdöntőbb mozzanat. Az erős depolitizálódás a forradalom alatt is érezhető volt; de persze akadtak sokan, akik egy-egy koalíciós párt-hoz ragaszkodtak, vagy az új és igen jelentősnek ígérkező katolikus párthoz csatlakoztak. Nem kívánjuk azt állítani, hogy e párthívek, ha megkérdeztük őket, nem hangoztattak igen különböző elveket; de különös módon, mihielyt az ember egy-egy gyakorlati kérdés megoldása iránt érdeklődött, valamennyien ugyanazt a receptet ajánlották. Valamennyien parasztbirtokokat akartak és tiltakoztak a nagybirtok visszaállítására ellen, fenn akarták tartani a nagyzemek állami tulajdonát, ragaszkodtak a kisiparhoz, kiskereskedelemhez, a lelkiismeret szabadságához, szólás-szabadsághoz, parlamentáris demokráciához, de mindenekelőtt a jogrendhez. Még érdekesebb volt az a jelenség: egy-egy vitás kérdést nem politikai szólamokkal ütöttek el, hanem gazdasági szakemberek megkérdezését ajánlották. Tito rendszerét, ha nem is olyan hevesen, de csaknem úgy elutasították, mint a szocializmust és későbbi variációit, de a régi (Horthy-féle) reakció éppoly gyűlöletet volt előtűk, mint az (bolsevista) új reakció. Hat szabad nap nem volt elég ahhoz, hogy a jövőképe a felszedett kövü utcákon, a halottak elföldelése és a mindennapi élelem előkerítése közben világosan kibontakozzék — ám ez a jövő kétségtelenül merőben különbözőt minden olyan társadalmi berendezkedéstől, melyet a magyar nép eddig már végigszenvedett. És ez jelentőségének, de jövőjének is legfőbb záloga — Kelet-Berlinben, Poznanban, de legfőképpen Budapesten meghalt a régi rend. Az új megszületését X. Károly király, Metternich vagy Hruscsov módszereivel ideig-óráig

el lehet órázni, de végleg megakadályozni nem lehet.

Történelmi szempontból van a magyar forradalomnak még két más, számunkra igen lényeges aspektusa. Az egyik nemzeti gerincünk kiegyenesedése. Itt talán csak annyit kell elmondanunk, hogy hazánk 1850 óta, mind külföldön, mind saját fiaiak kritikusa zeme előtt kevés dicsőséget aratott. A Deák-féle túlságosan olcsó kiegyezés, a Habsburg-monarchiában játszott másodrangú uralgódó-osztály-szerep, a földbirtok-elosztás és a szociális viszonyok, a két vezető háborúban való katasztrofális szereplés a világ előtt sem öregbítette tekintélyünket, de befelé minden lelkiismeretes magyar életét megmérgezte. Illyés Gyula egyik híres versében átkozta szerencsétlenségét, hogy magyarnak született — noha éppen ehhez a magyarsághoz ragaszkodik törhetetlen hűséggel. Százhat esztendeig térdreestünk minden idegen hódító előtt és ha ment, vagy jött, nemzeti vagyonunkat utána vagy elébe szoktuk hajigálni. Egy másik nagy költőnk bevallotta egyik levelében: szígyenkezik, ha Párizsban nemzetiségét kérdezik, mert hiszen népe pelyvának maradt fenn az idő rostáján. E nemzeti kisebbségű forradalmunkkal egyszerűen megszünt, belső sebeink behegedtek: immáron emelt fővel járhatunk a világ népei közt.

Itt vetődik fel a második kérdés, melyre különben a forradalom kezdetén sokan gondoltak: ha a Nyugatot (igéretei és saját, jól megfontolt érdekei ellenére) nem támogatja forradalmunkat, a Szovjetunió pedig legálizálja, mert inkább tart gyarmatbirodalma határain belül 9 millió ellenséget, mint gyarmatbirodalma határain 9 millió semlegest — mi az eredménye hős harcunknak? Kétségtelen, hogy a világ két legnagyobb hatalmának politikája nem változott; amiből azonban nem az következik, hogy a mi forradalmunk volt káros és ostoba, hanem az, hogy a két nagyhatalom, az USA és a Szovjetunió politikája káros és ostoba. Hruscsov a magyar népnek, amely szabadságot akart, most szabadság helyett valamivel több kenyeret engedélyez oly formán,

Nagy Imrének „A magyar nép védelmében” című könyve a forradalom első évfordulóján jelenik meg az egyik legjelentősebb francia kiadóvállalatnál, a Pion-nál. A könyvhöz Fejtő Ferenc, ismert történész és újságíró írt ötven oldalas előszót, Fejtő ismerteti Magyarországot utolsó törvényes miniszterelnökének, Nagy Imrének pályafutását, ideológiai harcait, s munkáját a forradalom idején.

A könyv megjelenését már hetekkel ezelőtt számos francia lap, a Le Monde, a Franc Tireur, a Figaro Littéraire, valamint több nagy vidéki lap hírül adta.

A France Observateur, a szocialista újságoldal orgánuma, egész oldalas cikkében méltatja a könyvet. Hangsúlyozza, hogy feltűnően értékes dokumentum, amely nagy jelentőségű tényeket tisztáz, mind az MDP belső életét, mind pedig a magyar-szovjet kapcsolatokat illetően. A cikkíró különösen megrázónak tekinti azokat a fejezeteket, amelyekben Nagy Imre a hatalmi eszközök elfajulásáról és a Rákosi-rendszer erkölcsi válságáról rántja le a leplet.

A szocialista Demain két teljes oldalon ismerteti a könyvet, s közül belőle szemelvényeket. Lezsongezi: „figyelemreméltó, hogy Nagy Imre, aki a marxizmus-leninizmus alkalmazásának annyi szörnyű változatát látta már, megőrizte forradalmi idealizmusát, kisé utópisztikus humanizmusát, készségét az erkölcsi felháborodásra és hazafiasságra”. A cikk rámutat, hogy amint a könyv a maga egészében kibontakozik, Nagy Imre, akit Rákosiék valóságilag a vádlottak padjára ültettek, vádlóvá lép elő. E tisztánlátó ember sorsában a legdrámaibb, hogy elvet magától minden macchiavellizmust, továbbra

Egy tiltakozás visszhangja

A magyar írókkal, mint ismeretes, tiltakozást írtak alá Budapesten az ENSZ-tárgyalás ellen. A francia kommunista lapok, az Humanité, a Lettres Francaises és a Kádár-rendszer párizsi sajtóirodája ennek kapcsán nagyhangú cikkeket adtak közre. Azt állították: „a Kádár-kormány a legszélesebb tömegek támogatását élvezi”. Bizonyítékként felhozták az írók tiltakozó nyilatkozatát, valamint azt, hogy „Magyarországon béke van, még guerilla sincs”, továbbá, hogy 1957 május elején „400.000 ember vonult fel Budapesten”.

A cikkiradatra a Le Monde nevű napilap így válaszolt:

— Tudunkkal abban az időben, mikor Rákosi gyalázatos bandája (ezek Kádár úr szavai) volt uralmon, nem 400.000, de egymillió ember vonult fel az ilyen rendezvényekre. Ugyanaz a lelkesedés fűtötte őket akkor, mint idén.

— Ami az írók tiltakozását illeti — folytatja a Le Monde —, az ugyanannyit ér, mint a püspökök, termelőszövetkezeti parasztok, kulákok, csepeli munkások vagy diákok hasonló tiltakozása. A Keletről jövő protestációkat az elmúlt években megtanultuk kellően értékelni. Nem felejtettük el az 1949—53-as esztendőket, mikor ugyanezek a tiltakozók „dollárpórázon vicsgorgó lánocsok” neveztek Titót, „Horthy-csendőrokkal szövetkező, imperialista-bérenc fenevadnak” Rajkot.

— Ami az „ellenforradalmi terrorselekményeket” illeti, úgy csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy még a Kádárék által szerkesztett „Fehér Könyv” szerint is 201 személyt — köztük 166 ávóost — végeztek ki a forradalom idején. Számuk jóval kevesebb, mint a kommunisták száma — hogy ezúttal csak őket említsük —, akiket a Rákosi-rezsím idején likvidáltak.

— Mindössze annyi történt, hogy lámpavason, azaz kissé szabálytalan formájú akasztófán nyerték el méltó büntetésüket.

A Le Monde cikkére Andru Wurmser, a Rákosi-rendszer és az ávó francia nyelvű propagandistája válaszolt. Cikkében hosszan fejtegette, hogy „nincs többé magyar ügy” és megállapította, hogy „a magyar irodalom körül folyó vita is eldőlt, hiszen az egész magyar irodalom egy oldalra állt”.

„Erről az oldalról már csak Déry Tibor, a regényíró hiányzik” — válaszolt Wurmsernek a Franc Tireur, továbbá Háy Gyula drámaíró, Zek Zoltán, a költő, Bibó István, az

(f. gy.)

is hű pártjához, beléhelyezve bizalmát. Nagy Imre — írja a Demain — nem hajlandó intrikákhoz folyamodni és szervezkedni, hanem megelégszik próféciaként ható könyvének megrázásával.

A Preuves című folyóirat „Nagy Imre politikai testamentuma” címmel nyolc hasábon számol be a mű közeli megjelenéséről. A cikk leszögezi, hogy bár a könyv stílusa szándékosan egyszerű, s egyes részei a pártszargon nyelvzetén íródtak, Nagy Imre tanulmánya a „legrobbanóbb” mindazon írásművek közül, amelyek valaha is napvilágot láttak a népi demokráciák belső mechanizmusáról. A könyv az azóta bekövetkezett események ellenére sem vesztett aktualitásából. Éppen ellenkezőleg — ezek az események csak idősebbé tették. A cikkíró számos idézetet közöl Nagy Imre műveiből, majd felhívja a figyelmet a forradalom miniszterelnökének kísérletiesen ható jóslataira. Az események sodrában különösen drámai az a megállapítás, hogy Magyarország a „szocialista tábor” leggyengébb láncszemévé vált, amely menthetetlenül elszakad, ha tovább feszítik. Ez be is következett október 23-án. Kérdés, vajon Nagynál dinamikusabb politikus több sikert tudott volna-e elkönyvelni. Nagy mindenestre már két ízben (1948—49-ben és 1955—56-ban) előre látta, milyen következményekkel jár a sztálinistarakosista politika. Ma — bár Kádár parasztpolitikájában felhasználja Nagy Imre koncepcióinak bizonyos elemeit —, ami a lényegét illeti, minden a Rákosi-féle kerékvágásban halad tovább. Vajon nem közele-e ilyen körülmények között egy harmadik válság? Es hű bekövetkezik, — teszi fel a kérdést a Preuves —, ki oldhatná meg ezt a válságot? G. L.

esszé-író és még annyi sokan! De biztosak vagyunk benne, ha szabadlábban lennének, ők is osztatlan lelkesedéssel írták volna alá a tiltakozást.

Ugyanígy nyilatkozik a France Observateur is. — „A rendőrállam által kicsikart nyilatkozatok és valóságok senkit nem győznek meg. Mi nem vagyunk olyan feledékenyek, mint az Humanité.” A Figaro Littéraire megjegyzi, hogy a Magyar Sajtóiroda szerint 171, a Lettres Francaises szerint 216, az Humanité szerint már 263 magyar író jegyezte a tiltakozást. — Szó sincs itt ellentmondásról — állapítja meg a cikkíró. — Nyilvánvaló, hogy a magyar írók sorbanállnak, úgy írják alá a tiltakozást. Ezért lesz a tiltakozók száma napról napra, percről percre nagyobb. Azonkívül: mindenki, aki írónak akarja nevezni magát, aláírja a tiltakozást és aki aláírja, azt írónak nevezik. Minden magyar író neve ott szerepel a tiltakozók közt. Kivéve persze azokat, akik börtönben ülnek. Miért mindenki? Mert nem akarunk börtönbe jutni. Ez az a nagy titok, melyet Wurmser úr el akar hallgatni előtűnk.

Az Express című hetilap „megrázó dokumentumnak” nevezi a magyar írók tiltakozását. Megrázó-nak, hiszen éppen azoknak kellett kompromisszumot kötniök a Kádár-rezsimmal, akik a legméltóbban képviselték a magyar öntudatot. — A tiltakozást — írja a francia hetilap — minden valószínűség szerint a politikai rendőrség irodalmi tanácsadói sugalmazták. Az írók legjobbjaik eredményes védekezésnek szánták ezt az üldözéste ellen. Senki sem vonja ki magát, mindenki aláír, jobban mondvá: senki sem hívja ki maga ellen a politikai rendőrség figyelmét. A tiltakozás úgysem kelt semmiféle hatást Magyarországon. Mindszent, Rajk, sőt Kádár úr vallomása óta a magyarok pontosan ismerik az ilyen aláírások értékét.

A Times október 15-i és 17-i száma a halálózási rovatban méltatta a nemrég elhunyt Szabó Lőrincet.

Október 7-én az Angol Rádió esti magyar adása a közvetítési időnek közel a felét Szabó Lőrinc emlékének szentelte.

Hasonlóképpen a Szabad Európa rádió adásában a magyar írók negyvenöt perces londoni műsorának a felét, több szereplővel, Szabó Lőrinc emlékezése töltötték ki.

PÁLÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

GÖMÖRI GYÖRGY:

Magyar október Bombayben

Negyvenfokos hőség. A hatalmas teremben ingujjas marathi és gujarati, sikh és parszi fiatalemberek ülnek. A terem fölött óriási ventilátorok sziszegnek. A nyitott ablakon át a bombayi öböl felől időnként behallatszik a hajókürtök bűgása.

A teremben feszült a hangulat. Az ezerötszáz egyetemi hallgatóból mintegy százra becsülöm a kommunisták és társasutasok számát. Ez a jól szervezett kisebbség mindent elkövet, hogy beszámolónk hatását csökkentse.

A kérdéseknél tartunk. Magas, vállas marathi fiatalember harsogja el a kérdését:

„Ön tehát kategorikusan tagadja, hogy tavaly októberben Magyarországon reakciós ellenforradalmi erők szervezték meg a felkelést?”

Előnti fejem a vér. Jó erősen a kérdező szemébe nézek, s már mondom is:

„Felelni fogok a kérdésére. De előbb én kérdezek egyet: Ön kategorikusan tagadja, hogy 1947-ben reakciós ellenforradalmi erők szervezték meg India felszabadítását?... Tessék, válaszoljon!”

***

A fiatal marathi kék a válaszal, aztán azt mondja, hogy „az más”. A hallgatóság lehurrogja. Újra beszél, hevülten és önfelédten. S már feledtem is Bombayt, a borzasztó hőséget, az alkonyt az öböl fölött, az indiai hallgatóságot, s ott vagyok a Kiliánban, október 29-én, a kis elsőemeleti teremben, géppisztolyos diáktűk és diáklányok, fiatal katonák és csapzott munkások között. Mellettem Szabó bácsi ül, a Széna téri Szabó bácsi, akit mint fasiszta reakciót felakasztottak azóta. Szemben az emelvényen, Király és Pongrácz mellett Maléter áll és beszél. A Központi Forradalmi Karhatalmi Bizottság alakul. Maléter mondja a pontokat, a résztvevők, a szabadságharcos csoportok parancsnokai és a különböző forradalmi szervezetek képviselői karfelemeléssel szavaznak.

„Földet és gyárat nem adunk vissza!” — mondja Maléter. Minden kar magasba lendül. Elsőnek Szabó bácsi karja.

Kint puskaropogás. Kézigránátok vakkantanak, a távolból elszórt ágyúzó.

Most bukósisakos fiatal katona töri át magát a tömegben Maléterhez, valamit sug neki, s Maléter megszólal:

„Bajtársak, kint a Pasaréten egy tömeg ávós-házakat ostromol. Ki vállalkozik rá, hogy kimegy értük? Az ávósokat meg kell menteni a lincseléstől. Be kell őket hozni ide. Majd őrizetben tartjuk őket addig, amíg törvényes bíróság, nyílt tárgyaláson tisztázza az ügyüket.”

A vállalkozó Szabó bácsi. Már törtet is kifelé, hogy vagy másfél óra múlva jelentse: behozta az ávósokat, nem történt bajuk.

... Szabó bácsit felakasztották. Maléter a Fő utca pincéjében folytatja a harcot. Közél egy éve kínozzák, hogy vallja azt, amit a Kreml urai akarnak. De Maléter kategorikusan tagadja, hogy a fehér fekete volt, hogy a tiszta ügy piszkos volt, hogy a szent ügy aljas volt.

Milyen lehet most Maléter? Még soványabb, még szikárabb. Markáns arca csupa csont és bőr. Egy évnél pinclét halottápadtá tehetné. De a szemében a régi tűz, a régi elszántság. És kategorikusan tagad.

***

Nem tudom, mit beszéltem. De a gyűlés után a fiatal marathi odalép hozzám. Az egyetemi hallgatók körülvesznek. Egész tömeg várja, lesi: mit fog mondani.

Megfogja a kezem, jó, férfias szorítással, és ennyit mond:

„Értem. Jól értem. Ne haragudjon. Örülök, hogy kérdeztem. Elhiszem, hogy forradalom volt, elhiszem, hogy a nép harcolt.”

A fiúk ölegetik a marathit.

Meggyőzés? Keresztül-kasul Ázsián, tizenöt városban vagy ötven gyűlésen beszélünk Tábori Pállal a magyar forradalomról. Elmondunk mi sorra mindent, amit el kell és el lehet mondani. Elmondunk részletesen egy-egy szovjet-gyarmat hétköznapiját. A káderlapot és a személyzeti osztályt, a szemináriumi zsargont és a besúgó-rendszert, a normát és a bértáskát. Elmondunk, hogy a terror nemcsak szörnyű, hanem kibírhatatlanul unalmas is. Elmondunk az ávót és a börtönöket. A konstrukciós pöröket és a lefüggönyözött autókat. Elmondunk mindent. Néha az ésszerű okfejtés segít. Néha a szenvedélyes kitörés. Egyetlen emberfajánál nem segített semmi. Azoknál, akik számára csak egy igazság a döntő: amit a Kreml mond. De ezeknek számát megtrikvította a magyar forradalom. Az egykori gyarmati népek a szovjet gyarmatosítást is gyűlölik. Hányszor hallottuk a mondást: „Mi körülbelül akkor szabadultunk föl a gyarmati iga alól, amikor maguk gyarmati sorba kerültek.”

***

Saigon, Bangkok, Rangoon, Kalkutta, Bombay, Delhi, Karachi, Teherán. Gyűlések és vitések. És utóviták, húsz-harminc diákkal, zsúfolt kis kávéházakban, arról, hogy mit lehetne és mit kellene tenni.

Csendes beszélgetések író-egyeseletekben, művész-klubokban. Mindenki hallott Illyésről, Déryről. Annamita, szíami, burmai, bengáli, marathi, gujarathi, pundzsabi, pakisztáni és perzsa írók küldik a tiltakozó sürgönyöket Kádáréknak. A szerkesztők mindenütt megértők. Akármilyen nagyok a helybeli és a világesemények, leközlök cikkeinket a magyar írók sorsáról. Milliós ázsiai lapok vezércikkeiben tűnnek fel a szeretett nevek: Illyés, Déry és a többiek.

Ezek az írók, ezek a szerkesztők és politikusok többnyire börtönviselt emberek. A gyarmati hatalmak tartották őket börtönben. Most segíteni szeretnének sorstársaikon.

***

Tudom, útiélményekről is kelene írnom. A varázsos, roppant Ázsiáról, a szíami boncok sáfrányszínű köntöséről, az ezernyi buddhista pagodáról, az indiai városok csodálatos kavargásáról. De ahogy szeptember végén és október elején városról városra repülünk, minduntalan a tavalyi Magyarországra, a tavalyi Budapestre gondolok. Éjszakánként, elalvás előtt, komoly erőfeszítésbe kerül, hogy mindig feljegyezzem az aznapi élményeket, mindent, amit láttunk; a sok vitát, szempontot, s a még sokkal több kérdőjelet.

***

És minden negyed- vagy ötödnap ott ülök az óriásrepülőgépen, közönyös és túllontúl tapasztalt világutazók között. Ezek az állandóan utazó üzletemberek és kormányhivatalnokok kissé megvetik azt az utast, aki nem tudja, vagy nem is akarja leplezni izalmát. Lenéznek azokat, akik elárulják, hogy életükben először repülnek be a Bengáli-öböl irányából a Gangesz roppant deltája fölé, vagy először látják Thaiföld lapályait.

Szenvtelenül utaznak, kissé unottan lapoznak újságaikban, mintha előre tudnák, hogy nem lesz bennük semmi meglepő. Magatartásuk elárulja, hogy szerintük nem illik semmiben sem szenvedélyesen hinni, nem illik izgulni, meglepődni és csodálkozni.

... A gép berreg. Magamban hangtalan imát mondom el:

„Ó, uram, add, hogy sohase legyek közömbös. Add, hogy szenvedélyes maradjak és tudjak meglepődni. Add, hogy a világ csoda és szépség maradjon a számomra, ha ezerszer is látom. Add, hogy higgyem: érdemes élni, küzdeni, harcolni.”

Változatok egy ismert témára

1.

Oly egyszerűen, ahogy a víz megcsobbán a kutakban, ahogy a hold az égre lép a kékes alkonyatban,

ahogy az erdőn bús toboz bazaltsziklára koppan, ahogy a zászlót őszi szél meglebbenti titokban,

ahogy az égen dél felé repülnek lassu darvak — oly egyszerűn titokzatos a sors minden magyarnak.

Miért? Ki tudja. Semmiért. Ki tudja mért van élet? Nyitott tenyérrrel, hallgatag bölonganak a vénnek.

Megszikkadt rég a lány kenyér, harókon ül a harmat, siránkozik a bőjti tél: nem akar más hatalmat.

Dőlünk az árokpartra le, a fű ajkunkra sarjad — kesernyős, szép halála lesz szegény, bolond magyarnak.

2.

Nyavalyás kicsike nemzet örülj hogy elfelednek és félrerúgnak irgalmas nagyok kicsike rongylabda nemzet a sárral elkevernek s tegnapra virrad minden holnapod

Ugráltál hetvenkedtél s vajjon hát mire mentél? legyél hallgatag mint a hal magadban bölcsekedjél légy csehebb a cseheknél alázatos és óvatos duhaj

A „Nagy Barát” ma látod milyen hamis barátod mint azott nádirigót léprecsalt s a megvasalt kalitkát varázsígék se nyitják — s vajjon ki hallja még a néma dalt?

Nyavalyás kicsike nemzet önkesservedben vessz meg és árulj szépen árul el magad bókoldj a gyilkosoknak meglásd szeretni fognak és nagylelkűen megbocsájtanak

3.

Tavak mélyéről búvok elő a mélyből jövök s mutatom arcom remeg a víz bőre mint a falevél

egy esőcsepp: ütés a kszilofónon két esőcsepp: klavikord-akkord

Zúg a szél zúg a szél keselyű vijjog vércse kél s megdörren a mennyei üstdob

tépi a szél a jegenyét reccsen a gally lehull a jészek tántorognak a jegenyék fejüket érik zápor-ütések

földhöz lapulnak a félnék füvek

A vihartaltos az égre felirja a harag jelét csapj bele villám a szent jegenyébe csapj a szívünkbe tűzáldozatból sosem elég

— méretlen kinből sosem elég —

S ha elég a szívünk magyarnak ég el ha roppan a törzsünk magyarként roppan keserves göggel gyönyörű daccal álljuk a harcot derékbatörtén is diadallal

Minden reggel az üszkös fára tekintve harmatot sirnak a régi virágok

éjjel a lápon felbugyborékol a vizek fo hássa és imbolyogva virágnak a lidérces átkok

4.

Akácok fűzek néma nyirek halljátok mit tanít az ősz

— Csak egy a fontos szépen élni s nem lázadni oktalan kivirágolni termést hozni lombot hullatni hangtalan ringani ingatózni a szélbe beledőlmi ringani ingatózni lombot hullatni hangtalan

Az erdőn süppedő avar szolozsma napfény áhitat egy őz kezébe furja bánatos fejét az ég a csendbe hull s a csendnek öble kék

„Isten ki Lengyelt óvtad számos évig” őrizd a tölgyet s ingó fűzeinket forrásvizünknek légyen újra ize és légyen árnyék nem csupán kopár nap melyet aszályként raknak ránk az árnyak

Az erdőn süppedő avar halljátok mit tanít az ősz

— Csak egy a fontos szépen élni s nem lázadni oktalan

és akkor ha az eszelős szélben fagy-szuronyok dandárja villog csak szembenézni szótlanul ha jégeső hull zakatolva kívárni amíg elvonul

s aztán kezdeni újra újra

kivirágolni termést hozni ringani ingatózni lombot hullatni hangtalan és várni míg bealkonyul

csak várni és mindent kiállni az alkony lombja mig lehull

5.

A kör bezárult újra. Mit tegyen ki benne rekedt, s egy életre tán?

Eladja vagy meggyőzesse magát? Legyen hazug szent vagy igaz zsvivány?

Esős estéken van, ki arra gondol: a halottakon foszlik már a bőr,

s a Halott ott a mélyben arra gondol: súlyos a föld, mely hunyt szemére dől.

— ...Mikor jössz vissza, szép csaló, szabadság? a homokban csak lábnyomod maradt.

a tajtékos tengervíz szertemossa és nem hagy mást, csak egy marék sarat.

...Az időtlenül hosszú éjbe nézünk és mégis tudjuk — mi bírjuk tovább,

ülünk a parton, átkozott virrasztók. Őrizzük Isten üres tarsolyát.

Albert Camus — Nobel - díjas

Lapzártakor kaptuk a hírt, hogy Albert Camus-nek ítelték az irodalmi Nobel-díjat. Kipling óta most történt először, hogy ez a kitüntetés — a legnagyobb, amely írók érhet — fiatal embernek jutott. Camus most negyvenhárom éves. Parasztszármazék, algíri napszámosok fia. Fiatal korában kétkezi munkával kereste kenyerét s csak később lett újságíró és szerkesztő. Regényei: Az idegen, A pestis, A bukás, valamint novellái, tanulmányai és drámái a mai francia irodalomnak nemcsak egyik legnagyobb, hanem legérdekesebb írójává tették. Camus nemcsak regényíró, hanem moralista is egyben. Írásaiban, a mesterségbeli tökélyen túl, az a mondhatni korlátlan bátorság a lenyűgöző, amely mindenkor a legsúlyosabb és legkietlenebb kérdésekkel fordul szembe mind az emberélet, mind a társadalom, mind a politika területén. Ha kortárs íróra illik az „unjuste” kifejezés: rá illik. Mivel minden igaz ember erő elismerés közvetve minden igaz ügyet is támogat — így Magyarország és a magyar írók ügyét is — Írószövetségünk táviratban fejezte ki örömét Camus-nek és a Nobel-díj kuratóriumának. Egyébként mindazon írók között, akik a magyar ügy mellett hitet tettek, Camus volt a meghatározottabb és legszenvedélyesebb. Ő volt az, aki úgy állt a forradalom mellé, hogy egy hadüzenet hangján követelte: az európai szellemi élet bojkottálja az Egyesült Nemzetek Szervezetét és annak minden alvállalatát. „Az egész nemzetközi társaság — írta annak idején — egyszerre felbuzdult a középkeleti beavatkozásra, ám ezenközben némán tűrte, hogy Magyarországot eltiporják. Húsz évvel ezelőtt ugyanígy törtük, hogy a spanyol köztársaságot egy idegen zsarnokság csapatai s fegyverei megsemmisítsék. E bátor magatartás gyümölcseként született meg a második világháború... Az Egyesült Nemzetek Szervezete gyengeségei és perpatvarai egyre közelebb sodornak bennünket a harmadik világháborúhoz, amely már a küszöbünkön áll... Ezért tartom hasznosabbnak, hogy ne szörnyű szégyenünknek, gyászunknak és felháborodásunknak engedjünk szabad folyást, hanem lépünk valamennyien határozottan közbe az ENSZ-nél.”

Camus jött érte a magyar írók november 4-i segélykiáltását, a világ íróit cselekedetre akarta tömöríteni és nemcsak a saját lelkiismeretének csillapítására törekedett. Kitüntetése ezért a mi ünnepünk is.

Egy hónappal az októberi forradalom előtt a számkivetésbe hűdött magyarok hazacsúbitására szolgáló rádióállomás, az érzékösségéről hírhedt SZÜLŐFÖLDÜNK a nemzetközi PEN-kongresszus londoni ülésének ismertetése során célzásokat tett, hogy a külföldre szakadt magyar írók egy része, köztük én is, hazakiváncsi vagy hazakészül. A szöveg elég ködös volt és nem veszélytelen. Valakinek világosan felélnie kellett rá. Az Angol Rádió 1956 október 7-i, vasárnap esti adásában én válaszoltam.

Böloni György és Képes Géza látogatott ki Magyarországról a kongresszusra. Kezdetül fogva többé-kevésbé bizonyosra vetiük, hogy a légből kapott hazatérési szándékot csak Böloni jelentette s Képes utólag értesült a SZÜLŐFÖLDÜNK célzatos adásáról. Az elmúlt év tökéletesen igazolta feltevéseinket; Böloni elszomorító hitványsága s Képes derekas ember-sége azóta írásban és tettekben a magyar nép itéletére van bízva. Nekem azonban a két ember magatartását szétválasztó forradalmi események előtt úgy kellett választanom, mintha a jelentés kettőjüktől származott volna.

Úgy érzem, hogy az egy éves forduló két héttől is kívánatosabb teszi a szöveg közreadását.

Az egyik ok az, hogy hitvallásom végefele megfogalmaztam azokat a megüvöltött és őszén is szinte hihetetlenül hangzó maximális jeltételeket, amelyeknek beteljesedése hazatérésre buzdítana. Jó három héttel e hitvallás elhangzása után a magyar nép számlálatlan áldozat és mosolygó vérhullatás árán keresztülvite a hosszú évekre megáldott feltételeket s szaván fogta az író: tessék, megtették a csodát, hamarosan olyan élet lesz a hazában, amilyet minden becsületes honfitársának s magának óhajtottál. November 2-ára már tökéletesen elavult az október 7-i előadás; szerzője úgy érezte, hogy közel az óra, mikor neki is helyt kell állnia a szóért, kopogtatván az ország ajtaján a kérdéssel: kellek-e s ha igen, mire? Ennek a csodának a bizonyosságát küldöm most nyomdába a hetek alatt elavult írást.

A másik, immár tragikus ok pedig az, hogy válaszom a Kremel hegyetlen felülkerekedése után kétségbeesetten visszaszerelte időseim értelmét. De most már ezek helyett tessék nevében. S éppen a csodatett részes végrehajtói felelhetik kiüvöltött ezt a hitvallást egy szó változtatás nélkül az alattomos újabb csúbitásra, amelynek persze nem lélekmentés a célja, hanem lélekmelegítés, hogy megkeserítsék az új életet és otthont teremtő szabad magyarok amúgyis nehéz kezdeti viaskodásait az idegen világban. Ez a másik ok, amiért az eufordulón közreadom az írást. Tudtomon kívül tavaly október 7-én sohezer későbbi emigráns honfitársam nevében is szóltam az Angol Rádió mikrofonja előtt.

Inkább szomorúsággal, mint haraggal a szívben, kedvem s izlésem ellenére a magam dolgával: írói vallomással kell a mikrofonhoz állnom. Divatba jöttem egy ideje s pár hétig vagy hónapig talán fel-felbukkan még nevem a magyar rádióban, sajtóban s főleg az útszéli traccsban, felelőtlen mende-mondákban. Honvágyat olvasnak belém, hazatérési szándékot olvasnak ki elejtett szavaimból, megbocsájtják, hogy a hidegháború alatt a szabadság levegős pusztáját választottam Sztálin szentélyének fullasztó tömjénfüstje helyett. Nincsenek ábrándjaim. Az olvadás taktikai szakaszában friss lapokat próbálnak belekeverní a régebbi játszmák ragacsos és cinkeztet kartályaik közé. Ha átragadnak a foltok: jó, ha nem, még mindig ki lehet dobni a pakliból a következő osztásnál. A kommunis-táknak nincsen független etikájuk; politikai együgyűség a szemükben a barátság, vendégség, lovagiasság, tisztesség, irgalom és családi köte-lék legtöbbször iratlan parancsa s az ellenfél megbecsülése. Nekik csak ki-beforgatható céletikájuk van. Jó az, igazság az, örökérvényű az, amit a pillanatnyi hatalmi helyzet és erőviszony megkövetel.

Több hetes sajtó- és rádióelő-készítés után, amely kihálászható romcsnak nyilvánított engem, szeptember 21-én a SZÜLŐFÖLDÜNK külföldre irányított adása beszá-

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

ELEJTETT SZAVAK

molt Böloni György és Képes Géza jelentéséről a Magyar PEN Klubnak Londonban tartott júliusi nemzetközi kongresszusról. A két kiküldött — az adás szövege szerint — találkozott külföldön élő több magyar íróval, köztük velem. „Elejtett szavaikból kiderült, hogy céltalannak látják az emigrációt s remény van a hazatérésükre” — mondja a jelentés. Szórol-szóra idézem a rádió óvatos és alattomos fogalmazását; nem tudom, hogy a rádió hű volt-e szövegükhöz. Beolvasása, legalábbis nyugati felfogás szerint, valószínűleg a kiküldötték tudtával történt.

Protestáns vagyok, a kolozsvári és budapesti református iskola neveltje, nézeteimet ki szoktam szegezni. Soha életemben nem beszéltem kétértelmű, sejtető talányokban. Vajon mik lehetnek azok az elejtett szavak? Talán Thomas Moore, a közepes író költő hatása két óriásra: Petőfira s Aranyra? Dylan Thomas versmondása, amelyben a walesi költő kelta má-gussá változott? Vagy Charles Morgan helye az angol irodalomban? Az emelkedő fiatal csillagok London egén? S hogy a teve fényesszörű szép álat mongol-sivatagi szülőföldjén, ahol Képes látta? Vagy az, hogy Mikszáthot kissé túlértékeli s Gárdonyit lebecsülik ma? S hogy Tersánszky talán a legnagyobb élő magyar regényíró? S hogy a „Csillag”-ot és melléktermékeit elretentő okulás akkor is olvastam volt, amikor nekik kifordult a kezükből? Mert ezekről beszélünk. Beszélünk másról is: londoni terveimről. Egy londoni lakos évekre szóló terveiről.

Lehet, hogy a két kiküldött csak Budapestben értesült az elejtett szavakról. Utólag hallották, a párt utasítására. A „műszaki határzár” mögött tanácsolták emlékükre sejtelmes szavaimat s mi mindenre nem emlékszik egy családos ember vagy kiszolgált harcos, több évi gerincpuhítás után! Lehet, hogy igazolni kellett a találkozó s menlevelet akartak biztosítani a következő külföldi útra. Az is lehet, hogy már csak a körülöttük zsi-vajgó vásárból tudnak itélni, egy kitarított irodalom tülekedéseiből s azt hiszik, hogy mi is pozícióban, elnöki tagságokban gondolkodunk, a Kossuth-díjasok közé próbálunk furakodni, a Gorkij-fasor suttagó folyosóra fülelünk! Óh, ha tudnánk, milyen lélekedző a külföldi névtelenség, az alázat minden-napos furdóje, amelyben megtisztul, sőt meg-megifjodik az írói szándék és becsvágy! De hogyan is tudnák? Ha van még humoros látvány a nekikeseredett országban, a koszorús új költők, olvasatlan remekírók már-már gyógykezelhető hiúsága mindenképpen az. Hiszen még nevüket se tudja pontosan a nép, lefelejté az ékezetet vagy megtoldja egy „i” betűvel. Nem ér rá a remekműveiknek élni: kevés a kenyér, kevés a cipő, kevés a gyógyszer.

Fájdalom, minden föltevés közül az a legvalószínűbb, hogy a jelentés az elejtett szavakról félre-értésen alapul. Nem engem, nem minket értettek félre, hanem azt az ősi szokást, amely rangot ad az emberi találkozásoknak a tibeti nomádok közt éppen úgy, mint nyugati nagyvárosokban, egy sziciliai kómüves házatáján éppen úgy, mint a bodrogközi falukban. Félre-értették a vendéjogra kötelező udvariasságot, honvágyó jeladásra magyaráltak, burkolt üzenetnek vélték a nyílt mosolyt és jó szót, amely kijár minden világiárónak a küszöbünkön, különösen, ha a fajtánk. S félreértették szerető szavaimat a népről, amely irgalmatlan szenvedések árán most gazdagodik lelkében a jövődó világ javára. Hogyne szeretném, ma inkább, mint valaha, mikor a távolból alig látom a hibáit — s melyik népnak nincsenek hibái? — csak kinyajnt s rabságát. Őt év előtt egy londoni park őszi páráin át messze keletre

pillantva írtam egy verssem végére ezeket a sorokat az országról:

Tisztán a büntől most lettél
enyém
s az életemet újra felrakod.
Úgy nézek rád, mint kisgyerek
kezén
megbékelt jóspapod.

Ilyen megbékelt szeretet melegítheti öntudatlanul szavaimat a mindennapi beszédben is. Csoda-e, ha elbámul rajta s félreérti a magyarországi utas? Hiszen évekig bömbölték a hangszórók, hogy szörnyetegek vagyunk, akik tüzzel, vassal, böllérbicskával s tankkal készülünk a haza földjére!

Képes Géza ma Nyugat felé tájékozik, búcsúztat verse Thomas Mannhoz s köszöntöje a sárospataki kollégiumra egy ocsúdo lelkiismeret megható életjele, Böloni György írta a legjobb Ady életrajzot, amely nem annyira a tehetség, mint az odaadó szeretet remekműve, hiszen egy nehéz természetű emberről beszél mindvégig őszintén anélkül, hogy elhalványodnék az emberben a lángész. Ezért szólok inkább szomorúsággal, mint haraggal a szívemben. Kár, amit tetek, ha tették, mert adni jó is, öröm is, amíg nem élnek vissza vele.

A külföldi magyar írók személye pár hónapig alighanem benne forog a megtévesztő játékban. Számolni kell nevük kihasználásával, mert ez is hozzátartozik a békés egymás mellett élés, a Nyugat felé dörgölődés taktikájához. Idény-cikk lettünk egy darab időre.

A párt célja kifelé az, hogy gyanút keltsen az állítólagos hazakiváncsók iránt, leválassa a magyarországi rejtelmekről legjobban tájékozott réteget a külmagyarságról s megingassa magukban mindazokat, akik eddig helytálltak szabad földön. Sem a gyanú, sem a belső kétség nem fogat meg, mert a bujdosók zöme bölcs mérséklettel és önfegyelmel viselkedik, ami nem kis dolog, hiszen a magyar ember legtöbbször érzelmeivel itél, indulataival gondolkodik s az idegen környezetet olykor hisztériáig fokozhatja e hajlamokat. No, de az ördögnek semmi fáradság se sok, ha kísérteni akar.

A párt másik célja az efféle hisztériával belföldi maszlagnak, hazai áfiumnak van szánva. El akarja hitetni, hogy bárány lett a farkasból. Nemcsak a börtönökből szüri vissza munkás életbe a neki tetsző neveket, kitarja reszkető karját ölelni az ellenfeleit is, akik a nép szemében a szabad magyar írás munkásai külföldön. Jellemző a cinizmusukra, hogy amíg cikkekben s a rádióban körülnyaláznak s nyolc évi hallgatás után hirtelen tiszta búzaszemként kiválasztanak a konkolyból, ország-világ hallhatják az angol rádióban, mi a véleményem rólok. Tudhatják, hogy az olvadást moszkvai taktikázásnak tartom, amely megkönnyíti ugyan a rab nemzetek mindennapi életét s egyelőre felhagy az oroszosítással — ahogy II. Lipót alatt is felhagytak a germanizálással, — de nem változtat a rendszer alapján, amelyet Sztálin és Rákosi korlátlan felelősségű társasága lerakott.

Ez a két cél bizonyos. Harmadik, feltehető céljuk az, hogy a kegyelemmel visszafogadott kiművelt fők és rangosított értelmiségi emberek oldalára külföldről is összedjék a szakértőket, akik rendőri felügyelettel kiemelik a kátyúból az országot s szolgálják a pártnak, muszájból persze, az írástudatlan agitpropok gyalázatos csődje után. Befellegzett a kontárok rémuralmának; a párt hangyái most a fertőtlen, képzett elmék szeretnék megfejni. Utóvégre jó, ha járnak a vonatok, olvassák a könyveket s bemennek a moziba az emberek.

Miért mennék most haza? Persze, hogy keserves újakezdeni az életet, túl a delelőn, különösen, ha

az ember korábban már boldogító kikötőre talált bimbózó lelkek, boldos művésznövendékek közt egy tanszéken. S még nehezebb, ha idegen nyelvtengerben ragaszkodik a magyar írói pályához. Nekem sem volt könnyű. De én az emigrációban magyar hivatást találtam. Hazai írókra hárul a nemzeti műveltség és öntudat megmentése, övük az olvasó s az ifjúság, amelyet a legszebb hagyományokról gyakran csak szóban oktathatnak, mint a bibliai zsidók Babilon vizeinél. Az emigráns író dolga kevésbé fontos, de nem haszontalan. Olyan korban élünk, mikor az új Mikes Kelemen levelei frissen a tolla alól hazaszállnak a rádió hullámain s az új Bacányi nem teng élőhalottként idegen vesztégarban, az Isten háta mögött. Nem vagyok nagy író, két kezemen sem tudom összeszámolni a nálam jobbakat, de jobb író lettem idegen földön, használt a próbatétel, amelybe sose keveredett megalázás. Átjár a nagyvilág szele, szabad az utam az óceánokig. Lehet, hogy a hazáért el kell viselni minden megalázást — ez a hazafiság krisztusi formája, — én azonban elszakadtam tőle. Három hazát adott a végzet; az elsőt megtartottam szívemben, a másik kettő: Itália és Anglia menedékké kinált. Sem az olaszok, sem az angolok nem bántottak meg önértékemben, soha nem kellett az utolsó nyolc esztendőben összepréselt ajakkal lenyelnem gonosz hazugságokat s hulladékok fenyegetéseit. Krisztus képre teremtett ember vagy, mint mi, mondták az olaszok, az angol rendőr pedig engedelmet kért a küszöbömön, hogy beléphessen a menekült idegenhez. Megtanultam az olaszok közt, mi a legnagyobb jóság, amire az emberi szív talán egyáltalában képes s az angolok megtanítottak, mi a legnagyobb egyéni jogtisztélet, amely az emberi társadalomban talán egyáltalában keresztülvihető. Olyan országban élek, amely megkülönböztetés nélkül menedéket adott III. Napoleonnak, Marxnak, Metternichnek, Kossuthnak, Mazzininak, midőn rászorultak, nekem pedig a BBC egyik asztalánál visszaadta életem humanista értelmét. Végtelen látóhatárok közt szabadon keringve végre szívem szerint élhetek annak a három magyar örökségnek, amely eszményem volt diákkorom óta. Egyiket a világvándor protestáns teológusok és tanító szerzetesek hagyták a magyarra a 16. és 17. században, másikat Széchenyi kortársai, a reformkori utazók, harmadikat Ady nemzedéke. Miért menjek most haza? Él a szülőföld a szívemben, nyelvét szorongó vigyázással őrzöm, nagyobb szeretettel, mint otthon, a szeretethez viszont megvan Európa, amelyet mai és jövődó magyarok számára beláthatok. Néhányan talán az én betűimem szoknak vissza a régi magyar sólyomtekintrre.

Mért a magyar élet s vele a magyar szellem beszűkült a moszkovita hódoltságban. Gyakran gondolok — e szellem sorsán tűnődve — egy emberre, akit hallgatagok legnagyobb élő írójuknak tekintenek a magyarok. S joggal. De az lett-e belőle, ami lehetett volna szabad országban, ahol egészen a szárnyára bízzák? Egyaránt megaládvá tehetséggel, ésszel, jó szívvel és kíváncsisággal behátrált a hazafias költő szerepébe s úgy kell valahog elképzelni, mint egy szívósbabb rostozatú, öregedő Vörösmarty. Ilyen lett volna A Vén Cigány szerzője is, ha kitart a testi ereje s nem suhint rá az örület. A szerep fenkölt, a legnemesebb, amit Magyarország első írója ma állhat, kiérdemli az utókor há-láját is, nemcsak a meghatott kortársakét. De erre volt-e hivatva eredetileg a huszadik század derekán? Száz esztendő visszavonulására? Magára öltötte Vörösmarty feketeatilis alakját, teljesíti, amit

a dült idegzetű költő már nem teljesíthetett az első Bach-korban. Am egyik-másik versének a nagy-lójában árulkodva ott zúgnak az eltöltött óceánok s ki-kihallszik soraiból a sikoly egy tágabb vilá-gért, amely ifjúságában a szabad költői telke volt, az öt megillető birtok. A magyar irodalom a szellemi önvédelem és csöndes ellen-állás kora után rászorul, hogy ismét európaivá tegyék, egyfelől kitágítsák igazi nacionalizmusát, Vörösmarty látóhatárát, másfelől megszabadítsák a hódoltsági provincializmustól. Talán ebben használhat egy kicsit, most vagy egyszer, a mi írásunk idekint. Ezért mondtam, hogy magyar hivatásra találtam az emigrációban. Miért mennék ma haza?

De hát sose térek haza? — kérdehetné valaki. Végképp visszatart már a szülőhazától a menedék-adó föld? Oh, nem. Egy írónak mindhalálig ott a legizgalmas hona, ahol az anyanyelvét beszélik.

Visszatérek, ha a nép fogad be, amely megbízik hányatott fiában s nem kér hűségnyilatkozatot, mert úgyis tudja, hogy hű voltam hozzá, de — önmagamhoz is. Visszatérek, ha szabadon választott törvényhozók ülnek az Országházban, amely helyet ad akár kommunista képviselőnek is, ha akad éppen szavazójuk. Visszatérek, ha a szabadon választott Parlament törvényei töltik ki a minisztériumok, egyetemek s a hadsereg kereteit, nem a párt. Ha a rendőr csak engedéllyel léphet át a küszöbömön, amíg nincs a kezében független bíróság végzése. Visszatérek, ha az egyházak — Szulejmántól Sztálinig a magyar kisebbségi sors fellegvárai — szabadon taníthatnak. Ha a szakszervezetek a munkást védik s nem a munkaszaroló állam érdekeit. Ha a parasztok szabadon gazdálkodhatnak vagy a maguk javára önként szövetkezhetnek, mint régen, a falusi emberre másképp mostoha időkben, a makói hagymások s a kunsági gyümölcsstermelők. Visszatérek, ha ugyanakkor válogatás nélkül bármelyik magyar kijöhet szétnézni Londonba. Visszatérek, ha minden írásomban helytállhatok két meggyőződésért, amely szinte már valóságos hitvem. Egy az, hogy tragikus minden emberélet és csak a kölcsönös irgalom teszi elviselhetővé, a samaritánus cselekedet szépíti meg. A másik az, hogy a civilizáció egyének közt szövődik láthatatlan szálakkal, valami belső fény a dolgokban, amelyet inkább lelki fényérzékünkkel fogunk fel, semmint agyunkkal s egészen másodrendű az anyagi alapja, a „materiális alépitmény”. Visszatérek, ha — mint minden egészséges országban — mindenki baj nélkül eltarthatja családját, nemcsak a szabadalmazott író, balettáncos, mozi-színész, ökölvívó és labdarúgó. Visszatérek, ha megszünik a rendszer, amely nem hisz a népben, megveti az embert s felváltva hol megfélemlítésükre tör, hol rászédésükön fondorkodik. Akkor visszatek. Nem pozícióba, elnöki tanácsba, hanem egy gesztenyelombos ablakhoz egy kis házban Diósdon vagy Eger táján, talán Vas megyében. Ki tudja, megérem-e? Minden nap az életünkben Isten ajándéka.

1951-ben, a hidegháború tombolása közben írtam egy hosszú és nagyon egyenlőtlen költeményt. „A Bujdosó Hegedős” a címe. Lát-szatra megváltozott azóta a világ. Fájdalom, a felszín alatt a Bűn hatalma a régi s amit akkor vallottam, egy vessző változtatás nélkül elmondhatom ma is, utolsó szóként az ELEJTETT SZAVAK ügyében:

Marad a tengeren egy sziklahát emelni szárán lankadó hitem, Hektor hitét, hogy jobb a keselyű, mint görög kézből szolgálkegyelem.

Az ember rossz. De meg is menthető, a két Latorból egy az ég fia. Add vissza emberméltóságomat, utolsó sziklaváram, Anglia!

A REFORMKOR KÖLTŐI

Illyés Gyula:

ÓCEÁNOK

Szabadabb lettem volna, bátrabb,
büszkébb, bizony már eleve,
ha nekünk is: Magyarországnak
lett volna tengere;
ha kamaszként, vággyal tele
elülhetek, bár képzeletben,
nagy sziklás part-meredeken
s alattam zengve-zugva-élve
— mint zöld erdők kék messzesége! —
a Végtelen!

Tágabb, szárnyalóbb volna lelkem,
ha legalább a gondolat
megutaztat szűz szigeteken,
hol nyártól nyárig süt a nap,
és ami jó, minden szabad,
ha szűk szülőházam, amelynek
csak por, drót s kő határa van,
csupán egy kis csücskén kiad,
a mindenségbe ha nyílást kap:
határtalan!

Rokon a kék víz és a kék ég,
a kettős látkör összeforr;
rokon a tág tér s a merészség,
a mese-táj s az ifjúkor,
a Valaha, s a Valahol!
Rokon a Csöndes Óceán s a
másik, az a még csöndesebb,
melyben szigetként nem Szumátra:
hanem a Föld, a Hold, a Márs, a
vad Nap lebeg!

Szabadság, Messzeség, ha akkor
a ti leckétek kaphatom!
Késő már. Előttem pohár bor
ész-esti kőasztalonon,
meg lent e pohár Balaton —
Ez lettem. Én! Fejem lehajtom.
Csak a konok szív sugja, ha
felállnál, — állj fell! — kívüláglék,
ma sem ér neked, csak bokádig
e kis haza!

Be jó volna, s be fájsz fölöttem
csillag-bójjakkal fényes ég!
De szenvedve is nő a lelkem;
ismerkedés, testvériség
számomra minden messziség —
Szűk magyar voltomnak s hazámnak
s éveimnek gátja között,
tőled vár, népek óceánja,
új utat e szív s ha bejárta,
új kikötőt!

1955 december

Benjámín László:

ÍGY VAGYUNK

Haraszi Sándornak

Igy vagyunk, Sándor. Téged egy hazug vád
döjtött le akkor, poklokra vetett.
Poklokból száll ki hangom, szólni hozzád —
Bűnös vagyok: elhittem bűnödöt,
ott álltam én a rekegő zsvajban,
halált böffenve, bambán, mint a részeg.
Kijózanult, de vérekes szemekkel
most kell, hogy egy nemzet szemébe nézzen.
Az életért jöttem, szívem szerint
az örömet — s irgalmatlan staféta
részeseként, átvettem Tőled én a
szégyenletes félelmet, át a kint.
Hajszolt vagyok s hajtó egyszemélyben,
saját sulyom terhel már, összenyom;
csörgés és hörgés zavarog e mélyben,
hallom kísértet-éjszakáimon:
Én, én vagyok, kit hódító utamra
üres kézzel bocsátott a szegény-nép,
de — leg-lelkét adván — lelkembe adta
a tisztesség, a tisztaság igényét?
Én hiszem most is: nem késő a bánat,
van még remény, hogy szót értek veled
s lezárjam végre öngyilkos vitámat —
a holtak engesztelhetetlenek!
Hát te bocsásd meg verseim legalját,
mindenük helyett is, akik már az én
megbánó, kérő szavam ugysé hallják,
elrejtőznek a gödör fenekén
s nem kérdezik: ki bűnhődik, ki büntet?
Ne bűnhődjünk, ne büntessünk mi, Sándor!
Az eszményt kell — rátettük életünket —
ha hőrémmel, kikaparni a sárból
és felmutatni tisztán a világnak.
A szégyenből ez engem is kiválthat,
halálomig vinni a lehetetlent,
jóvátenni a jóvátehetlent.

1955 szeptember

Sipos Gyula:

NE BUSULJ PAJTÁS

Ne busulj pajtás!
Büszkeségünk már az alázat.
Diszeleghetnek a mű-atlaszok,
mégis az oszlop tartja a házat.

Ne busulj pajtás!
Aki minket az ut szélire vet,
sehova se jut,
mert mi vagyunk a kocsiherekék.

Ne busulj pajtás!
Mi lehetünk csak: ország, hatalom,
Nálunk nélkül nincs itt magyarság,
nincs forradalom.

1954 november-december

Faludy György:

LŐRINC PAP

Arok, bozót, cser, erdőség, haraszt:
ez háza, melyben kenyerét eszi,
hónaljában az őszi köd gubbaszt,
a téli szél vitorlának veszi;
a felkelő nap söllyma csuklóján,
halántékába a hold belenő,
szájszéle csúf, lebiggyedt, — szemfogán
odvat kopácsolt a harkály idő,
örült szemfénye lett a pisztolya,
s vad füttye, melyet téboly hallani,
lábfürdője dombhátak lisztpora,
s fagyott szekéryomok szántalpai.

Soká van ez, későn Mohács után,
s hajlik már útja siri rög felé,
vállából karja kiugrott sután,
szeme lágy, s fonnyadt, mint a döghalé;
olykor már egy tanyára is belép,
mézes lepényt csámcsogva fal, ha van,
szikkadt torkának nagy s örök hevét
aludtfejtel hűsíti hasztalan,
kemencékhez formálja derekát,
marasztalják, de ő nem nyughatik,
és minden este új, s új dombra át
hurkolja árnya hosszú húrjait.

Rég volt nevét egyszer fecsegte el,
feladta akkor a zabhegyező,
a dögszagú madárfő síheder; —
de nem hitték el róla, hogy az ő.
Azóta hallgat, mélyen, mint a sír,
és hallgatódzik háznál, kert alatt,
hogy Györgyőről s róla szól-e még a hír,
s ha szól: mélyen, huhogva felkacag,
s ha nem — vízek tartjánál ácsorog,
követ dobál tükrükbe és figyel,
hogy visszatér-e hozzá s hányzoros
a hullám, melyet ő indított el.

Budán látták, a Várban. Ott maradt
Szent György terén, a kőben, lábnyoma.
Az Úr testét ha felmutatja pap,
azóta nem láthatja Zápolya.
Tarpán örült agnő szolt rája így:
„Kuckón ül, nézd, de árnya nagyra nő.
Vad kanszag rajta s homlokán a dícs,
vélném, Lőrinc, a Dózsa papja ő.”
Sukoró mellett, hol nádon lakott,
zsombékon ülve, egy sultyó gyerek,
vetett eléje három mondatot,
beszédéből, mit régen elfeledt.

Ilyenkor érzi: nem hallgat meg ő,
nagyot nyújtózik, ha a földbe lép.
Talaivíz lesz, mindenhol felszökő,
ha áznak, felmutatja ujjhegyét,
hód-fészek lesz agykérge, szelleme,
hód-járat: minden parifokot kíváj;
földvár, az ország kulcsa, ellene
hadjáratot hiába kezd király;
lesz hosszú, cingár karja iszalag,
mely zöld csapdákat rejt az út alá,
s két ujjá közt a boka kiszakad,
mely őt e földből kiszakítaná;

lesz láb mélyén burjánzó borbolya,
iszapok vadkan-hátán hever el,
de kézzel-kézre adja őt tova,
had, tüzvész, ár, szél, pestis, viheder,
bejárja az országot, ellepi,
nem szab korlátot rá idő, se tér,
gyújt, pörkök, ég, csak szikra kell neki,
s magától terjed az, mi benne él:
az Eszme, mely virágporként lebeg
s az agybarázdák földjén újra nő,
s a Szó, mit még anyjában, vérerek
hallócsövein ért a csecsemő.

S végül — midőn az égen átrezeg,
a hajnalt jelző első zöld fonál,
szíve kigyúl s megáll egy domb felett
Cegléd papja, az öreg áldozár.
Valója már csak foszló férc, lidérc,
legendás váz, családka s elhaló,
lidérc lesz az érc, a sziklabérc,
örök legenda, nem haló való.
Ők ketten nem láthatják egymást itt:
alászáll ő — amaz meg fellebeg,
s helyére lépve, vándorútjait,
örökké rója, mint a jellegek.

1951

Kuczka Péter:

INKÁBB MEZTELEN ...

Inkább meztelen járok az utcán,
nevessen ki, akinek kedve van,

Inkább meztelen járok az utcán,
vagy bolondházba csukatom magam.

Inkább meztelen járok az utcán,
és feketére fagyok, mint a fák,

Inkább meztelen járok az utcán,
s meghalok, mint ki meglövi magát.

Inkább meztelen járok az utcán,
és leszek hülye, nyers és ostoba.

Inkább meztelen járok az utcán,
de hazugságot nem öltök soha.

1956 szeptember

Csanádi Imre:

BORNEMISSZA PÉTER

Nemeskürty Istvánnak
Bornemissza lelkes élesztgetőjének

„Mikor még Bécsben tanuló ifjú voltam...
ijesztettek sokképpen, hogy ne prédikál-
nék, de... egyfelől félttem, másfelől égett a
szívem, és talán az okdalamon is kifakadt
volna, ha a számat fel nem tátottam
volna.” (1578.)

Pörnye kerengett mi országunkon,
egyet beborítván,
rángó tetemek nyáron nyuvadtak,
felhőkre vonítván,
jámbor kegyesek nyulként inalltak,
tort ült vala hitvány.

Por tölcserében ördög sikoltott,
ördög hahotázott,
viskók tört hátán, rugván-tapodván,
ördög-csorda pázrott,
ördög-tisztartók vontak vad sarcot,
vérünkkel virágzót.

Kevély németek, pogány törökök,
minket környülvettek,
magyari urak fertelmességet
kedven cselekedtek,
kushadni akkor, nem-látni-szólni
oltalmasnak tetszett.

Mitévő legyen, nyelvén akinek
szavak dagadoznak?
fojtja torkába: oldalán is ki
sebbel fakadoznak, —
feltátja száját, s félvén is hősen
támad a Gonoszknak!

1955 december

Aczél Tamás:

AZ ELNÉMULÓKRÓL

Beléptem; füst, gőz, s vághatóan,
— a szagok — szinte tömören
(izzadság, dohány, rum, hamis bor),
s egy asztalnál hatan-heten,
ültek pusmogva, fénylő szemmel,
mint akik tudják, mit akar,
borral, dohányval, szerelemmel,
aki még ember és magyar,
ültek s fújták a keserű, kék
füstöt a mennyezet felé,
ültek s fújták a keserűség
füstjét, mely az uristené,
és magyaráltak, kézzel-lábbal,
hogy így meg úgy, meg ezt meg azt —
szemben a lelketlen világgal,
néhány kis, öszülő paraszt,
beszéltek, beszéltek, beszéltek,
— zörrenve hulltak a szavak —
s zuhant velük a semmibe egy-egy
dühös, goromba mozdulat.
Észre sem vették, hogy beléptem,
semmi dolguk nem volt velem,
(kering ezen a sik vidéken,
s közlük is! — elég idegen),
észre sem vették, csak mikor már
odahuztam egy széket a
lóca mellé, akkor figyeltek,
hát ez már megint kicsoda?
— ez volt szemükben, ez villant fel —
kit küld a járás, a megye,
egy szép, kövér ígérteért, hogy
a kukoricát elvigye.
Egymásra néztek — mi az isten? —,
egyik az ég felé bökött,
s elhallgattak. Hiába lestem,
nem volt szavuk már egy se több,
egyetlen szó nem sok, de annyit,
annyit sem szóltak, — mereven,
— e sóbólványvá változottak —
ültek ott hatan vagy heten,
konok és kemény nyugalommal,
mint kiket semmi sem zavar —
ültek a vád s a védelem nagy,
elmondhatatlan szavaival!

1956 március

Zelk Zoltán:

NEM ILLET ENGEM ...

Nem illet engem e dicséret,
hidd el, barátom, csontig éget,
hogy bátorságomat dicséred...

Nem tigrisként, ember-mód élek,
csapzott szívem a rettegések
tanyája. Hidd el: félek! félek!

Ember vagyok, ember-mód élek,
hogy is lehetnék bátor?
csak jobban rettegek
attól, hogy hitvány lehetek,
jobban, mint a haláltól.

1955 december

ENCZI ENDRE:

Október 23, Irószövetség

Délután hat óra körül már fel-forrt a város. A fények, a hangok és az indulatok kicsaptak medrük-ből. Minden szó és minden köz-napi jelenség súlyos politikai érte-lmet kapott. A fény, az októbervégi fény, a legmagasabb őszi hevület-tel terült szét az utakon, a hangok a gyalogjárón suttogásba csitulak, de az úttesten már a fellegekig csaptak.

Budáról, a Bem-szobor előtt ek-kor ömlött a pesti utakra a tömeg. Zászlókat vittek a menet élén, seb-helyes, viharvert lobogókat. Az évekig tartó harc és egy délutáni csata kiverte az utolsó tíz év poli-tikájából konstruált címet a közep-éről és a fekete lyuk úgy táton-gott, mint egy hangtalanul nyitott száj, mielőtt valami rettenetesen kiáltana.

A Szent István körút és a Po-zsonyi út sarkán egy középkorú férfi felemelte hajlított meggyfa-botját és felkiáltott: — Éljen a ti-zenhat pont! A melléte álló szürke esőkabátos zömök ember ijedten nézett a meggyfabotra: — Miért tizenhat — kérdezte bizonytalan remegő hangon — én csak tizen-kettőről tudok.

— Tizenhat — jelentette ki szio-gorúan a meggyfabot és a nyom-aték kedvéért botjával párhuzam-osan a karját is fellendítette: — Éljen a tizenhat pont!

Az esőkabátos tanácsalannul né-zett maga köré és erősen gondol-kodni látszott. Vajon mi lehet az a négy pont, amiről nem tud.

— Én úgy emlékszem — koc-káztatta meg szelíden — hogy 12 pontról van szó.

— Ugyan — legyintett a meggy-fabot — összetéveszti 1848-cal. Akkor volt 12 pont... azóta... hajhaj... hol él maga?

Az esőkabátos megverten eloldalgott. Befordult egy csemegeüz-letbe, kenyeret vásárolt, majd a szomszédos virágüzletbe tért be és egy csomó öszirozásával jött újra ki az utcára. Azután a szemben-lévő rövidárúzetben nemzeti-színű szalagot vett, rögtön betűzte a gomblyukába és most már szala-gosan, virágosan indult Újpest irá-nyába. — Négy ponttal túlméltak 48-on, — gondolta — minden-esetre nem árt, ha ezekben a nap-okban kéznél van egy kokárda és egy kis virág.

Az Oktogonon, az Abbázia kávé-ház előtt kis csoport közepén egy magas, szikár férfi széles kézmoz-dulatokkal magyarázott: — Ez már forradalom. Ezt tudomásul kell venni.

Egy jólöltözött teveszörkabátos fiatalember a melléte álló csinos nőnek helyzeti felülállását fitog-tatta: — Mondja már, ez is valami, majd ha a Hungária kávéházat újra New Yorknak hívják, akkor én is azt mondom, hogy ez már valami...

De a sinek, a házak és fegyverek ekkor még mozdulatlanok voltak.

Este tíz óra után az Irószövet-ség Bajza utcai székházának kapu-aljában D. esztétikus hangosan méitatlanokodott: — Hallatlan, még most sem javították meg a felvonót.

Dohogva indult el a második emeletre. Az első emeleten fujtatva megállt, visszanezett a meggett útra és felpillantott az előtte emel-kező lépcsőfokokra. Megcsóválta a fejét és továbbindult vándorút-ján.

Az étteremben még sistergett a kávéfőzőgép, a Bajza utcára nyíló nyitott erkélyajtóban összekötözött a füst az októberestihideglevegővel. A rádió körül négyen-öten ültek. Közelhajoltak a géphez, mintha a tánczene ritmusából titkos üzeneteket akarnának kihallgatni.

S., aki eddig a Gorkij fasori szomszédos terem egyik bőöblü karosszékebe sülyedt, hirtelen ki-emelkedett a fotelyból és a rádió felé indult.

— Mondott valamit? — kérdez-te lágyan és gyulladt szemhéjját félig leeresztette.

— Semmit, csak zene, állan-dóan zene...

S. visszaindult a másik terembe, de az ajtónál meggondolta magát és újra a rádió elé állt.

— Ezt nem lehet hallgatni — hörrent fel megkeményedve — az utcákon már lövöldöznek és itt... Ma délután kezdtem egy verset... két sort írtam le... lehet, hogy schasem fogom befejezni.

Hirtelen megfordult, a sarokban álló telefonhoz sietett és izgatot-tan tárcsázott. A teremben ülőknek hátat fordított, szája elé tölc-sért formált a tenyerével, nem le-hetett tudni, hogy kivel beszél: a feleségével, barátjával, vagy a mi-niszterelnökkel.

A kavargás észrevétlenül növe-kedett. Ismeretlen arcok bukkan-tak fel a lépcsőházban, a termek-ben, a folyosókon. Megteltek a szobák, egyetlen szék nem maradt gazdátlanul és mosatlan feketés-csészék heverték szerte az asztalo-kon.

K., az ismert fiatal költő lihegve állított be. Kihajtott inggallérja piszkos volt és gyűrött.

— Honnan jössz? — kérdezték többen is.

— A történelemből — felelte szakadozó lélekzettel, de minden pátoz nélkül. — Lehet, hogy kés-zült erre a feleletre, bizonyára többen el is irigyelték tőle, de mindez magától értetődő és termé-szetes volt.

A rádió ekkor a politikai bizottság és a kormány átalakításáról adott hírt.

S. legyintett. — Most, most jön-nek ezzel? Micsoda ostobaság — és miután keveselte a hirtelen ki-tört megállapítást, magasabb hő-fokon még hozzátette: — Kataszt-rófális rövidlátás... ki viseli ezért a felelősséget?

— A rádiónál tüzharc van, már halottak is vannak — szólalt meg valaki a betérők közül.

Aztán: — Az ország az írók sza-vát akarja hallani...

Csodálatos, hogy egyes szóla-mok, amelyek eddig csak történel-mi könyvekben vagy ifjúsági regé-nyekben hangzottak el, most min-dennapi, egyszerű hangzást kap-tak.

— A tömeg megrohanta a bör-tönöket... Bastille...

— Aki éhes, még kaphat a bü-fében levest és kenyeret...

A rádióban közepén vágták el a zenét; a bemozdó igyekezett ün-nepélyessé formálni a hangját: Amnesia... különben megkér-jük a szovjet kormányt... Nagy Imre miniszterelnök...

— Nem igaz — harsant fel az egyik sarokból és többen felugrál-tak a forró leves mellől.

S. hátat fordított a rádióknak és izgatottan hadonászott.

— Vissza kell küldeni a párt-tagsági könyvet... Ennek a párt-nak nem lehetünk a tagjai... most mindjárt...

— Miért nem személyesen je-lentette be ezt Nagy Imre?... Be kell telefonálni a rádióba, az ő hangját akarjuk hallani...

Többen visszaültek a leveshez, a rádió klasszikus muzsikát közvetített, diákok küldöttsége jött a terembe.

— Tanácskozni akarunk — mondotta az egyik, látszólag a ve-zetőjük, kisfiús arcú, vörhenyes hajú gyerek, és bizonyos elfogó-dottsággal próbált tájékozódni a kavargásban.

R. műfordító magányosan tén-fergett a szobákban. Nyilván nem értette az események összefüggé-sét, évek óta a francia neokatoliku-sokkal élt és teljesen elvesztette tájékozódottságát. Most boldogan fedezte fel a klubszoba sarkában D. esztétikust és rögtön mellé tele-pedett.

— Mit szól hozzá? — kérdezte felélénkülve.

— Nem tudom — felelte D. — Én már öreg vagyok, távollátó, ami előttem történik, azt nem látom tisztán.

— Én Cocteau akadémiai bot-

rányára gondolok. Székfoglalójá-nak olyan nüanszai voltak, ame-lyek véleményem szerint...

Nem tudta befejezni. D. rámor-dult.

— Maga is gyalog jött föl?

— Hová? — kérdezte melán, mert valami irodalmi finomságot gyanított a kérdésben.

— Ide fel. Már nem is tudom minek kell történnie, hogy meg-javítsák azt a nyomorult liftet.

— Hát én megyek haza, — bú-csúzott reményvesztve R. és az ajtó felé indult.

— Hová megy, maga szeren-csétlen? — kiáltott utána D. — Nem lehet az utcára menni, foly-nak a harcok.

Ekkor érkezett meg az a kis író-csoport, amelyek az Akadémia ut-cában a pártközpontban járt. L. arcán olyan ideges rángások futot-tak át, mintha nem egy éjszakát, hanem éveket virasztott volna.

R. szerényen visszavonult egy magányos asztalhoz és elvesztett logikájával nem gondolt arra, hogy miért ne lehetne az utcára kimen-ni, ha onnan be is lehet jönni?

A kis csoport nehezen tört utat a titkári szobába. Utána huszan-harmincan követtek.

— Órákig várokoztattak... Nagy Imrével nem tudunk beszélni... nyilván fegyveresen őrzik...

Leültek a hosszú asztal mellé.

— Rendkívüli vezetőségi ülést tartunk — jelentette be H., de a szobából senki nem tágitott.

— Mindegy, maradjanak itt — mondta L., miközben esőkabátjába gyűrte szürke ellenzós sapkáját.

— Felhívást küldünk a kor-mányhoz — indítványozta. — Kö-

veteléseink azonosak a munkások, parasztok, fiatalok követeléseivel. Szüntessék be a tüzet... feltétel nélküli amnesztiát...

A körülállók egy-egy szót kiál-tanak a szöveghez... köztöszókat, néveióket javasolnak betoldásra és kihagyásra... Már mindenki bent van a titkári szobában, csak né-hány óvatos vizsgálódik a külső szobából befelé.

A folyosóajtó recsegve feltárult és T. a nem is sikertelen ponyva-regényíró lódenkabátosan úgy lé-pett be az ajtón, mintha önmagát jelentené be.

Néhány másodpercig gondolko-dott, hogy levegye-e zöldesszürke nemezkalapját, aztán lassú mozdu-lattal mégis leemelte és hanyagul egy székre dobta.

— Itt vagyok — jelentette be kissé kihívóan és zord ünnepeles-séggel nézett maga köré.

— Szervusz — üdvözölte J., Zsdanov alázatos és korlátozott képességű tanítványa — foglalj helyet.

— Nem azért jöttem, hogy le-üljek. Tíz éve nem voltam itt. En-gem nem vettek fel az Irószövet-ségbe... 25 regényem ellenére... de most itt vagyok...

— Kérlek, — udvariaskodott J. apró pincérmeghajlásokkal — iga-zán nem értem...

— Én értem — torkolta le T. — eljöttem megnézni, hogy mit csinálnak az írók.

— És ilyen harcok közben, éj-szaka... igazán bátor dolog... — erőlködött valamilyen szövetség reményében J.

Az ülésteremből kifelé jöttek. Nem tartott tíz percig sem a ta-

nácskozás. Az asztal alatt papír-lapok heverték, a zsebekből ceru-zák és töltőtollak kandikáltak ki. L. egy agyonjavított kéziratot tar-tott a kezében.

— Lediktálom — mondta és bement a folyosóról nyíló kis szo-bába.

T. még mindig a szoba közepén állt.

— Huszonöt regényem jelent meg, és én nem kellettem itt... — De ezt már senki sem hallotta.

A Bajza utcában szovjet tankok dübörögtek.

A kis szobában L. a kiáltvány szövegét mondta gépbe.

A klubsarokban F. szociografus egy kialakuló új társadalmi rend lehetőségeiről beszélt.

— Nem tudom, még nem látom pontosan a körvonalakat — mon-dta G. az élénk fordulatokat ked-velő publicista — de én azt hi-szem mégis, csak akkor lesz itt jó világ, ha majd azok, akik itt most harmóniában közös felhívást fo-galmaznak, tiszta lelkiismerettel egymás hájába kapaszkodnak.

A tankok egyre vonultak. Az ab-lakok és a bútorok megrázkódtak. A hűvös októberi hajnal átfutott a szobákon. A leves, a kenyér és a kávé elfogyott.

Öt óra után néhány perccel az egyik tank belélt a klubterembe. A géppuska golyója élesen vágott a mennyezetre.

Többen ezt csak szimbolumnak tekintették, pedig akkor már bizo-nyossá vált, hogy ennek a lövedék-nek nemcsak irodalmi képlete volt.

* A magyarországi iróüldözés miatt még a nevek kezdőbetűit is megváltoztattam.

A NEGYEDIK NAPON

Hogy milyen volt a forradalom, barátom? Mit válaszoljak neked erre? Félek a szavaktól. Olvasd el a jelentéseket. Ha akarod, egész listát állítok neked össze: tudomá-nyos elemzést, politikai vitairatot, riportot, beszámolót. Többé-kevés-bé pontosak és megbízhatóak. Néha kissé nagyképek, de hát ez a dol-ggal jár. Csak ajánlani tudom őket.

En tulajdonképpen nem is em-lékszem a forradalomra. Én csak utcákra emlékszem, szavakra, ar-cokra, színekre. Ha az egészről kérdezel, — eláll a szavam. De ha részletekre gondolok, még moso-lyogni is tudok fájdalomamban. Mert nagyon fáj.

Akkor már negyedik napja nem aludtam otthon, ott dőltem le, ahol az éjszaka ért — a főkapitánysá-gon, az Irószövetségben, az egye-temen. Kényelmellen karszékem, hideg padlók, zsúfolt szobák he-lyett jól esett volna már elnyújtó-zni egy frissen vetett ágynak, egye-dül. Ezért, amikor véget ért az ér-telmiségi forradalmi bizottság ülése, rövid töprengés után, úgy döntöt-tem, hogy hazamegyek. Maradhat-tam volna ott, a központi egyete-men a többiekkel együtt, akik messze laktak s ezért azt határozták, hogy itt töltik az éjszakát. Csakhamar helyet is kerestek ma-guknak. Egy íróasztalon, egy ka-rosszékekben vagy a földön.

Akkoriban ez természetes volt, senki sem törődött azzal, hogy hol alszik. Nemsokára jóízű horkolás hallatszott a rektor szobájából. Az előszobában is lecsendesedett a zsi-vaj. A fal mellett egy fiatal, széke lány aludt, géppisztolyát a sarokba támasztva. Az íróasztalnál az ügyeletes virasztott, komoly figy-yelemmel és fontosságának teljes tudatában. A telefont leste. De a telefon is aludt. A forradalmi bi-zottság tagjai közül ketten még folytatták a vitát, halkán, de szen-vedélyesen. A szoba lassan kihűlt. A levegőben keserű cigarettafüst gomolygott. A folyosó kőpadlóján az őrségváltás csoszogott. Bevallo-m neked, majd hogy nem elnevet-tem magamat. Egy pillanatig far-kasszemet néztünk. Ekkor a leg-ideősebb, lehetett vagy tizenhat éves, hegyes orrú, barna képű kö-lyök, fellépett előbbre lépést s a géppisztolyt még mindig nekem-szövegve megszólt.

— Hát a polgártárs hova megy? — Igy mondta, szavamra, polgár-társ. A hangja gyúnyos volt, kissé nyugtalan, de azért igyekezett — a négynapos hagyományokhoz hí-ven — udvarias lenni. A hangsljú valahol ott lebegett az „most meg-csüptünk, pimasz” és a „ne tessék ránk haragudni, bácsi” árnyalatai között. Most még jobban csiklan-dozott a nevetés.

— Haza — mondtam aztán, igen komolyan. — Itt lakom a szom-szédban.

A géppisztoly még mindig ott ágaskodott a hasam táján, de most már, mintha kissé bizonytalan-nabbul.

— Haza? — ismételte a srác s szivott egyet az orrán — és hon-nan?

Megmondtam.

Hallgattak.

— Tessék magát igazolni — mondta ekkor a fiú, nagyon hatá-rozottan. Adtam neki a személyi igazolványomat. Elvette és a sarki lámpa alá vonult. A többiek mo-zdulatlanul álltak, tüzelésre készen. Nézetem őket. Egyik sem lehetett több tizenöt évesnél, piszkosak vol-tak és kialvatlanok. Szakadt kabá-tok és nyitott ingek — a ferencvá-rosi grundokról szabaadtak ide a fickók, akik most úgy tartották kezükben a géppisztolyt, mintha egész életükben csak erre készültek volna. Mosolyognivaló kedvem hir-telen elmúlt. A játék mögött fel-sejtett a valóság.

A vezér közben befejezte a felülvizsgálat. Leeresztette a géppisz-tolyt és odalépett hozzám.

— Az elvtárs — író? — kérdezte, kissé döbbenten, kissé kíváncsian.

Hirtelen, elvtársra visszaválto-zottan, csak bölintani tudtam e fura kérdésre. A fiú büntudatosan lehajította a fejét.

— Akkor bocsánat — mondta halkán —, mi tudnillik a Korvin közből vagyunk. — És zavarában kezét nyújtott.

Kezet ráztunk, most már bár-átlan, cinkos egyetértéssel. Mind-annyian. De már nevettek.

— Aztán jönnek ott valami jöt-nekünk abban a bizottságban — kérdezte az egyik, egy társnyi gép-pisztolygolyóval az öntudatában.

Bólogattam.

— Mert csak azért — folytatta zavartalanul —, hogy mi majd ad-juk hozzá a kíséretet. — És ma-gasba emelte a jegyvert, jóked-űen.

De a vezér hirtelen félbeszaki-totta a gyors virágzásnak indult barátkozást.

— Pista — mondta a rangjához illő komolysággal —, kísérd haza az író elvtársat, nehogy baja essék.

Pista, a legfiatalabb, egy pisze, fekete kisfiú, kivált a csoportból és odaállt mellém, feszesen. Legszíve-ssebben megsimogattam volna a: arcát. De hát nem akartam meg-bántani, hiszen érted.

— És ti? — kérdeztem aztán. — Ti nem jöttök? Kísérjétek ti is el.

— Nem lehet — felelte a vezé ritokzatosan, bár látszott rajta hogy érdekelné a dolog. Egy eleve író! — Még van egy kis elintézi valónk. — S hegyes orrával a Ge lérthege felé bökött.

Elindultunk.

Pista meg én, csendesen, a Pető tér irányába.

Ezek négyen a Várház ké-űnek.

Később utánuk fordultam. Lassan ballagtak, tüzelésre ké-ű géppisztollyal, lefelé a hideg, ú Váci utcán.

Hát ilyen volt, barátom.

Aczél Tan

SZABÓ LŐRINC

Szabó Lőrinc verseiből

Az Egy álmai

Szabó Lőrinc 1900 március 31-én született Miskolcon, leszegényedett református kisnemes családból. Apja vasúti fűtő volt, ősei, rokonai vidéki lelkészek Kelet-Magyarországon. Őt is a debreceni kollégium, a Felvilágosodás óta költők és botanikusok legnagyobb magyar csemeteiskolája nevelte és Szabó Lőrinc mindvégig hű maradt e kettős helyi hagyományhoz. Aztán felköltözött Budapestre bölcsész hallgatónak, de egyetemi tanulmányait hamarosan abbahagyta az irodalom s egy tanszék nélküli nagy tanár kedvéért. A „Nyugat” csodagyermeké Babits szárnya alá került, együtt kalandozták be a világirodalmat, egy darabig nála is lakott a Radviczky utca 7. szám mindkettőjük által megénekelte harmadik emeletén. Az élet mohó meghódítására fegyverkező ifjú az élet által korán összezúzott férfinál. Később elhidegülték egymástól; a szakítás Babits haláláig fájt a két költőnek. Szabó Lőrinc Mikes Lajos, a cinikusan jó-ságos szerkesztő, műfordító, irodalmi felfedező és koldus mecénás lányát vette feleségül; apósa emlékének megérdemelt szép verssel áldozott (Húsz óra múlva). 1926-ban szerkesztette a nagy várakozásra jogosító, de rövidéletű Pandora című folyóiratot. A huszas évek elejétől 1944-ig az Est-lapok szerkesztőségében dolgozott; örökké zúgolódó, de megbízható újságíró volt s gyerekes öröme telt a csattanós címfejtésben. Eleinte a baloldal felé tájékozódott, a második világháború alatt szavaiban, de nem verseiben Hitler-párti volt, sohase ártott üldözött vagy zsidó költőtársainak és nem csúszott ki tollán méltatlan vers. Budapest eleste után üldözöbe vették s megpróbálták elnémtani; a hajszát meglepő lelkiismeret birta s a koalíciós időben keresztülvitte a Tücsökzene kiadását. A sztalinista hatalomátvitel után csak műfordítóként tűrték, 1954-től, részben az ellenzéki kommunisták hallgatóságos segítségével, visszaszerzett magának egy talpalatnyi helyet a folyóiratokon és könyvkiadásban végigterpeszkedő hivatalos írók közt, műfordításaiért Kossuth-díjat kapott, a forradalom előtti rövid Reformkorban verseinek és műfordításainak új kiadásával szelzúzta a hivatalos torlaszokat s végre eljutott az ifjúsághoz, amely a felfedezés mámorával vetette magát a dugdosott veterán óriásra. 1949 óta sokat betegeskedett, még halálhíre is kelt a külföldön élő magyarok közt. Súlyos szívujaja volt; egyik rohamát Illyés Gyula megrázóan leírta a válogatott versek előállítás mesteri tanulmányban, amely egyúttal életművének bátor apológiája s a lángész rangjának visszakövetelése volt.

Fiatalkorában, a Babits- és Móricz-portréval egyidőben Rippl-Rónai József festett róla eleven pasztellképet. Rövidlátó, magas, hajlott hátú és rossz tartású, de erős és rendkívül munkabíró ember volt, mongolos arcát még a legkeservebb időkben s testi szenvedései közt is meg-megvilágította a nagy kópé csalafinta mosolya. Elég sokat utazott, Egyiptomban is járt, egyik repülőútját versiklusban örököltette meg, de sose jutott el Angliába, amelynek a költőt legjobban s kötettségére tolmácsolta. A fordított nyelvek közül csak németül beszélt folyékonyan. Kristályos értelmű előadómódja versben és prózában egyaránt kivált; dobogón és mikrofon előtt ő volt a legjobb beszélő a magyar írók közül.

Első versein, pogány idilljein (Föld, erdő, Isten) megérzett az angol hatás s ebben része volt Babits nevelésének is, tanult a francia szimbolistáktól, különösen Verlaine-től s a német expresszionistáktól is (A Sátán műremekei), természetverseiben (Lepkék, Nyitnikék, Hajnali rigók) mindvégig lelki rokonságot tartott az angol romantikusokkal. Vig érzékisége a nagyvárosban hamar elkomorult, éveken át valósággal kalibáni szitkokkal robbant ki a nagytöke jennéhéjazó ostobasága és kegyetlensége ellen, később visszahúzó-

dött külön világába s érett költészetére legjellemzőbb, különös keverésű materialista metafizikával fűrkészte a politikailag összezúgódó föld s az ijesztően kitáguló világúr hatásait a huszadik század védtelenül hányódó ketreclakóira. De társadalmi keserűségében is halálig gyermeki csodálattal és kamasz gyönyörűséggel csüngött a szem örömein. Sok tekintetben olyan volt, mint egy magyar nyelven feltámadó Wordsworth, aki már nem a védelmező cumberlandi hegyek közt, hanem egy félbalkáni nagyváros aszfaltján tűnődik a Természet mágiikus kézírásán. Csak-hogy ezt a kézírást minduntalan megzavarták az Atomkor zavaros jelzései idegen csillagokról s a rémuralmak hangszórós parancsai.

Szabó Lőrinc a magyar műfordítás egyik óriása volt: titán a titánok baráti versengésében. Csodagyerekként Omár Khajjám s a Shakespeare-szonettek átültetésével kezdte, mindkettőn egy életen át csiszolt. Hat-hét nyelvből bányászott, lefordította Shakespeare három darabját: Athéni Timon, 1936; Ahogy tetszik és Macbeth, 1939; Kleist Amphitrion című színművét, 1938; lírai fordításaiból kimagaslóan a latin elégikusok, Villon, az Erzsébet-kori angol költők, Goethe, Shelley, Browning, Baudelaire, Verlaine, Stefan George, az Edward-korszak kismesterei, Puskin, Tjucsev és Lermontov.

Művei: Föld, erdő, Isten, 1922; Kalibán, 1923; Fény, fény, fény, 1925; A Sátán műremekei, 1926; Te meg a világ, 1932; Válogatott versei, 1934; Különbéke, 1936; Harc az ünnepeért, 1938; Válogatott versei, 1939; Örök barátaink, 1941 (összegyűjtött műfordításai); Régen és most, 1943; Összes versei, 1943; Tücsökzene, 1947; Válogatott műfordításai, 1950; Válogatott versei, 1956; Illyés Gyula bevezető tanulmányával és Bernáth Aurél arcképével; A huszonhatodik év, 1957, Ferenczy Béni plakettjével a versek címzettjéhez, aki negyvennyolc éves korában öngyilkosságot követett el.

Cs. Sz. L.

BUDAPESTI LEVÉL

... Évek óta szívujaja kinezta. A forradalom után iszonyú letörtség vett rajta erőt. Csak az enyhítette némiképpen, hogy sok évi elhallgattatás után néhány kötete, régebbi verseinek gyűjteménye megjelenhetett: a „Válogatott versek” Illyés Gyula előszavával már 1956 nyarán, majd ez év tavaszán „A huszonhatodik év” gyönyörű szonettjei.

Ez év májusában baráti meghívást kapott Svájcba. Akkor felvilágozta őt az utazás lehetősége, az, hogy újra megláthatja a svájci és francia tájakat, amerre évtizedekkel ezelőtt járt utoljára. Nagyon készült az útra, de a tervből nem lett semmi. Utlevél-kérését elutasították. Kossuth-díjat adtak neki, de utazni nem engedték. Mélyseges keserűséggel fogadta a döntést.

Körülbelül öt hónappal ezelőtt

általános kivizsgálásnak vetette alá magát, de a beteg szívének kívül egyébként rendben találták.

Szeptember elején lement egy kicsit a Balaton mellé. Itt lett rossz-szul. A füredi kórházba szállították. Az állapota rohamosan romlott. Felhozták Pestre. A Fiúmei úti klinikára került. Az orvosok mindent elkövettek, hogy megmentsék. Nem lehetett. Tüdőrákja volt, — szinte óráról órára vadabb galoppban falta fel tüdejét a kór. Az utolsó két napon már nem volt mindig eszméleténél. Agonizált. Ivókról és irodalomról beszélt. „Ne törődjetelek azzal, amit mondok”, sutlogta, amikor egy kicsit magához tért. Egyre nehezebben kapott levegőt. „Jaj-jaj-jaj!” — lihegte utoljára, fuldokolva és öt-tíz percnyi kínzó szenvedés után megfojtotta őt a halál.

K. T.

Mert te ilyen vagy s ők olyanok és neki az érdeke más s az igazság idegállapot vagy megfogalmazás s mert kint nem tetszik semmi sem s mert győzni nem lehet a tömegben s ami szabály, mind nélkülüm született: ideje volna végre már megszöknöm közületek.

Mire várjak még tovább, a jövőt lesve alázatosan? Fut az idő, és ami él, annak mind igaza van. En vagy ti, egyikünk beteg: és mégse nézzem a fegyvereket, hogy szeretet vagy gyűlölet közelít-e felém? Ha mindig csak megértek, hol maradok én?

Nem! nem! nem bírok már bolond szövevényben lenni szál; megérteni és tisztelni az őrt s vele fájni, ha fáj! Aki bírta, rég kibogozta magát s megy török közt és törökön át. Ketten vagyunk, én és a világ, ketrechen a rab, mint neki ő, magamnak én vagyok a fontosabb.

Hajnali rigók

Hajnali négykor bekiabáltak, ahogy a torukon kifért, (bár az ablak alatt a fáknek zöld korcsmaiba még alig ért, még nem is ért új fénye a napnak) s mint a bolondok, úgy kacagtak, kurjongattak az ablak alatt vad vigadozásban a kerti rigók.

Hajnali négykor e szárnyas égi korhelyek dala vert ma fel. Micsoda hangok csetepatéi! Füttyök, sipok, ezer meg ezer! Bosszantott ez a csibészláрма, de a szívem nemsokára együtt dalolt, egy nótára vert veletek, buta sárgarigók.

Halott nép

A telken, piros drótháló mögött, nyírt kertek és uri villák között, a lezárt telken, melynél napra-nap hazamegyek s amely még rétt maradt, a sarki telken tegnap kasza járt s a békéltelen közt búremek csinált.

Békét és rendet. Hogy tomboltatok, barátaim, virágok és gyomok! Hogy birkóztatok, pitypang, sarkaláb, lóhere, pipacs, vadtorma, szulák, katáng és mályva, meg ti, többiek, akiket csak lá t á s b ó l ismerek,

hogy pompáztatok, öldököltetek! Tavasz óta, mint buja rengeteg, lángoltatok... Figyeltem, napra-nap lassú és szívós harcaitokat, virágok harcát, vad testvérekét, egy teleknyi őserdő életét!

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár, az értelem szökik, de magára festi gondosan a látszat rácsait. Bent egy, ami kint ezer darab! Hol járt, ki látta a halat, hogyha a háló megmaradt sértetlenül? Tílalom? Más tiltja! Bűn? Nekik, ha hiderül.

Bennünk, bent, nincs részlet s határ, nincs semmi tilos; mi csak mi vagyunk, egy-egy magány, se jó, se rossz. Rejtőzz mélyre, magadba! Ott még emlékszem valami elhagyott nagy és szabad álom, ahogy anyánk, a végtelen tenger, emlékként, könnyeink s vérünk savában megjelen.

Tengerbe, magunkba, vissza! Csak ott lehetünk szabadok! Nekünk többé semmit sem ad ami kint van, a Sok. A tömeggel alkudni, ha kell, az igaz, mint hamú porlik el; a mi hazánk az Egy, amely nem osztozik; álmodjuk hát, ha még lehet, az Egynek álma!

S mintha én volnék a hajnal, mintha én volnék a kert, úgy megteltem e friss zsivajjal, úgy telezengett az irigyelt állati jókedv bölcsessége, hogy valami könnyű égbe, földöntúli békességbe vittek, emeltek a földi rigók.

Hajnali négytől harsogott a korhelynóta az ablak alatt: úgy zengett az a dal, hogy azóta nélküle is csupa fütty a nap; csupa fütty, pedig elhallgattak s reggelre emlék maradt csak, hogy milyen éktelenül mulattak a hajnali kertben a sárgarigók.

Megérte? Kórok, hórihorgasok, kik nálam is nagyobbak voltak, s ti, törpék, és ti, kunkor fonalak, akiket most együtt aszal a nap, felelj, halott nép, szólj szomorú rétt, megért annyi kint ez a buta vég?

Megérte? Kórok, hórihorgasok, csak a szívem hallja szavaimat, saját magammal beszélgetek... és megsimogatom a drótkerítést, megsimogatom, mintha tízezer kis halottól búcsúznék vele el.

És megyek tovább. Isten veletek, hangya és veréb dül most bennetek, harsog a vig, idegen csipogás... De, barátaim, lesz feltámadás, s helyettetek új harcba kezdenek a csonkok, magvak s néma gyökerek.

Templom utca 10

Templom utca 10? Csak rá gondolok. Zár, kapu enged, árnyként suhogok, s ugyanakkor döngő falak között a kapualjat megrázva döcög egy régi szekér. Nejelejs, dália! Saját magamban haladok tovább. Tornác épül, derékszögben török, vadszöllő rakja föl hullt diszeit, hátul, a kertben, ébred a lilium, s negyvenéves nyár gyul egy ablakon. Atcsapok az üvegen, mint a fény. A konyhában az anyám jön elém, kísértet, mint én. Bent még két szoba: itt fekszem (orbánc!), ott bálulom a szikrázó karácsonyfát... — Allj, ki vagy?! — Az Egyedüli Jelen. — A tudat? — Az Idők Együtt. — Mehetsz!... Mint a víz, fut s álla tükröd, Templom utca 10!

Babits

Mit láttam benned? Hőst, szentet, királyt. Mit láttál bennem? Rendetlen szabályt. Mit láttam benned? Magam végzetét. Mit láttál bennem? Egy út kezdetét. Mit benned én? Gyászt, magányt, titkokat. Mit bennem te? Dacot és szitkokat. Aztán, mit én? Jövöm rémálmaim. S te? Egy torzborz állat vágyait. En? Istent, akit meg kell váltani. Te? Hogy jönnek a poklok zászlai. S később? Hogy az ellenség én vagyok. S én? Azt, akit soha el nem hagyok. Te, tiz év múlva? — Tán mégis, fiad? S én, husz év múlva? Láss már, Egi Vak! S husz év múlva, te? Nincs mit tenni, kár. Husz év múlva, én? Nincs mit tenni, fáj! S a legvégén, te? Így rendeltetett. S én, ma s mindig? Nincs senkim kivüled.

KÉRI PÁL:

ÚJ HOLD — RÉGI BABONA

KORUNK HŐSÉT MILOVAN GYILÁSZNAK HÍVJÁK. Először világgá kiáltotta az igazságot, hogy a magyar felkelés a szabadságért napjaink legnagyobb történelmi eseménye; most másodsor is világgá kiáltotta az igazságot, hogy a kommunista bürokrácia az új elnyomó és kizsákmányoló osztály. Ezért vetették börtönbe, ezért tornyosul per per után a feje fölé Jugoszláviában.

Kétségtelen azonban, hogy az új uralkodó osztály (a kifejezés Trockijé) korántsem olyan új, mint Gyilász képzi. Ez az uralkodóosztály pontos mása a korai kapitalizmus kizsákmányoló burzsoáziájának, ahogy a szovjet-mintájú kommunizmus: kapitalizmus, se több, se kevesebb. Nem is államkapitalizmus, mint ahogy egyesek pedzették, a többi közt Dedijer, Gyilász hűséges barátja is. Államkapitalizmus a kapitalizmushoz képest valami újat jelentene, a kapitalizmustól lényegesen eltérő berendezkedést, holott erről szó sincs. A kommunista uralom közönséges kapitalizmus, de a dolgos nép oly fokú kizsákmányolása, amilyenre példa egyéb kapitalista rendszerekben már régen nincs. A szovjet zsarnokság velejárója, hogy a kapitalizmus ott államtulajdoni formát öltött, de még ez az államtulajdoni forma is kapitalista jelenség: mindig és mindenütt, amikor kapitalista kormányok meg akarták gyorsítani a tőkés fejlődést, ez állami kezdeményezéssel, állami tulajdonnal indult meg.

A KOMMUNISTÁK MARX ELMÉLETE SZERINT RENDEZKEDTEK BE. Ez már eleve meghatározta, hogy uralmuk kapitalizmus lesz, mert hiszen Marx csak a tőkés gazdálkodás bírálatával foglalkozott, de nem a szocializmus építésével. Azt hitte: ha a „jóformán örökletes bérabszolgák” köztulajdonba veszik a termelőeszközöket, ez már a szocializmus megalapozását jelenti — a diktatúra keretei között. Mintha valaki, aki Braziliában öt hold őserdőt vásárol, azt képzelné, hogy a telekkönyvi átírás után öt holdján automatikusan búza terem, anélkül, hogy az őserdőt ki kelljen irtania, a földet fel kelljen szántania és búzával be kelljen vetnie. Marx azt képzelte, hogy a „kisajátító kisajátítása” után törvényszerűen a szocializmus állapota következik, csupán azért, mert ő ezt állítja, vagyis, hogy újabb példával éljünk, mintha Budapest orosz parancsnoka reggel hat órára begyűjtetné Budapest valamennyi zseb-, torony- és állóóráját a szovjet városparancsnokságra, ezeket az órákat állami tulajdonba venné és nyomban kijelentené, hogy este hat óra van. Nem szorul magyarázatra, hogy ennek ellenére Budapest reggel hat óra lenne, hiszen az idő a városparancsnok enunciacióitól és az órák rekvirálásának tényétől merőben független jelenség.

A Szovjetunióban e képzelt városparancsnok példáját követték — de a kisajátító kisajátításával, vagyis azzal, hogy a „magántulajdon köztulajdonba (azaz az állam tulajdonába) vették”, a kapitalizmus még nem szűnt meg kapitalizmus lenni. Csupán totális diktatúrával párosított, minden szabadság híján való kapitalizmus lett belőle — a kapitalizmus legszörnyebb formája. Marx a kisajátító kisajátítása után az állam elhárítását ígerte, a múlt század nyolcvanas éveiben már Nietzsche is felemelte szavát az ilyen illúziók ellen, mivel, úgymond, „éppen ezek, akik az államhatalom ellen harcolnak, hozzák a nyakunkra a legszörnyűbb állam-monstrumot, melyet az em-

beriség történetében valaha is megéltünk”. Így történt: a kommunisták kezükbe kaparintották az államhatalmat, kisajátították a gyárat, a földeket, szinte példátlanul fokozták a kizsákmányolást és aztán — mivel Marx nem mondta meg, mit kell tenniük — enunciaták, hogy szocializmus van.

GYILÁSZ A KOMMUNISTA FORRADALOM ÉRDEMEÜL TUDJA BE, hogy elmaradt országokban rohamosan iparosít. Azt mondja, a modern kommunizmus a modern gyáriparral együtt született, addig virágzik, amíg a gyáriparosítás befejeződik, aztán elhal. A valóságban azonban a kommunizmus a kezdeti kizsákmányolás elleni védekezésből született és (mint eszme) elhal mindenütt, ahol átveszi a hatalmat és mindennél kegyetlenebb kapitalista kizsákmányolását megvalósítja. Az iparosításhoz mindaddig nem kellett kommunizmus. Angliában vagy Amerikában a gyáriparosítást a kapitalizmus hajtotta végre, kapitalizmus néven, a Szovjetunióban a gyáriparosítást ugyancsak a kapitalizmus hajtotta végre, kommunizmus álnéven. Mégpedig a dolgos nép, a munkások és a parasztlakosság, gyótrése és megrablása árán — a régi Angliában csakúgy, mint a mai kommunisták-nál.

Régi kapitalista gyakorlat, hogy az iparosítást az állam csinálja. Ebben sem új, sem szocializmus nincs. Marx is megállapította, hogy a XVII. század vége felé Európában már jólfejlett kapitalizmusok terjeszkedtek: mindenütt az állam maga teremtetett új iparokat, új termelési módszereket. Az iparok nagyrészt állami tulajdonban voltak: ezt szorgalmazta XIV. Lajos és az ő mintájára az apróbb német fejedelmek is. (Nálunk ugyanez Mária Terézia idején játszódott le.) Az orosz kommunisták alighanem elfelejtették, hogy a szibériai vasutat a „cári kapitalizmus” építette bér munkával; ez jóval nagyobb állami teljesítmény volt, mint a murmanszki vasút, melyet a bolsevik állam építettett rab-szolgamunkával. Lónyai Menyhért gróf és Tisza Kálmán nem voltak kommunisták, sőt szocialisták sem; Magyarország vasúti hálózatát azonban állami tulajdonban és, hogy úgy mondjuk, roham munkával, ők építették ki. Az államvasutak gépgyára, a díósgyári vasgyár kezdettől állami vállalat volt. Módszereik sem különböztek a kommunistákétól. Én még emlékszem rá, mikor az állami vezetés alatt álló vasgyárakban tizenkét órát dolgoztak két váltásban, hogy a kemencéket szakadatlanul üzemben tarthassák.

A LEGMEGRÖGZÖTTEBB KAPITALISTÁK ÉS KOMMUNISTÁK KÖZÖS BABONJA, hogy az üzemek állami tulajdonba vételét (és egyáltalán: az állami beavatkozást emberek köz- és magánügyeibe) összetévesztik a szocializmussal. Az előbbieket átközdnek emiatt, míg az utóbbiak ujjonganak; az előbbieket nem veszik észre, hogy az állam beavatkozása (nélkülözhetetlen közjóléti intézmények, földmívelés támogatása, városok, államok vagy federál kormányok birtokában lévő közszolgáltatási vállalatok, közoktatás stb.) számos esetben közérdek; az utóbbiak viszont azt hirdetik, hogy valamennyi üzem államosítása nélkül nincs szocializmus. Holott ez tisztára gyakorlati kérdés. Arról van szó, hogyan dolgozik egy üzem olcsóbban, a közérdeknek megfelelően, magánkézen-e, — mert sokszor az államosítás a bürokrácia kitenyésztését, a korrupciót, a

hözzenémértést és a drágább és rosszabb termelést jelenti — vagy a közérdek kívánja-e az államosítást? Ezt a kérdést ott, ahol a kapitalizmus szabad formája uralkodik, egyre inkább a közérdeknek megfelelően igyekeznek eldönteni; míg a kapitalizmus zsarnoki formájában az állam, illetve az állammal azonos zsarnok bürokrácia hatalmi érdeke a mérvadó és ez az érdek a közérdekkel a legritkább esetben azonos.

A gyáriparosítás ugyanis nem kis mértékben hatalmi kérdés. Ahol az állam egy zsarnoki osztály magántulajdonra, mint a Szovjetunióban, ott az állam hatalmának minél gyorsabb és kíméletlenebb gyarapítása a legkövetlenebb cél. A kapitalizmus fejlesztése nélkül ugyanis megfelelő hadiszervezetet, háborús készséget és fegyveres hatalmat elérni nem lehet. Már a XVII. század kényurái is azért teremtetették meg a kapitalista manifikúrákat, mert enélkül korszerű hadsereget fenn nem tarthattak. Marx is észrevette, hogy kapitalista módszerek először a hadiszervezetben fejlődtek ki a feudalizmus bomlásakor. Marx hagyományokban talált, fel nem dolgozott jegyzeteinek egyike például így szól: „Kifejtendő, milyen útonmódon alakultak ki bizonyos gazdasági állapotok, mint pl. bér munka, gépek stb. előbb a hadviselésben, hadseregekben és csak aztán magában a polgári társadalomban...”

VALÓBAN: A BÉRMUNKÁK ELSŐ VÁLFAJA A KATONAS-KODÁS VOLT. Hogy milyen fel-tűnő lehetett e jelenség a kései középkorban, arra etimológiai tanúságnak maradt a soldier, Soldat, a soldat elnevezés nyugaton. A fegyverkezés és a kapitalizmus összefüggése, kölcsönhatása különben is világos. Tömeggyártás régebben csak a katonaság számára, azaz háborúban volt lehetséges — nálunk gróf Bercsenyi főgenerális állította fel az első apozostó és egyenruha manifikúrákat a Rákóczi felkelés idején. A tőkésrend a hadviselésben tanulta ki, miként kell tömegpációt szervezni és szervezni. Számos nagy találmány a háborúban köszönheti felfedezését, a répacukortól az atomerőig; e találmányok aztán később, béke idején megváltoztatták a világ arculatát. Minden háború, ha pusztító is, egy ugrással előbbrevitte a kapitalizmust. Fejlett kapitalizmus nélkül nincs korszerű fegyveres erő; aki hatalmat akar, annak kapitalizmust kell építenie.

Ezért hajszolta a szovjet zsarnokság az első pillanattól kezdve a fegyverkezést. Így bizonyos előnyöket szerzett más, szabadabb formájú kapitalizmusok felett, hiszen az utóbbiak csak kivételes körülmények között, háború idején rendelhettek alá mindent egy célnak, mint például az Egyesült Államok, amikor az atombombát szerkesztették. A Szovjetunió viszont mindig úgy dolgoztatja proletárjait, mintha háború lenne. Ezért van, hogy egyes szövetséges köztársaságainak lakói hat hónapig nem ehetnek mást, mint kölest; sztreptomycin, költségesebb gyógyszereket egyáltalán nem gyártanak, mosó- és írógépeket alig, polgári repülőgépek többsége idejétmúlt ócskaság, de hadiiparuk teljes gözzel dolgozik. Ezért sikerült most a nagytávra ható rakétalöveg mintáját megszerkeszteni; a rakétagyártás melléktermékeként pedig a mesterséges bolygó problémáját is megoldották. Ők nem pazarolják energiájukat holmi gépkocsik vagy járszerekre, hanem a leggyilkosabb fegyverekre koncentrálnak minden igyekeztüket. Pillanatnyilag ez legfőbb erejük és végső fokon legnagyobb gyengéjük. És ez egyúttal legundorítóbb, ha nem is legnagyobb bűnük, nekik, akik, mint a szegény munkások és parasztlakosság bajnokai kerültek hatalomra és a nyomorultak százmillióit csapták be és foztották ki a kizsákmányolás egy olyan módszerével, melyet semmilyen más kapitalizmus nem ismert.

A SZOVJET KAPITALIZMUS BURZSOÁZIÁJA, vagyis uralkodóosztálya csak annyiban különbözik a korai kapitalizmus burzsoáziájától, hogy zsarnoksága totális, azaz még kegyetlenebb és sivárabb. Szavalhatnak ők akár milyen lelkük ugyanolyan, mint akármilyen más kizsákmányoló osztályé, csak még durvább. A korai kapitalista minél több profitra, vagyis vagyont, befolyásra, végső fokon tehát hatalomra tört. A szovjet burzsoáziát márcsak a meztelen hatalom érdekli, hiszen a profit és a termelőeszközök felett szabadon rendelkezik, a szovjetállam pedig magán-, sőt személyi tulajdonra. Ha az angol kapitalista III. György idején lakomát rendezett és a pulykát meg a whiskit nem fizette ki elég hamar a boltosnak, úgy az adósk börtönébe csukták; a szovjet állam tulajdonosai ingyen kapják a vodkát és a féldisznót és ha nem szállítják elég hamar, még ők csukatták le az állami bolt vezetőjét. De ha úgy tetszik nekik, fel is akasztják. Ez a különbség a profit hajszolása és a hatalom birtoklása között.

A burzsoázia sohasem volt holmi megállapodott rend, hanem mindig osztály volt, haszonélvező személyeiben folyton változó. A kapitalizmus egyik velejárója, hogy a tőkés versenynek egymással, anyagilag tönkrejtatták egymást; de arról még nem hallottunk, hogy a régi kapitalista, miután versenytársa csődbe jutott, azt még le is lövette volna. A szovjet burzsoázia köreiben, Berijáig bezárólag, bevett szokás volt ez: a bukott versenytársat fizikai lététől is megfosztották, sőt, vele likvidáltak feleségét, gyermekeit, családját — amire történelmünkben utoljára Zách Felicián volt a példa a XIV. században. Rendesen még gépirónóját és lakóit is vele küldték a halálba; Sobri Jóska, ha lelojált egy utast, kocsisának rendsze-

rint tele erszényt hajított oda; a szovjet kapitalista viszont elintézt versenytársának még sofőrjét is Szibériába küldi, jelezve, hogy a szovjet burzsoáziához képest az utonállók és chicagói gangsterek is gáncsnélküli Bayard lovagok. Szemmel látható, hogy még a monopoltöke sem rontja meg úgy haszonélvezőit, mint a monopolizált hatalom.

NÉMILEG JOBB A HELYZET JUGOSZLÁVIÁBAN, ahol az államhatalom birtokosait még nem züllesztette le oly teljesen és nem tette mindegy szálíg cinikussá a harmincesztendő, a nép és egymás ellen vívott élet-halálharc a hatalomért, mint a Szovjetben. A jugoszláv uralkodóosztály különben is a nemzeti szabadságharcból került ki, ezért akadnak közté Gyilászok, Dedijer-ek. Fejtrő Ferenc érdekes megfigyelése volt, mikor Jugoszláviában az uralkodóosztály Tito guerrilla-harcosainak keményen összetartó klikkje. (Hozzátehetnék még a kommunista ligát is, mely ugyanilyen klikk.) Ez, kicsiben, megismétlődése annak, mikor az Első Konzul hadseregében kialakult a francia modern burzsoázia. Más nem számított, csak bátorság, érdem, szerencse; e szerint mérték a rangot, címet, vagyont. Ez a burzsoázia is közvetlen erőszakkal szerezte hatalmát és lépett a régi adóberlők, manifikúrák, bankárok fölébe.

Minden burzsoázia kockáztat — vagyonát, jólétét kockáztatja —, hogy hatalomhoz jusson. A szovjet burzsoázia szabadságát és életét kockáztatja folyton-folyvást, hiszen a szovjet kapitalizmusban ez az osztály pusztá erőszakkal tartja kezében a totális hatalmat. De ettől még ugyanolyan kizsákmányoló osztály, mint bármelyik más kapitalizmusban.

IGNOTUS PÁL:

Bolyongás közben

Honvágó

Hazavágók, ezúttal, Japánban. Nem én vagyok az egyetlen. Azt hiszem, sokunkat, akik Nyugatról érkezünk oda, megbabonázott a japáni tájék, a japáni kert, a japáni modor. A tájékből az, amit metszetekből ismertünk és alig láttunk. A tavak és teaházak köré kunkorodó sziklakertekből az, amit sejtés kis nyugati utánzataikból alig sejtettünk. A modorból és az egész emberi környezetből az, amivel szemben leginkább illelenség ellenállónak lenni: a szívéllyesség és heccesség, a mosolygó alázatosság, amely amennyire lebilincsel, annyira leröla, hogy megbilincselte lélekből ered — fejyelemből, szolgaságából, rabtartásból, robotoltságból, robotoltatásból. Ijesztő, hogy az iparbárokka vált rablólovagok förtelmes tömegneveléséből végül milyen egyetemes és kellemes finomság virult ki; de ma korbácsoló kényszer nélkül is tovább tenyészik, miután (amin szintén elcsodálkozhatni) egy McArthur tábornok parancsára az isten-császár előtt hajbókol ország átalakult szabad országgá, sőt intézményeiben és alapvető törvényeiben radikálissá, parlamentárisá, szakszervezetivé.

Japánban nyilván ugyanaz a nyugtalanító, ami az üdítő: a vérré vált fejyelem. „Külszín”? Csak amennyire minden civilizáció az. Bizonyára van fonákja, de nem látom. Hogy a szállodai szobalányoktól a PEN-kongresszus vendéglátó személyzetéig terjedő társadalmi körszeletben mindenki csupa udvariasság és szolgálatkészség, az magában nem jelent sokat; lehetne Potemkin-hevdesség is. De mégsem lehet véletlen, hogy bárhova csatangoltam el, külvárosba vagy faluszéleire, s bárhol fordultam meglehetősen hézagos japán nyelvtudással felvilágosítást vagy segítségért a majdnem ugyanennyire hézagos angol nyelvtudású bennszülöttekhez: soha egyetlen türelmetlen mozdulatra, egyetlen mogorra arcra nem akadtam. Beszédre a füle rossz a japánnak, idegen nyelvet nehezen tanul, de látni és rajzolni tüneményesen tud. Irni-olvasni, mint tudjuk, a kínaitól tanult; de nagyon

jól megtanult. Analfabéta alig van, ami annyit jelent, hogy egy átlagos mosóné hatszáz vagy ezer bonyolult ideogrammot tud papírra vetni, illetve megfejteni — a tanult ember ötször vagy tízszer annyit. Hogy a japáni szellem híján van eredetiségnek, ez alkalmasint babona. Eszembe jutnak a szelíd ivű nari templomok, részben még a nyolcadik századból maradt szobraikkal, meg a bombától és rokadástól csodálatosan megmenekült kiotói lakóházak, kissé az angliai Tudor „cottage”-ekre emlékeztető, fehér-barna mintázatukkal, csak keskenyebb, mintegy a lombokkal együtt remegő gerendáikkal: akárhonnan került is ide a stílusuk, mindenestül a japáni tájba nőttek. Befogadni, athasonítani, egyetemessé tenni egy stílust, gondolatort, vagy vívmányt, ehhez olykor több eredetiség kell, mint a kieszeléshez; az európai irodalom Afrikától kapta örökre a betűit.

Hong-Kong

Japán után Kína angol csücske — milyen más világ! Nem azért, mert angol, azaz hogy brit és világgazdálkalmi s kissé nemzetközi, bár pedig azért is; a kópálatók itt nem kiégaskodnak a bódérengetegből, mint Tokióban, hanem beborítják a szigeti partot, a hegyoldalt. De a jellege kínai: annak látna az utas, még ha nem tudná is, hogy az. Nincs többé kimonó, fehér és fekete pantallóban tipegnek a nők; az evőpálcikák hosszabbak, az étkek raffinaltabbak, a hajlongások fesztelenebbek és borra való-kérbőbbek, a szegénység ríktőbb. Rikszakulik szaladnak, szaladnak! a fojtó, párs hőségnben; egyszer elcipeltem magam az egyikkel vagy kétszáz méternyire, hogy ezt a szomorú fényűzést is kipróbáltam legyen, de elpirultam, amikor a furcsa kis alkalmatosságba belettem. Az elegáns villák tözsomszédságában förtelmes nyomortelepek, lakóhelyül használt hegyodvak és putrisorok; évek óta megfeszített iramban folyik a népjóléti építkezés, „resetlement”, áttelepítés, de még mindig vagy egymillió ember él ólnak beülő ingyenhajlékban. Szörnyű, szörnyű ez, köhajtásnyira a Vörös Kínától; de a Vörös Kínában még ször-

A kommunista rendszer lényege nem más, mint a lappangó polgárháború a kormány és a nép között. A társadalom csakúgy, mint az államgépezet végrehajtó szervei állandó és eleven ellenzékben vannak az oligarchiával, amely meztelen erőszakkal igyekszik letörni az ellenállást.

Gyilász: Az új osztály

ARTHUR KOESTLER:

A század párba

Először is hadd mondjak el egy igaz történetet. A történet nem új és sokan ismerik: mégis elmondom, mert nyílegyenesen a probléma velejéhez vezet.

Scott kapitány és négy társa hatvankilenc napos kimerítő gyaloglás után 1912 január 18-án elérkeztek a Déli Sarkra. A visszafelé vivő úton az egyik ember, Evans, beteg lett és nem tudott többé lépést tartani a csapattal. Scott kapitány gyilkos dilemma előtt állott. Vagy magával cipeli a beteg embert, amivel lelassítja a menet ütemét és kockáztatja, hogy valamennyien elpusztulnak; vagy veszni hagyja Evansot a jeges vadonban és igyekszik megmenteni a többieket. Scott az első megoldást választotta. Vonszolták magukkal a beteg embert, amíg Evans meg nem halt.

A késedelem, mint tudjuk, végetes volt. A csapatot utólrérték a hóviharok. Oates is megbetegedett és a reményben, hogy áldozata a többiek életét megmenti, elszőkött társaitól; az élelem kifogyott; a négy ember megfagyott holttestét hat hónappal később találták meg, összesen tíz mérföldnyire — azaz egy napi járásra — az expedíció legközelebbi raktárától, ahova igyekeztek. Ha Evansot feláldozzák, a többiek alighanem életben maradnak.

Ez a dilemma, amellyel Scott kapitány a déli szélesség nyolcvanadik fokán nézett szembe, szimbóluma az ember örök belső válságának, a lényében rejlő tragikus konfliktusnak: a konfliktusnak a hasznosság és az erkölcs parancsa között. Azt szeretném megmutatni, hogy politikai és társadalmi krízisünk gyökerénél ugyanezt a konfliktust találni; benne van, mintegy

dióhéjban, a párba, melyet korunknak meg kell vívnia.

Scott két út között választhatott. Nézzük meg, hova vezet az egyik és a másik.

Először ott van a hasznosság, az előnyösség útja, melyen az utast az elv vezérli, hogy a cél szentesíti az eszközt. Az utas először is odaveti Evansot a farkasoknak, mert hiszen jogos egy bajtársat feláldozni, ha azt remélheti, hogy ezzel négy másikat megment. Amint az út átfut a politika területére, Scott kapitány dilemmaája átalakul Chamberlain dilemmájává. Evansból Csehszlovákia lesz: ennek a kis országnak feláldozása árán a nagyobbak megmenekedhetnek — legalábbis úgy reméljük. Menjünk tovább a szép, egyenes, logikus úton, amelyik az első müncheni stációtól a második müncheni stációhoz vezet: onnan az 1939-es Ribbentrop-Molotov paktumhoz, ahol már Lengyelország követi Csehszlovákiát a szakadékba. Közben az Evansok száma is megnövekedett és már a millió felé jár: a német kormány a hasznosság nevében leoldósítja a gyógyíthatatlan betegeket és a gyengeelméjűeket. Lelassítják a nemzet szánkóját és az élelem is fogytán van. A gyöngelméjűek után jönnek azok, akiknek a leszármazása nem jó — a cigányok és a zsidók: hat millió lélek. Végül, ugyancsak a hasznosság, az előny nevében, a nyugati államok ledobják az első atombombákat Hiroshima és Nagasaki szűfolt városaira, és ezzel hallgatóságosan elfogadják a totális, célpontjaiban nem válogató hadviselés elvét, amit mindaddig elítéltek.

De haladjunk tovább a logika útján (amely most már meredek lejtőn száguld lefelé) a pártpolitika

területére. Ha az a meggyőződésed, hogy politikai ellenfeled romlásba viszi az országot és új háborút zúdít a világra — nem úgy helyes-e, ha elnémitod lelkiismeretd aggályait és igyekszel őt ártatlanná tenni, mint eszközzel csak tudod: leleplezed magánélete titkait, megrágalmazod, beszennyezed hírnevét, kizárod a közéletből, elnémitod szavát, deportárod, megööld? Vesztetre ellenfeled viszont abban a meggyőződésben él, hogy a te szándékod káros, és ugyanazokat az eszközöket fogja alkalmazni ellened. Így vezet a hasznosság elvének logikája az erkölcsök atomrombolásához, ahol a rádióaktív gangréna kikezd és szétbomlaszt minden emberi értéket.

Hová visz a másik alternatíva, az út, amelyet Scott választott? Homlokegyenest ellenkező irányba; itt a vezérrel az egyén jogainak tisztelete, az erőszak módszereinek elvetése, és az a felismerés, hogy a cél függvénye, következménye az eszköznek. Láttuk, hogy mi történt Scott kapitány csapatával azért, mert nem áldozta fel Evansot. Azt is könnyű elképzelni, hogy mi történt volna India népeivel, ha Gandhi keresztülviheti jámbor tervét és a japán támadás nem talál ellenállást az útjában; vagy hogy mi lett volna Anglia sorsa, ha az ország háború helyett a pacifizmus mellett dönt és a Gestapo székhelyét Londonba helyezheti át.

Tagadhatatlan, hogy mind a két út katasztrófa-hoz vezet. De az ebből származó dilemmát nem lehet különválasztani az ember ember-voltától; nem absztrakt elképzelés, amit a filozófusok találtak ki, hanem mindennapi életünkben felmerülő és újra meg újra megoldandó konfliktus. Valamennyien feláldoztuk már saját Evansunkat, ekkor vagy akkor, életünk során, és hiú ábránd volna abban bízni, hogy a konfliktust mindig begyógyítja az a tiszteletreméltó házi-

Köztudomású, még hozzá jó ideje köztudomású már, hogy a plutokrácia és oligarchia legjobb alapja a kollektívizmus. Vagyont, előjogokat könnyű úgy megvédeni, ha ezeket köztulajdonnak nyilvánítják. A magántulajdon elvének állítólagos feladása valójában azt jelenti, hogy a vagyont ezentúl még kevesebben tartják kezükben, mint eddig... A párttagnak persze nincs semmi vagyona, csak néhány használati tárgya, de kollektív értelemben a pártnak — azaz a párt vezetőinek — mindene megvan, minden az övék... hiszen eluralkodik mindenben és a termelt javakkal kényük-kedvük szerint rendelkeznek.

GEORGE ORWELL

kotyvasztású angol csodaszer, az úgynevezett „ésszerű kompromisszum”. A kiegyezés igen hasznos dolog hétköznapijaink apróbb dilemmáiban; de valahányszor életbevágó döntést kell hoznunk, a háziúr csodát mond. Se Scott kapitánynak, se Chamberlainnek nem volt módjában ésszerű kompromisszumot kötni. Mennél nagyobb felelősség súlyosodik az emberre, annál mélyebben döf belé a dilemma szarva. És a konfliktus arányosan megnövekedik mennél nagyobb számú ember sorsára hat ki a döntés. Korunkban a technika haladása óriási mértékben kiszélesítette az emberi cselekedetek skáláját és következményeit és így az eredendő dilemma is roppant arányban megnőtt. Ezért van az, hogy a krízis ott él valamennyiünk tudatában. Úgy érezzük magunkat, mint a beteg, aki először hallja, a mikrofonon át mennydörgéssé nagyítva, a saját lázas szívverését.

A dilemmának nincsen végleges megoldása. De minden kor kénytelen megpróbálni, hogy megtalálja a helyzetére alkalmazható ideiglenes megoldást. Ez csak két lépésben történhet, amelyek közül az első ez: fel kell ismerni, hogy nincs emberi haladás bizonyos fokú elszántság, könyörtelen elszántság nélkül. A Magna Charta nem született volna meg a bárók lázadása nélkül; a Bastille ostroma nélkül az Emberi Jogok proklamációja nem történik meg. Mennél inkább szívünkön fekszik az emberi értékek megőrzése, annál jobban kell óvakodnunk a rögeszméktől. Számos jószándékú etikai megmozdulásnak az a legfőbb baja, hogy tele van apró megszállott szektákra szakadó, quietista, bogaras emberrel.

A második és még fontosabb lépés annak belátása, hogy a cél az eszközöket csak igen-igen szűk korlátok között szentesíti. Ha a sebész kése fájdalmat okoz, az azért jogos, mert az operáció kimenetele az emberi tudás határai között nagyrészt előrelátható; de a társadalom testén végzett drasztikus és nagyterjedésű operáció rengeteg ismeretlen tényezőtől függ és kiszámíthatatlan eredményhez vezet: soha nem lehet tudni, hogy a sebész szondájából mikor lesz hóhérbárd. Vagy más hasonlattal élve: az elszántság olyan, mint az arzén; óvatosan adagolva felpezsdíti a társadalom szervezetét, nagy adagban halálos mérég. Ma valamennyien erkölcsi arzénmérgezésben szenvedünk.

A betegség jelei világosan láthatók politikai és társadalmi területen; kevésbé szembeötlők, de ugyanolyan veszedelmesek a tudomány és filozófia síkján. Hogy csak egy példát idézzek, egyik vezető fizikusunk, Bernal professzor, a közelmúltban kifejtette ideavergő nézeteit. A „Modern Quarterly”-ben közölt cikkében azt mondja, hogy „az új társadalmi kapcsolatok döntő változásokat követelnek az erkölcs területén” és azokat az erényeket, melyek túlzott fontosságát tulajdonítanak az egyéni tisztességnek, át kell formálni oly módon, hogy „az egyéni helyett a kollektív erkölccsel legyenek összhangban”. „Miután egyedül a kollektív akció hatásos, egyedül a kollektív akció erkölcsös”, közli a professzor.

Hát akkor nézzük meg, mit jelent ez a meglehetősen elvont kijelentés. Jancsinak, Pistának, nekem és necked a gyakorlatban

egyetlen módunk van „hatásos kollektív akcióban” résztvenni és ez az, hogy belépünk a hadseregbe, valamelyik politikai pártba vagy mozgalomba. Hogy Jancsi vagy Pista melyiket választja az függeni fog attól, hogy a) milyen állammal polgára és b) mik a politikai nézetei és előítéletei. Amint azonban tagjává lett az általa kiválasztott kollektívumnak, kénytelen alárendelni „egyéni tisztességét” a csoport vagy párt érdekeinek. Ez volt az, történetesen, amit például a belseni per vádlottai tettek. Védekezésük úgy szólt, hogy amikor a gázkamrákat üzemben tartották és az áldozatokat belekődözték, azt pártjuk iránti hűségből tették, mivel egyéni felelősségüket megszüntette a kollektív felelősség. Irma Grese védője szóról szóra idézhette volna Bernal professzor etikai elmélkedéseit — pedig politikai síkon Bernal harcos ellenfele a nácizmusnak és, hogy megint idézzem, „egyértelműen a lenini és sztálini gyakorlatlalt”. Cikke ehhez bizonyos fenntartásokat fűz, mert azt mondja, nem lehet szó „a parancsok vak és engedelmis teljesítéséről” mivel hogy az a „Fuehrerprinzip”-hez vezetne. Azt nyilván még nem vette észre, hogy a vak engedelmesség és a „Fuehrerprinzip” sehol nem található olyan tökéletes formában, mint abban a pártban, melyet Bernal professzor rokonszenvével kitüntet. Szóval sok gabaly és fogalomzavar elkerülhető volna, ha némely tudósaink maradnának az elektronjaiknál és ráeszmélnének, hogy embereket nem lehet beszorítani matematikai egyenletekbe. Azt is világosan kell látni, hogy amiről itt szó van, az nem holmi elvont filozófiai vita, hanem nagyon is konkrét és égető probléma, aminek megoldásától függ, hogy civilizációnk életben marad-e vagy elpusztul.

Még egyszer vissza akarok térni kiindulópontunkra, a hasznosság és erkölcs dilemmájára. Fejtegetéseink során Scott kapitánynak és kis csapatának kutyaszánja az emberi haladás expresszvonatává nőtt. A vonat a hasznosság mozdonya hajtja, de az erkölcs rajta a fék. A kettőnek mindig ellentétes, ellenes a hatása. Nem lehet légués térben dönteni az egyik vagy a másik javára. Csak ideiglenes, átmeneti ide-oda igazgatásról lehet szó, aszerint, hogy milyen pályán fut a vonat. Kétszáz évvel ezelőtt, amikor a vonat zihálva kapaszkodott fel a feudális Franciaország mocsaraiból az emberi jogok világossága felé, a döntés a mozdony mellett és a fék ellen szólt volna. Egy ideje azonban — körülbelül a tizenkilencedik század második fele óta — etikai fékeinkről egyre inkább elfeledkeztünk, míg végül is a mozdony, a totalitarizmus hajtóerejétől kergette, gyilkos rohanásnak indult, mint az ámokfutó. Ha le nem fékezzük, a vonat kiskiklik.

Nem tudom, létezik-e az, amit a filozófusok etikai abszolútumnak neveznek, de tudom, hogy úgy kell cselekednünk, mintha létezne. Az erkölcsöt ki kell szabadítani a hasznosság láncából; szavak és tettek fölött aszerint kell itélkeznünk, amennyit önmagunkban érnek és nem elfogadni őket, mint holmi hevenyészett kötélhágcsót, ami távoli, kódos célokhoz vezet. A kötelet már úgyis megetté a moly: rajta a paradicsomba kúszni nem lehet.

nyebb. Sok-sokszázezer menekült a megmondhatós, nagybárá földműves, munkás, vagy még proletári osztályba sem sorolható proletár. A batyuzók és rokonlátogatók egyébként meglehetősen szabadon járnak-kelnek Hong-Kong és a Maocestungi Birodalom falvai közt; vonatból száll ki a lebegő-pantallós, éhes arcú asszonyka, hátán csimpajkódó gömbfejű gyerek, vállán átvett rúd, kétfelől ráerősítve a motyója és szalad ő is, zihálva szalad, cammogva szalad, mintha valami láthatatlan korbács tartaná benne a lelket s nélküle összerokkadna.

Máskülönbben Hong-Kong szép város, lüktető, vállalkozó kedvű, üzletben és művészetben egyaránt; ha a tájfun el nem kiséri Japánból, úgyhogy még a tengeren is megrekehzen tőle a levegő, tiszta gyönyörűség lett volna elbáméskodni szépséges sziget- és hegyvonulatán, villasorainak eleganciáján, sikátorainak zsirogásán. Modern kínai költőkkel, jogbölcselőkkel és műbírákakkal kellemesen elbeszélgettem dióscsírke, cápauszony, aprórák, bambuszcsíra, halköbbsz, malacgyomorjal-szeletke, ó-tojás, előléves, utóléves, zöld tea főlt; csak az nyugtalanított társaságukban, hogy engem rizsborral itattak, de maguk látnivalóan jobb szeretik a Coca-Colát.

Kalkutta

Kalkutta, lélekszám szerint a világ öt-hat legnagyobb városának egyike — a siralom. Képzelnék el egy Paksot, amelyben három-négy Budapest él. A főtere Paks, de hogy mi egyébként? — a vegytisztasza szenny, a látványosan elterült nyomor. Minden és mindenki ödöng benne, a gírhés szent tehéntől, amely elállja az autóbussz útját, a szolgálóhadig, amely amilyen készségesen hajlong, olyan nehezen emeli a lábát. A koldusoktól meg sem mozdulhat, aki rá nem neveli magát, hogy szívtelenül lerázza valamennyit; ha egynek adsz egy garast, már ott terem tíz a nyomában, s a tíz nyomában száz, mindannyi fűrészfogsorra soványodott bordákkal, beesett arccal és sóvár, könnyörgő tekintettel. Csonkjait mutogató férjak, kik állítólag maguk vágják le karjukat, hogy szívhez szólóbban lebeszélhessenek; rongyba bugyolált csecsemőt mutogató anyák; tenyerüket nyújtogató, gyönyörű nyolc-tíz éves fiúk-léd-

nyok. Mert míg fel nem serdülnek, gyönyörűek, még aszottan és piszkosan is — óriás feketé szemükből fűzcsóvákban dől a szomorúság; s csak elszégyelheti magát, akinek vigasz, hogy „ezeket erre idomítják”. Ilyen szemrehányónak, ilyen pörének és csikasznak még sehol sem láttam a nyomort.

Mi az oka? Egyebek közt a földönfutók irtózatoss tömege. Kalkutta legszegényebbei nem kalkuttaiak, a bengáli nyelvet is csak alig törlik; alkalmi munkára áramlottak ide túlnépesült földműves vidékekről, vagy Pakisztánból menekültek politikai, illetve vallási okokból. „Tudja”, mondja egy kalkuttai barátom, „nálunk igazán megindította az embereket a magyar forradalom, a kommunista párt megröppant bele, ha azóta feltápáskodott is. De egy valami volt a magyar tragédiában, amin csak vállunkat vonogattuk: a film, amely a menekültek özönlését mutatta, az osztrák határon át. Szomorú látvány volt, nem mondom. De mi az ő nyomoruk, mi az ő számuk a miénkhez képest. Külencmillió menekültünk van Pakisztánból.”

„És indiai menekült Pakisztánban?” — kérdem.

„Csak öt-hatmillió.”

„Csak?”

„Persze az is irtózatoss szám. De azoknak jobb dolguk van, nagybárá álmenekültek.”

„Nem a hindu beszél magából?”
„Nem. De más az itteni helyzet meg az ottani. Pakisztánban önálló városi vagy ipari élet csak az állami önállósulással indult. Rengeteg új munkaalakalom és új állás támadt. Ezekre is, meg a kiűzött hinduk helyére is muzulmánokat kívántak. Nálunk azonban rettenetesen sok az ember. Még muzulmánunk is hatvanmillió van — majdnem annyit, mint Pakisztán lakossága.”

Bengólia

Ezután szinte büntudattal váltam be, hogy élveztem Kalkuttát. Mentségemre szóljon, hogy lakói is élvezik. Epp ez a megindító bennük: hogy még a nyomorúságot is hogyan tudják szépségre és kedvelésre váltani. Gazdag hagyomány segíti őket hozzá. A bengáli a legkijinomultabb az indiai félsziget negyvenegynéhány nyelve közül — ebben minden kalauzom egyetért; hangzásra látgy és dallamos, én a Kelet olaszának éreztem. Eb-

ben írt Tagore, kit helyi szentnek tisztelt a köznépi. Maitrayeoi aszszonyéknál, akik személy szerint barátai voltak, ünnepi pillanat volt, amikor a fűszál-hajlású házi-kisasszony, selyemlebernyegében, kis kézzelfújatós harmóniumán bilentyüzve, elénekelt néhány dalát; akkor tudtam meg, hogy Tagore zenét is szerzett. Ez persze nem „köznépi” és, gondolom, nem nehez zene. De olykor este tíztől reggel tízig „zenekonferenciák” folytak, klasszikus indiai dallamok változatainak felsorakoztatása, amelyek közt a különbséget is alig hallja meg a hozzá nem értő; s ezek a fülelt éjszakában tölöngha hallgatják kisboltosok, napszámosok, taxisoförök ezrei. Számtalan tehertidomú istenükben vagy hisznek, vagy nem, de ernyedellenül ünneplik őket. Diadalmenetben hordozzák körül az Ipar Istennőjét, aki néha modern mezben jelenik meg, olyanban, mint egy városi-leti Csipkerózsika 1909-ben: agyagból pedig újra meg újra kigyúrák ünnepre, a káprázlató régi formákban, azokat a sok-végtagú és sok-jelentésű démonokat, amelyeket aztán ugyancsak diadalittasan a folyóba dobnaak, hogy elmerüljenek a Mindenségben. Útcánként adják össze rá a pénzt, ha a menekültek nem is, de az ugyancsak eléggé szegény bennszülöttek; ez az, amire mindig kerül.

Aztán a környék, a tanyák — azok nem is olyan nyomasztóak. Jártam parasztházban, ha annak nevezhetem; vályogvishó, melyben épp hogy elfér egy ember, akár állva, akár ülve, holott három nemzedék és tizenhárom lélek zsúfolódnék össze benne, ha volna olyan pillanat, hogy mindnyájan benn tartózkodnak. De tulajdonképpen a szabadban élnek, a viskót tisztán tartják; ragyogó tiszta a döngölt sár, melyen persze illetlenség volna cipővel taposni — le is vettem, mielőtt beküsztem; tiszták a kis hindu isten-képmások, a falra tapasztva; tiszta a szabályos kis korongokban a külső falra tapasztott tehéntrágya is, mely ott szárad, amíg le nem vakarják, tüzelőnek. A lakófelete bőrű porontyhád először széppentén bámult bennünket — fehér-hindu vegyes társaságot —, de hamarosan olyan szívélyesre melegedett, hogy végül népszerűségünk elől kellett elmenekülnünk.

(Új-Delhi, szeptember 24.)

A magyar írók tiltakozása

Magyarországon változás ma, emberi számítás szerint, ismét csak belülről történhet. Ennek feltétele: békítő gesztus és reformintézkedések a hatalom részéről és ennek következményeként a megbénított társadalmi és szellemi örök bekapcsolódása a vajdó hazai életbe. Külső beavatkozás csak megmérést, akadályozza a kibontakozást és megnehezíti a nép sorsát, ha csak olyan hathatós eszköz nem áll a külső hatalmak rendelkezésére, amely ezt a változást más módon segíti elő és biztosítja. A magyar forradalom óta ebben nem hiszünk. Előtte sem igen hittünk. Mi ilyen megfontolás alapján — elismerjük nem erkölcsi, inkább reálpolitikai távlatból — értelmezzük az otthon történő jelenségeket. Ezért foglalkozunk most, amikor a magyar kérdés az Egyesült Nemzetek rendes közgyűlése elé került, azzal a tiltakozó okmánnyal, amelyet százhetvenegy magyar író írt alá, a Népszabadság szeptember 5-i számában jelent meg és így kezdődik:

„Mélyen átérezve azt a felelősséget, amelyet hivatásunk, a nemzeti közvélemény formálásában betöltött szerepünk reánk ró, egyben általános emberi felelősségünk tudatában is — fel-emeljük tiltakozó szavunkat az ellen, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlése a magyarországi események ügyét napirendre tűzze. Szeretnénk, ha eljutna hangunk mindazokhoz, akik a világban barátainknak nevezik magukat; elsősorban minden nemzetbeli íróbarátainkhoz. Bízunk benne, hogy megértik aggodalmunkat és magukévá teszik követelésünket...”

Ez a szöveg nemcsak tartalma miatt kelthet feltűnést; első eset nyolc hónap óta, hogy demonstratív módon szólaltak meg a hazai írók. S ezt az eseményt nem lehet elütni csupán azzal, hogy „hol zsarnokság van, ott minden hiába”. Persze, ahol zsarnokság van, ott sok minden alá lehet iratni emberekkel — a magyar írók nyolc hónapon át mégsem írtak alá semmi alku-egyezményt. Ahol zsarnokság van, mint Rákosi hirhedt uralma idején, Prokrustes-ágyba kényszeríthették az írókat — a magyar írók java mégsem adta bérbe a tolat. Ahol zsarnokság van, ott törtenhet sok minden hiába — de nekünk megértéssel és megbecsüléssel kell fogadnunk minden olyan törekvést, amely kivezött utat keres a mai kétségbeesett helyzetből. A magyar írók több évszázad óta egyébről sem tettek bizonyosságot, mint hogy egyik ezzel a néppel. Szavukban különösen most nincs okunk kételkedni, a magára-hagyott szabadságharc után.

Nem tudjuk, hogyan, milyen áron és milyen módszerek alkalmazásával jött létre ez a tiltakozás. A hazai Írószövetség felfüggesztése, majd betiltása óta új, kommunista Bach-korszak réme nehezdedett a hazára. „Nem tizenhárom, de tizenháromszor tizenhárom, sőt még ennél is többet öltek meg a gazok csak azért, mert magyar” — idézhetnők a költő drámai szavait. Országos volt a pusztítás és a pusztulás, egyre szorongóbb szívvel hallottuk a híreket arról, hogy bebörtönzik az írókat; a nép erejében megtörve, reményeitől megfosztva és eszményeiben csalódva konok türelemmel viselte ezt az újabb elemi csapást. A magyarságnak ebben a nyolc-tíz hónapban egyéb reménye sem volt, mint hogy hóhérai befáradnak a kínzásba és hogy az élet parancsa erőt vesz e természetellenes állapotokon. A nép hazáját vesztett fia természetesen ostromozhatják kötelességszerűen a világ bámulatosan lomha lelkiismeretét; meg is kell tennünk mindent idekinn a tisztességes segítség érdekében. Az otthonmaradtak azonban ettől sok sikert nem várhatnak. A maguk erejére és gyengeségére vannak utalva, sorsukat önön maguknak kell ala-

kítaniok, az adott helyzetnek megfelelően, ha nem akarnak ismét hamis káprázatok áldozataivá válni.

Számos jel vall arra, hogy az aláírt tiltakozás nem szabványos, hivatalos okmány, hanem hiteles szöveg. Ilyen meggyőzően és felelősségteljesen csak az tud fogalmazni, aki a maga ügyében és a maga igazáért szól. Az aláírók kijelentik, hogy nem értenek egymással sem mindenben egyet: „a részletkérdések egész sorában, még néhány lényeges kérdésben is, vitában állunk egymással”. Nem váltak az októberi forradalom áru-olívá sem: „tudjuk és hirdetjük: a magyar nép nem akart és nem akar ellenforradalmat; itt csak elenyésző kisebbség kívánja vissza a régi rendet”. Elismerik azonban, hogy októberben az események olyan sorozata indult meg, amely a polgárháború és esetleges ellenforradalom veszélyét rejtette magában és súlyos következményekkel járt volna az országra. Ezt hártotta el, a nyilatkozat szerint, a szovjet csapatok beavatkozása és a „munkás-paraszt kormány” fellépése. Sokuknak még komoly fenntartásaik vannak, de minden jel, amely a kibontakozást és a kulturális élet felporzulását mutatja, örömeikre van. A magyar írók nem hisznek abban, hogy az ENSZ közgyűlése elősegíti a magyar nép életének jobbrafordulását, ezért felszólítanak mindenkit, hogy: „aki barátunk, az győztes és nem sebetek tép rajtunk”.

Éreznünk kell azt a keserűséget és kiábrándulást, ami ebből a szövegből árad. Intő jel ez a tiltakozás a hatalmas birodalmak vezetőinek, hogy több felelősséggel és komolysággal intézzék ezután a népek dolgát. Figyelmeztet, hogy a kis népek legjobbaitól sem lehet örök

ígéretéseikért cserébe örök áldozatokot várni. A tétlen tiltakozás és a negatív tagadás nem lehet tartósan záloga egy egész nép vértanúságának. Meg kell találni a gyógyítás módjait, vissza kell adni a magyarságnak jövőjébe és Európába vetett hitét. Hogyan? Ha más nem teszi, a külföldre szakadt magyar írástudók feladata, hogy keressék rá a választ.

Odahaza természetesen nagyon sok az elszomorító jelenség. Még mindig nem teremtődött meg az a politikai és emberi légkör, amely megbékélést eredményezhet a szívekben, pezsdülő életet az irodalomban és kibontakozást az országban. A börtönök és internálótáborok még mindig tele vannak írókkal és hazafiakkal. A kormány még mindig hivatalnok kormány, a megszálló hatalmat és nem a szociális fejlődést akaró, de különböző pártállású népi rétegeket képviseli. A magyar írók szövetségét még mindig rendőri aktaként kezelik, a gyárakban és a földeken még mindig nem adták meg a lehető legkezeletesebb munkájuk intézésére. Magyarország még mindig katonailag megszállott ország, a „kiegyezés” államjogi és gyakorlati feltételei nincsenek biztosítva. A hivatalos hatalom feladata és dolga most már, hogy mindezt szorgalmazza.

Egy esztendővel ezelőtt több reménységgel és bizalommal néztünk a haza és a jövő felé, mint ma, annyi szenvedés és kiábrándulás után. És bár minden és mindenki cserben hagyott, hitünk és bizakodásunk mégis megmaradt. Alapja nem képmutatás, moralitás, nem megszállt bér, vagy reakciós vágyalom, hanem maga a magyar nép és kiművelt emberfői, akik minden súlyos kór idején megtalálják a gyógyítás és felépülés módszereit.

Vámos Imre

Nem volt erőszak?

A Kádár-sajtó nem tud betelni az örömjongással afelett, hogy a magyar írók aláírtak egy nyilatkozatot, amelyben tiltakoznak a magyarországi események napirendre tűzése ellen az ENSZ-ben. Eddig szinte kizárólag szidták, gyanúsították ezeket az írókat; most hirtelen elkezdik dicsegni őket. Az ellenforradalmárokból egyszerre jó hazafiak, az áruló írástudókból — Mesterházi szavával — legfeljebb „tévedők”, „tapasztalatlanok” és „politikai dilettánsok” lettek. Nem tudjuk, ki hogyan van vele, de nekünk nyomasztó érzés: a gyalázkodásaikat elég könnyű elviselni, a dicsérteiket tűrhetetlenül.

Persze öröm ide, ujjongás oda, az sehogysem tetszik Kádáréknak, hogy a nyugati sajtó nem tulajdonít komoly jelentőséget az aláíróknak. A Népszabadság párizsi tudósítója keseregve idézi a Le Monde-ot: „Tudjuk, mit érnek a keleti országokból érkező kollektív tiltakozások.” A baloldali France Observateur is megkapja a magáét, amiért azt merészelt írni, hogy a rendőrség által produkált vallomások nem győznek meg senkit. „A legotrombább módszerhez (elég szokatlanul) a France Observateur nyúlt — sápitozik a pártlap. — Fakszimilében közölt egy hatsoros budapesti levélkét ezzel a magyar szöveggel: „A magyar írók zöme kényszerítő helyzetben írta alá az ENSZ-tárgyalás elleni nyilatkozatot.”

Hát ez valóban otromba módszer: közölni egy fakszimilét s egyáltalán feltételezni, hogy Magyarországon bármilyen kényszerítő hatásra történik. Ez olyannyira felháborító és képtelen és annyira sértő a népi demokratikus rendre, a szocializmus építésének eme alapfokára, hogy maga Dobi István is szükségesnek tartotta, hogy vissza-utasítsa a rágalmat és megnyugtassa a világ közvéleményét. „Nem tudnak megkülönböztetni (már mint a nyugatiak) az írók nyilatkozatával sem — mondta nagykorosi beszédében — az Elnöki Tanács elnöke. — Kezdetből fogva mondogatták, hogy erőszakkal vették rá az írókat a nyilatkozat aláírására. Erre csak azt mondhatom: én tudom, hogy nem volt erőszak.”

Vannak ugyan egyesek, akik a kákán is csomót keresnek és ezek azt találják esetleg mondanivaló, hogy a többi között a következő magyar

írók és újságírók vannak börtönben: Déry Tibor, Háty Gyula, Zelk Zoltán, Tardos Tibor, Varga Domokos, Eörsi István, Gáli József, Obersovszky Gyula, Fekete Gyula, Molnár Zoltán, Novobáczy Sándor, Löcsei Pál, Gimes Miklós, — de ezt természetesen csak a legelvetemültebb rágalmazók nevezhetik erőszaknak és Dobi István erre valóban nyugodtan mondhatja: ő tudja, hogy nem volt erőszak.

Vannak ugyan mások is, akik nem férnek a bőrükbe és azt merészlik felhánytorgatni, hogy Gáli és Obersovszky halálos ítéletét csak az utolsó pillanatban sikerült a nyugati tiltakozások hatására életfogytiglanra, illetve tizenöt évre átváltoztatni; továbbá Eörsi István börtönbüntetését éppen most emelték fel öt évről nyolc évre; továbbá Fekete Gyulát, Molnár Zoltánt, Varga Domokost és Tóbiás Aront most ítélték el 1-től 5 évig terjedő börtönre; továbbá a Déry-ügy tárgyalását, ahol a legsúlyosabb ítéleteket terveztek, csak az angliai és franciaországi tiltakozás-hullámtól bejövde halasztották el. De mindezt aligha lehet a magyar írók elleni erőszaknak és megfélemlítésnek nevezni.

De ennek ellenére akadnak megint mások, imperialista börtönlókok, a dollár megvásárló zsoldosai, a finantóke prostitúáltjai, akik tudni vélik, hogy a letartóztatott írókon kívül jőformán egyetlen olyan jelentős magyar író sincsen, akit a politikai rendőrség be ne idézett volna az elmúlt hónapok során. Egyesek kihallgatása csak egy-két órán át, mások öt-hat órán át tartott. A kérdések az illető „ellenforradalmi” szereplésére és arra vonatkoztak, hogy írórtársaik ellen terhelő adatokat csikarjanak ki tőlük. De ezek a vallatások aligha nevezhetők többnek, mint egyszerű elvtársi beszélgetéseknek és a kommunista segítőkészség nagyszerű megnyilvánulásainak, a hibáktól való megszabadulás útján. Aki pedig mégis arra gondolna, hogy az erőszak egyik formájának tartsa őket, az az ellenség uszályába került és legjobb, ha a tényekkel mitsem törődve, inkább Dobi Istvánra hallgat.

És vannak végül, akik figyelmes és tiszteltető olvasói a Népszabadságnak, s ott nagy megnyugvással láthatták, hogy a magyar

írók „végre a helyes úton indultak el”, s a tiltakozás aláírása „jelentős lépés volt előre”. De ugyanebben a cikkben más dolgok is olvashatók voltak. „Aki úgy véli — írta a Népszabadság —, hogy ez a politikai nyilatkozat egyben ideológiai fordulat is az említett írók gondolkodásában, az ugyancsak téved. Elhatároló lépésről van szó, az ellenforradalomtól elhatároló lépésről, s ezért igen nagy a jelentősége. De ideológiailag, világnézetileg ez még csak az első lépés és nem több...” Láthattuk, milyen nehezen szánták rá magukat az írók erre a lépésre (!), mint kellett kényszeríteni, igenis kényszeríteni (a Népszabadság kiemelése) — tisztelt Szabad Európa — nem az AVH-nak, hanem a magyar közvéleménynek őket arra, hogy kilépjenek elzárkózásukból és hallgatásukból”.

Igy persze már sokkal érthetőbb a helyzet. Ezek szerint ugyan Dobi István tévedett, amikor azt mondta, hogy nem volt semmiféle kényszer, valamiféle mégis volt, csak nem olyan, amilyenre a Szabad Európa sajtóférgéi, a kapitalista hírterjesztés ügynöksései, a Le Monde és a France Observateur elvetemült lélekkufarai gondoltak. A magyar írókat nem Déry Tiborék fogvatartása befolyásolta, dehogyan, — hanem a csepeli munkások, akik odamentek hozzájuk és azt mondták nekik: „Vegyétek végre tudomásul, hogy ez a rendszer a mi rendszerünk, élünk-halunk érte, — igaz ugyan, hogy egy kicsit fegyverrel harcoltunk ellene, igaz ugyan, hogy hetekig sztrájkoltunk ellene, igaz ugyan, hogy sortűzzel kényszerítették vissza minket a gépek mellé, de ez csak múlt félreértés volt, ma már látjuk, hogy Kádár Jánosnál és dr. Münnich Ferencnél igazabb magyar ember nincsen, jaj de jó, hogy a nyakunkra hívták az oroszokat, ideje, hogy ti, magyar írók is velünk együtt örvendeztetek.” Továbbá: nem a politikai rendőrség kihallgatásai voltak hatással az írókra, hanem a csongrádi és nyírségi parasztok százezei, akik nap-nap után bezörgettek az ablakokba, mondván: „Óh, ti néptől elszakadt komisz gyerekek, hát nem látjátok, hogy mi, egyénileg és szövetkezettel dolgozó parasztok világléletünkben erről a rendszerről, a szovjet megszállásról, terményeink záhonyi kiszállításáról és a kolhozok mintájára alakított tévészék-ről álmódostunk és ha novemberben sok-

ezer kocsi lisztet, tojást, baromfit küldünk is ingyen a sztrájkolóknak, az csak azért volt, hogy az ellenállás melletti befefezésére buzdítsuk őket.” És így jötték sorra az írókhoz, — nem a rendőrségi idézések, a megfélemlítési gondok, a zsarolások, nem, hanem a különböző delegációk: a közgazdászok, akik hálásak a pártnak, hogy újra Friss István útmutatásai szerint virágoztathatják fel az országot; az ügyvédek, akiknek végre sikerült elérni, hogy Nezvál Ferenc személyében egy suszter lett az elnökük; az orvosok, akik Gegesi-Kis-től tanulhatnak újra, ha nem is diagnosztikát, de párhüszegést, a pedagógusok, akiknek Szigeti József tart előadásokat szerénységről és gerinceségről, az egyetemisták, akiknek Marosán magyarázza: mi a hazaszeretet és a nemzeti függetlenség, — szóval az egész ország közvéleménye jött, áradt és korholta, kényszerítette az aláírásra az írókat, csak a terrorlegények, az ügyészek és a vérbírák nem csináltak semmit, néztek, néztek ezt az egészet, jószágos, megértő tekintetükkel, egy szál liliommal a balkezükből.

Akinek pedig mindez még nem volna elég, az olvassa el az Humanité-t és végleg megnyugodhat: mert megtudhatja onnan, hogy az Irodalmi Ujság forradalmi számának tizenhat szerzőjéből tizenketten a legteljesebb személyi szabadságot élvezve aláírták a tiltakozó nyilatkozatot. Amellett, hogy rendkívül szórakoztató, amint az Humanité az Irodalmi Ujságra hivatkozik, arra a lapra, amelyet Budapesten betiltottak, úgy mellékesen kíváncsiak voltunk, ki az a négy, aki nem írta alá a tiltakozást s a következő nevekre találtunk:

1. Nem írta alá Déry Tibor, aki a legteljesebb személyi szabadság hónapban, éppen börtönben van.
2. Nem írta alá Pálóczi-Horváth György, akinek már olyan sok volt a magyarországi szabadság, hogy inkább külföldre menekült.
3. Nem írta alá a Magyar Írók Szövetsége (úgy látszik, „öt” is íróknak néztek a francia elvtársak); a Szövetséget ugyanis a legteljesebb irodalmi szabadságban véletlenül szintén betiltották.
4. Végül pedig, aki a forradalmi számban szerepelt és most nem írta alá a nyilatkozatot, nem más, mint — Petőfi Sándor...

Palkó Ferenc

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön a forradalom eszméinek ébrentartására és a külföldi magyar irodalom serkentésére a magyar könyvkiadás központi megszervezését tartja szükségesnek. Ezért Könyvbarát Szövetkezet alapítását határoztuk el. Az egykori Erdélyi Szépművészeti Céh és a Nyugat könyvkiadó példája lebeg a szemünk előtt. Vagyis olyan olvasóegylet, amelynek minden tagja minden kiadandó könyvünket megrendeli, s ezzel lehetővé teszi, hogy könyvsorozatunk íróinkat, a magyar irodalom minden műfajában, alkotásra serkentse. Évente hat-nyolc kötet kiadását irányozzuk elő. E kötetek első — írószövetségi — kiadásban korlátozott számban jelennek meg, kizárólag könyvbarát szövetkezetünk tagjai számára. Könyvkereskedelmi forgalomba ez az első kiadás nem kerül. Mivel az Írószövetség a külföldön élő magyar írók javát tömöríti, olvasóink biztosra vehetik, hogy előfizetéseikkel a legjobb magyar irodalmat támogatják. A könyvsorozat szerkesztőjét az Írószövetség vezető-sége jelöli majd ki, az előkészítő munkálatok elvégzését Szabó Zoltán vállalta.

Kétféle könyv kiadását tervezzük. Az évente kiadandó kötetek fele egy-egy szerző önálló munkája lesz: regény, veszkötet, novelláskötet. A kötetek másik fele dekameron formában gyűjti majd össze a fiatalabb írók java alkotásait és esszékötetekben tisztázza azt a szemléletet, amelynek kialakításával a magyar népek tartoznak.

Ahhoz, hogy évente öt-hat kötet előállításának költségeit fedezzük, legalább ötszáz előfizetőre van szükség és Könyvbarát Szövetkezetünk tagjait elsősorban az Irodalmi Ujság és a Látóhatár olvasói között keressük. Kérésünk ez: aki szándékunkat helyesli és tagja kíván lenni a létesítendő Könyvbarát Szövetkezetnek, az alanti űrlapot töltsse ki és küldje meg a „Magyar Írók Szövetsége Külföldön — Könyvbarát Szövetkezet” 14 St. George Street, London, W. 1. címre.

A szelvény megküldése tagságra még nem kötelez. Postázásával azonban módot ad nekünk arra, hogy az érdeklődés mértékét lemérjük s a tagdíjat megállapítsuk (minél több a jelentkező, annál alacsonyabba szabhatjuk) és a jövőévi sorozat programját véglegesítsük. (Minél több tagra számíthatunk, annál több kiadványra kerülhet sor.)

Kérjük e sorok olvasóját, hogy szándékaink gyors megvalósításában bennünket érdeklődésének bejelentésével támogasson.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön Könyvbarát Szövetkezet

Alulírott

..... (név)
 ..... (foglalkozás)
 ..... (cím)

Kérem, hogy az Írószövetségi Könyvkiadó jövőévi kiadványtervét s a Könyvbarát Szövetkezet tagsági feltételeit velem közöljék abból a célból, hogy a Szövetkezet tagjaul jelentkezhessem.

HELYÜNK A VILÁGBAN

Ausztiai jelentés

A láger

(Nem felejtjük el az éjszakát, amikor csatakosan, kimerülten elértük Ausztia határát. Az első osztrák határőrt, aki könnyű játéklapokkal a vállán úgy állt előttünk hirtelen, a vibráló csillagok alatt, a valóságos november végi éjszakában, mint az Őr megváltó anyyala. A forró teát és a vajkenyert, amit hajnali három órakor szervíroztak a kórházban a vöröskeresztes parasztlányok. A burgenlandi földművelésügyi dunnás ágyát, ahol először engedett fel a hideg és az iszonyat dermedtsége. Az első tiszt ruhát, amivel az ott rongyainkat felcserélték. A bécsi szállodaportást, aki saját cipőjét adta nekünk ajándékba. A rendőroktet, akik hetvenkét órát dolgoztak egyhuzamban, hogy igazolványokkal láthassák el a határon áthámpolygó végeláthatatlan tömeget.)

Az épületben hajdan kaszárnya volt, vagy kolostor, esetleg árva-ház vagy vakok intézete; a háború vagy az orosz katonaság használhatatlanná rongálta s a menekültek részére hozták rendbe. Egy-egy nagyteremben húsz-harminc ágy sorakozik; a terem végében deszkafallal elkerített fülkék, ahol házaspárok alszanak. Az ágy alatt koffer, az ágy felett, kifeszített kötél, törülköző, fehérnemű szárad. A fülkékben az ablakilincseken tükrök lógnak, előttük nők festik magukat; színes amerikai dzsorszuruhákat viselnek vagy nylonpulóvereket, körmük vöröslakkos, hajukat hihetetlen ügyességgel rendezik bodros csigákba, divatos lófarokba vagy elegáns kontyba; szép járású, édes kis pesti nők — jöttek légyen Kőszegről vagy Veszprémből, szmerek akkor is pestiek —, ha kimennek az utcára, senki sem fogja sajnálni őket.

Dosztojevszkij-féle borzalom látásra alig akad. Csak a fiatal férfiak, akik fényes délelőtt hanyattfeküsznek az ágyon és a mennyezetre bámulják, óraszám. Elektrotechnikus, orvos, géplakatos, segédmunkás, közgazdász, könyvelő...

Egy szőke, sápadt, bazedovoszemű fiatalember utánam szól: „Engem is tessék beírni!” — s már diktálja is adatait: „K. L. villany-szerelő, született 1921, Sárobbod, anyja neve...” Kissé szégyenkezve magyarázom, hogy én nem képvisel semmiféle hatóságot, sajnos, nem tudok csinálni semmit, csupán azért kérdezősködöm, mert nagyon érdekel...

— „Ja úgy” — mondja csodálottan — „aki kíváncsi ránk, az sohasem tud csinálni semmit.”

Ügyefogyottan vigasztalgotom: idővel majd sikerül kivándorolnia s azért ez sem a legrosszabb, gondoljon csak arra, hogy... „Ne tessék nekem magyarázni!” — vag közbe gorombán — „tessék idejönni lakni és tessék kipróbálni, milyen az, ha az embert folyton csak bolondítják!” Felugrik az ágyról, heves gesztusokkal, hadarva magyarázza, hogy miért nem lehet kibírni. Hosszú és izgatott hangú elbeszéléséből két fontos dolog derül ki. Az egyik az, hogy ő becsapottnak érzi magát; a nyugati rádióállomások annak idején nem ezt ígérték. Másodszor, a várakozás felőrölte idegeit, mert reggeltől késő éjszakáig mindig csak várja, hogy végre történjék valami s még gondolni sem tud másra. A várakozás szinte megbetegítette, akár egy boldogtalan szerelem. Így élnek itt valamennyien.

De e gondolja senki, hogy ok azért nem próbáltak meg már sok mindent! Néhány reményteljes hír, egy-egy maguk választotta vezető vagy akárcsak a napsugaras szép idő olykor fellobbantotta bennük a tettvágyat. Kítakarították a mocskos épületet. Parkirozták az udvart. Könyvtárat és társalgót létesítettek. Nyelvtanfolyamot indítottak. Munkát vállaltak a környéken és kiszámították: ennyi meg ennyi hónap alatt gyűjtenek annyi pénzt, hogy a láger felcserélhetik majd egy alberleti szobára. Az elkerülhetetlen légverések bajtársi ugratással ényhültek, baráti körök

alakultak. A végtelen messzeségbe tolódtól cél elébe egy kisebb, elérhető cél került, a határtalan idegenségben kis állandóság-szigetek képződtek — más szavakkal: az emberek kezdtek elviselni életüket. Ilyenkor szokták a hatóságok szétdobni a lágeret. Csak a legutóbbi időben ez történt a többi között Mödlingben, Judenauban, Judenburgban, Wöllesdorfbán, Haid-Ansfeldben, a Brigitta Spitalban.

A láger felosztásának híre a menekültek rendszerint peticiót szerkesztenek, küldöttségeket menesztenek különböző hivatalokba s elmagyarazzák: az emberek, ha más városba kell költözniük, elvesztik kenyérüket; a menekültek amúgy is felzaklatott kedélyállapotú tekintve pedig tragikus következményekkel járhat, ha ismét önkényesen rendelkeznek fölöttük és így tovább.

A kövérkés és kedélyes osztrák tisztviselő emberileg tökéletesen megérti, de sajnos, nem rajta múlik; az időközben rendbehozott épületet sűrűn visszajárni kell adni a városnak, a katonaságnak, a vakoknak vagy az árváknak.

Az emberek átkozódva csapják be maguk mögött az ajtót és megesküsznek, hogy visszamennek Magyarországra vagy öngyilkosok lesznek. Akadnak, akik meg is teszik. Egyeseknek az utolsó pillanatban sikerül szerezniük egy alberleti szobát, melynek havibére, legjobb esetben is, kétheti keresetükkel egyenlő. A többi szétszóródik különböző lágerbe, leül az ágy szélére és vár.

Jótekonyság

Az NCWC és a Caritas a katolikusoknak ad havonta élelmiszer-csomagot és szappant, a WCC a protestánsoknak, a Joint a zsidóknak. Az Egyházak Világtanácsának bécsi ingyenkönyhája valláskülönbőségre való tekintet nélkül mér mindenkinek gulyáslevest, vajkenyert és kakaót, akár naponta többször is. Jótekonyságnak még: a szakszervezetek, az értelmiségi és diákbizottságok, a különböző nemzetiségű vöröskeresztek, a diplomás nők, a szabadkőművesek, hogy csak a legjelentősebb testületeket említsük.

Az egyik helyen ruhautalványokat osztanak, másutt, zoknit és sajtot, ismét másutt tejsajt, fopasztát, kisebb pénzegységeket. Nekünk nincs jogunk bírálnunk az adakozókat. Magánsejtem és testület egyaránt úgy adakozik, miként azt ő jónak látja. Hogy a többi tucatnyi segítő testület adminisztrációja nagy összegeket emészten fel; hogy a jótekonyságnak ebben a perzsavására, a dolgok természetes rendje szerint sok minden elherdálódik; hogy az áttekintés, az ellenőrzés lehetetlensége milyen mértékben tenyészt a korrupciót: ez mind nem miránk tartozik.

Minket inkább keserít, hogy a magyarokat, akik szinte tökéletes érzelmi egységben érkeztek Ausztriába, itt csoportokra bomlasztották, vallások, pártok, társadalmi rétegek szerint. Azok, akik egymás mellett harcoltak a barrikádon, most nem ritkán gyűlölködve beszélnek arról, hogy a másik ilyen vagy amolyan jogcimen kapott egy öltöny ruhával vagy ötven schillinggel többet. De még ez sem a legrosszabb, mert idővel elmúlik.

A legrosszabbra egy napsütéses szeptemberi délelőttön döbentem rá, a Burgtheater előtt összecsalakoztam H. M.-mel, Magyarország egyik legkitünőbb rádió- és híradás-

technikai szakemberével. Ötven év körüli, szép szál férfi, az örök optimisták és tréfacsinálók fajtájából; az ávo bürtöneit többszörösen megjárta, de ez sem értett neki. Harsányan köszöntött, két hatalmas akatatáskával a hóna alatt.

— „A reformátusoknál van egy ismerősöm — újságot, az egyik tömött táskára csapva —, ezért jogosan megbocsátották nekem katolikus hitemet. Három prima inget löttem. Tegnap beszereztem egy orvosi bizonyítványt, mert a jószágos szabadkőművesek a betegségre buknak. Egésznapos munka ez, drágicám, mert egy helyről nem lehet megélni, erre lassacskán rájön az ember. A koldulás is csak olyan mesterség, mint a többi, előbb ki kell tanulni!” — szól, majd felugrott a villamosra, ahonnét még lekiabálta, hogy neki ingyenjegye is van ám!

A per

A fogadtatás kissé mámoros hangulata, a magyar tragédia és az osztrák vendég szeretet felett érzett kölcsönös meghatódás elmúlt. Az osztrákok szerint azért, mert a magyarok nem úgy viselkednek, ahogyan kellene. Kisebrendűségi komplexumoktól gyötört honfitársaink ugyanezt állítják. Divatos továbbá az a magyarázat, miszerint a jobb elemek régen kivándoroltak, s Ausztriában most már csak az alja maradt.

A tények mást mondanak. A kétes egzisztenciájú elemek arányszám tagadhatatlanul valamivel magasabb az országosnál, — a kiszórt ávosok, pártfunkcionáriusok és egyéb közbűnözők miatt. Ugyanekkor Ausztriában rekedt igen sok értelmiségi; továbbá kitűnő szakmunkások, földművesek, kisiparosok, akiknek szaktudása, szorgalma minden országnak csak hasznot hajtana. Nem haszontalanságuk miatt rostokolnak Ausztriában, hanem például azért, mert nem tudták idejében, hogy egy már lezajlott tudófolyamattal vagy kényeszerű párttagsággal sem szabadott volna USA-kivándorlásra pályázniok, vagy túl későn jöttek át a határon, vagy egyszerűen: nem volt szerencsájük.

Hogyan viselkednek a magyarok? Nagyjából úgy, mint minden más ember. Néha úgy, ahogy felzaklatott idegüti, türelmetlen emberek viselkedni szoktak. A magyarul beszélő eszpresszóinderek, síberek és korhelyek láttán támadt nemzeti felháborodásban vagy szégyenkezésben soha nem tudtam osztozni. Minden népnek joga van a maga söpredékéhez.

A magyar menekültek bűnügyi statisztikája semmivel sem rosszabb, mint az osztrákoké. A súlyos bűncselekményekben (gyilkosság, betöréses lopás) való részvételük, arányszámokkal mérve, kisebb. Ami feltűnően gyakori, az a kocsmái és utcai verekedés, az erős felindulásban elkövetett könnyű testi sértés, a hitelezési csalás. (Az utóbbi többnyire abból áll, hogy a menekült részletre vásárol, majd állását veszi, elköltözik és nem fizet.) Mindez sokkal inkább rossz idegállapotot, ingerlékenységet és létbizonytalanságot tükröz, semmint morális romlottságot. A befogadó nép és a menekültek között feszülő rossz hangulat okát másutt kell keresnünk. Alighanem az adakozó és a rászoruló öröktől fogva oly kényes viszonyában.

Eleinte még kissé úgy éreztük magunkat, mint a hajótöröttek, akik meztlenül partra úsztak s ter-

mészetes hálával fogadták a szállást, ruhát, élelmet. Egészen más az, ha valakinek állandóan jótékonyságból kell élnie! Ezt a legtöbb ember csak úgy viseli el, ha azt mondhatja, hogy az adomány tulajdonképpen jár neki, sőt, jóval több járna, mint amennyit kap. Am az adakozó is érzékeny: az osztrákok kockáztatták semlegeségüket s valóban rengeteget tettek. „Nem vártunk halált — mondotta nekem egy bécsi rendőrtiszt —, de a magyarok elégedetlensége nagyon bánt minket. Ennyi vádaskodást és gorombaságot azért nem érdemeltünk.” Így az osztrákok. A magyarok: „Az osztrákok nem fizetnek rá a menekültekre, sőt, ellátásukért külföldi valuta jön az országba — miért tesznek hát úgy, mintha az ő kenyérüket ennék?”

A magyarok ellen leggyakrabban elhangzó vád az, hogy elégedetlenek. „Az új menekültek több segítséget kaptak, mint bármily emigráció valaha is kapott. Van szállásuk, élelmük, ruhájuk — mit akarnak még?” A magyarok erre ezt szokták felelni: rendes letelepedést és tisztos munkát. És ha várnok kell erre: legalább a várakozási idő lejártának pontos dátumát közöljék velük. Ennyivel csak tartozik nekik a világ.

Nem lehetnék bíró e perben, mert az egyik félhez vérségnél is közelebbi rokonság fűz; a magánhangzó-illeszkedéstől a városligeti fáig minden az ő pártjára szól. De egyet mondanék: aki emberi méltóságáért perel, ebben feltétlenül igazsága van, mégha minden másban tévedne, akkor is.

A nemzet előőrsei

Természetesen a diákokról van szó. Hosszasan beszélgettem velük, újonnan létesített bécsi könyvtárakban, néhány nehezen összeszerzett magyar könyv tőszomszédságában. Szívderítő volt, hogy ezek a borzas fejű, cingár és kissé szemtelen gyermekemberek mennyivel többet beszéltek a Kunstgeschichtliches Museum Breughel-kepeiről és a dunai konföderáció gazdasági tervéről, mint arról, hogy melyik rak-tárból hány vöröskeresztes gypjútakarót tulajdonítottak el avatatlant kezek.

A menekültek közül ok jöttek rá legelőször, hogy a várakozási időt máris is fel lehet használni, mint várakozásra. Ők panaszkodnak a legkevésbé. Pedig helyzetük korántsem rózsás. 1700 ausztriai egyetemi hallgató közül eddig csupán 900 kapott ösztöndíjat. A többi lágerben lakik s a lágeret idegpusztító zúzavarában csak az tud tanulni, akinek kivételesen erős az akarata. Az ösztöndíjasok is kűszködnek: 1200 schillingjű neknek legalább a fele elmegy lakbérre, tandíjra, tanszerekre. Vágyalmuk: egy magyar kollégium Bécsben. A menekült diákok nem is annyira a rendes koszt-kvartély miatt áhítoznak oly nagyon a kollégium után. Sokkal inkább szellemi központot szeretnének teremteni, vitázó, alkotó magyar közösséget.

— „Ilyen lehetőségünk még soha nem volt — magyarázta izgatottan H., egy szeméves, vékonydögű közgazdász. — Hater az emberünk tanul nyugati egyetemeken. És majdnem mind haza akar menni, mihelyt lehet. Ők viszik majd haza azt, amit a világból érdemes hazavinni. És ok fogják nagygyá tenni Magyarországot, nem a politikusok.”

Ezt a felfogást a fiatalok többsége vallotta. A pártpolitikáról általában megvetően nyilatkoztak. — „Az alapvető programot illetően a forradalom idején megegyezett a nemzet — a részletek kidolgozása pedig nem a politikusok, hanem a szakemberek dolga.” Hosszasan sorolták fel, hogy mit akarnak tanulmányozni: az angol adózási rendszert, a dán szövetkezeteket; azt, hogy a mezőgazdaság melyik ágában érdemes szabad paraszti társulások létrehozni és hol kifejlesztőbb az egyéni gazdálkodás; milyen szervezés mellett rentabilisok az államosított üzemek, mely üzemek állami kezelését érdemes fenntartani? Aztán okvetlenül tanulmányozni kell az amerikai farmok talajművelési módszereit, a svéd gyermekvédelmet, a modern építészetet... Terveikbe itt-ott gyermek fantazmagóriák keveredtek; mohó, rendszertelen érdeklődésük mégis a Széchenyiek és Jásziak álmaid idézte.

Valahányszor visszagondolok reájuk, teljes bizonyossággal érzem, hogy Magyarország nem veszhet el.

S. F.

Az általános helyzet

Jelenleg mintegy 24.000 magyar menekült tartózkodik még Ausztriában. Ebből körülbelül 14.000 szeretne kivándorolni, a zöme az USA-ba, Kanadába, Ausztráliába, a többi európai államokba, főleg Nyugat-Németországba. Az égvilágon senki nem tud felvilágosítást adni nekik, hogy meddig kell még várniok. Kitéltették a kérdőíveket — némelyikük nyolcat-tízet is —, többszörösen megrönggenezteték tüdejüket, megmérették vérnyomásukat.

Közben eltelt nyolc-tíz hónap.

Ezek az emberek időnként felmennek a különböző konzulátusokra. Megtudják, hogy az USA-ba jelenleg csak tudományos munkaerő mehetnek vagy a már kivándoroltak közvetlen hozzátartozói. Nyugat-Németország bányászokat, nehézipari munkásokat fogad be, speciális munkaengedéllyel. Kanada ugyanígy... Az emberek átkozódva csapják be maguk mögött az ajtót, megesküsznek, hogy még két hét és visszamennek Magyarországra, vagy öngyilkosok lesznek. Akadnak, akik még is teszik. Mások „átregisztráltatják magukat” az USA-ból Kanadába, vagy Kanadából Svédországba, mert valahol azt hallották, hogy oda könnyebb kijutni.

Aztán visszamennek a lágerbe, leülnek az ágy szélére és várnak.

Mintegy 10.000 magyar menekült óhajtott Ausztriában maradni. Hírlik, hogy az Ausztriában letelepedő menekültek lakásépítési és önállósítási kölcsönöket kapnak az ENSZ-től, az osztrák hatóságoktól pedig ipar- engedélyeket.

Ezek az emberek időnként felkeresik a különböző hatóságokat és megtudják: Az osztrák kormány-nak tisztában kellene lennie először is azzal, hogy hány magyar menekültnek sikerül majd kivándorolnia és hány marad Ausztriában? Másodszor pedig tudnia kellene, hogy az ENSZ végeredményben mekkora összeget ad majd erre a célra? Amíg ez a két kérdés nem tisztázódott, a hatóságok semmit sem tehetnek az Ausztriában maradó magyarok önálló egzisztenciájának megteremtésé érdekében.

Az emberek átkozódva csapják be maguk mögött az ajtót és megesküsznek, hogy még két hét és visszamennek Magyarországra vagy öngyilkosok lesznek. Akadnak, akik még is teszik. Mások elrohannak és gyorsan megpróbálják magukat valamiféle kivándorlásra regisztrálni. Aztán visszamennek a lágerbe, leülnek az ágy szélére és várnak.

Magyar írók Ázsiában

Az Irodalmi Ujság már megemlékezett arról, hogy a Magyar Írók Szövetsége Külföldön élők, több vezetője tagja és más magyar írók Tokióba utaztak a PEN-klub 29-ik Nemzetközi Kongresszusára és azután több ázsiai országban is megfordultak. Ez alkalomból az ázsiai lapok sajtója többüknek személyével és munkásságával részletesen foglalkozott és többüknek nyilatkozatát közölte. Így Tokióban újszólva az egész sajtó részletesen beszámolt egy sajtóértekezletről, amelyet Mikes György vezetett be és amelynek legfőbb előadója Pálczi-Horváth György volt. Pálczi-Horváth többek között arra kérte a nyugati hatalmakat, hogy segítsenek a magyarokon azzal, hogy tanulmányozzák az Egyesült Nemzetek jelentését és hogy „használják fel a közvélemény nagy befolyását arra, hogy a magyar kérdés napirenden maradjon. Nagyon kérem, legyenek segítségére a magyar népnek, hogy lerázhassa magát a Szovjetunió gyarmatosító igáját”. A japán sajtó megemlékezett Zilahy Lajosról és Kovács Imréről is abból az alkalomból, hogy szeptemberben Tokióban

Ignotus Pál Hongkongban, Új-Delhiben és Colombóban tartott sajtóértekezletet, amelyről az ottani lapok részletesen beszámoltak. Új-Delhiben, a Nehru miniszterelnöknél tett látogatása után szólott az újságírókhoz és többek között ezt mondotta: „Bár nagyon méltányolom azt az őszinte jóindulatot, amelyet a magyar nép iránt Indiában tapasztalok, sajálom, hogy a semleges India nem támogatta eléggé a magyarságnak azt a törekvését, hogy maga is semleges lehessen. Mi igazában egy kis India szeretünk volna lenni Európában. Most is szabadságra és semlegeségre törekszünk. Legsürgősebb teendőknek azonban Magyarországgal kapcsolatban az ott letartóztatott politikai rabok szabadonbocsátását, a Magyarországról deportált politikusok hazabocsátását és általában a politikai üldözés abbahagyását tartjuk. Kérjük a semleges országokat, segítsenek minket ehhez, mert nélkülük elképzelhetetlen a Magyarország körül elmérgesedett légkör enyhítése.” Új-Delhiben később Pálczi-Horváth György és Tábori Pál is tartott sajtóértekezletet.

Vándorkomédiások szállást találnak

Nemzeti színjátszásunk hőskorában vándorkomédiásaink ekhosszkeken járták az országot, hogy majd minden este más városban vagy faluban gyűjtésük ki a színpad lámpáit. A mai komédiás világméretben utazik, s így van az, hogy *Madeline Renaud és Jean-Louis Barrault* társulatát éppoly jól ismeri a New York-i, a perui vagy a svájci közönség, mint a párizsi, amelynek most egy teljes éven át kellett várakoznia, hogy kedvenceit, a vitathatatlanul legeredetibb, az új tehetségeket felkaroló s a klasszikusokat a mai nézőnek avatottan tolmácsoló színészeit viszont láthassa. A visszatérés s egyben otthonlálás a Sarah Bernhardt színházban — mely egy-két hónapja még a nemzetek versengésének lehetett tanúja — diadalmas volt: a taps egyaránt szól a francia kultúra nagyköveteinek s a zürichi és lyoni sikeres bemutató óta érdeklődéssel várt darabnak.

Ki is hát a *Vasco történeté*-nek szerzője, akire az újításokra és tehetségekre oly érzékeny Barrault választása immár másodszer esett (hiszen előző darabjával, a *Soirée des Proverbes*-bel három éve éppen kamaraszínházát avatta)? A negyvenedik éveiben járó *Georges Schehadé* fogadott gyermeke a francia irodalomnak, éppoly mint, hogy csak az újabbakat említsük, a román Ionesco, a venezuelai Ganzo, az ír Samuel Beckett vagy akár a mi Dormándink. A libanoni eredetű költő (mert útját néhány verskötet is jelzi) az arab mesélőkedvet, fantáziagazdagságot, példázódó hajlamot ötvözi a francia nyelvvel és hagyományokkal. Nevére nem jelentéktelenebb nagyságok, mint André Breton, Supervielle vagy Saint-John Perse hívták fel a figyelmet.

Aki a darabnak csak címét ismeri, bizonyára a portugál hajósrá, Vasco de Gama-ra gondol, s talán már claudel-i vállalkozást sejt. Pedig a mű a legkevésbé heroikus hősről, egy egyszerű kis borbélyról szól. A történet a múlt század derekán játszódik Németországban vagy Itáliában, de talán leginkább

még Dél-Amerikában, egyszóval mesevilágban. A hollók erdejében a bolondos filozófus, Césár él lányával, Marguerite-tel, aki álmban Madonnának s egy borbély jegyesének képzeletét magát, Sosso városában pedig jámbor kertészek; a főtéren meg Vasco pödrí a bajszokat. Mindaddig, amíg a békés világ rendjét meg nem zavarja a háború, s a fiatalokat el nem viszik katonának. Egyedül a gyáva Vasco nem megy el harcolni. A küldetés és a sors elől azonban nem lehet elbújni: Miradornak, a szkeptikus öreg generálisnak sajátos elképzelései vannak a bátorságról; egy vállalkozás teljesítésére a félénk embert alkalmasabbnak tartja a hősnél. Így kerül Vasco mégis a háborúba, s vacogva, ártatlan naivsággal viszi a fontos levelet őrszemek, kémek, ezernyi kelepce s veszély közt: vállalja és teljesíti a szerepét — és meghal.

Vajon valamiféle háborúellenes darabot írt-e Schehadé? Ha úgy tetszik, azt is, anélkül, hogy a borzalmakat felsorakoztatná. Mert mélyen igaz van a két öreg beszélgető parasztjának: „Az-e a haza, amit az ábécés könyvekben az iskolában s amit később a község háza kapuján dicsőítenek?” „A haza? — válaszol a másik — az az én gyümölcsfáim, a te retkeid, a haza, hogy világosan megmondjam, a tehenem fara!” Vagy amit játékos líraisággal fejez ki:

Césár: Miért, hogy minden csata vörös? Nem kellene egy kissé változtatni rajta? Septembre, egy nagy zöld csata olyan szép is lenne!
Septembre (felsőhajt): Akkor az a tavasz lenne, Césár!
Talán a háború komédiáját adja? Valahányszor, mielőtt dolgozóasztalához ül — vallja a szerző —, elővette a fia ólomkatonáit, s azokat nézegette: ilyen féltékeny szemlélődéssel, iróniával mozgatja generálisait, hadnagyait, őrmestereit, mutatja a hadviselés kis fortélyait, a női ruhába öltöző strázsákat, a gesztenyefának álcázott kémeket, a bor mellett elérzékenyülő vallatókat, az óramű pontosságával fel s alá százat lépő

öröket. De ami még lényegesebb a darabban, az a meleg líra, gyengéd humanizmus, amellyel szereplőit, s főleg Vasco-t körülveszi. Vasco, az akarata ellenére megdicsőült borbélylegény éppoly áldozatosan vállalja sorsát, mint Schehadé két előző hőse, Monsieur Bob'le és Argengeorge. Elindul, karján elemóziáskosarával s feje felett napernyőjével (már-már a charlot-i kis bajszkát is látjuk), s végül nemcsak Marguerite szemében lesz daliás katoná s az ellenségében félelmetes és ravasz fickó, hanem a nézőben is jelkép, akár a kor jelképe, amely a kisembertől a történelem áldozatát követeli meg. S így már talán nem is olyan különös a Mirador okoskodása, hogy jobbszereti a jelentéktelen, gyáva embereket, mert azok érzik a dolgok finomságait...

Mindezt még esetleg lehet lebecsülni (mint tette indulatos s eléggé igaztalan kirohanásában a Monde neves akadémikusa, Robert Kemp), de a játékost és tragikust

lírában feloldó atmoszférateremtő erejét nem. Eppen ebben hasonlítják többen is Lorca-hoz, egyik kritikusa meg már — a felfedezés némi túlzásával is — a költői és tiszta színház reneszánszát látja benne. Schehadé valóban ért ahhoz, hogy mindent átlényegítsen, a színpadi világ elvarázsoló fényével árásson el. Ha itt-ott olykor súlytalanná válik is, a játékos elemek közt elveszve nem tudja is darabját jobb jeleneteinek egyenletes színvonalán tartani, ha nem teremti is merőben új és nagy drámai formát, ha Supervielle és Giraudoux hasonló témájú variációit nem éri is el még, érdeme mégis, hogy egy depoetizált színpadi világban meri a fantázia, és a poézis hangját hallatni. S a színházból kijöve, a cselekmény szálait, a szürrealista ötleteket elfelejtve, az a mediterrán napfényből és keleti mesejátékok rózsailatából párolt hangulat marad meg a nézőben.

A. P.

Így történt? — Hogy történt?

Gyerekkoromban volt egy kis, kézzel hajtható mozogésem, s hozzá pár tekercs filmem; 15 méter egy ősrégi Zoro és Huruból, 20 méter „Honvédeink a Kárpátokban”, 35 méter Tarzan. Egyszer — hogy ezeknek az apró torzóknak mégis valami műsor-jellegét adjak — összeragasztgattam őket, kitaláltam hozzá egy fantasztikus történetet, s „A tenger asszonya” címmel, mint „nagyfilm” vetítettem a barátainknak.

A napokban egy kis sóhó-beli vetítőhelyiségben hasonló filmet láttam: a Budapesti Filmstudio „Így történt” című alkotását, „az ellenforradalom eseményeiről”. Ezek az események — a film szerint — így zajlottak le. Október 23-án néhány jóindulatú diák felvonul az utcán, ám az amerikaiak már aznap délután négy órakor átdobták a határon a bankárokat és földbirtokosokat. Így kerül sor — az első orosz megszállást s a szabadságharcot egy szökelléssel átugorva — a Köztársaság téri eseményekre, amelynek

hallatán Nagy Imre elégedetten pödrí meg a bajuszt. Szöveg: „Étől mentette meg a magyar népet a szovjet csapatok bevonulása és Kádár János. És hiába az ENSZ minden mesterkedése: Záhony felől ömlik már a búza” és jönnek a jól ismert képek a szocializmus békés építéséről. Zene: „Vörös Csepel, vezed a harcunk”. S végül a szokásos kép, amit csaknem minden magyar film végére odabiggyesztettek: az esti fényben diadalmasan tűndöklő szabadságosztor...

Mert ez így túlságosan együgyű, még egy kis antiimperialista körítést is bele kellett aprítani a filmbe: ősrégi híradókat léggömbökről, az ENSZ jó pár év előtti közgyűléséről, s persze: a szuezi eseményekről. Az egyik képen egy kis Ford-kocsi megy a rommálott Körúton; háttérben a Kilián-laktányát látni. Szöveg: „vajon milyen utasításokat hozott ez az amerikai ügynök Maléter Pálnak?” Vagy: orosz tankok rohannak végig a Hősök terén, balfelé. Szöveg: „a

szovjet csapatok kivonulnak a fővárosból”. Nem sokkal később talán ugyanezek a tankok *jobbfele* rohannak. Szöveg: „a szovjet csapatok felszabadítják a főváros népét”.

Oroszokat az egész, 20 perces filmen csak ebben a két rövid villanásban látni. Rákosi, vagy Gerő neve még csak el sem hangzik. Az „Így történt” nagyon óvatossá film. Alkotói — akik nem vezetik meg magukat — érezhetően félték attól, hogy filmjük túlságosan provokatív, hiszen ők maguk sem hittek abban, amit hazudtak. Az „Így történt” leginkább szánalmas erőlködésnek hat. Beismerése annak milyen ostoba és átlátszó menderérvés, amely azt szeretné bizonygatni, hogy októberben ellenforradalom volt Magyarországon.

Egy másik rövidfilm az 1957 május 1-i ünnepséget eleveníti meg, — s nekem óhatatlanul egy, a 30-as években készült német dokumentumfilmet juttatott az eszembe, a náci párt első nagygyűléséről. Abban a filmben békegalambok szálltak, Hitler apró gyermekeket ölelt magához, s Himmler ajkáról szó szerint elhangzott ez a mondat: „a munka nálunk becület és dicsőség dolga”.

A május 1-i filmben nincs meg a gyerekrúkk, békegalamb sincs és Rákosi sincs, — csak virágok vannak, tarka virágok övezik a dísztribünt, ahol Kádárék állnak — árvácskák és nefelejcsek. És látjuk népünk vezetőit, amint elvegyülnek a tömegben. Marosán felgyűrt ingujjakkal virsli eszik.

Van ebben a filmben egy rövidke, de nagyon jellemző jelenet. A tömeg egy kisebb csoportját látjuk; néhány ember tapsol, páran kiáltoznak, a többség némán áll, — s közben százezer torok kiáltja: „éljen a párt!” A hang, amely kiált: nem az övék. Valami régi-régi híradó hangcsikját keverték a jelenethez.

Aztán véget ért ez a film is, s a vásznon egyszer csak megjelent „Mr. Hannibál”. Hannibál tanár úr, egy új magyar film hőse, latinórát tart az osztályban, s halkan, de nagyon meggyőzően azt mondja: „Epaminondász annyira szerette az igazságot, hogy még tréfából sem hazudott.” V. R.

KIVÜLRŐL

írja: SZABÓ ZOLTÁN

A magyar népfőrradalomnak — diktálom —, ha nem akarja a nemzet létét kockáztatni, limitálnia kell külpolitikai céljait. Az orosz csapatok teljes kivonásában és a nemzeti függetlenség teljes, de nem kifejezetten szovjet blokk-ellenes visszaszerzésében. A népfőrradalom már eddig is óriási, egész Kelet-Európát érintő eredményt ért el, legalább is angol megítélés szerint. „A magyarországi és lengyelországi eseményeket — írja a Daily Telegraph mai vezércikke — nyilvánvalóan aggodalmas viták követték a Kremlben. Ezekből úgy rémlik, új formula merült fel, amely „dominumi helyzet”-et biztosítana a csatlós államok számára.” „Dominumi helyzet” alatt a jelenlegi Brit Államszövetség belpolitikailag független, de külpolitikailag együttműködő dominumainak helyzete értendő. A Daily Telegraph elemzését úgy értjük, hogy a magyar népfőrradalom ezt a helyzetet, úgy lehet, a szomszéd népek számára is kivívta. Magyarország számára alkalmasint többet vívott ki. Kelet-Németország, Lengyelország és Románia fontosságáról beszélve a Daily Telegraph megjegyzi: „ezek a fejlődés fékezését célzó orosz megfontolások Magyarországra nem érvényesek”. A Daily Telegraph megjegyzi, hogy Magyarország valóságos függetlenségének visszaszerzése esetén valószínűleg kilép az esetleg kialakuló szovjet vezetéstől álló „commonwealth”-ből. Ez a kilépés nyilvánvalóan csak úgy lehetséges újabb és végzetes vérontás nélkül, ha a Szovjetunió biztosítékot kap rá, hogy Magyarország teljesen független, de békés szomszéd ország marad. A nyugati világ, amely nem készülődik semmiféle fegyveres mérkőzésre a Szovjetunióval, e pillanatban ilyen megoldást — amely a magyar józanság érvényesülésével a szomszéd országoknak is szabadabb fejlődést biztosítana — örömmel fogadna.

Ebben a helyzetben a magyar nemzet fennmaradásával szemben a népfőrradalomnak — londoni megítélés szerint — két kötelessége van. Az egyik a népfőrradalom erőit politikai harcra készen, de nem fegyveres harcban, együtt tartani abból a célból, hogy a kormányok a népként engedelmeskedjenek és ne a pártnak, vagyis az 1945-ös helyzetből az 1949-es „fordulat éve” ki ne fejlődhessek... Ez jó részben a helyi forradalmi bizottságok és a forradalmi csoportok s elsősorban az ifjúság kitaró józanságán múlik. Ezek biztosíthatják azt, hogy a politikai harcban is... a nép maradjon az úr. A fegyveres felkelést követő politikai harc kimenetelét — Magyarországon — egyedül az veszélyeztetheti, ha a kegyetlenkedések tovább folynak. Azok a jelentések, amelyek ávások vagy ávós-gyanúsak tömeges lemeszárolásáról érkeztek Angliába, itt — ezt nyíltan meg kell mondanom — mélyes aggodalmat keltek, noha mindenki megérti a szenvedélyek kiöbberését. Mindenki tisztában van vele, hogy gyilkosokról van szó. De ha a gyilkosokat elítéljük, mert gyilkoltak, akkor nem az a meg-

oldás, hogy a szenvedély hevében legyilkoljuk őket. Olyan helyzetet kell teremteni, amelyben mindenki, aki bűnös, elnyeri méltó büntetését, törvényesen. Hogy a népfőrradalom ilyen helyzetet teremtsen Magyarországon, azt Budapesten és a vidéken angol vélemény szerint és az én véleményem szerint is egyedül valamilyen fehér terror kifejlődése s a kommunista fegyveres irtása veszélyeztetheti. Ha az atrocitások tovább folytatódna — a Nyugat látja, hogy ez ideig elszórt jelenségekről volt szó —, a népfőrradalom tiszta zászalja beszennyeződnék, a Nyugat rokonszenve meginogna s a négy szomszéd ország közül Jugoszlávia várakozó magatartása is kedvezőtlen fordulhatna át, ezenfelül a tárgyalások útja a Szovjetunióval lezárulna, a szovjet csapatok rendőri beavatkozásának útja megnyílnék. Ez esetben a bátorság gyümölcsei a vérszomj uralma következtében veszendőbe mennének. Angol felelős tényezők örömmel látják annak jeleit, hogy a magyar népfőrradalom már jelentkezik olyan szennyezetlen nevek, mint Kéthly Annáé s én nagy jelentőséget tulajdonítok annak, hogy a parasztpártban Illyés Gyula javaslatára írókból s nem politikusokból alakult irányító bizottság. Londoni megítélés szerint minél több pártpolitikan kívüli és szennyezetlen név és személyiség szerepel a népfőrradalom eredményeinek konszolidálásában, annál biztosabban reménykedhetünk egy jobb jövőben Magyarország és a szomszéd népek számára. Az angol sajtó ma elsősorban a Nagy Fogoly, Mindszenty kardinális, kiszabadulását és jelentkezését köszöntötte.

Másnap megtudom a szerkesztőtől, hogy ezek a sorok sohase kerültek közvetítésre. „A határról új orosz csapatösszevonásokat jelentenek. Holnap újra harcra kerülhet sor” — hallom indokolásként.

A HÍREKET, különösen az aprját, a jellegzetest, azt, aminek van sava-borsa Csé-től kapom meg, telefonon. A különközvetítést a Bush-házból megáttsza egy csöppet: el is várom tőle. A hívásjelző telefonberregést egy kérdőhangsúlyú „Zoltán?” követi s a név hangsúlyozása ünneplés is, nyilvánvalóan azért, hogy az elmondandókat megfelelő nyomatékkal vezesse be. A második szóttag szerfelett nyújtott, úgy lehet ugyanezért. Eztán következik maga a hír. Mindennemű megjegyzés nélkül, pattogó modorban előadva; a telefonalakítás még leginkább arra a gépfegyverropogásra emlékeztet, amely a mátrai erdőkben hangzott fel 1944 őszén, hol itt, hol ott. Miközben vártam a felszabadulást vagyis azt, hogy az erdőkben tekerdő német hátvédeket, az erdőbe betévedt orosz elővédek mielőbb lecséréljék. A hírek természete olyan, hogy humoruk éppen a legszárazabb előadásból bontakozik ki: „A Kossuth Rádió bejelentette, hogy a Szabad Nép mai száma a Kossuth-címmel ékesítve jelent meg.” — „A Kossuth Rádió bemonója ünneplésen önkritikát gyakorolt s kijelentette, hogy hazudtunk nappal, hazudtunk éjjel.” — A Magyar Távirati Iroda

jelenteti: „A Kereszténypárt választóinak gyűlésén a párt kerületi elnökének megválasztották Zajgóvári Károlyt...” A telefonhírmondást Csé minden alkalommal nagyhirtelesen fejezi be s csak a személy és a hang régi ismerője észleli a leheletnyi kajánságot, a vidám kuncogást a tárgyilagossághorodás alól. Az örövendezés észlelhetően nem a megkeseredett emigránsé, nem a hazavágyóé, hanem a gyermeké, aki nem tagadhat meg magától némi szerény diadalérzetet azon, hogy mesébeillő dolgok történnek a valóságban. Amióta élünk, ahhoz szoktunk, hogy a csatákat a létszám dönti el s a levegő a repülőgépe, az út a tanké, az ország a hatalomé. Ebbe már lassan beletörődöttünk. Ezért most következményeivel is ámitó az az üstökös-élmény, hogy — s éppen Magyarországon — hatalomnak bizonyul az ember is, és a forradalom a legürebb szót — az emberiséget értem — tölti meg tartalommal. Ezentúl a csodákban higgyünk s az ember azon gondolkodik el, hogy például a tordai hasadék keletkezését nem a vonatkozó legenda magyarázza-e hitelesen. S az bizonyos, hogy népünk roppant ajándékot adott a világnak: visszaadta bizalmát abban, hogy emberi erőnek a történelemben még szerepe lenet. Nem kell magyarnak lenni ahhoz, hogy a forradalom e tanulságát az ember észrevegye. David Low, a karrikaturista az egyik lap keddi számában rajzot közölt. Ezen Sztálin árnyéka elképedve szemlél egy roppant épületet, amelynek alapkövét („elnyomás”, írta rá a rajzoló a gyöngébbek kedvéért) egy aljátemetett emberalak repeszi meg, oly sikeresen, hogy a föléjeemelt oszlopok ledőlnek. „Emberi természet” — jelölte meg a karrikaturista azt az új eleven erőt, amelyet a magyar forradalom dobott be újra a történelembe.

A TÖRTÉNEK egyik tanulsága az, hogy tévedtünk népünkről táplált ama véleményeinkben, amelyek hangoztatására az vitt rá, hogy az önáltatás és öndicséret hibáját elkerüljük. Tévedtünk, amikor azt hittük, hogy míg Csehszlovákia tizenkétfélmillió polgárból tevődik össze, Magyarország tízmillió ellenféllel húz szét. Tévedtünk, ha hittük, hogy a magyarság lelkesedése föltétlen a szalma fellángolásával egyenértékű s tévedtünk, ha nemzeti jellemvonásként azt emlegettük, hogy a magyarság szabadságszeretete általában úgy nyilatkozik meg, hogy zsarnokainak eszén népünk megalkuvással jár túl. Tévedtünk, ha negyvennégyes, vagy negyvenkilences élmények alapján úgy véltük, hogy Budapest népe főleg feljelentőkből tevődik össze s honfitársaink jórésze magyarok támogatására nem gondol, amíg idegenek szolgálata mód van. Tévedtünk, ha azt hittük, hogy az általános magyar magatartás ezekkel a sorokkal jellemezhető legtalálhatóbban: „ha látom a forogteteg elejét, behúzom a süvegem tetejét” s oly nemzet vagyunk, amelynek apraja-nagyja Sieyes abbét követi, holott moráljáról sohase hallott. Ugyanezbe kell ismernünk, hogy nem voltak egészen alaptalanok amaz üres közterületek, amelyek a lovagias, valamint „bátor” s általában „önfeláldozó” magyar nemzetről beszéltek; ez most a Ferencvárosban, az Angyalföldön s a Rákóczi-úton is bebizo-

A „Kortárs”

című nemrég indult magyarországi folyóiratban hat érdemes magyar író közönségszavaihoz elkülönbölteti magát a száműzött magyar írótól s nevezetesen a mi szövetésünkötől.

Ezt a nyilatkozatot nem kifogásoljuk. Nem tudhatjuk és nem kutatjuk, kinek a kezdeményezésére áadták ki, de ha jónak látták kiadni, akkor bizony megvolt rá az okuk. Még csak azt sem állítjuk, hogy a nyilatkozat nem őszinte; csak azt, hogy, sajnos, nem győződhetünk meg arról, őszinte-e. Majd ha helyreáll a sajtószabadság Magyarországon, meggyőződhetünk róla s megvitathatjuk, ami a nyilatkozatban megvitathatóra érdemes.

Addig csak azt ismételhetjük, hogy mi nem beszélünk, nem is beszélhetünk a hazaiak nevében. A védelmükben igenis beszélünk és fogunk beszélni, például, valahányszor valamelyiküket börtönbe vetik, elítélik vagy halállal fenyegetik. Visszont nem az ő dolguk, hogy bennünket megvédjenek. Ha megállapítjuk, hogy szervezetünk és lapjaink megindításához nem kértük hozzájárulásukat: a tiszta igazságot mondjuk. Nem kérünk tőlük engedélyt arra sem, hogy védjük, dicsérjük és a külföldön népszerűsítsük őket. Még ha egyetlenünkkel — amit nem állítunk —, akkor sem az ő dolguk értünk kiállni. Más az ő dolguk. A nyilatkozat írói ezt mondják: „Szeretnénk, ha új irodalmunk eljutna odáig, hogy korunknak, népünk életének hű tükré legyen.” Ezt szeretnők mi is. Hazai társainktól csak egyet kívánunk: hogy ápolják, ahol és amennyire lehet, a magyar irodalmat.

London, 1957 október.

Ignotus Pál, a „Magyar Írók Szövetsége Külföldön” elnöke.

Orosz áfium

(Cuir de Russie, Julliard-kiadó, Párizs, 1957)

Nem Lanzmann, ez a szellemes, mosdatlan százú, sokszor sértően ciknikus útirajz-író az első francia kommunista, aki a Szovjetunióban járta után nyíltan elmondotta véleményét, nem ő az első, akit ezért a párt kirekesztett sorából s utána még alaposan meg is átkozott. Könyvének sincs sok köze a tiszta irodalomhoz, még csak történelmi dokumentumnak sem lehet nevezni, de józan észleletei meghökentető, s minden tudományos elemzésnél hatékonyabb tanúvallomást, sőt pártos tanúvallomást tárnak a szocializmus titokzatos birodalmára kíváncsi olvasó elé.

Egy művészeti kiadó cég megbízásából indul el, száznegyvenhét társ javarészt kéjgazdó turista, s — különös véletlen! — mielőtt Marseille-ben felszállna a Papadopulosz nevű gőzörsre, Toulonban még látja az Egyiptom ellen készülő franciá hadiflótát. (Ez idő tájt dühörögtek Budapest felé a szovjet páncéloshadosztályok, de Lanzmann „külpolitikával” nem foglalkozik.) Tehát az időpont 1956 októberére, cél a Krim félsziget s nyolcnapos vakáció az Sz. U.-ban! Írónk léha gúnnyal takargatja undorát, mely az előkelő utasok korlátolt és erkölcstelen fedélközi élete láttán fogja el, de közben — személyes jellegű, csattanós megjegyzései nyomán — saját egyénisége is kibontakozik. Vérében, elégedetlen francia, javíthatatlan, múzeumok helyett vöröslámpás házakat bújó szoknyavadász, politikailag pedig társadalmi igazságot kutató, baloldali értelmiségi, kinek „a kritizálni valót kell meglátnia, az emberiséget kell feljelentenie!”

A szocialista táborból első izeltőjét Bulgáriában kapja. Várnában (hajdan Varna, később Sztalin, majd megint Varna) tölt egy napot s furcsálja a nyomort. Tapasztalatait így összegezi: „Spanyolország vagy Görögország insége túlságosan szűr: Várna nem ismeri a sötét nincstelenség s a dús-káló fényűzés kiáltó ellentétét. Ahogy én láttam, itt mindenki egyformán szegény és élete megfe-

neklött.” Itt kell még megjegyeznünk, hogy Lanzmann elfogult, mégpedig a kommunizmus nagyszűrűsége iránt elfogult utazó, s beszámolójából, ha a szent dolgokról beszél, igyekszik száműzni a frivol hangot. Az eredmény gyenge, maug az orosz tapasztalatok sarkantyúzzák majd humorérzékét.

Befut a Papadopulosz Odesszába, s a francia nem akar hinni a szemének. Amerikai vágású, tejfel és gyümölcslelével táplált óriásokra számított, s helyettük ötezer, egymásra tojásmodó hasonlító embert lát, akik a párizsi külvárosok enyhén tűzkárosult munkásaira emlékeztetik. „Annnyit szónokoltak nekem tornatermekről és atlétákról, hogy a végén összetévesztettem az izmokat a forradalommal.” Partraszállása után megindító élmény volt része. A fogadásokra kicsődült tömeg túláradó vendégszeretettel hömpölyögte körül őket; ajándékok: jelvények, vörös kendők, himnezet gimnasztorykák záporoztak feléjük. Franciáknak könnyelabadt a szeme, szégyelte magát az ápolit, pénzes társaság közepén, mert ezek az orosz munkások „azzal a szörnyű szándékkal tárták feléjük karjukat, hogy nem egyének, hanem személyükben egy egész népet öleljenek szívükre”.

Ilyen érzelmi telítettséggel indul aztán városnézésbe. Nyugati metropolisokhoz szokott szemét két általános jelenség üti meg. Az egyik: nincsen autóforgalom — a másik: a szegényes kirakatok előtt mindenütt hitványul öltözött emberek állnak hosszú sorban. Kénytelen-kelletlen megismerkedik a konkurrenciahány következményeivel: egy áru-tó roszadó hentesboltban például a szükséges tíz eladó helyett egyetlenegyre vereztek reménytelenül ötven vásárló sürgető tekintete előtt. Továbbmegy s zavarba ejti, hogy mindennek valahogyan századeleji jellege van: a cégeknek, az ósdi öltözékeknek, az életvontatott ütemének. Elnézően mosolyog az emberek jámbor egyszerűségén: a város férfilakói szinte kivétel nélkül automata erőmőgépeken próbálják bicepszeiket (volt ilyen Pesten is a Vurtsliban);

ha a nekiveselkedő igazi nagyot ránt egy fogantyún, kis piros lámpa nyugtatja meg kellő erőnléte felől. Turistáink cseretárgyai — a könnyüipari termékek kínos hiánya miatt — ijesztő mohóságra találunk. Nikkel fülbevalókért, napsemevényekért egy heti kerestetük ajánlják fel többen. S az órák — bizony, még mindig az órák — olyan felindulást keltenek, hogy Lanzmann például méltatlankodó szemrehányások érik a tömegből: „Ön eldugta az óráját, mert nem akarja, hogy zaklassuk érte!” Az író pedig így morfondírozik: „Hát igen, hét ötéves terv varázslattal művelt e földön, pusztán az embereket nem lehetett elvárásolni, nekik továbbra is emberi szükségleteik vannak.”

Ideológiai éberségüket a következő kis jelenettel szemlélteti. A kikötőben nap mint nap lelkesedő csoportok ostromolták kérdéseikkel a franciákat. Lanzmann, hogy a turisták eleganciáját tudományosan igazolja, egy ízben rámutatott egy párizsi kereskedőre, aki körül csak úgy hemzsegték az odesszaiak: „Látják, az ottan kétszázötven munkást dolgoztat... Patron — tette hozzá. — Kulák.” Elborzadtak az oroszok, szemük kerekre tárgult, s nem egy, kinek szívét ostorcsapásként érte a szó, hangosan kiáltozta: Kapitalizst, kapitalizst... Az asszonyok szoknyájukhoz szorították gyermeküket, mintha az emberevő mumus közeledett volna. A szovjet polgárok sebesen faképnél hagyták a kereskedőt, aki nem értette menekülésük okát. Magánosan folytatta vezeklő sétáját, pókhasán fénylett a napsugár, tudta nélkül Krisztus lett belőle, az egész világ tőkéje roskasztotta vállát.

Voltaképpen minden egyes tapasztalatát, kalandját fel kellene sorolnunk: hogyan traktálják Szukomban parázsló tekintetű grúzok Hruscsov-ellenes, sztalinista viccekkel, hogyan találkozik össze franciával beszélő örmény családokkal: apáik még 1919-ben emigráltak Franciaországba, s 1947-ben Sztalin hívására tértek vissza hazájukba. Az elbeszélés hangja teljes komolyságra csap át, itt már életről-halálról van szó, becsapott, megalázott, kifosztott em-

berekéről, akiket megtizedeltek, kényszermunkára vittek, rabszolga-körülmények közé taszítottak. „Önmagunk legjávát akartuk adni ennek az országnak — kiált fel az egyik — s most tolvajként tengetjük napjainkat!” Mit feleljen erre egy francia kommunista? Hogy az oroszoknak mégis csak jobb most, mint a cár idején?

Szorongó szívvel tér vissza Marseille-be, mely a kesergő örmények emlékeztetőben az elvesztett paradicsom képét idézi minduntalan. A kikötőben rohamrendőrök szátrájkoló arabokra lönek. Lanzmann útjának végére ért. Nem tudja többé, hol van az igazság. De azóta sem irt cikket a Lettres Française-be.

Karátson Endre

Jobb- és baloldal

cimen egy svájci lap érdekes cikket közölt Salvador de Madariaga tollából. Madariaga megállapítja, hogy a Nyugat és a Szovjet küzdelme nem „kétoldali eröpolitika”, mert a Szovjet világalomra tör, a Nyugat pedig csak status quo-t akar. Ezért lehetetlen a „békes együttélés”. A Nyugat minden egyes alkalommal békejobbját nyújtotta, valahányszor a Szovjet egyet vigyorgott, vagy csak vicsgott; de mindig kiderült, hogy a pesszimistáknak volt igazuk, mert a Szovjet az ilyen állítólagos közeledés ürügyén mindig újabb és újabb (Irán, Korea, Egyiptom, Szíria) agressziót készített elő. Arról szólva, hogy ki a reakciós és ki nem az, Madariaga ezt mondja: „Mi képviseljük a haladást, mert azt tartjuk: nincs és nem lehet tartós béke a keleteurópai népek elárulása árán... mi képviseljük a haladást, mert reakciósoknak tartjuk azt a (nyugati) politikát, mely cserben hagyta a kommunista elnyomás ellen fellázadt magyar és keletnémet dolgozókat... Szegénytől piruló arcúval tekintünk erre a Nyugatra, mert a forradalom napjaiban nem küldött fegyvert a magyar szabadságharcosoknak, azzal az ürüggyel, hogy nem akar újabb világháborút, de nincsenek meggondolásai, ha Jordániának kell fegyvert szállítania, vagyis ha a szabadság ügye helyett petróleumforrásai birtoklása forog kockán.”

nyosult. El kell ismernünk azonban, hogy e nemes erényeket inkább proletárok tanúsították, bár kispolgárokból is támadt hajlam ilyesmire: a becsület éppoly ragályos, mint a becsstelenség. Teljesen megdőlt az a némely magyarok által is hangoztatott nézet, hogy népünk fájdalom a demokráciára nem hajlamos, mivel most a demokráciának nemcsak elfogadására, hanem megteremtésére is mutatott hajlandóságon kívül képességet is. Óvakodva népünk eszményesítésétől, fel kell ismernünk a tényeket is. Például azt, hogy a magyar nép most többet tett azért, hogy az Európa szót, legalább a maga portáján, tartalommal töltse meg, mint az összes többi európai népek, valamint az Európa Tanács és Európa Mozgalom együttvéve. Az is figyelemreméltó, hogy a leg-erőtelesebb nemzeti egységet ebben a században minden európai nép közül éppen a szétűzéséről közismert magyar váltotta valóra legeredményesebben. Ez azonban nem kizárólagosan népünknek magának köszönhető. Igazságtalanság volna el nem ismernünk azt, hogy az egység megteremtésében az oroszoknak, a Magyar Dolgozók Pártjának, valamint Rákosi Mátyásnak hervadhatalan érdemei voltak. Sikerült az egész nemzetet egyetlen elnyomott osztállyá kovácsolniok maguk és pártjuk ellen. Azt se mulasztották el, hogy a proletariátussá tömörített nemzet osztályöntudatát növeljék, például azt állítva, hogy „tiéd az ország, magadnak építed”. Ezt megtoldották azzal, hogy az ilyenformán egységesített nemzetnek az osztályforradalom módszereit kötelezően tanították.

HA MOST PÉNTEKEN, Halottak Napján visszatekint az ember az elmúlt három nap eseményeire, önkéntelenül régi asztrológusokra gondol, irigyen. Ők csúcsos fővegükben, égnekszegzett teleszkópjaiak alól, jelek és köreik között, a csillagok állásával, kedvezőtlen konstellációkkal a történelem minden örületét meg tudták magyarázni. Az, hogy milyen csillag minő más csillag jegyében lépett, megfelelően megindokolta nekik, hogy mi miért történt, s a földi zürzavart égi jelek megmagyarázták. Államfők és kormányfők váratlan meghibbanása tökéletesen érthetővé vált abból, hogy Mars a Merkur jegyében lépett. Ami ezen a héten történt, azt főleg ilyenformán lehetne logikusan megmagyarázni. Hétfő délután, itt az Alsóházban, még ünnepélyes és megindult csend uralkodott. A brit kormány külügyminisztere újlag rokonszenvét és csodálatát fejezte ki a magyar népnek s ismertette Nagy Imre kijelentését, amely szerint az orosz csapatok kivonulnak Budapestről. Ehhez az ellenzék vezéré, Gaitskel, azt fűzte hozzá, hogy ezt az információt nehéz összeegyeztetni Sir Pierson Dixon ama kijelentésével a Biztonsági Tanácsban, hogy új orosz csapatok lépték át a magyar határt és vonulnak Budapest felé. Ezen az ülésen Healey arra figyelmeztette a külügyminisztert, hogy Nagybritannia, akár Oroszország, mint a békeszerződés aláírója, felelősséget vállalt azért, hogy Magyarországon az emberi jogok tiszteletben tartassanak, de a felszólalások többsége nem hagyott kétséget afelől, hogy a Magyarországgal kapcsolatos köteletséget

politikuskok is vöröskeresztes feladatok vállalásában keresik. Kedden, amikor az alsóház magyar vitájának összefoglalása a lapokban megjelent, az első oldalra már Izrael szuezi támadásának híre vetett árnyékot, s estére kiderült, hogy az angol és francia kormány határozott diplomáciai akcióra — egy Kairóba küldött ultimátummal — a Közel-Keleten vállalkozott, vagyis gyakorlatilag elfordult az európai kérdés ama megoldásától, amit a magyar forradalom vetett fel s a szuezi válság bonyolítását tekintette feladatának. Szerdán még megjelent egy orosz nyilatkozat, amely elismerte, hogy hibák és félértelességek voltak a múltban a Szovjetunió és más szocialista államok viszonyában és a szovjetkormány kész arra, hogy a Magyarországon állomásozó orosz csapatok kérdését felülvizsgálja, de erre a pillanatra már, amerikai jelentésekből és a választási körútról szóló elnök kijelentéseiből világossá vált, hogy az Eden kormány és a francia kormány ultimátuma olyan helyzetet teremthet, amely a nyugati politika egységét veszélyezteti, Anglia és Franciaország szavának morális súlyát aláassa, az afrikai és ázsiai országokat elsősorban Angliával és Franciaországgal állítja szembe s az Egyesült Nemzeteknek arra ad módot, hogy a sikert a kisebb ellenállás irányában keresve és az európai javaslat fölvetése helyett a szuezi kérdés feloldására szentelje erejét. A szuezi akció — látják ezt Magyarországon? — minden hatalomnak arra ad módot, hogy másutt legyen elfoglalva s hogy Nyugat erőit a sajátmaguk által teremtettt gordiusi csomó kibogozása kösse le a közeljövőben. Harminchat óra alatt a magyar helyzet és a világhelyzet egymással ellentétes irányban indul fejlődésnek, s a Manchester Guardian szerdai két vezércikke, kimondatlanul is, pusztán egymásmellettiséggel ezt a végzetet változást érzékeltette. Az első cikk címe ez: „Háború” s ezekkel a mondatokkal kezdődik: „Az Egyiptomnak küldött angol-francia ultimátum örült cselekedet volt, amelynek nincs más igazolása mint az, hogy nagy gyorsasággal hajtották végre. A terjedő tüze önt olajat. Nem tudhatjuk, hogy ezt milyen robbanás fogja követni. Jó, ha ötszázalékos esély van arra, hogy a tüzet eloltsa, vagy súlyával, legalább egy időre a lángokat fojtja le. Ennél sokkal valószínűbb azonban, hogy az ultimátum Angliát közvetlen háborúba sodorja Egyiptommal s úgy lehet az egész arab világgal. Mi több, számtalan más nemzet véli majd úgy, hogy Anglia és Franciaország rossz ügyet szolgál...” A másik vezércikknek a címe: „Tűhegyen” és ezekkel a mondatokkal kezdődik: „Ha kilenc nappal ezelőtt úgy rémlett, hogy Lengyelország borotvaélen egyensúlyoz a szovjetnyomás és forradalom között, Magyarország most úgy rémlik a tű hegynél áll... Lengyelországban Oroszország hozzájárult ahhoz, hogy csapatait lengyelországi bázisaira visszavonja és elfogadjon egy „nemzeti kommunista” kormányt. Ez volt az ára a lengyel felkelés elhárításának s ez a politika ügylátszik bevált. Lengyelország némi szabadságot kap — kommunista vezetés alatt — s egyenjogú tárgyalófélnek ismerték el, legalábbis gazdasági és politikai egyezségek területén. Kérdéses, hogy a Szovjetunió Magyarországon is reményke-

dik-e még ilyen megoldásban? A javaslat, ha van ilyen, nagyon elkésve jön. A forradalom Magyarországon nem csupán fenyegetett, hanem ki is tört, mindenütt az országban. Az orosz csapatok nem csupán manővereztek a főváros körül; magyarok ezreit gyilkolták le. A kommunisták nem maradtak hatalmukat őrzik, most már azért küzdenek, hogy más pártok segítségével merüljenek fel újra. A kormánynak alig van mersze ahhoz, hogy szovjetjövetséget ajánljon, annak bizonygatása foglalja el, hogy sohase akarta behívni a szovjetcsapatokat. Meglehet, hogy a Szovjetunió politikája az lesz, hogy Magyarországot a tű hegynél megtartsa, mindaddig, amíg a nemzeti kommunista bármilyen bizonytalanul is, de a lábukat megvetik. Ugyanekkor azonban a forradalom eltiprásának lehetősége éppoly nagy, mint eddig volt, s ha a végső szovjetnyomás gyalázata, ha bekövetkezik, nagyobb lesz, mint korábban lett volna”. A Manchester Guardian szerkesztője nem mondja ki, csak érzékelteti, hogy a szuezi háború lehetősége a Szovjetunióknak az eddiginél kedvezőbb világpolitikai helyzettel szolgál a magyar forradalom eltiprására. Péntekre, másodikára az az angol légierő, amelynek egyes osztagai gyógyszert szállítottak Magyarországnak Bécsbe, más osztagaival Szuett bombázta már s a Csatornát, ahová az angol és francia erőket a hajózás megóvására küldték, elsüllyesztett hajók torlaszolták el. Egy taxisofőr a Piccadilly és az Oxford Circus között a forgalomra mutatva keserűen jegyezte meg ezt: „Benzinből élnek, mindannyian. S mindent megtesznek azért, hogy ne jöjjön több benzín az országba! Érti ön e politika bölcsességét?” A lapokban az utolsó oldalra csúsztak a magyar hírek, arról, hogy Mindszenty bíboros nyilatkozott, arról, hogy a pártok újjáalakultak, arról, hogy Kéthly Anna Bécsbe utazott, arról, hogy Nagy Imre Magyarországot semlegesnek nyilvánította. Arról, hogy a magyar nép mérföldes lépéseket tesz naponta a felé a nyugati demokrácia felé, amelynek vezető államai egyre mélyebben assák be magukat ama szuezi kalandba, amelyet az angol rádió levegőn rugalmas szóhasználattal nevez, tagadva azt, hogy háború van, hol „fegyveres békeakciónak”, hol „rendőri akciónak”, míg a szavak végleg ellene nem mondanak egymásnak: ahol az ügy nem kézzelfoghatóan igazságos, a nyelv megzavarodik. A feszültség, amit a két egymásmellettiséggel fejlődés teremt, elviselhetetlenebb, mint október huszonharmadika óta bármikor. Illyés „Magyarok”-ját úgy veszem elő újra meg újra, ahogyan a rok-kant idegzetű ember nyúl csillapítóért: „A történelem figyelője, aki távolból csak a kiáltásokat hallja, a magyarok mellé áll, ha a történelemben a fejlődés áramait, az ideák megvalósításának folyamatát figyeli. Ily pillanatban Szeretlek látni, nemzetem, s bízom Vak végzetében”. De vigasz-e, hogy a Fehér Ház, a Downing Street és persze a Kreml helyett az utókor fedezi majd fel a magyar forradalomban a fejlődés áramait, az ideák megvalósításának folyamatát. Kérdés, hogy nem nyúltunk-e túlságosan mélyen a múltba, s túlságosan messze a jövőbe ezen a gyatra századközépen? (Folytatjuk.)

GOGOLÁK LAJOS:

Societas perfecta

A vallási kérdés, Magyarország és Keleteurópa vallási kérdése egyike korszakunk legtragikusabb problémáinak. Senki sem hunyhatja be szemét előtte, álljon bármely oldalon. Elvégre a magyarok és Keletközépeurópa nemzetekének túlnyomó többsége keresztény-katolikus ma is; ezeknek a nemzeteknek és államoknak minden történelmi és műveltségi hagyományára, szelleme és irodalma elválaszthatatlan a római kereszténységétől. A látható Egyházat ért különféle politikai gyalázatok és megaláztatások, a mártíriumok végtelen változatossága pedig gyökerében mutatja meg a vallási kérdés lényegét. A magyar, a horvát, cseh, szlovák, lengyel katolicizmus külső erőszakot (és nem az 1944 előtt némelyek által sok joggal sürgetett belső, gazdasági és európai csatlakozás reformok útján!) megfosztott minden állami, politikai, társadalmi díszétől és világi jelentőségétől. Nem kétséges, hogy az 1944 előtti ú. n. „katolikus” politikai és gazdasági szerepvállalás, mely történelmi és sokban avult örökség volt, reformokra szorult volna. A változtatás azonban nem belülről, az egyetemes európai katolicizmushoz, annak szelleméhez és legmagabb társadalmi helyzetéhez való békés és belső áthasonulással következett — amelyért számosan, jók és igazak, emelték fel féltő szavukat akkor, — hanem egyetlen külső erőszakotól. Ezen erőszak pedig egyformán sújtotta azokat, akik a 18—19-ik századi laikus polgári felvilágosodás útján vélték megoldhatni a keleteurópai lét kérdéseit és azokat is különbség nélkül, akik akármilyen konzervatív módon, akár a legműveltebb német-francia-olasz modern katolikus szellemi fejlődést igényelvén, tudatában voltak eleve Magyarország és Közép-Európa katolikus hagyományainak, katolikus tömegerejének.

A 18-ik századi felvilágosodás hívei oly nézeteket vallottak, hogy hiszen „a vallás — magánügy...” E gondolatok útján azonban odáig jutottunk a reánk sújtott tények erejével, hogy a vallás és a központját jelentő isteneszme az összes hajdan megdicsőített ú. n. polgári és egyéni jogok társaságában, az összes többi laikus „magánügyekkel” együtt bilincsekbe verettetett egy új rendszer által, amely a felvilágosodás és a francia forradalom végleges és tökéletes megvalósításának hirdető magát 1917 pétervári októbere óta. Ez az erőszakotól érvénytelenített hamarosan mindennemű akármilyen konzervatív, akármilyen Európa-hozzó reform-erőfeszítést. A történelmi helyzet teljesen megváltozott; és nyilvánvaló, hogy azok, akik pl. Magyarországon az 1944 előtti „politikai katolicizmus”, vagy pl. azok, akik Szlovákiában az 1918—1944 közti ottani világi „katolikus politika” szerint gondolkoznak, igen, még ők sem mérik a dolgokat elmúlt kategóriák szerint. Hasonlóképp teljesen meddőnek bizonyult a mindent egyformán „egalizáló” erőszakotól szemben azoknak minden európai és megújítási kísérlete a kárpáti-dunai tájakon, akik egy történelmi és gazdasági tehertélektől önként megszabaduló világi katolikus társadalmpolitikai magatartásra vágyakoztak. Ugyanakkor viszont elmondhatjuk a keserves konzervatív-reformeri összehatalmazás során, hogy a magyarországi és középeurópai katolicizmus a mind nagyobb erőszak és a minden világi és gyakorlati hatástól megfosztottság természetes következtéként igazi keresztényi értelméhez valóban visszaérkezett...

Itt bizonyos közkeletű és laikus fogalmakat kellene tisztáznunk. Közshelyszerűen hatna, ha ismét felidéznék, mit is jelentett a látható Egyház terítói, civilizációs, szervező és műveltségi, sőt lelki ereje és szelíd szépsége magya-

roknak, cseheknek, szlovákoknak, horvátoknak, lengyeleknek: e népek és államok minden megmaradt léte, műemlékeik fensége, irodalmuk minden nemes emléke, a milliók ma úgy rejtegetett fájó intimitása erről tanúskodik. Ezerévezredes évet nem könnyű elfelejteni — és ez az ezerévezredes év nemcsak történelmi és közösségi élmény, de mindenkit átható és a legnemesebb értelemben veendő egyéni, emberi, intím örökség, mert hogy — „a vallás magánügy”. Az ily történelmi viszszaidézések helyett inkább utaljunk az újabb európai tudomány — még hozzá „laikus”, sőt protestáns gyökérzetű tudomány, filozófia és lélektan mély és alapvető eredményeire, amelyek csodálatos módon egybecsengenek a vallás külső és látható megnyilvánulásaitól és természetes szabadságától úgy megfosztott keleteurópai tömegek legmélyebb mai élményeivel. C. G. Jung, B. Malinowski, Karl Jaspers, W. F. Otto, Kerényi Károly, Mircea Eliad, Ruth Benedict és még sokan más jelesek a maguk különböző fokán, más-más szellemi tudományi aspektusai szerint mind arra figyelmeztetnek, hogy a vallás és az isteneszme az emberi lét öntudatlan és egyben legtudatosabb, legősibb szférája, „archétipusa” és hogy — vulgárisan szólván — minden műveltség és szellem a vallásból, az isteneszméből, az istenség szemlélete és sejtelme körüli mélyseges megrendülésből, a végtelenség megközelítésének gyönyörű vágyakozásából született. A végtelenség fokozott keleteurópai hatalmi apparátus ugyanakkor visszavetette, visszavezette a történelmi-egyéni létükhöz azért annál intímben és annál rejtekezőbben fogózó tömegeket és egyéneket ahhoz, hogy ne öröklött pompában, gyakorlati és világi hatalomban, mindennapi praktikus politikában és más egyéb múlandó hiúságokban keressék a kereszténységet, vagyis a katolicizmust, hanem önmagukban, a nyilvános és titkos szenvedés mártírumban, a valódi igazságban, jóságban és szeretetben, amely utóbbi egyre jobban hiányzott környezetükből és mindennapi életükből.

Az ilyen fogalmak, hogy „magyar katolicizmus” stb. tulajdonképp általánosítások, — mint ahogy a történelemtudomány, a politika és a gazdasági élet gyakorlata és minden, mi velük összefügg, masszív általánosításokkal dolgozik. Ugyanilyen általánosítás az, ha „katolicizmuson” valamely ország és nemzet látható Egyházát, annak papságát, avagy parlamenti és politikai képviselőit értjük. És általánosítás az is, ha valami neo- avagy reform-katolicizmusról beszéltek jó- vagy rosszindulattal azon kívülállók, akik látják egyes oly katolikusok tényeit és törekvéseit, akik az egykori gazdasági és politikai „katolikus” szerepvállalás helyett a műveltségre, a lelkiekre, a szociális megértésre helyezték a fókust. „A vallás magánügy” — mondta a felvilágosodás és a liberalizmus és ennek hatására a köztudat elfelejtette, hogy katolicizmus, illetve kereszténység független a maga lényegében minden hatalomtól, külsőségtől, pompától, históriától, művészettől, irodalomtól, konzervatívizmustól, reakciótól, avagy reformtól és úgynevezett és oly gyakran félreértett ú. n. szociális haladástól. Ily módon lehet és lehetett és kell igenis kemény társadalmi igazságokat hívó katolikusoknak is képviselőik, hiszen a kereszténység, az Egyház: egyedül és igazán Jézus Krisztus és mindaz, ami változtathatatlanul és egyedül érvényesen az Evangéliumokból, a szent hagyományokból és atyákból, tanítókból következik.

Mivel pedig Krisztus és az Ő egyházának lényege az a hit, igazság és a szeretet és mivel Keletközépeurópa népei annyira meg-

csalatkotzak mindennemű külső hatalomban, erőszakban, megcsalattattak természeti jogaikban, elvesztették és elvesztették mindennemű múlt szabadságaikat, voltaképpen egyetlen kincsük maradt: a katakombák rejtekező és féltett hite, — a minden külsőségtől kegyetlenül megfosztott vallási és isteni eszme, a lét ez ősi lényege, „archétipusa”.

Mint katolikusok, mint keresztények, mi természetesen a legszemélyesebb, a Kinyilatkoztatásban megjelent Isten létét érezzük, benne bizakodunk, Őt látjuk egyetlen segítőnként a pusztulás és romok, a vérfürdők és titkos gyalázatok, szenvedések közepette és Őt érezzük egy téli erdő európai derengése közt Szabadítóként. Azonban az ú. n. laikus tudományosság nagy neveit kellett mégis előbb említünk; mert minden Magyarországtól és Közép-Európától való emberi és földrajzi távolságuk közegette is, eredményeik és felfedezéseik nemcsak a kárpáti-dunai tájék tragikus elmaradottságára emlékeztetnek, hanem egyben kiválóan érzékeltetik azt is, ami tulajdonképpen az emberek, a tömegek lelkében és benső életében végben-

ment. Arról természetesen teljesen meddő lenne ezúttal beszélnünk, mit vesztett el Magyarország és a többi középeurópai nemzetek szelleme, műveltsége azáltal, hogy — katolikus-keresztény vonatkozásban is — tizenkét éve vesztézzük övezi a határokat. Evilági, gyakorlati szemmel nézve, szerte Európában láthatjuk a katolicizmus teljesítményeit: filozófiától kezdve társadalmi reformig, építészettől irodalomig ma a katolikus lelkiismeret, ennek szépsége és aggályossága, gondossága és eltökéltsége az emberi „haladás” élvonalát teszi. Mindez azonban valóban csak külsődleges dolog, — de ha az európai változást és „haladást” nézzük, feltétlenül érezzük azt, hogy mindez a mozgalmas gyakorlati katolikus erőlkifejtés és béke, igazságos siker, mindez az eredmény a belső lényeg igazságából következik.

A „hazugság mártíriumát”, e mindennél fájóbb és égetőbb mártíriumot szenvedők azonban Kelet-Európában, a lét és nemléte meredélyein nem tudhatnak a keresztény-latin-germán Európa katolikus szépségeiről és eredményeiről. És ez tulajdonképpen, a jelen helyzetben nem is lényeges számukra, hiszen keresztény életük függetlenül az anyagi valóságtól, az anyagi lét változásaitól és múlandóságától. Egyébként ezt a fogalmat, „a hazugság mártíriuma”, Edzard Schapernek, a porosz luteránus katonatisztiújból lett és kétféle diktatúra, kétféle zsarnokság üldözése közt katolikká érett nagy német írónak köszönhetjük és igen talán érezzük. Ez a borzasztó mártírium — talán az éledni nékiküzdő Lengyelország észlelhető kivételével — ma megüli Keletközépeurópa tájait. Hazugság az, midőn a hatalom a valósággyakorlat bizonyos szabadságról beszél. Ugyanilyen hazugság az is, midőn 1944 előtti és egészen más szándékú és értelmű reformeri és haladási, vagy elmúlt politikai érvényű jelszavak és félretekert „progresszív” emlékeztetések jogcímén korlátozza és megbénítja e „magánügy” — a vallás — elemi szabadságjogait. Hazugság a vallás és a hit szabadságáról beszélni és ugyanakkor „politikai” rémképek idézésével aktuális szándékokat tulajdonítani annak az Egyháznak, amely részben lényénél fogva „politikátlan”, részben pedig elemi — magánjogi, természetjogi — társulati szabadságtól megfosztott. Az sem kétséges, hogy az Egyház papjai és Fejedelmei maguk is mindenkor emberek voltak, nem egyszer hibákkal és tévedésekkel terhelten; ám hazugság, ha másfelől anyagelvű mértékkel és taktikával méretnek olyan emberi igények, amelyek minden anyagelvűségtől függetlenek és lényünk legősibb és legeredetibb lényegét teszik. Gyakorlati és mindennapi értelemben pedig hazugságra kény-

szertetik az ellenőrzés legkülönbözőbb technikai tökéletességével mindaz a tömeg, mely külsőleg közönyt és hallgatagságot színlel, hogy bensőleg annál érzőbben vágyakozzék másfelé a „hazugság mártíriumának” külsőségei között.

E technikai és praktikus tökélyre emelt lelkiismereti ellenőrzéssel azonban a rendszer a legvégtetesebb taktikai hibát követi el önmaga ellen: éppen a „hazugság mártíriumával” válik Kelet-Európában az Egyház azzá, ami és azzá, ami volt evilági történetének kezdetén. Nem kétséges, hogy mindnyájan átéljük, a legkülönbözőbb formában és a legváltozatosabb kisebb-nagyobb gyalázatok között át kellett hogy éljük a „hazugság mártíriumát”: — mert hiszen keveseknek adatott meg a hitvallók dicsőségének bátorsága; igen kevesek láthattak csak elejétől világon; mert hiszen: embeerek vagyunk — és emberi fenségünkről és önbizalmunkról leszoktatott egy tévedésekkel, csalódásokkal, gyalázatokkal teljes sántáni történelem.

Egészen nyilvánvaló, hogy a keleteurópai szegény ember, asszony, fiatal, a tömeg nem valamely evilági egyházi, nagybirtokosi és politikai restaurációra vágyakozik halkan, titkolva, avagy szenvedelmes és égő lobogások között. Az is nyilvánvalóvá vált előtte, hogy az Egyház gazdasági jogfosztottsága és közéleti háttérbeszűrités, — amely a hatalom miatt eleve ellenszenvesen hatott rá, — nem oldott meg semmit mindennapi gondjaiból és fokozódó anyagi és szellemi nyomorúságából. Egészen nyilvánvaló és egyszerű ma már, hogy — akárcsak mindenütt Európában — a vallás belső és külső szabadsága a legelemibb egyéni „magán” — szabadságjogok közé tartozik. És ezek között az emberi-

vallási szabadságjogok között első helyen áll a nevelés, az iskola, a családi élet! — és az, hogy az Egyház elsősorban reájuk gondol, bizonyítja, mennyire egyet jelent az emberi léttel a lelkiismeret legbensőbb, legintimebb szabadsága, amely a politikai szabadságjogok mindenféle aktuális csűrésétől-csavarásától magasan elkülönül.

Mindazok, akik Európa nyugatán, Európa keletén a legkülönbözőbb új lehetőségek és régi lehetőségek közt élnek — mindazok a katolikusok, akik akár szenvedik a „hazugság mártíriumát”, vagy megszabadítottak a rájuk zúdult gyalázatoktól — mindazok, akik akár a történelmet és politikát szenvedve vagy szemlélve érzik az emberi formációk és akarások gyors múlandóságát és hiúságát, mind valóban átérzik a régi elv különössé vált valóságát: „a vallás — magánügy”. ... E felvilágosodási elv visszája valósult meg az erőszak mai kegyetlen korszakában és erre vezethető vissza az is, hogy a vallási kérdés csodálatos letagadhatatlanságát mindenkinek, minden oldalon, így vagy úgy éreznie kell. Mivel pedig a vallás kénytelenül és mégis győzelmesen vissza kellett hogy vonuljon az egyéniség legbensőbb, legféltebb, legtitikosabb szférájába, újra feléledt — annyi minden múltán elvilági dolog, köröskörül — ősi egyéni-emberi jelentősége: egy hangtalan és leküzdhetetlen társulás hálózata át Kelet-Európát... És mindez nem aktuális politika, nem is hatalmi és gazdasági kérdés: ez a szellem és lélek ügye. A szenvedő, minden ember titkolt bensejében szenvedő Egyház így vált már évek óta azzá, aminek őt méltán dicséri az egyházi jog: így vált „Tökéletes Társasággá”. Minden társadalmi rend egyszer összedől, — az Egyház a „Societas Perfecta”...

A „kommunizmus grófja”

levelet írt szerkesztőségünkhöz. E rangon ne csodálkozzék senki: ahogy az „ellenforradalomban” tiszteivel harcoltak csepeli „hercegek és földbirtokosok”, a kommunizmus grófi címet is osztott. Visselője Takács Tolnay Gyula.

Igen, az olvasó jól emlékszik, volt egy ilyennevű gróf is. Ennek sorsáról nem tudunk. Tény azonban, hogy a grófi címet 1948 táján sütötték rá egy emberre, aki 1925 április 4-én született Orosházán, akinek apja postaltiszt, majd katona volt (az első világháborúban), aki maga repülő volt a második világháború idején. Orosz fogságba került, 1947-ben megszökött, majd tovább akart szökni Nyugatra. Ekkor fogták el és a 42 kilogrammos emberronsot bebörtönözték. Hosszú lenne részletezni az Avón és az internáló-táborokban megjárta kálváriát, rövid kiszabadulási alatti elhelyezkedését (pl. egy kőbányában, mert máshova nem vették fel a „gróft”). Végül Abaújszántó körzetét nem hagyhatta el. Apja temetésére sem engedték, amikor megszökött — visszavitték. Kérte, hogy engedjék vissza, béna, magatehetetlen édesanyjához. Nem engedték. Ebből nézeteltérése támadt a pártbizottságon. Egy székkel kiverte az egész társaságot, majd ismét az ÁVH kezére került. Ma 75 százalékos rokkant. De él Svédországban.

Büszkén vallja, hogy résztvett a forradalomban. Abaújszántó környékén szervezte a harcot, partizánokkal bujkált november közepéig. A harcok közepette Pestre nem jutott. Ezt szemtanúik igazolják, de a kommunista sajtónak mikor volt szüksége tanúkra, bizonyítékokra?

Népszabadság, november 18: „Abaújszántó határában gróf Takács Tolnay ellenforradalmi bandája tartja rettegésben a dolgozni-vágyó lakosságot...”

Magyarország, április 24: „Elméledés a gumibotról” című cikkben: „Láttuk a Takács Tolnay grófokat a pesti fegyveres bandák élén...”

Kádár parlamenti nyilatkozatban: Takács Tolnay gróf és a hozzá hasonlók harcoltak a régi, úri rend visszaállításáért...

Takács Tolnay Gyula valóban harcolt. Harcolt szabadságért és azért, hogy végre megszabaduljon grófi címétől, melyet a kommunizmus aggatott rá, melyet ma is felhasználnak arra — ha Rákosi-nak jó volt, Kádárnak miért ne lenne jó? — hogy az embereket megpróbálják félrevezetni.

Egy mondat a zsarnokságról

A forradalom évfordulójára angolnyelvű antológia jelent meg az Irodalmi Ujság múlt évi számaiban között kiemelkedő cikkekkel. Szerepel a kötetben többek között Déry Tibor „A téglafal mögött” című novellája, Háy Gyula „Miért nem szeretem Kucsera elvtársat” című írása és Tardos Tibor „A tengervize sós” című cikke. Az antológia ezenkívül teljes egészében tartalmazza az Irodalmi Ujság november 2-i forradalmi számának angol fordítását, közölte az antológia címet adó Ilyés Gyula versét, az „Egy mondat a zsarnokságról” című költeményt.

Az antológiát Pálóczi-Horváth György állította össze és Anthony Rhodes, a Daily Telegraph magyarországi tudósítója írt hozzá előszót. A fordítás Tábori Pál és Székely János munkája.

A könyv ára 5 shilling. Megrendelhető John Sakeford-nál (54. Church Crescent, London, N. 10.)

Mikor leányai szépen felcseperedtek, az öreg Guiermo Lopez meghalt. Pénzt nem hagyott gyermekeire, csupán huszonöt hold földet a sziklás domboldalon. A Lopez-nővérek egy fehérre meszelt házban laktak, egy nyári konyha, egy kút meg egy fészter szomszédságában. Földjükön zsályán meg kórón kívül semmi sem termett s bár tengeri veszélyekkel egy kis veteményest teremtettek a ház mellett, de zöltséget alig láttak belőle. Egy darabig zord mártíromsággal készültek az éhhalálra, de végül is a hús győzedelmeskedett. Túlságosan kövérek és vidámak voltak a mártíromhalálhoz. És különben is mi köze van a vallásnak az evéshez?

Egyik nap Rózának váratlan ötlete támadt.

— Vajon nem mi készítjük a legfinomabb tortilla-t a völgyben? — kérdezte hűgától.

— Anyánk tanított rá — válaszolta Mária kegyelettel.

— Akkor meg vagyunk mentve. Süttünk tortilla-t, enchiladas-t, tomales-t. És eladjuk. Megveszik jó pénzben a falusiak.

— Gondolod, hogy megveszik? — kérdezte Mária kételkedve.

— Figyelj rám, Mária. Montereyben mindenfelé árulnak ilyesmit. És a tortilla-árusok mind gazdagok. Háromszor is vesznek új ruhát egy évben. És össze lehet hasonlítani az ő árújukat a miénkkel? Anyánk emlékére kérdem tőled.

Mária szeméből az emlékezés könnyeket csalt elő.

— Soha! — kiáltotta szenvedélyesen. — Az egész világon senki sem csinál olyan enchiladas-t, mint a mi áldott kezű anyánk.

— Nos — döntött Róza véglegesen —, ha olyan jók, az emberek meg is fogják venni.

A következő hét lázas előkészületek között telt el. A nővérek izgatlanul szücsköltek, csinosították a házat. Mikor befejezték, a ház, mint ha új fehér ruhát viselt volna kívül s belül egyaránt. A kapu mellett gerániumok sorakoztak, s az évek óta összegyülemlített szemét lobogva égett. A ház utcai szobájában éttermet rendeztek be sárga viaszosvászonnal leborított két asztallal. A kerítésen fenyőfadeszkára ragasztott papírlap hirdette: „Tortillas, enchiladas, tomales és egyéb spanyol készítmények, R. & M. Lopez.”

Az üzlet azonban nem indult rohamos fejlődésnek. Sőt, nagyon is lassan vánszorgott. A nővérek a sárga asztal mellett ültek és vára-koztak. Gyerekesek, kedélyesek voltak és piszkosak kissé. Ültek és várták a szerencsét. De ha vevő lépett a boltba, azonnal szerényen felugrottak. Hangosan nevettek a vendégek tréfáin, dicsekedtek a származásukkal és a pompásan töltött tomalesikkal. Könyökig túrték fel a bluzukat, s bőrük minden indián származást megcáfoló fehérségét mutogatták.

De vendég alig jött. A nővérek az üzleti élet bajjaival kezdtek ismerkedni. Árújukból nem készíthettek nagyobb mennyiséget, mert kárba veszt, ha sokáig kell tartogatni. A tomales készítéséhez pedig friss hús szükséges. Így aztán csapdákat állítottak nyulaknak, verebeknek, feketeigórnak és pacsírtáknak és addig tartották őket kertben, míg sor nem került rájuk. De az üzlet még így is hervadozott.

Egy reggel Róza odafordult hűgához:

— Be kell fognod az öreg Lindót, Mária. Nincs egy szem kukoricánk sem. — Egy darab ezüstöt nyomott Mária kezébe. — Eredj Montereybe, de ne vásárolj sokat. Ha az üzlet jobban megy, majd többet veszünk.

Mária engedelmesen megcsókolta nővérét és a kocsiszín felé igyekezett. — Várj, Mária — kiáltotta utána Róza —, ha marad a pénzből, vegyél valami édességet magadnak. És nekem is... egy jó nagy darabot.

Délután, mikor Mária visszaérkezett, nővérét furcsán nyugodtnak találta. Az újjongások, az apró sikoltások, a minden hazatérést követő részletes kérdezősködések most elmaradtak. Róza az egyik asztal mellett ült és tekintetében komor gondolatok villództak. Mária félnéken közeledett hozzá.

— Nagyon olcsón vettem a kukoricát — mondta. — És itt van, Róza, itt az édesség. A legnagyobb darab és csak négy centbe került.

Róza elvette a feléje nyújtott cukorrudat és egyik végét mindjárt a szájába dugta. Még mindig komor gondolatok felhőzték a homlokát. Mária melléje ült. Kedvesen, inceselkedve mosolygott, mintha némán kéréne nővérét, hogy ossza meg

JOHN STEINBECK:

A LOPEZ-NŐVÉREK

vele a gondját. De Róza csak ült, ült, mint a szikla és a cukorrudat szopogatta. Aztán hirtelen Mária szemébe nézett.

— Ma — mondta ünnepélyesen —, ma odaadtam magam az egyik vendégnek.

Mária izgatottan, de kíváncsian szepegett.

— Ne érts félre — folytatta Róza. — Nem fogadtam el pénzt. Az az ember három enchiladas-t evett, érted? Hármat!

Mária ideges, vékony sírásban tört ki.

— Csitulj — mondta Róza. — Mit gondolsz, mit kell most tennem? Bátorítani kell a vendégeket, ha sikert akarunk. És ő hármat evett, Mária, három enchiladas-t! És fizetett értük. Nos? Mit gondolsz?

Mária abbahagyta a szipakolást. Az érvek hallatán némi erkölcsi bátorság érelődött meg benne.

— Azt hiszem, Róza, azt hiszem, anyánk boldog lenne és talán a te lelked is boldog lenne, ha bocsánatért esdekelnél a Szűzanyánál és Szent Rózánál.

Róza szélesen mosolygott és karjaiba zárta Máriát.

— Bizony, ezt tettem, Mária. Alighogy kitette a lábát innen. Még ki sem érhetett az udvarra, mikor már nekikezdtem.

Mária elfordult és könnyes szemmel hálósobájába ment. Tíz percig térdelt a falon függő Mária-szobor előtt, aztán felkelt és Róza karjaiba vetette magát. — Róza, nővérem — kiáltotta boldogan. — Azt hiszem... azt hiszem, én is bátorítani fogom vendégeinket.

A Lopez-nővérek majd megfojtották egymást a nagy ölekezésben és örömkönnyeiket sították. Ez a nap életük fordulópontja volt.

Igaz, az üzlet csak nem indult virágzásnak, de e naptól fogva mindig eleget adtak el „spanyol készítményeikből” ahhoz, hogy konyhájukra ennivaló kerüljön és szép, csillogó kelme széles, kerek fenekükre. Továbbra is állhatatosan vallásosok maradtak. Ha egyikük vétkezett, egyenesen a kis porcellán Szűzhöz sietett és bocsánatért esdekelt. A Mária-szobrocska csakhamar a hallba került el, így mindkét hálósobából könnyebben volt elérhető. A bűnöknek nem szabad elhallgatni. Azonnal meg kell győzni őket. A Mária-szobor előtt, ahol hálóingekben térdeltek, kifényesedett a padló.

A nővérek élete egyre kellemesebbé vált. Nyoma sem volt köztük a vetélkedésnek. Bár Róza öregebb volt, s mi több, bátrabb, azért egyformáknak tetszettek. Mária kissé kövérebb volt, Róza kissé magasabb s ezzel a dolog el is volt intézve. A ház nevetéssel és csiklandós sikolyokkal telt meg. Miközben kővér, erős kezükkel a tortilla tészta- ját szaggatták, vidám dalokat énekeltek. S ha egy vendég valami tréfásat mondott vagy akár Tom Bremen a harmadik tomales közepén kivágta, hogy: „Róza, te túl jól élsz! Ebben a jólétben még egyszer megpattannak az ereid, ha csak idejében fel nem metszed őket” — hát mindketten félórás nevető-görcsben fetrengtek.

Finom ember Don Tom, mondogatták. Mulatságos ember, gazdag ember. Egyszer öt adag chile con carne-t evett. És azonkívül, ami gazdag embereknél ritka, valódi „hombre fuerte” volt, bizony az! S e megállapításnál bölcsen bólogtattak a tortillák fölött, mint két öreg borértő jó ivásokra emlékezgetvén.

Hinnünk sem szabad, hogy a nővérek bőkezűen osztogatták volna a bátortást. Kizárólag főztjükért fogadtak el pénzt. Ha azonban egy férfi három, vagy több adagot fogyasztott, a nővérek lágy szívét hála árasztotta el és a férfi bátortásuk tárgya lett.

Egy szerencsétlen estén egy ember, akinek étvágya nem terjedt három adagra, bánatpénzt ajánlott fel Rózának. Ebben az időben sok más vendég is tartózkodott a házban. Az ajánlat az általános fecsegés közepébe zuhant. A zajongás hirtelen abbamaradt, félelmetes csend kerekedett. Mária kezébe temette arcát. Róza sápadtra vált, aztán bíborvörösre gyúlt, szemei szikráztak. Kővér, erős karjai sas-zsáryakként csapkodtak, majd a csipőjére telepedtek. De amikor beszélt, fékentartotta szenvedélyes hangját.

— Ez sértés — szólt meg rekedten. — Maga nem tudja talán,

hogy Vallejo generális majdnem ösünk? Ereinkben tisztá vér folyik. Mit mondana Vallejo generális, ha ezt hallaná? Elképzelem, megállta volna, hogy ne kapjon kardjához, hallván, hogy két közeli rokonát így megsértették? Maga azt mondja, mi szégyentelen nők vagyunk. Mi, akik a legfinomabb, a legvékonyabb enchiladas-tészta-t gyúrjuk egész Kaliforniában! — Zihálva erőlködött, hogy fekezzze magát.

— Én nem gondoltam semmi rosszra — siránkozott az ajánlattevő. — Becsületúristenemre, Róza, nem gondoltam semmi rosszra.

Ekkor Rózából elszállt a harag. Egyik karja elrepült csipőjéről, ezúttal pacsírtaszárnyhoz hasonlóan és csaknem szomorúan szállt az ajtó felé.

— Menjen — mondta nemes megbocsátással. — Tudom, hogy nem gondolt semmi rosszat, de a sértés az sértés. — Majd mikor a bűnös kisurranat a kapun: — Óhajt

valaki egy kevéske chiles con frigoles-t? Melyiket innen? Chiles con frigoles a legjobb dolog a világon.

Általában boldogok voltak eme nővérek. Mária, kinek természete lágyabb és édesebb volt, még több gerániumot ültetett a ház köré és krisztustövissel futtatta be a kerítést. Egy salinas-i útjuk alkalmával fordított fészekhez hasonlítható, kék és piros szalagokkal ékes hálósípkával ajándékozták meg egymást. Ez volt mindennek a tejeje. Egymás mellé simulva nézték tükröképüket és kissé szomorúan mosolyogtak. „Nagy nap ez! Ezekre az időkre emlékezni fogunk mindig, mint a boldog napjainkra. O, mily bánat, hogy nem tart örökké.”

Az elmúlástól való félelmében pedig Mária nagy virágokkal teli vázakat helyezett a Szent Szűz szobrára elé.

De ilyesfajta balsejtelmek ritkán látogatták őket. Mária egy kis gramofont vásárolt lemezekkel, a tan- gókkal, keringőkkel. Amikor dolgoztak, megindították a masinát és ritmusra dagasztották a tészta-t.

Közben azonban az Egi Mezők völgyében óhatatlanul útjára kelt a pletyka arról, hogy a Lopez-nővérek afféle rossz nők. A völgy asszonyai hidegen köszöntötték őket, ha találkoztak. Honnan tudták ezek a hölgyek a dolgot, azt nem lehetett kideríteni. Annyi bizonyos, hogy férjük nem szólt nekik erről, de akárhogyan is — tudtak róla.

Egy szombat reggelen, még pirkadat előtt, Mária elcipelte az öreg, toldott-foldott lószerszámot és ráaggatta Lindó csontjaira. „Bátorság, barátocskám”, mondta a gebének, miközben a szíjakat csatoltatta. „A szájadat, légy szíves, Lindókám”, gügyögte, amikor a Lindókat rakta be. Aztán egy ósrigi hintó rúdjai közé faroltatta a lovat. Lindó szándékosan megbotlott a tengelyben, ahogyan ezt harminc esztendeje szokta. Mikor Mária megrántotta a gyeplőt, hátra pillantott méla, bölcs komolysággal. Az öreg Lindót már egyáltalán nem érdekelte az út. Ha egyszer kiért valahová, már ahhoz is öreg

valta, hogy örüljön, mikor hazafelé indulhatott. Most felhúzta inyét hosszú sárga fogairól és kétségbeesetten vigyorgott.

— Nem hosszú az út — biztatta Mária. — Majd csak elporoszkálunk valahogy. Nem szabad félned az úttól, Lindó. De Lindó félt az úttól. Gyűlölte az utat Montereybe és vissza.

— Halod? Mennünk kell! Egy csomó dolgot akarok vásárolni Montereyben.

Lindó megrázta a fejét és meghajlította az egyik térdét udvariasan.

— Figyelj rám, Lindó — kiáltotta Mária parancsolóan. — Azt mondtam, hogy mennünk kell. És én határozott vagyok. Sőt; dühös vagyok! — Erősebben rántotta meg a gyeplőt. Lindó majdnem földig horgasztotta fejét, mint egy szaglászó vadászkutya és lassan kifelé indult az udvarról. Kilenc mérföld Monterey-ig és kilenc vissza! Lindó

tudta ezt és ez a tudat kétségbe ejtette.

Mária pedig, miután haragja elpárolgott, hátrahámaszkodott az ülésen és a „Holdkeringő” dallamát dúdolta. A dombok harmatosan ragyogtak. Mária mélyen beszívta a friss, párás levegőt, egyre hangosabban énekelte és Lindó is fiatalosan horkantgatott. Egy mezei pacsírtá röpdösött karóról karóra, harsányan zengedezve. Egyszerre csak Mária a távolban egy férfit látott ballagni az úton. Még mielőtt beérte volna, felismerte imbolgó, majomszerű járásáról Allen Heunekert, a völgy legcsúnyább, legfélnélkebb emberét.

Allen Heuneker-nek nemcsak imbolgása volt majomszerű, az egész ember majomhoz hasonlított. Kisgyerekek, akik bosszantani akarva pajtásaikat, Allenre mutattak: „A bátyád!” Ez a különös szatír annyira félnék volt és annyira rémítette saját ábrázata, hogy — arcát elrejtendő — megpróbált szakállát növesztetni, de a durva, ritkás szörte mindig rossz helyen tört elő és csak még jobban eltorzította szörnyű megjelenését. Felesége pusztán azért ment hozzá, mert már harminchét éves volt és mert ismerősei között Allen volt az egyetlen, aki nem tudott védekezni ellene. Később kiderült, hogy egyike volt azoknak az asszonyoknak, akinek a féltékenység életeleme. Mivel azonban Allen életében semmit sem fedezett fel, ami féltékenyvé tette volna, maga gyártotta a dolgokat.

Történeteké mellett a szomszédoknak férje erőszakoskodásairól, hűtlenségéről és homályos bűneiről. Addig mesélte ezeket a történeteket, míg maga is elhitte őket. De a szomszédok a háta mögött kinevetették, hiszen az Egi Mezők völgyében mindenki tudta az igazat erről a félnék, riadt és csúnya kis emberkeről.

Az őskori Lindó elbotorkált Allen Heuneker mellett. Mária megrántotta a gyeplőt, mintha csak szélesebb vágatból állítaná meg a lovat. — Hó, hó, Lindó, maradj veszt — szólalngatta.

A gyeplő legcsekélyebb rándítá-

sára Lindó megbicsaklott és lehorasztott fejével valami önmagát vesztett tökéletes nyugalomba süllyedt.

— Jó reggelt — mondta Mária udvariasan.

Allen félnéken húzódtott az út másik oldalára.

— Reggelt — mondta elfordulva és túlzott figyelemmel nézegette a domboldalt.

— Monterey-ba megyek — folytatta Mária. — Nem akar kocsi-kázní?

Allen odébb topogott és felhők meg sólymok után kutatott az égen.

— Csak a buszállomásig mennék — felelte komoran.

— Hát aztán? Egy kis kocsi-kázás...

A férfi elgondolkozva vakarta a szakállát, hogy időt nyerjen a válaszra. Aztán, inkább, hogy a kellemetlen helyzetnek véget vessen, semmint a kocsi-kázás kedvéért, felmászott a hintóba a kövér Mária oldalára. A nő előbb odébb gurult, hogy helyet szorítson a férfinak, aztán visszacsorgott melléje.

— Lindó, indíts — kiáltotta. — Lindó, nem hallasz? Indíts, mielőtt újra dühbe gurulok.

A gyeplő megrándult Lindó nyakán. A ló orra a föld felé hullott és poroszkálni kezdett. Egy darabig csendben kocsi-kázak, de Mária hamar eszébe jutott, hogyan kell udvariasan beszélgetésre buzdítani valakit.

— Utazni készül, ugye? — kérdezte.

Allen egy tölgyfára meredt és nem válaszolt.

— Még sohasem ültem vonaton — vallotta be Mária egy perc múltán. — De a nővérem, Róza már utazott vonaton. Egyszer San Franciscó-ba és egyszer vissza. Halottam nagyon gazdag emberektől, hogy jó utazni rajta. Saját nővérem, Róza is így mondja.

— Én csak Salinas-ba megyek — mondta Allen.

— Ó természetesen, ott már sokat voltam. Rózának és nekem barátaink is vannak Salinas-ban. Az anyánk tudniillik odaválosi. És apánk gyakran szállított oda fát.

Allen küzdött zavara ellen.

— Az az ócska Ford nem indult be, különben...

— Magának van egy Fordja? — lepődött meg Mária.

— Csak egy ócska Ford...

— Mi is mindig mondtuk, Róza, meg én, hogy egy szép nap nekünk is lesz egy Fordunk. Akkor aztán utazhatunk mindenfelé. Nagyon gazdag emberek mondják, hogy jó utazni rajta.

Mintha a beszélgetést festené alá, a domb tetején egy ócska Ford jelent meg és feléjük fordult. Mária megrántotta a gyeplőt.

— Lindó, maradj nyugton — kiáltotta. Lindó azonban a legcsekélyebb figyelemre se méltatta sem Máriát, sem a Fordot.

A Fordban Mr. és Mrs. Munroe ült. Bert, amint elhaladtak mellettük, hátra fordult.

— Üristen! Láttad ezt? — kérdezte nevetve. — Láttad ezt az öreg szoknyavadászt Mária Lopez-zel?

Mrs. Munroe mosolygott.

— Mondj — kiáltotta Bert. — Nem lenne jó tréfa elmondani az öreg Heunekerné öngagságának, hogy láttuk a vén férjét elrohanni Mária Lopez-zel?

— Nehogy ilyesmit csinálj — intette le a felesége.

— De mikor olyan jó vicc lenne. Hiszen tudod, hogyan beszél a férjéről.

— Nem, ne csinálj, Bert.

Közben Mária tovább hajtott, jámboran csevegve szabadkozó vendégével.

— Maga sosem jön hozzánk enchiladas-t enni. Pedig sehol nincs a miénkhez fogható enchiladas. Kóstolja meg egyszer, anyántól tanultuk! Mikor még anyánk élt, azt beszállították, hogy egész San Juanig, sőt, egész Gilroyig senki sem tud olyan vékony és omlós tészta-t gyúrni, mint ő. Senki sem tudja olyan hosszúra kinyújtani, senki, még Róza sem. Most lisztért megyek Monterey-ba, mert hogy ott olcsóbb.

Allen Heuneker magába roskadtan ült és nagyon kívánta már, hogy elérjék a buszállomást.

Késő délutánra járt, mikor Mária újból hazafelé közeledett.

— Nemsokára otthon leszünk — mondta boldogan Lindónak. — Csak kintartás, barátocskám, most már rövid az út. — Teli volt boldog izgalommal. Egy könnyelmű pillanatában még rúd édességet vásárolt. De ez még nem minden! Róza számára is volt ajándéka, egy pár harisnyakötő selyemből, kétoldalt

Irodalmi Ujság

DÉRY TIBOR ÉS HÁY GYULA ügyében a budapesti bíróság október harmadikán, zárt ajtók mögött és a legnagyobb titokban akart tárgyalást tartani. Kádárék igyekezete nem járt eredménnyel: a világ közvéleménye a titokban tartandó tárgyalásról jóelőre értesült és tiltakozott. Alighanem ennek a tiltakozásnak következménye, hogy Déry Tibor és Háy Gyula tárgyalását bizonytalan időre elhalasztották.

NEGY IRÓT ítélte el a budapesti legfelsőbb bíróság október 9-én „az ellenforradalmat támogató tevékenység” ürügyén. Molnár Zoltánra három, Varga Domokosra két évi börtönbüntetést mértek, Tóbiás Áron és Fekete Gyula pedig egy-egy esztendő börtönbüntetést kaptak, melyet próbaidőre felfüggesztettek. A tárgyalást zárt ajtók mögött tartották és a legnagyobb titokban készítették elő. Az ítéletet csak a tárgyalás megtartása után hozták nyilvánosságra.

LE CORBUSIER, a század legnagyobb építész, most ünnepelte hetvenedik születésnapját. Ebből az alkalomból számos városban Le Corbusier kiállítást rendeztek. Egyebek közt Bombayben is, hiszen Le Corbusier, aki pályáját több mint 35 esztendővel ezelőtt a ronchampi templom építésével kezdte, most Chandigarh indiai államban tervez egy új települést — 500.000 lakos számára.

IRODALMI UJSÁG ESTMONTE-VIDEÓBAN. A Magyar Szabadság Szövetség helybeli főtájkára, Kiss Béla kezdeményezésére Montevideóban nagyszerű felolvasó estét rendeztek. A felolvasó esten az Irodalmi Ujság 1956 november 2-i, forradalmi számának spanyol kiadásából olvastak fel cikkeket és szavaltak költeményeket. Uruguay napilapjai nagy rokonszenvvel szármaltak be az est sikeréről.

POLITIZÁLJANAK A BÁBOK. A keletberlini bábosok konferenciáján az NDK kultúrminisztériumának főtisztviselője nagy beszédet tartott. Elmondta, hogy a bábszínházakat a vásári komédiázás színvonaláról a szocialista nevelés egyik eszközként kell emelni. A bábszínházak támogatnia kell az új szocialista rendszer építését és politizálnia kell, intette a bábosokat a báb kormány képviselője.

A MAGYAR SZABADSÁG SZÖVETSEGE, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön, a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Szabad Szakszervezetek, a Magyar Egyetemisták Angliai Szövetsége október 22-én, kedden, a Seymour Hall-ban emlékünnepélyt tart a forradalom évfordulóján Lord Birdwood elnöklete alatt.

ZATHURECZKY EDE, a kiváló magyar hegedűművész, aki a forradalom bukása után Nyugatra menekült, egyelőre nem tér vissza Magyarországra.

ZAVODSZKY ZOLTÁN, a budapesti Operaház híres Wagner-tenoristája ebben a tanévben a bécsi Zeneművészeti Főiskolán tanít.

VERS-, NOVELLA- ÉS TANULMÁNYPÁLYAZATUNK eredményét az Irodalmi Ujság november 15-i számában közöljük.

A NEUE ZÜRCHER ZEITUNG október 6-i számában Viktor Meier hosszabb tudósítást írt Magyarországról. Megállapítja, hogy a pesti útletek kirakatában több ennivalót látni, mint tavaly; e téren a helyzet valamivel jobb a népi demokráciákban szokványos nyomorú átlagnál. Meier azt írja, hogy a rombolások helyén, a Körúton, az Üllői úton sok az állvány, de az állványok mögött nem folyik újjáépítés, vagy csak kimeszelték a romokat. A lakosság — a szovjet brutalitás és a nyugati segítség elmaradása óta — illuziótlan, reményvesztett és apatikus. A Népszabadság hosszú, úgynevezett elvi cikkeit senki sem olvassa. A rendőrség ugyanolyan bestiális, mint az ávo volt, a koncentrációs táborokban ugyanaz a kínzás és gyilkolás folyik, mint Rákosi alatt. A különbség legfeljebb annyi, hogy akkoriban az ávo bizonyos mértékig szuverén volt, míg most a párt irányítása mellett folytatja véres és értelmetlen munkáját.

A VILÁG KATOLIKUS ÚJSÁG-ÍRÓI Bécsben tartották meg ötödik nemzetközi konferenciájukat. A konferencián lord Pakenham, Nagy-Britannia volt légügyi minisztere a keresztény etikára és humanizmusra hívta fel az egybegyűlteket a bolsevista rágalmak és hazugsághadjárata ellen vívott küzdelemben. Dalla Torre, az „Observatore Romano” főszerkesztője kegyeletes szavakkal emlékezett meg a kommunista börtönben elhunyt Tóth László publicistáról. A kongresszusra a Magyar Kurir katolikus hírgyűnkörség is elküldte üdvözlét Budapestről. A távirat szövege szerint „betegség miatt” személyesen meg nem jelenhettek, de arra kéri a kongresszust, hogy imádkozzon értük.

JOSEPH CLARK, az amerikai kommunista lap, a Daily Worker külpolitikai szerkesztője, otthagya állását és kilépett a kommunista pártból. Tetteinek indokait a Daily Worker hasábjain megjelent utolsó vezércikkében fejtette ki. Megállapította, hogy az amerikai kommunista párt az utolsó 12 hónapban tagjai mintegy negyven százalékát elvesztette, mégpedig főleg munkásokat, négereket, irókat, tudósokat és értelmiségieket — éppen legkedvezőbb híveit. Ennek okát Clark elsősorban abban látja, hogy ezek az emberek rájöttek: a szocializmus ügyét csak úgy szolgálhatják, ha végképpen szakítanak a bolsevik módszerekkel; az amerikai kommunista párt pedig a haladás kerékkötője és a szovjet külpolitika hatalmi eszköze. „Az amerikai munkásság a magyar proletárok és nem a tavalyi ortvámadást elindító szovjet vezetők pártján áll” — állapítja meg Clark, aki maga is a magyar események következtében revidálta álláspontját és szakított végül évtizedes bolsevista múltjával.

AZ „AMIGOS DE HUNGRIA” magyarbarát argentin egyesület beadványt intézett Aramburu tábornok, köztársasági elnökhöz, kérve, hogy Argentína hivatalosan is nyilvánítsa október 23-át „Dia de Hungriá”-nak, vagyis Magyarországnak Napjának. Felkérte az egyesület a hét legnagyobb argentin város polgármesterét is, hogy egy-egy utcát, vagy közteret nevezzenek el október 23-án Magyarországról, Budapestről, vagy a forradalom valamelyik hősről. A Buenos Aires-i érseki katedrálisban október 27-én Mgr. Zanin apostoli nuncius szentmisét mutat be a forradalomban elesett hősök lelkiüdvéért.

A LAOKOON EREDETIJE. Egy tengerparti út építése közben, Terracina és Gaeta közt rábukkantak arra a beomlott barlangra, mely Seutonius és Tacitus római történetírók tanúsága szerint Tiberius császár egyik kedvenc tartózkodási helye volt. A barlang mélyén forrást, a forrás mellett talapzatot és egy nagy márványszobor, illetve szoborcsoport mintegy négy-száz darabját találták. A szoborcsoportot a törmelékekből még nem sikerült összehelyezni, annyi azonban bizonyos, hogy a szoborcsoport a Vatikáni Múzeumban őrzött Laokoon eredetije. A szoborcsoport Athenodorosz és Ageszandrosz szobrászok mesterműve a Krisztus utáni első század elejéről.

IZRAELBŐL JELENTIK: Egy budapesti színtársulat vendégszerepelt az országban. A társulat egyik színészt, Greguss Zoltánt, közvetlenül, mielőtt hajóra szállt volna, letartóztatta a hajjai rendőrség. Azzal vádolták, hogy erőszakot követett el egy 12 éves kislánnyal. Mikor a hajjai magyar követésén érdeklődünk, megjel-e a valóság-nak Greguss letartóztatásának híre, ezt válaszolták méltatlankodva: „Letartóztatták? Hiszen még haza sem érkezhetett!”

KADÁREK ÉS A FILM. Kádárék erélyes felszólítása ellenére sem készülnek Magyarországon filmek a forradalomról. Fábry Zoltán Karinth Ferenc novelláját, Várkonyi Zoltán Verne Gyula regényét, Bán Frigyes Jókai „Szegény gazdagok” című regényét filmesíti meg. Egyedül Révész György vállalkozott arra, hogy a minden hatalmat kiszolgáló Boldizsár Iván novellája alapján filmet készítsen a forradalomról.

DOMJÁN JÓZSEF, a kiváló színes-fametszművész nagy sikerrel rendezte meg második lausannei kiállítását a nyár folyamán. Domján József most családjával együtt Amerikába utazott, ahol kiállításokat fog rendezni.

A LONDONI MAGYAR ÍRÓK október közepétől a Szabad Európa Rádió londoni stúdiójából hetenként 45 perces irodalmi műsort közvetítenek. Az elsőt Ignotus Pál vezette be, majd Szabó Lőrinc emléke előtt tisztelegtek a londoni magyar írók, megemlékeztek a költőről, a műfordítóról, az emberről és pályafutását az elhunyt költő verseivel idézték fel. Azután a magyar irodalom útját követték Európában. Beszámoltak Déry „Niki” című regényének franciaországi sikeréről, Márai Sándor német nyelven megjelent új könyvéről és egy Genfben készülő francia nyelvű magyar irodalmi antológiáról. Búcsúzóul Faludy György olvasta fel „Vers a börtönből” című költeményét.

FELEVES A NAGYVILÁG, a legolvasottabb folyóirat Budapesten. A folyóirat ugyanis kizárólag a világirodalommal és a külföldi irodalmak problémáival foglalkozik, s olyan külföldi szerzők írásait közli, mint Hemingway, Huxley, Kafka, Camus, Cocteau, Laxness, olyan költőket mutat be a magyar olvasóközönségnek, mint Rubén Dario, Antonio Machado, Pierre Reverdy. A Nagyvilág gondosan ügyel arra, hogy ne tömje túl olvasóit az élenjáró szovjet irodalom termékeivel. A legutóbbi szám tartalmából kiemelkednek James Joyce, Albert Camus és Marcel Aymé elbeszélései, valamint Németh László tanulmánya Garcia Lorca színpadról. Köszöntjük a Nagyvilágot féleves fennállása alkalmából.

ALDÁS A MUNKÁN ÉS MUNKÁS KEZEKEN! — ez a jelmondata annak a kiállításnak, amelyet négy Írországban letelepedett magyar művészpár rendezett nemrég. Lovas László vízfestményeket, rajzokat és olajképeket állított ki. Vincze Ferenc és Letoha János bútorokat, Takács Ferenc pedig rézből és vasból készült, illetve kovacsolt tárgyakat (gyertyatartók, szenteltvíz-tartók, pohárszékek) állított ki. Lovas Ibolya, Takács Etelka, Vi: cze Valéria és Letoha Anna köteteket, kézimunkákat, hímzéseket mutattak be magyar népi motívumokkal.

KÉT ÉRDEKES ÚJ FOLYÓIRAT indult Varsóban. Az egyik, az „Opinie” (Vélemények) című, teljes egészében a szovjet irodalom ismertetésével és értékelésével foglalkozik, s már első számának tartalmával kihívta a moszkvai „Literaturnaja Gazeta” haragját. Az „Opinie”-ből ugyanis kitűnik, hogy a lengyelek a szovjet irodalom legjelentősebb alakjainak az évtizedek óta „belső emigráns” Borisz Paszternákot, a sztalin rémuralom alatt meggyilkolt I. Bebeft és Pilnyákok, valamint a terror elől öngyilkossága menekülő kiváló költőnő, Maria Cvetajevát tartják. A másik folyóirat címe „Európa”, szerkesztője Jerzy Andrzejewski, népszerű író, s a szerkesztőbizottság tagjai közt Mieczysław Jastrun és Adam Wazyk nevével olvashatjuk.

November 4-én, hétfőn este a londoni Caxton Hall-ban a Magyar Írók Szövetsége Külföldön, a New Statesman és a Tribune c. hetilapokkal együtt ünnepséget rendez, amelyen a magyar forradalom tanulságairól, eszméiről és vívmányairól angol és francia írók fognak szólni.

OVIDIUS születése 2000-ik évfordulójára szülővárosa, Sulmona Ovidius-évet rendez. Az ünnepségeket, amelyek egy egész esztendőig tartanak, nemrégiben nyitották meg az itáliai kisvárosban.

A FRANCIA „Mouvement National des Elus Locaux” körlevelet bocsátott ki, amelyben a mozgalom arra kéri a helyi vezetőket, hogy valamennyi francia város és község emlékezzék meg október 23-án a magyar forradalom évfordulójáról. Bocsássák felárba a lobogókat, tartsanak egyperces jelképes munkaszünetet, koszorúzzák meg az Ismeretlen Katona, az Ellenállás, vagy a Szabadság helybeli emlékművét.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 12 cruzeiro, Kanada: 20 cent, Dánia: 1 korona, Finnország: 35 marka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 30 piaster, Magyarország: 1 forint, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Törökország: 50 kurus, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 0.75 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros. Légipostán példányonként 20 U.S. dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni. Ausztriában: Arányi Jánosné, Pfarrwiesengasse 11/16, Wien. XIX. Ausztráliában: Globe Book Co., 173. Pitt Str., Sidney. Belgiumban: Papp Tibor, Rue Jean D'outremuse 55, Liège. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, São Paulo. Dániában: Váshelyi Gö. Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Vas Gabriella, 81. Rue Laugier, Paris 17. Hollandiában: Havay János, James Wattstraat 6, Amsterdam Oost. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16. Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Egri György, 209. Madison Avenue, Toronto. Németországban: Ámos János, 20/b Göttingen, Postfach. Norvégiában: Kiss János c/o Norsk Studentsamband, Kristen Augustgata 21, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Passaggiata di Ripetta 19, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm-Lidingö. Törökországban: Somogyvári Károly, dipl. ing. Sirkeci P. K. 1041, Istanbul. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251. Loring Pl. Bronx 68. N. Y. Venezuelában: Dr. Kéri Imre, San Bernardino Av. Cecilio Acosta Edf. Cecilio Acosta, Apto. 9.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
IRODALMI UJSÁG

Kiadja az Irodalmi Ujság Rt.

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

Szerkesztőbizottság: Faludy György (felelős szerkesztő), Aczél Tamás, Cs. Szabó László, Enczi Endre, Kovács Imre, Pálóczi-Horváth György, Szabó Zoltán, Vámos Imre. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 14. St. George Street, London, W. 1.

Printed by the Waverley Press, 79. Cambridge Road, N.W. 6.